עם עובד / ספרית אפקים

נמרוד אשל

שביתת הימאים

נמרוד אשל

שביתת הימאים

ספרית אפקים
הוצאת עם עובד

Nimrod Eshel

The Seamen's Strike

עורך הסדרה

אלי שאלתיאל

עיצוב העטיפה: שמעון זנדהאוז
צילום העטיפה: ארז בן שחר
הדפסת העטיפה: גרפיקה אומנים

הוצאת ספרים עם עובד בע"מ תל אביב
נסדר בדפוס דבר בע"מ תל אביב
נדפס בתשנ"ד בדפוס ניידס תל אביב
Am Oved Publishers Ltd Tel Aviv 1994
Printed in Israel • ISBN 965-13-0938-5

דברי תודה

ספר זה לא היה נכתב לעולם אלמלא בת דודי דקלה גולומב, שהפצירה בי ימים רבים להעלות על הכתב את סיפור שביתת הימאים ולא התייאשה בתמורות העיתים ושבה ודחקה בי עד שהתרציתי. היא שהעבירה תחת שבט ביקורתה הקפדנית כל עמוד וכל שורה, תיקנה ושיפרה כל משפט, גרעה והוסיפה, עד שנראו הדברים בעינינו ראויים להגשה למו״ל ולעורך. על כך נתונה לה תודתי.

הספר, על אין־סוף גירסותיו ושיכתוביו, לא היה מסתיים לעולם אלמלא סבלנותה ועקשנותה של אשתי, ברכק׳ה, ששכנעה אותי שאנחנו חיים בסוף המאה העשרים, עד שהסכמתי להמיר את נוצת האווז במעבד תמלילים. היא אף טרחה ולימדה אותי צעדי־מחול ראשונים בשטח זה. וליוסי פולאק, תודה מיוחדת על שירותי ההצלה שהגיש לי כל אימת שמעדתי בנבכי המחשב וסודותיו והחייה קבצים אבודים.

תודתי נתונה לד״ר אלי שאלתיאל, עורך סידרת אפקים, על שמצא את החומר שהיגשתי לו ראוי לפירסום ושטביעת אצבעותיו המקצועית ניכרת בכל נושא ועניין העושים כתב־יד לספר.

לחיים באר אני רוחש רגשי תודה על שחרף התחייבויותיו ועיסוקיו הדוחקים באותם ימים נאות לערוך את כתב היד ולהתקינו לבוא בקהל. לא פחות מעצם המעשה אני מוקיר את דרך עבודת העריכה שלו, בנוסח ברנר ולא בנוסח ביאליק, כפי שלמדתי מספרו ״גם אהבתם גם שנאתם״.

לאילן גל פאר, ספרן מכון לבון, על טרחתו ועזרתו באיתור חומר וצילום מסמכים בספרית המכון הנוחה והנעימה.

תודתי נתונה גם לאלו מבין חברי הימאים שהושיטו לי עזרה, איש בדרכו וכמידת יכולתו, ועודדו אותי במשימה שלא פעם נראתה בעיני בלתי־אפשרית.

סופה טרופית

אי־שם, סמוך לקו המשווה, במערב האוקיינוס האטלנטי או האוקיינוס השקט, נוצר שקע ברומטרי זעיר, כמעט בלתי־ניכר, הנע לאטו לפאת מערב־צפון־מערב, מעמיק, צובר תאוצה ומשנה מעט את כיוון התקדמותו, לצפון־מערב. מרכז השקע מוסיף להעמיק ומתפתח לסערה, אחר־כך לסופה ולסופה טרופית, עד שהוא מגיע לעוצמת הוריקן באוקיינוס האטלנטי וטייפון באוקיינוס השקט. עין־הסופה מתקדמת במהירות גוברת, בקשת רחבה ובמסלול נתון פחות או יותר, עד שהיא מגיעה לשיאה, ואז היא מאבדת את תנופתה, פונה ימינה וגוועת לאטה. במסלול דהירתה זורעת הסופה הרס וחורבן ומשאירה בעקבותיה שובל של נזקים ונפגעים. קשה, ולא פעם מסוכן, מצבם של אלה שהסופה הכתה במקומותיהם, ואוי לימאים שכלי השיט שלהם נקלע לקרבתה.

יש המתעניינים בתופעה ומבקשים ללמוד את גורמיה. אלה יטלו ספר או יפנו אל המלומדים החוקרים את מדעי המֶטאורולוגיה, הגיאוגרפיה, האוקיינוגרפיה, תורת האקלים וכיוצא באלה. אחרים יתעניינו דווקא בגורלם של הימאים המעטים הנלחמים על חייהם באונייה בודדת שנקלעה לעין־הסופה, ודעתם אינה נתונה כלל להיקפה.

הסיפור שכתבתי הוא, בעיקרו, סיפורם של הימאים, אשר פורטונה הפגישה אותם עם סופה שמסלולה הצטלב בנתיב התנגשות עם אורח הפלגתם. אין הוא וגם אינו מתיימר להיות, עבודת מחקר. בארבעת העשורים האחרונים, נכתבו לא מעט עבודות ומחקרים על שביתת הימאים של 1951. אלה היו לי לעזר רב בבואי לכתוב עליה.

אלה הם זיכרונות אישיים, של מי שנטל חלק במלחמת העצמאות של ארצו וזמן קצר אחריה השתתף בשביתת הימאים, שהיתה חלק במאבק לעיצוב פניה ודמותה החברתית של מדינת ישראל.

פרולוג

בתחילת שנות השבעים נתקלתי בעיתון בכתבה, שריתקה את תשומת־לבי – עניינה, מאבקם של פועלי מספנות "לנין" בגדנסק שבפולין הקומוניסטית. היתה זו הידיעה הראשונה שהתפרסמה בעיתונות העולמית על מאבק מקצועי של עובדים במשטר הקומוניסטי. מאז עקבתי בעניין אחרי השתלשלות האירועים בפולין, ולהפתעתי מצאתי דמיון רב בין מאבקם של פועלי מספנת "לנין" בגדנסק ובין השביתה שלנו, ימאי ישראל, בחורף 1951. פועלי המספנות בגדנסק ביקשו לשפר את שכרם ותנאי עבודתם, אך המוסדות הממונים של איגודם תמכו במדיניות הממשלה ודחו את תביעותיהם. בתגובה בחרו עובדי המספנה נציגות זמנית ופתחו במאבק למען חוזה עבודה חדש. גם המשך הסיפור, כמו תחילתו, היה דומה מאוד לשלנו. כשקראתי את נימוקי השלטון הקומוניסטי לאי־הכרתו בוועד הנבחר של עובדי המספנה בפולין, הייתי כמי שפגש מכר ותיק.

"איננו יכולים להכיר בנבחרי ארגון 'סולידריות', מפני שעדיין איננו יודעים מי הם."

"אי־אפשר לאשר בפזיזות את החלטות כנס 'סולידריות', עלינו ללמוד את החומר."

"זהותם הפוליטית של נציגי 'סולידריות' איננה ברורה לפי שעה. עלינו לדעת את מי אנו מאשרים."

"המפלגה לא תפעל תחת לחץ. נשיב לכם תשובה מתאימה כאשר ייווצרו תנאים הולמים."

בסרט הזה כבר הייתי. קשה להאמין, אבל השלטון הדמוקרטי בישראל הגיב ב־1951 על מאבק מקצועי של עובדים כפי שהגיב עליו השלטון הטוטליטרי הפולני שני עשורים לאחר־מכן.

בשנות השבעים כבר לא חוסלו ולא נעלמו מתנגדי המשטר וסרבנים בפולין, אבל לאחר שהשלטון הדיח את מנהיגי "סולידריות" מראשות האיגוד ומינה במקומם שוב עסקני מפלגה נאמנים (כמו אצלנו), לא היה החשמלאי מגדנסק יכול לקבל עבודה במספנות "לנין" במשך שנים

אחרות. אני חיכיתי זמן ארוך יותר עד שחזרתי לעבוד באוניות "צים" אחרי השביתה.

שני ניגודים ליוו את המאבק שלנו: הניגוד בין ההלכה הסוציאל־דמוקרטית של הנהגת מפא"י לבין התנהגותה הבולשביקית, והניגוד בין אהדת חלק מאיתנו לשמאל ולברית־המועצות לבין קנאותנו לדמוקרטיה ולמימוש זכות הבחירה. בחינת הפרדוקס האירוני הזה, עוררה בי רצון לבדוק שוב את הפרשה שלנו. אבל רצון לחוד ומעשה לחוד, וכך חלפו עוד שני עשורים.

היתה זו בת דודי דקלה גולומב, שדחקה בי שוב ושוב לכתוב את סיפור השביתה, ונימוקיה עמה: תראה, על הנושא הזה נכתבו מחקר – עבודת .M.A של צבי סגל; מחזה – יהושע סובול; סרט טלוויזיה – יהודה (ג'אד) נאמן, וסיפור – דן עומר. לאורך כל השנים ממשיכים חוקרים, תלמידים וסטודנטים לפנות אליך בנושא זה. מדוע שלא תישמע לפחות גרסה אחת של מי שהיה שם?

יום אחד, אחרי שכנראה נואשה ממני, אמרה לי, אם נכתוב את הספר יחד, תסכים?

הסכמתי.

כמו בימי ילדותנו הערימה עלי הקווינה שלי ובתחבולות, כדרכה, הושיבה אותי לשולחן הכתיבה. משישבתי, שוב לא קמתי עד שנשלמה המלאכה. לשבחה ייאמר שאחרי שהצליחה במזימתה לא נטשה אותי, ליוותה את עבודתי לכל אורכה, קראה את כתב־היד, הכניסה בו תיקונים והוסיפה שיפורים. והתוצאות הן הפרקים הבאים.

פרזיטים מן הפלמ״ח

״אנחנו לא צריכים כאן פרזיטים מן הפלמ״ח.״ זה היה המשפט הראשון ששמעתי אחרי שחרורי מצה״ל, עם סיום מלחמת העצמאות, מפיו של מזכיר לשכת העבודה לימאים. עמדתי נדהם והמלים נעתקו מפי.

נער בן שבע־עשרה הייתי, כאשר התגייסתי לפלמ״ח, וצעיר בן עשרים וארבע כאשר השתחררתי אחרי מלחמת העצמאות. שבע שנים עבדתי את ארצי־מולדתי ברציפות, במסירות ובאמונה, כיעקב ברחל, ותהיינה בעיני כימים אחדים באהבתי אותה. ובתום שבע השנים, אחרי הפלמ״ח והפלי״ם, המעצר בלטרון ומחנה המעפילים בקפריסין, מחנות העקורים ונתיבי הבריחה באירופה, ספינות המעפילים ואוניות הגירוש, אחרי המאבק נגד השלטון הבריטי ומלחמת העצמאות, שמעו אוזני מפיו של פקיד רשות ממלכתית במדינתי החדשה, את שבע מלות הזלזול, מלה לכל שנה. עלבון צורב זה לא נמחק מזיכרוני ימים רבים.

זמן קצר לפני אותו מעמד, במשרד לשכת העבודה לימאים, נפגשנו בנץ סטולפר ואני בתל־אביב. בנץ, חבר שלי מתקופת הפלי״ם, שעשה את השנים האחרונות כאיש חוליות החבלה באירופה, השתחרר וחזר ארצה. אני הייתי עדיין במדים, מלא תקווה לחזור ולהפליג בים מיד לאחר שאשתחרר מהצבא.

נדברנו לעלות על אחת האוניות ולהפליג יחד. בנץ היה ימאי ותיק ממני, ולפני הג׳וב האחרון שלו הפליג על אוניות נורבגיות. כשהשתחררתי ומיהרתי לחיפה, להירשם בתור לעבודה בים, הצטרף אלי בנץ בתקווה שנצליח לתפוס אותה אונייה.

״תעודות ישז?״ שאל האיש הקטן שישב מאחרי שולחן עמוס ניירות.

״בטח,״ השיב בנץ, ״הנה, שחרור עם המלצה מהאונייה האחרונה ותעודת הסמכה נורבגית למלח כשיר.״

״ומה איתך,״ פנה אלי.

״הנה,״ אמרתי, ״תעודת מלח כשיר והמלצה מרב־החובל של ה׳פאן יורק׳, האונייה האחרונה שלי.״

פקיד לשכת העבודה לימאים, שהיה גם מזכיר האגודה, עיין בניירות.

"אני רואה שכבר מזמן לא הפלגתם. איפה התחבאתם כל הזמן הזה?" סיפרנו לו, קודם בנץ ואחריו אני, את הקורות אותנו מאז ההפלגה האחרונה לפני המלחמה.

"אבל בים לא הפלגתם," התעקש הפקיד. "הסתובבתם במקומות אחרים, האז?"

"היתה מלחמה, לא? היינו מגויסים, כמו כולם." בנץ נשמע קצר־רוח.

"עכשיו אנחנו רוצים לשוב לים," מיהרתי להוסיף, "ומעוניינים להפליג יחד על אותה אונייה."

"אצלנו זה לא משרד נסיעות לטוריסטים," אמר המזכיר. "כאן זה לא קיבוץ. כאן באים לעבוד. אין חברים. אנחנו שולחים כל אחד לאונייה אחרת לפי הזמנה של הקפטן. ואתה, איפה היית בצבא?" פנה אלי.

"בגדוד התשיעי של הפלמ"ח," השבתי, "חטיבת הנגב."

חיוך מריר פירכס בזווית פיו. הוא העביר את מבטו ממני אל בנץ וחזרה ואחר־כך הפטיר את המשפט: "אנחנו לא צריכים כאן פרזיטים מן הפלמ"ח."

רק כשהיינו כבר ברחוב, מול השער המזרחי של הנמל, עצר בנץ פתאום ושאל אותי, "תגיד, איך זה שלא הפכנו על השרץ הזה את השולחן?"

באביב 1949 הקימה חברת הספנות הלאומית "שהם" (לימים "צים") בשיתוף עם גורמי ספנות בארצות־הברית, את "קווי ישראל אמריקה בע"מ". הרכישה הראשונה מעודפי צי הסוחר של ארצות־הברית במלחמת־העולם השנייה היתה א.ק. "חיפה", אוניית קיטור בת כעשרת אלפים טונות מעמס, שראתה ימים טובים יותר. האונייה עמדה להגיע לנמל הבית ולהירשם במרשם כלי השיט הישראלי.

ה"חיפה" היתה האונייה הטרנס־אטלנטית הגדולה הראשונה של צי הסוחר הישראלי, העושה את צעדיו הראשונים, והשירות על סיפונה נחשב לזכות גדולה. האונייה היתה מיועדת להפליג בקווי ישראל, קנדה וארצות־הברית, ולכן חלו עליה תקנות הבטיחות המחמירות של משמר החופים האמריקני, לרבות תקנות צוות הבטיחות. תעודות הסמכה מקצועיות נדרשו, לכן, מכל בעלי התפקידים בצוות.

ימאים בעלי תעודות הסמכה למלח כשיר (A.B.) היו מעטים מאוד באותם ימים, ואני הייתי אחד המאושרים. כך נתמזל מזלי ובזכות תקנות ימיות שתוקנו בארץ רחוקה, מעבר לאוקיינוס, וחרף עברי

המפוקפק (פלמ"ח), שלחה אותי החברה לשרת על סיפון ה"חיפה", למגינת־לבו של מזכיר אגודת הימאים, החבר משה גולנדסקי, שראה ביוצאי הפלמ"ח סיכון חברתי. ראיתי את עצמי אדם מאושר.

העבודה על האונייה היתה לי הזדמנות להרחבת אופקים, גיאוגרפית, מקצועית וחברתית, ולהיכרויות חדשות.

הרחקתי אל מעבר לאוקיינוס, לעולם החדש, למדתי את העבודה על אונייה גדולה שהתנהלה על־פי המסורת הבריטית, הסקנדינבית והאמריקנית, והכרתי ימאים ישראליים שהפליגו באוניות צי הסוחר של בעלות־הברית במלחמת־העולם השנייה ובאוניות חיל הים וצי הסוחר הישראלי הטרי, בימי מלחמת העצמאות.

הקצינים ופיקוד האונייה התגורר במבנה העִלי, באמצע האונייה, ואנו, הימאים הדירוגיים (מקביל לטוראים בצבא) נדחסנו בתאים קטנים, מתחת לסיפון הירכתיים. הסיפונאים שוכנו בצד ימין ועובדי המכונה בצד שמאל, ארבעה דרגשים בכל תא. השירותים היו בקצה מסדרון ארוך וצר, שלאורך קירותיו נקבעו ארונות ברזל, ווים לתלות בהם בגדי סערה ומעילי־רוח, ותיבות לאחסון מגפי עבודה.

ה"חיפה" היתה האונייה העברית הראשונה אחרי אלפיים שנה, שפקדה את נמלי קנדה וארצות־הברית, והמוני היהודים במדינות אלו הרעיפו עלינו אהבה עד מחנק. כל שעות היום והלילה היתה האונייה מוצפת המוני מבקרים סחופי התלהבות־פרוץ־המדינה, ומאות מכוניות חסמו את מבואות הנמל ואת כל הרציפים שסביבנו ושיבשו את מהלך עבודות המטען. עינינו היו אדומות מחוסר שינה ורגלינו נגררות בכבדות, שכן, היה עלינו גם לעבוד.

יותר משלושה שבועות היתה ה"חיפה" הקשישה והטובה עושה דרכה במים מישראל אל מעבר לאוקיינוס, כשהיא פוקדת בדרכה את נמלי הביניים במושבות האיטלקיות והצרפתיות בצפון אפריקה. ימים רבים התעכבה בנמלים, בגין ציוד השינוע המיושן שלה, ולא נחפזה להפליג. בילינו אפוא זמן רב יחד באונייה, ואחדים מאנשי הצוות היו לידידי במשך שנים ארוכות. בין אלו היו, בנוסף לימאים הישראליים, כמה נורבגים, אנגלים ואמריקנים, שנמנו עם הצוות הזר שהביא את האונייה ונשאר עליה להפלגות נוספות.

עם אהרון שטארק התיידדתי כבר בימים הראשונים. הוא היה בחור גדול וחסון שעלה מגרמניה עם הוריו בעודו ילד. בשנים הראשונות סבל

מתגרת־ידם של ילדי קריית ביאליק, שלעגו למכנסי העור בעלי הכתפיות שהשתלשלו עד ברכיו, לגינוני הנימוס המרכז אירופיים שלו ולעברית המשובשת שבפיו (נראה שיצר קליטת העלייה טבוע בבני עמנו מדור לדור). אביו, שלא תמיד היה יכול לחוש לעזרתו, שלח אותו לשיעורי אגרוף, כדי שילמד להגן על עצמו ולהשיב מלחמה שערה. כאשר הכרתי אותו כבר לא נזקק לכך.

יחד שירתנו במשמרות הים של הקצין הראשון (ארבע עד שמונה, בוקר ואחר־הצהריים), יחד בילינו בנמלים ויחד התפתינו לא פעם לעמת את תורת האגרוף הקונבנציונלי, שלמד אהרון בנעוריו, מול שיטת קרב־המגע שלמדתי בפלמ"ח ממדריך הספורט ההונגרי, אימי האגדי (לימים קצין חינוך גופני בצה"ל), לצורך עיון בסוגיה: איזו שיטה עדיפה. המסקנה שמיזוג השיטות ושילובן עדיפים, העניקה לנו תועלת רבה בימי השביתה, כאשר אנשי "פלוגות הפועל" ניסו ליישב את המחלוקת באגודת הימאים בשיטות החיפניות שפותחו למקרים מסוג זה.

הידידות עם מכס גלזנר לא צמחה ממבט ראשון. בתחילה היינו קצת עוינים זה לזה. שכן, מכס היה מקורב לאצ"ל – אולי אף חבר – ואני יוצא הפלמ"ח. אבל פני הדברים השתנו מהר מאוד, אולי מפני שאנשי האצ"ל, כמו אנשי הפלמ"ח, נחשבו בעיניו של מזכיר אגודתנו לפרזיטים.

"החבר'ה האלה," אמר משה גולנדסקי לאחד ה"נאמנים", "הם גורם שאי־אפשר לסמוך עליו מבחינת המשמעת ההסתדרותית. גורם בלתי־יציב."

"מה שנכון נכון," הסכמתי, "יש בזה משהו."

ה"נאמן" תלה בי מבט תוהה.

מכס, גם הוא ייקה, היה רזה, ממוצע קומה, מוצק ומתאגרף מצטיין (אולי מאותן סיבות של אהרון, מי יודע). בקטטות שהיינו מעורבים בהן לפעמים בנמלים – שלא באשמתנו, כמובן – היו חריצותו של מכס ודבקותו במטרה מוסיפות לנו כבוד רב. והעיקר: הבנות קראו לו "מכס היפה".

הייקה השלישי, אך לא האחרון, בצוות שלנו, היה רב־המלחים נורברט מוזס, איש הגוורדיה הוותיקה והגברתן שבכולנו. בימי השביתה, כאשר נאלצנו להציב משמרות סביב בית יורדי־ים ולאבטח את כל פעילויותינו, הוטלה משימת הביטחון על כתפיו הרחבות, כדבר מובן מאליו. לצורך משימה זו גייס נורברט ימאים שהיו בזמנו אנשי "המיוחדת" של ההגנה ומערך זה, שהיה הגרעין הקשה שסביבו התרכז הכוח, לא הכזיב.

מחליפו של נורברט בתפקיד רב־המלחים היה דן גלעד, חבר קיבוץ רמת יוחנן. דן היה קשיש מאיתנו בשנים אחדות ואיש נוח לבריות ונעים־הליכות. דן ואני היינו חלוקים כמעט בכל עניין ומתווכחים על כל דבר. אינני זוכר נושא שלא היו בינינו חילוקי־דעות לגביו, למעט עניין אחד, הקיבוץ. היכרותו עם אחדים מוותיקי רמת יוחנן, ידידים של הורי מימי "גדוד העבודה", נחשבה בעיני לנקודת זכות מכרעת. המחלוקת העיקרית בינינו היתה דרישתו של דן שנעבוד שעות נוספות, אחרי שעות העבודה הארוכות שלנו ביום העבודה השגרתי.

"מה אתה רוצה?" התרסתי כלפיו, "שאחרי כל השעות הנוספות שאנחנו חייבים לבצע, ומבצעים ללא טענות, במשמרות לילה, בכניסות ויציאות בנמלים, במזג־אוויר רע ובתנאי ראות לקויה, בשבתות, בחגים, בהכנות לעבודות מטען, בתזוזות ועיתוקים בנמלים בעיקר בשעות הלילה, אחרי כל זה אתה עוד חושב שנעבוד גם שעות נוספות באחזקה שגרתית? איפה אתה חי? לא שמעת על מלחמת האזרחים ושחרור העבדים בארצות־הברית? אתה לא חושב שגם לימאי מחורבן מגיעה פעם שעה למנוחה או לקריאה?"

"זה רק לטובתכם," היה דן משיב בחיוך נעים, "כדי שיהיו לכם כמה דולרים בכיס כשתרדו לחוף. הרי רק מן המשכורת אי־אפשר לשתות אפילו בירה כמה שרוצים."

"כמה שאתה צודק," הסכמתי. "השכר שלנו הוא באמת שערורייה. התשלום בעד שעות נוספות, אל תשכח, נגזר ממחיר שעת עבודה רגילה. בשביל זה לא כדאי להזיז את התחת. השכר שלנו הוא בדיחה, אבל שכר שעה נוספת הוא עלבון. בכלל, גם בלי הנימוקים הללו, זמני הפרטי הוא ענייני בלבד. אל תהיה לי שותף ובעל־בית עליו."

בסופו של דבר עבדנו שעות נוספות, גם בעבודות אחזקה שוטפת, קצת יותר ממה שרציתי וקצת פחות ממה שרצה רב־המלחים דן גלעד. עוד אחת מן הפשרות הקטנות של חיינו. להבנה לא הגענו ובוודאי לא להסכמה, אבל גם ריב של ממש לא התגלע בינינו. עם דן טוב־המזג היה קשה לריב.

בימי השביתה היה דן פעיל בגיוס מפירי שביתה, שניתן להם הכינוי הפיוטי "מתנדבים", וזה כבר סיפור אחר. בכל זאת קשה היה לי לראות בדן אויב ממש. שלא כמו "כל אנשי המלך" שהכרנו, ראיתי בו אדם החי באמונתו, תהיה שונה מאמונתנו ככל שתהיה.

לא כך חשב מכס, שהכיר את דן עוד מתקופת עבודתו על ה"קדמה", לפני קום המדינה. מכס סיפר לי שעל ה"קדמה" היה דן קומיסר של אבא חושי ואלמוגי, והוצנח לאונייה כרב־מלחים – אף כי על־פי כישוריו היה רחוק מן הדרישות המקצועיות של מעמד כזה, כדי לסלק מן האונייה את מנצ'יק מנמל תל־אביב ועוד מספר ימאים שנחשבו מקורבים לאצ"ל. "התנגדתי לתרגיל המלוכלך הזה, של הבוסים מחיפה, מפני שאני ייקה פוץ ושונא מונקי־ביזנס כאלה," טען מכס. "לא משום סיבה אחרת, ומאז הודבקה לי תווית של 'איש אצ"ל'." בנץ, שגם הוא הפליג על ה"קדמה" תמך בגרסה של מכס.

הוויכוחים האין־סופיים עם דן גלעד, סביב שולחן האוכל, על הסיפון ובהפסקות הקפה, היו חלק משגרת חיינו כל ימי הפלגתי על ה"חיפה". דן היה חסיד שיטת השתדלנות וה"קשרים".

"זה באמת לא בסדר," היה מסכים ללא קושי עם כל תלונה. "באמת צריך לדבר על זה עם אבא (חושי)." כשהתקבלה על דעתו הצעה כלשהי, היה מבטיח שישוחח על כך בחיפה, עם יוסף (אלמוגי). "רק קצת סבלנות והכול יסתדר," היה אומר.

מרן למדתי פרקים בהיסטוריה של אגודת הימאים, וגם שיעור בפרה־היסטוריה, שנות טרום המדינה. יום סגריר אחד בצפון־מערב האוקיינוס האטלנטי, אחד מהימים שבהם אי־אפשר להוציא את האף החוצה, ישבנו במחסן החרטום וקלענו חבלים לעבודת המטען, לקראת נמל ניו־יורק. בנסיבות כאלה השיחות קולחות מאליהן ודן סיפר לי, כנראה במגמה חינוכית, לצורך הפקת לקחים, על הניסיון הראשון, בשנת 1921, להקים אגודת ימאים עבריים, ובעיקר על כישלונו.

"החבר'ה האלה רצו אגודה אוטונומית עם הנהלה עצמית, לא כפופה למרות ההסתדרות," סח לי דן, "כנראה היה להם קשר עם הקומוניסטים. סיפרו לי שהיה חשד כזה."

"ואיך לא?" ליגלגתי.

"מנין לך שהחשד לא היה מוצדק?"

"לא אמרתי שלא היה או שכן היה."

"בכל אופן, בגללם לא היתה לנו אגודה, עד שאבא חושי הקים לנו אותה, בשנת 1935, כשהיה מזכיר מועצת הפועלים בחיפה. אבא עשה הכי הרבה למען הימאים. הוא גם היה הנציג שלנו בפורום הבינלאומי של פועלי התובלה."

"לבדו?" שאלתי, "לא היה שום נציג נבחר?"

"כן. לבדו, ויותר טוב מכל ימאי. אל תשכח שאבא היה המנהיג היחיד ביישוב היהודי שהבין את חשיבות כיבוש הים. מי הביא את פועלי הנמל היהודים מסלוניקי לפני שקמה המדינה? מי ראה מראש עד כמה חשוב שיהיו פועלי נמל יהודים, לא רק ערבים וחורנים? מי? אבא חושי הקים את אחד ממפעלי העלייה החשובים והמוצלחים ביותר שלנו. הוא גם דאג לקליטת העולים שהביא. אצלו העולים לא הסתובבו מקופחים ומסכנים כמו בנים חורגים. כולם מדברים על קליטה ואבא עשה. עולי יהדות סלוניקי נקלטו כקהילה מכובדת מן היום הראשון לבואם לחיפה."

"מבחינתי," אמרתי, "זכותו הגדולה של אבא חושי היתה פעילותו לקירוב לבבות בין יהודים לערבים בכלל ובין פועלים משני העמים בפרט. מה שהוא עשה בעניין זה במקומות העבודה הגדולים בחיפה זה קרדיט גדול. אבא שלי סיפר לי על כך בהערכה רבה."

"בעניין זה באמת מגיע לו כל הכבוד," אמר אהרון, "אבל נשוב לעניין שלנו. אולי באמת הוא היה יותר טוב מכל ימאי. אבל אולי לא. מי יודע? לפי מה קובעים?"

"גם חוזה עבודה הוא השיג לנו," המשיך דן בשיעור ההיסטוריה, "החוזה הראשון שהיה לנו."

"והאגודה," הקשיתי, "האגודה עמדה ככה מהצד ולא השתתפה בכלל במשא ומתן לחוזה העבודה?"

"תראה," אמר דן, "זה היה לטובת העניין. אני צריך לספר לך מי זה אבא חושי? ארבע שנים הוא ניהל את העניינים יוצא מהכלל. אף אחד לא היה יכול לנהל אותם יותר טוב ממנו. תאמין לי."

"ואחרי ארבע שנים?"

"אחרי זה מינו אותי," השיב דן.

"ואז," אמר מכס, "נעלמת אחרי זמן קצר. השארת פס, עלית על אונייה בלי להודיע לאף אחד ובמשך חודשים אף אחד לא ידע איפה אתה. מאז ממנים לנו עכבר־יבשה מחורבן למזכיר אגודת הימאים. חבר'ה שלא יודעים איפה החרטום ואיפה הירכתיים. איזה יופי!"

דן לא השיב. הוא רק חייך.

"שמעתי שמזכיר אחד לפחות היה בסדר גמור," אמר אהרון שטארק, "אומרים שאליהו שרפשטיין היה מאה אחוז. שרי לא היה ימאי אבל הוא אחד שאכפת לו. רציני כזה, לא חותמת־גומי. בגלל זה אלמוגי שם לו רגל מהרגע הראשון, בכל הזדמנות."

"בגלל זה סילקו אותו?" שאל יהושע זימננוק, מלח "משמרת הכלב" (שתים־עשרה עד ארבע).

"לא סילקו. עשו שיסתלק בעצמו. שרי לא היה בובה של אף אחד. כשראה שאינו יכול לעשות מה שהוא חושב לנכון, הסיק את המסקנות. הצרה היתה שהוא היה מפא"יניק בדם והאמין שאם רק יצליח לשכנע את החלונות הגבוהים בהסתדרות הכל יבוא על מקומו בשלום. איפה! הוא חטף את אכזבת חייו והתקפל. אני לא מאשים אותו. חזר לקיבוץ שלו, גבעת חיים, וזהו."

"ואז בא גולנדסקי, האפס הזה," אמר מכס, "ואנחנו אוכלים את החרא."

"אני לא הייתי משתמש בביטוי הזה כשמדברים על משה," אמר דן. "גולנדסקי דווקא די בסדר."

איש לא היה שותף לדעתו.

השביתה הראשונה בחיי

ירדתי מה"חיפה" לחופשת חוף קצרה, כדי לעזור לאבי בעבודות המשתלה שלנו – הכנת שתילים והרכבתם לקראת העונה – ואחר־כך חזרתי ללשכה ונשלחתי כמלח כשיר ל"דרומית".

אם ה"חיפה" היתה אונייה ישנה, ה"דרומית" היתה פריט לאספני עתיקות. החיבה הרבה שרחשתי לה בתקופת שירותי הממושכת עליה היתה, אולי, בגלל הדמיון הרב בינה לבין "אוניית המתים" של טראוון, ספר שקראתי פעמים רבות. ה"דרומית" היתה אוניית פחם נושנה, שמחסני הפחם שלה הוסבו, בשלב מתקדם בחייה, למיכלי דלק. בכל תכונותיה האחרות נשארה אוניית פחם טיפוסית. פגשתי עליה כמה חברים ישנים מימי ספינות המעפילים, בולגרים, ספרדים ואמריקנים מה"פאן יורק", רב־המלחים הבאסקי קאפה רוס ואחרים.

לקציני האונייה יוחדו תאים קטנים ומעופשים תחת סיפון הקברניט, באמצע האונייה, ואילו אנו, הימאים הדירוגים, הצטופפנו בטירת החרטום (FOR CASTLE) שבקדמת האונייה, סמוך לשרשרות העוגנים, מחסני הצבעים, החבלים, הכבלים, תכשירי הניקוי וכלי העבודה. תאי המגורים הזעירים שלנו מוקמו לאורך הדפנות, ואליהן חוברו מסגרות הברזל של דרגשי השינה. לאורך הדופן הימנית היו תאי הסיפונאים ולאורך הדופן השמאלית תאי עובדי המכונה. דלתות התאים פנו, ללא חציצה, ישר לאולם מרכזי ששימש כחדר אוכל ומדור ציבורי. בכל תא היה צוהר קטן, שנסגר במגוף ברזל כבד, ונאטם למים וכמובן לאוויר, כשהפליגה האונייה לים. במרכז חדר האוכל עמדו שני שולחנות מקבילים, ארוכים וצרים, קבועים לרצפה וספסלים מחוברים אליהם. שולחן קצר חיבר את שני השולחנות לצורת "ח". בראש השולחן ישבו שני הנגדים – רב־המלחים בצד ימין ורב־המשמנים בצד שמאל – ועיניהם פקוחות וצופיות כל הליכותיו של צאן מרעיתם.

נער הסיפון היה מביא מן המטבח שבמרכז האונייה את המזון, או את מה שנשאר ממנו, בשני דליים, דלי למרק ודלי לכל השאר. בימי סערה היה האוכל ששרד והגיע לחרטום מלוח עוד יותר מן הרגיל.

השירותים היו בקצה הקדמי של האולם, ומים לרחצה ולבתי־השימוש היה כל אחד שואב לעצמו בדלי, במשאבת יד קבועה בסיפון.

למעט טביעה, אירעו ל"דרומית" בהפלגתה הראשונה, כל התקלות ששילח פוסידון בנתיניו יורדי־הים. האסון הראשון קרה במעגן תל־אביב, בטרם הפלגה, כאשר הוכנו המנופים לעבודות המטען. גלגלה כבדה נתלשה מראש התורן, פגעה ברב־המלחים קאפה רוס ופצעה אותו פצעים אנושים. קאפה רוס פונה לבית־חולים ומשהחלים ועמד על רגליו נשלח חזרה לביתו שבמרוקו הספרדית, שם התגורר בקהילת פליטי מלחמת האזרחים בספרד. רק אחרי שנים הצלחתי לאתר אותו באחד הבארים בנמל סאוטה, מול גיברלטר, ולשמוע ממנו את המוצאות אותו אחרי הפציעה.

עוד לפני שפונה רב־המלחים לחוף קרא לי רב־החובל, ורנר פרוידנברג, אל תאו. הוא היה ייקה בן המבורג, שהחל את הקריירה הימית שלו כנער כל־בו על אוניות גרמניות ועשה את מסלול הקידום המקצועי שלו "דרך ארובת השרשרת", כמו שאומרים, עד למעמד הרם ביותר, קברניט. ה"דרומית" היתה פיקוד ראשון שלו. פניו היו קודרים. התאונה היתה בעיניו אות מבשר רע.

"אשל," אמר לי בלא גינוני פתיחה, "מרגע זה אתה רב־המלחים. לא מפני שאתה כזה מוצלח, אלא מפני שכל האחרים שווים לתחת, כולל הקצין הראשון שלי. כדאי שלא תשכח את זה. או קיי. ועכשיו קח עיפרון ונייר, הנה, כאן, על השולחן, ותרשום."

קפטן פרוידנברג קרא באוזני, בקצב הכתבה, רשימת עבודות לביצוע וסיים בהערה קצרה: "כדאי שתעשה עבודה טובה בוסן (רב־מלחים), אני לא סובל מריחות. אני מתכוון לפקח אישית על עבודתך. הבנת? פיקוח יומיומי צמוד. שים לב."

ניסיתי להתחמק מזר הקוצים שהקפטן ביקש להניח על ראשי, אך פרוידנברג לא שעה לטענותי, הצביע על הדלת לאות שזמני תם, ופנה לעיסוקיו. יצאתי מלפניו בחשש כבד ובלב מלא גאווה ואושר.

הפיקוח שהבטיח לי "הזקן" אכן היה צמוד עד מאוד. מכל הפגעים שפקדו אותנו באותה הפלגה – שריפה בלב־ים ועמה קריאת מצוקה (S.O.S.), תקלה חמורה במכונה הראשית וגרירה לנמל מחסה, קלקולים במנועי העזר, נזקי סערה, תאונת עבודה, חדירת מי ים למדורי המטען ומה לא – האירוע המשמעותי ביותר לענייננו של ספר זה היה סכסוך

עבודה, השביתה הראשונה בחיי.

אחרי שעברנו את מיצר גיברלטר ואחריו את כף סן־וינסנט ופנינו צפונה, נקלענו לעולם עוין ומאיים. המעבר מן החרטום, נאות מגורינו, אל אמצע האונייה היה מוצף מי ים וחלקלק. נחשולי האוקיינוס שטפו את הסיפון, והיציאה אל מחוץ למדורי המגורים בלילה היתה בחזקת סכנת חיים. המאכלים, אם בכלל הגיעו אל שולחננו, היו קרים, רטובים ומלוחים. לא פעם הצטופפנו ליד דלת הברזל הכבדה של המטבח, במרכז האונייה, מקבלים מן הטבח משהו לאכול, תופסים מחסה מאולתר ובולעים בחטף. בהיעדר חימום שרר קור עז בכל מדור המגורים. לא פעם נשארו אנשי המשמרת ללון במבנה המרכזי, מעל חדר המכונות, כדי ליהנות מן החום הנפלט מחדר הדוודים ולהימנע מהמעבר על הסיפון המכוסה בקרח. פנינו אל רב־החובל.

"קפטן," אמרנו לו, "כך אי־אפשר להמשיך. המצב מחמיר מיום ליום. אתה רוצה שמישהו יפול לים?"

"לכל תיקון ושינוי במבנה האונייה נחוץ אישור המשרד הראשי," הסביר לנו קפטן פרוידנברג את אשר ידענו בעצמנו. "למה שלא תפנו לאגודה שלכם?"

שלחנו מברק למזכיר האגודה:

מגורים מתחת לכל סטנדרט סטופ.
אין מים זורמים אין אוורור אין חימום סטופ
דורשים מינימום תנאים לקראת החורף סטופ
לקפטן אין סמכות בנידון סטופ
עזרתכם חיונית מבקשים התערבותכם סוף.

לא קיבלנו תשובה למברק הזה, וגם לא למברק נוסף ששלחנו אחרי ימים אחדים. כשהגענו לנמלי צפון אירופה גבר הקור מאוד וכאשר נכנסנו לים הבלטי ופקדנו את נמלי פולין כוסו הסיפונים בשלג כבד ושכבת קרח עבה ציפתה את גוף האונייה. את הצד הפנימי של הדופן בתאי המגורים כיסתה שכבת קרח כמעטה זכוכית, ובחלונות צייר הכפור שרטוטים נפלאים כעין התחרה. הטמפרטורה במדור המגורים היתה דומה לזו שבחוץ, והקור נשך בנו באכזריות כל שעות היום. בלילות היו הארונות מתרוקנים כליל והיינו ישנים בבגדינו, עטופים בכל מה שמצאנו בהם ובשקי הימאים שלנו.

קפטן פרוידנברג שיגר כמה מברקים למשרד הראשי בחיפה בענייננו אך תשובה לא באה.

"לפני שנפליג מכאן," אמר לנו "הזקן", "אקנה על דעת עצמי עצים וחומרי בניין, ואנחנו נבנה בירכתיים, בכוחות עצמנו, משהו שיתאים למגורי אדם. עם אישור, בלי אישור, כאן זה הכי זול וזה מה שנכון לעשות. אבל כדאי שתפנו עוד פעם לאגודה שלכם, שגם היא תלחץ."

שבועיים עמדנו בנמלי פולין. קפטן פרוידנברג רכש מה שרכש, ואנו המשכנו, בינתיים, להתגורר בסיביר, כפי שכינינו את מגורי החרטום. שוב שיגרנו מברק ארוך למזכיר האגודה, והפעם הוספנו רמז, שהודות לו קיבלנו מיד תשובה:

אינכם רשאים לפעול על דעת עצמכם סטופ
כל האחריות למעשיכם תחול עליכם סטופ
בהגיעכם לנמל הבית יתקיים בירור בכל הבעיות סוף.

היה בדעתנו למנוע את ההפלגה מגדיניה עד שיוסדר עניין המגורים, אבל נענינו לבקשתו של קפטן פרוידנברג, שהוכיח את רצונו לפתור את הבעיה, והאונייה הפליגה ללא עיכובים.

"כדאי שהם, שם בחיפה, יידעו מראש שאנחנו לא חולמים להפליג מאנטוורפן לשלושה שבועות־ים אם לא יוסדרו לנו המגורים. אנחנו מודיעים על כך לאגודה, וכדאי שאתה תודיע לחברה," אמרנו לקפטן ושיחררנו את החבלים.

"מה שאני צריך לשלוח לחיפה כבר נשלח," ענה פרוידנברג.

מיד בגמר ההתקשרות לרציף באנטוורפן, הנמל האחרון לפני המסע הארוך הביתה, הודענו לו שלא נפליג בלי שיפור מינימלי של המגורים.

מן המשרד הראשי בחיפה קיבל רב־החובל הוראה, לפנות מיד לקונסול ישראל היושב בבריסל ולבקש את התערבותו אם הצוות יממש את איומו ויסרב להפליג. שעות אחדות אחר־כך הגיע הקונסול לאונייה והסתגר עם רב־החובל בתאו לשעה קלה. לאחר־מכן שלח קפטן פרוידנברג לקרוא לחברי ועד האונייה, וגם לי, רב־המלחים. הוא פתח את ספר חוזה־הצוות וקרא מתוכו סעיף המגדיר סירוב הפלגה כמרד. הקונסול הקשיב לו בפנים תתומות.

"לא מדויק, אדוני," אמרתי. "בסעיף שציטטת מדובר בסירוב פקודה בלב־ים. זה מובן מאליו. אנחנו ימאים. אף אחד מאיתנו לא יסרב פקודה בלב־ים. אבל עכשיו אנחנו רתוקים לרציף בנמל בטוח. לאונייה לא נשקפת סכנה, ההיפך הוא הנכון. סכנה בעליל תהיה נשקפת לחיינו דווקא אם נפליג ללב־ים בתנאים הנוכחיים."

הבחנתי בשינוי קל בהבעת פניו של הקונסול. הוא נראה כמקשיב בעניין לדברי.

"תמשיך," אמר לי, "אמור כל מה שאתה רוצה לומר."

"אנחנו אזרחי מדינת ישראל. אתה, אדוני הקונסול, נציג שלנו בדיוק כמו של החברה שמעסיקה אותנו. אנחנו מצפים להגנתך. אני מציע שתצא יחד איתנו לסיפון ולמדור המגורים שלנו, תראה בעיניך, תתרשם ואחר־כך תביע את דעתך."

"בשום פנים ואופן," נזעק קפטן פרוידנברג בקול, "זה מסוכן מדי. אני אחראי לשלומו של כל אדם על סיפון אונייתי, ובמיוחד לשלומו של נציג המדינה. לא בא בחשבון."

"זה כולל גם אותנו, צוות האונייה?" שאל קספרי, חבר הוועד.

"אני מקבל את הצעתו של רב־המלחים," אמר הקונסול בהחלטיות וכולנו יצאנו אל הסיפון. השלג הכבד כיסה את קורות העץ, הארגזים, הציוד המכני והחביות. בקושי פילסנו דרך אל החרטום, בין השרשרות והכבלים שקשרו את מטען הסיפון לטבעות. מפעם לפעם החליק מישהו ומעד על שכבת הקרח. יותר מכולנו התקשה בהליכה הקונסול, שהיה מבוגר מאיתנו ולא הורגל בכך. לבסוף הגענו לחרטום ונכנסנו למדור המגורים. ראשון התיישב אורחנו, ואחריו כולנו. אחרי שהתעשת, נכנס עמנו הקונסול בשיחה והציג לאחדים מאיתנו שאלות אישיות. להפתעתי גילה בקיאות רבה בכל הקשור לחטיבת הנגב ולגדוד הפשיטה שבו לחמתי. אחר־כך קם והתבונן סביבו.

"מבחינתי זה מספיק, הכל ברור לי," אמר קצר ונחרץ. "נחזור."

הגענו בשלום אל אמצע האונייה והתכנסנו בתאו של רב־החובל.

"אם בנמל, במזג־אוויר שקט ולאור היום כך," אמרתי, "לא קשה לדמיין איך זה בים, בסערה ובחושך."

"לא. לא קשה לדמיין," אמר הקונסול ופנה אל רב־החובל. "שמע, אני מתבייש. פשוט מתבייש. לא תיארתי לעצמי שאנשים, ובפרט אזרחי מדינת ישראל, עובדים וחיים בתנאים כאלה. לעניות־דעתי אין זה מוסיף כבוד לדגל שלנו. אני מציע ומבקש שלפני שאונייתך תצא לים, תעשה את כל הדרוש כדי לשכן את הצוות במגורים ראויים לשמם. לפחות המינימום ההכרחי, והשאר יושלם בחיפה. אני אדאג לזה. כבר בימים הקרובים אשלח תזכיר."

"כן, כן," אמר פרוידנברג בשמחה. הוא היה מרוצה מדברי נציג המדינה לא פחות מאיתנו; עכשיו ייווכחו כולם שהוא צדק, שהחלטתו

לקנות את חומרי הבנייה בפולין, בחצי המחיר, היתה נכונה ושקולה.

חלפו שנים, ובאחד מימי הזיכרון של ערב חג העצמאות, באזכרה המסורתית לחללי חטיבת הנגב, ראיתי את הקונסול מבריסל יושב בשורת המשפחות השכולות.

בעיית המגורים באוניות הישנות והרעועות היתה מקור קבוע לשיבושים ולסכסוכי עבודה, אבל חריפה ושכיחה ממנה היתה בעיית הכסף הזר שהיינו אמורים לקבל בנמלים. הלירה הישראלית לא היתה מטבע עובר לסוחר. לכן הובטח בחוזה העבודה, בסעיף מיוחד, שכל ימאי רשאי למשוך, בנמלים זרים, סכום מסוים במטבע מקומי, עד גובה 27 אחוז משכרו, לפי השער הרשמי באותו יום, ואם האונייה תתעכב באותו נמל יותר מ־15 ימים רצופים, יגדל הסכום לכדי 50 אחוז. זה לא היה הרבה, אבל עם הסכום הזעיר הזה היה אפשר לרדת לחוף. רב־החובל, או הכלכל הראשי מטעמו, היה מזמין את הכסף לפני שהאונייה היתה מגיעה לנמל וסוכן האונייה היה אמור להביא את הכסף עמו בעלותו לקבל את האונייה הנכנסת.

כך היה אמור להיות ולא כך היה. בכל נמל היינו מקבלים לא כסף אלא הבטחה: "הכסף בדרך." ערב אחרי ערב היינו נשארים באונייה אחרי העבודה, בציפייה נכזבת לכסף המובטח. משפקעה סבלנותנו היינו מודיעים: "לא כסף לא עבודה," ואז היה הכסף מגיע. לא יצאו חודשים רבים ולמדנו לקח. שוב לא ביזבזנו זמן יקר לריק. עם כניסת האונייה לנמל היה הצוות מודיע מראש: "לא כסף לא עבודה," ומיד מקבל את המגיע לו. לימים התקדמנו והתייעלנו, והאיום היה מוגש לפני הגעת האונייה לנמל.

"מה שמרגיז אותי יותר מהכול," אמר לי קספרי, חבר הוועד, "זה שהופכים אותנו לעושי־צרות. הרי הכסף מגיע כמו שעון מיד אחרי האיום הראשון, אז מדוע הם לא מביאים אותו לפני האיומים?"

"מה הם חושבים, האדונים מהמשרד," שאל המשמן הבולגרי בני משולם, "מה הם מתארים לעצמם שם?"

"בכל אופן, השיטה עובדת יופי," אמרתי, "אנחנו כבר מאולפים. זה רק עניין של פרוצדורה."

כך היה אצלנו, על ה"דרומית", וכך – פחות או יותר – באוניות אחרות.

בנושא המזון היתה פחות אחידות ולפיקוד, לכלכל הראשי ולטבח בכל אונייה היה יותר מרחב תמרון. מקרה אחד לפחות ראוי גם ראוי שיסופר.

בוקר אחד, בנמל אנטוורפן, קיבלה אונייתנו ציוד ואספקה. המשאית עמדה על הרציף, אנחנו – צוות הסיפון – הפעלנו את המנופים, ואנשי מחלקת המשק קיבלו את המצרכים והעבירו אותם למחסנים ולחדרי הקירור. הכלכל הראשי ניצח על המלאכה וסימן בעיפרון כל פריט שהתקבל, לפי רשימת ההזמנה. לפתע נשמעה קריאה רמה.

"תראו תראו!" זעק הטבח בקול גדול, "בואו תסתכלו על זה!"

הוא עמד מעל גוש בשר גדול, ידיו על מותניו ועיניו נעוצות במה שלפניו. כשקרבנו התגלתה לעינינו, על רקע הבשר האדום, חותמת כחולה באותיות קידוש לבנה:

"לשימוש גני־חיות ואוניות בלבד."

השלכנו את הגוש לרציף, גירשנו את הספק מן האונייה בכבוד הראוי, הודענו לו שלטובתו כדאי שלא ייראה יותר על סיפון אונייתנו לעולם, וכיבדנו גם את הכלכל הראשי באזהרה הולמת.

"נדמה לי שזה לא המקרה הראשון," אמר קספרי לכלכל הראשי, "אסיפת הצוות הטילה עלי לומר לך שגם בלי החותמת הזאת, לפחות חלק ממה שאתה מאכיל אותנו בזמן האחרון מתאים לגן־חיות. אם החיות יסכימו לאכול את החרא הזה, כמובן. אנחנו דורשים מזון לפי הנספח לחוזה העבודה. קופסאות שימורים בנמל לא מתאימות לנו. חלב מקופסאות ושימורים מפחיות תאכל אתה. גם בים נקבל את זה רק במקרה חירום, כיוצא מן הכלל. לא כל יום. שמעת?"

"מה אתם תאכלו וכמה, בים כמו בנמל, את זה רק אני קובע," השיב הכלכל. "מי שזה לא מוצא חן בעיניו יכול לארוז את החפצים ולהתנדף."

הכלכל היה ממקורביו של מפקח המשק בחברת "שהם", צבי יודקביץ', משלומי אמוני גולנדסקי ואלמוגי, ועל מעמדו זה נשען בטחונו העצמי.

תופי הטם־טם, המעבירים ידיעות ומידע מאונייה לאונייה, הפיצו את סיפור תקרית הבשר של ה"דרומית" על פני הימים.

כשהגענו לנמל הבית כיבד אותנו גולנדסקי בנוכחותו, מיד עם סיום תמרוני ההתקשרות לרציף.

"קספרי," אמר גולנדסקי בלא גינוני נימוס כמו, למשל, "מה שלומך" או "איך היתה ההפלגה," "אתה מפוטר. רד מן האונייה עוד היום."

"מדוע?" שאל קספרי, "מה פתאום?"

"סיפרו לי שאתה מתרשל בעבודה."

"אני? מי הספיק לספר לך? מתי?"

"לי יש מקורות משלי," השיב מזכיר האגודה מעשה בעל־בית.

ועד האונייה שיגר מכתב חריף ומפורט לכל חברי ועד אגודת הימאים. הוועד קיים שתי ישיבות וקבע שאין יסוד להאשמות נגד קספרי, אבל קספרי לא הוחזר ל"דרומית". הוא הועבר לאונייה אחרת.

באותו זמן כבר היה קספרי ימאי ותיק ובעל רקורד מרשים. יותר מארבעים שנה הפליג קספרי בים. התחיל כנער מכונה והגיע לדרגת מכונאי ראשי. מעולם, לא לפני התקרית על ה"דרומית" ולא אחריה, לא הטיל בו איש דופי ולא חלק על כישוריו המקצועיים. אדרבא, הוא נודע כימאי ממושמע, שעבודתו היא תחביבו. אולי משום כך התפרסם המקרה בכל אוניות צי הסוחר, כסמל למה שמתרחש אצלנו.

"גולנדסקי מחפש ג'וב בחברה," אמר לי איזי קירשטיין, הדרונקימן (רב־המשמנים). "הוא מקווה כנראה לקפוץ למשרדי החברה ולתפוס כסא, כמו קדיש ארקין."

קדיש, אחיו הבכור של חזי ארקין, היה מזכיר ממונה באגודת הימאים. את ימי מלחמת העצמאות בילה, אין צריך לומר, במשרדים שונים ואחר־כך קיבל את תפקיד ראש אגף הצוות בחברת "שהם".

"גולנדסקי לא היה מעז לעשות מה שהוא עושה לולא קיבל גיבוי מלא מאלמוגי," הביע תוקי (יעקב גרבש), המכונאי השלישי, את דעתו.

"איפה!" אמר איציק, המושבניק מאביחיל, בביטול, "איזה גיבוי על ראשך? אתה חושב שיוסף לא יודע מי זה הפוץ הזה? אני משתתף בכל הפגישות של המפלגה בבית של אלמוגי. בזמן האחרון יש פעילות, פחד! כל הזמן אסיפות. לוחצים לגייס חברים חדשים למפלגה. היית צריך לשמוע מה הוא אומר כשאנחנו אומרים לו שגולנדסקי מזיק למפלגה. מה שאנחנו אומרים באוניות זה מחמאות לעומת מה שיוסף אומר עליו."

"זה ידוע," אמר פרדי גולדפרב המכונאי הרביעי, "אילו היתה לגולנדסקי טיפת שכל בראש שלו הוא היה צריך לדעת שאלמוגי יזרוק אותו לכלבים בהזדמנות הראשונה שיהיה כדאי לו, כמו כפפת עבודה משומשת."

מי שיבקש להסיק מן הדברים שסופרו לעיל שהיינו אנשים מתוסכלים ומרי־נפש, בגלל תנאי העבודה הקשים ושכרנו העלוב, יטעה מאוד. אדרבא, הימאים, ברובם המכריע, אהבו את עבודתם וראו בה

התגשמות של משאת־נפש. זהו, אולי, ההסבר לכך שמאבקנו היה מהוסס כל־כך בתחילתו ושביטויי ההתנגדות שלנו היו ספורדיים, ללא ארגון ויד מכוונת. רצינו להיות ימאים טובים, מקצוענים ראויים לשמם. שאפנו להוכיח שאיננו נופלים מעמיתינו, אזרחי המדינות הימיות בעלות המסורת המפוארת, ספרד ופורטוגל, גרמניה ובריטניה הגדולה, וכמובן הארצות הסקנדינביות.

בוקר אחד, בנמל המבורג, עלו בכבש האונייה שלושה אורחים: אדון בחליפה נאה, שסרגל חישוב מציץ מכיס מקטורנו, ושני עוטי סרבלים כחולים. קפטן פרוידנברג, שכנראה המתין להם, צופה לסיפון מצוהר תאו, מיהר לרדת לקראתם, קרא לי להילוות אליהם ועבר מגרמנית לאנגלית, כדי שאבין במה מדובר. התקרבנו לתורן הראשי.

"זהו, כאן אני רוצה את הג׳מבו," אמר "הזקן" לבעל החליפה ופנה אלי בעברית: "כל הפלגה יש לנו כמה חתיכות מטען כבד, אתה יודע, ואנחנו משלמים הון תועפות למנוף צף בעד כל תנועה שלו. הצעתי להנהלת הקו שיתקינו לנו מנוף ג׳מבו ואנחנו נפעיל אותו בעצמנו. כך נחסוך המון כסף. השאלה היא רק כמה יעלה התענוג הזה."

הארונים מבית־המלאכה מדדו, רשמו, שירטטו רישומים וכתבו מספרים, ולבסוף הגישו לרב־החובל גיליון נייר.

"הערכה ראשונית גסה," אמר בעל החליפה, "אומדן ובסיס למשא ומתן." קפטן פרוידנברג הציץ בשורה התחתונה ונבעת. אחר־כך התעשת, הודה בנימוס, אמר, "נראה, תלוי באישור המשרד הראשי," ונפרד לשלום מהשלושה.

"מה אתה אומר על זה?" שאל ונתן לי את הגיליון.

"זה נראה כאילו הוא חושב שאתה רוצה לקנות אונייה שלמה," אמרתי. "אפשר לעיין רגע?"

התחשיב הראה את התפלגות ההוצאות. עלות חומרים לחוד ומחיר שעות העבודה לחוד.

"אפילו נניח שעלות החומרים היא נתון קבוע, וגם אותה כדאי לבדוק טוב־טוב, נראה לי שבפחות מחצי המחיר אנחנו יכולים, עם צוות הסיפון שלנו, לבצע את הג׳וב לא פחות טוב מהגרמנים," אמרתי.

"לא פחות טוב?" שאל הקפטן בהיסוס, "אתה בטוח?"

"יותר טוב," עניתי בפרץ של גאווה מקצועית. "ואם גם נזמין את החומרים בעצמנו, ישר מן הספק על־פי הקטלוג, נוכל להתווכח, להוריד קצת את המחיר, ובוודאי לחסוך את העמלה השמנה של הקבלן. את

העבודה אנחנו יכולים לבצע בים, 'WEATHER PERMITTING' (מונח מקובל בימאות: במידה שמזג־האוויר יאפשר), בשעות עבודה רגילות, ללא שעות נוספות. סך־הכול, שורה תחתונה, זה יעלה רבע המחיר, אתה עוד תראה!"

צל חיוך נדיר הסתמן בזווית פיו של קפטן פרוידנברג. אחרי כל השנים הארוכות והקשות שעשה על הים, באוניות זרות, פעמה בלבו שאפתנות שגבלה באובססיה, להוכיח לכל העולם – בעיקר לגרמנים – שכל מה שמישהו יכול לעשות, אנחנו, הימאים הישראלים, מסוגלים לעשות טוב יותר. בכל נמל השתדל להוכיח את הדבר ולהפגין רמה מקצועית גבוהה וימאות טובה. שיראו כולם!

כל הדרך הארוכה הביתה עקב "הזקן" אחר התקדמות עבודתנו, שלב אחרי שלב, חרד מפני תקלות ושגיאות ומאושר אחרי הצלחה. התקנת מנוף כבד באונייה, לא על־ידי קבלן ולא במספנה אלא על־ידי צוות האונייה ובהפלגה, איננה עניין של שגרה.

דיק, נגר יוגוסלבי בעל ידי זהב, ואני שיפצנו את גלגלות הענק שפורקו לגורמיהן והורכבו מחדש, קלענו את כבלי הפלדה המיוחדים לעומס מירבי, הרכבנו את מערכת הגלגלות וחיזקנו את היתרים העבים לתורן ולסיפון. אלי זיימן, מלח כשיר טרי, שהצטרף לצוות שלנו באותה הפלגה והיה להוט להוכיח את כישוריו, עבד עמנו כעוזר־מתמחה. עבדנו יום־יום, בכוונה עצומה, משחר עד חשיכה. לבסוף, ימים אחדים לפני נמל הבית, הגיע הרגע הגדול. המנוף, על כל אביזריו, היה מורכב ומוכן לניסוי הפעלה. הניסוי עבר בהצלחה, ללא פגם וללא תקלה. המוצר המוגמר עלה על כל ציפיותיו של קפטן פרוידנברג. הגלגלות הנוצצות בצבעיהן החדשים והכבלים המשוחים בשומן מריחה הבהיקו לאור השמש הים תיכונית, אך פניו של רב החובל שלנו זרחו יותר מהם.

כשהגענו לחיפה הגיש קפטן פרוידנברג להנהלת החברה דין־וחשבון מפורט, צירף לו טבלה השוואתית של מחירים ועלויות – הצעת הקבלן לעומת הביצוע בפועל – וגם המלצה לבונוס ("אינטרס החברה מחייב ציון לשבח עם ביטוי חומרי הולם, כדוגמה חיובית"). בונוס לא קיבלנו, כמובן, אף לא ציון לשבח, ולא ביטוי כלשהו של הערכה, אבל בחשבון האישי שלי נפתח ערוץ אשראי במישור אחר, שערכו לא יסולא בכסף: הידידות שנקשרה בין "הזקן" לביני, ונמשכה שנים רבות, עד ימיו

האחרונים, עמדה בלחץ הכבד של שנות החרם שהטילה עלי הנהלת "שהם" אחרי השביתה, והיא שהחזירה אותי לעבודה בחברה (עכשיו "צים"), אחרי שלוש־עשרה שנות גלות, כאשר הייתי כבר רב־חובל בעל ותק וניסיון.

אחרי הדברים האלה ירד קפטן פרוידנברג מן ה"דרומית", כדי לקבל פיקוד על ה"רימון", אחת האוניות החדישות שנבנו ברוטרדם, ורב־חובל איטלקי, בן גינואה, תפס את מקומו.

על אוניות ותנאי עבודה

חצי שנה אחרי שעליתי על ה"דרומית" הגיע חיים לאונייה והתייצב במטבח לשרת לפני זיגפריד, הטבח הראשי שלנו, ולעבוד אותו כעבד נרצע, יומם ולילה. זיגפריד היה ייקה זקן, עריץ ורע־לב, שחולשתו לטיפה המרה החמירה את רודנותו.

הופעתו של אברך חרדי על סיפון אונייה איננה דבר של יום־יום. תגובת אנשי הצוות התבטאה במגוון של מחוות, מהרמת גבה וחיוך כבוש של היותר עדינים, עד התקלסות ולגלוג בוטה של המחוספסים. בתחילת האשמורת השנייה, בין ארבע לשמונה בבוקר, היה חיים מכין את ממלכתו של זיגפריד לעמל היום: אופה את הלחם מן הבצק שהכין אמש ומעלה את הבשר ממעמקי המקרר־המקפיא אל שולחן ההכנה גדול המידות שבירכתי המטבח, ואחר־כך עושה את שעות היום במלאכת הטיגון והבישול, בחום המהביל של המטבח הדחוס. בתחילת האשמורת האחרונה (בין שמונה בערב לחצות) היה מסיים את יום עבודתו המפרך בהכנת הבצק ליום המחרת, ואז היה פורש לקיטונו הצר, נוטל את ידיו ומתיישב ללמוד. בכל חודשי עבודתו על האונייה לא טעם כזית מן המזון שהוכן במטבח. קופסאות השימורים שהביא עמו מהבית שימשו אותו עד אנטוורפן. שם, בפליקר־סטראטה, "מאה שערים דאנטוורפן", הצטייד מחדש בקופסאות כשרות למהדרין שהספיקו לו עד נמל הבית. חיים, כך נודע לי, פירנס משפחה גדולה שהסתבכה בחובות כבדים ללא מוצא. מקורבים, משגיחי כשרות ברבנות, סידרו לו ג'וב על האונייה, עד שירחיב. מטבע הדברים עורר חיים את סקרנותי.

ערב אחד נכנסתי לתאו ומצאתיו יושב רכון על תלמודו ליד השולחן הקטן, מתנועע פנים ואחור ואצבעו מלווה את הכתוב בספר. הוא הבחין בכניסתי אך לא הרים את עיניו, ורק אותת לי בידו הפנויה שאמתין. "רק רגע," אמרו אצבעותיו הקמוצות לאגודה אחת. המתנתי עד שסיים. "ערב טוב," הקביל חיים את פני בפליאה מהולה במאור פנים, "כן, מה רצונו?"

"ערב טוב חיים," השבתי, "מה אתה לומד?"

הוא הצביע על הכתוב בראש העמוד: "דיני שמיטה".

בבית־הספר המחוזי בגבעת השלושה, תיכון בעל מגמה חקלאית, הפכנו בדיני שמיטה, והשתדלנו לרדת לעומקם של דברים מנקודת מבטו של החקלאי הקדמון. להפתעתי לא הבין חיים דבר וחצי־דבר בהיבט החקלאי של דינים אלה. יתר־על־כן, התרשמתי שהיבט זה אינו מעניין אותו. לאחר זמן־מה הבנתי שבעיניו העיקר הוא השינון, וכל השאר טפל.

"במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור," היה אומר לי. "נפלאו דרכי הבורא יתברך," היה משיב על כל תמיהה שלי, עונה לכל קושיה שלי. לימוד תורה, הסביר לי, מקרב את ביאת המשיח וגם – לא בלתי־חשוב – מוסיף נקודות זכות (קרדיט) בחשבון העובר ושב של הלומד בעולם הבא.

ערב אחד הבאתי לתאו את ספר "פרקי אבות" שאהבתי לקרוא בו.

"מנין זה לך?" שאל חיים. סיפרתי לו על חנות קטנה לספרי קודש ותשמישי קדושה, בכניסה לאחד הבניינים הסמוכים לשער נמל חיפה. כוך של שען; מולו מבוי צר ובו אותה חנות.

"בעומק החנות הזאת," סיפרתי לו, "יושב יהודי רזה ונמוך, ושוקד על תלמודו כמוך. כשאני נכנס לחנותו הוא מסמן לי בידו להמתין, מסיים קטע, ואז הוא נפנה אלי ומושיט לי את חבילת הספרים שהכין למעני, צידה להפלגה. הוא מרוויח, בזה ובבא, ואני יוצא נשכר."

"יפה, יפה מאוד," מילמל חיים ונראה ששבע נחת.

למרות המרחק הרב בין עולמו לעולמי ניסיתי להבינו. בהדרגה, ולא בלי קושי, למדתי מפיו דברים שהיו לי כספר החתום. גם הוא הציג לי בהיסוס שאלות בענייני חולין.

"מדוע, אדוני, אנחנו עובדים כל־כך הרבה ומשתכרים כל־כך מעט?"

"כך זה היום. אבל אנחנו נשנה את הדברים, תאמין לי," הבטחתי לו.

"אתה באמת חושב כך?"

"לא חושב, חיים, בטוח!"

"הלוואי, אם ירצה השם. גם אני מקווה. עסקתי בחיי במלאכות רבות ושונות. הייתי שוחט, אופה, קצב, כורך ספרים. כאן, באונייה, זאת ממש עבודת פרך. זיגפריד, בל אחטא בשפתי, כמוהו כפרעה הרשע."

בסוף החודש הראשון ניסה הטבח הראשי לקפח את חיים באישור השעות הנוספות שרשם לו. איימתי עליו שעסקי המסחר שלו, ובעיקר ההברחות, עלולים להיפגע, חס ושלום, אם יקפח את שכרו של חיים,

והוא חתם על האישור ברטינה, כמי שכפאו שד. לא רק מפני זיגפריד הרשע היה עלי להגן על חיים. תמימותו ושונותו של האברך גירו את יצרם של כמה מאנשי הצוות להתקלס בו ולהשפילו.

בימי השביתה הגדולה עבד חיים על אחת מאוניות הנוסעים. אחדים מעובדי השירותים באונייה זו נבהלו מאיומיו של מפקח מחלקת המשק, והיססו בין תמיכה לנייטרליות, בין פחד לסולידריות. בדברים כנים של הולך תמים ופועל צדק, בלהט של אדם שפיו ולבו שווים, ולא פחות מזה בהופעתו החריגה, סחף חיים את המהססים והפוסחים על שתי הסעיפים לתמיכה מלאה בשביתה. כך, כמדומה, גמל לי כפל־כפליים על ההגנה שקיבל ממני על ה"דרומית".

אם פער הוא מקור לתחושת קיפוח וסיבה ישירה למחאה והתקוממות, פער גלוי ומנקר־עיניים לא כל שכן.

התשובות שהורגלנו לקבל לכל בקשה של ימאי או פנייה של ועד אונייה, לשיפור תנאי המגורים, העלאת שכר ותיקון ליקויי בטיחות היו אחידות: "אין כסף," "אין תקציב." לא יכולנו שלא לשים לב לרמת־חייהם והוצאותיהם האישיות של האנשים שמהם קיבלנו את התשובות הללו. היה קשה לא לראות את הניגוד בין הבזבוז הגלוי והראוותנות של הפקידות הבכירה בחברת "שהם" ובין היד הקפוצה שלה כלפינו, הימאים. לא פחות בולט היה הפער בין מה שנדרש מאיתנו בתחום המקצועי ובין מה שלא נדרש מן המנהלים. מבעלי התפקידים המקצועיים באונייה נדרשו תעודות הסמכה שעמדו בכל הקריטריונים והסטנדרטים הבינלאומיים; בין חברי ההנהלה לא היה אפילו אחד בעל ניסיון בניהול חברת ספנות. גם היום אינני יודע מה פגע יותר ברוב הימאים, ובעיקר בקצינים הבכירים, הקיפוח בשכר או הזלזול במעמדם המקצועי. לרשות כל אחד מארבעת המנהלים בדרגת מנכ"ל (צבי יחיאלי, יוסף ברפל, זאב שינד וד"ר נפתלי וידרא) עמדו לשכות מאושפות בסגל מלא ומכוניות שרד עם נהגים. למזכיר החברה, בנימין עברי, שנמנה עם המקורבים הנאמנים ביותר לממסד המפלגתי, היה מעמד כמעט שווה לזה של המנכ"לים. פעמים רבות נשאלה השאלה: מה בדיוק עושה מר עברי בחברה? אנחנו כינינו אותו "הקומיסר".

ראינו כיצד כל אחד מארבעת המנכ"לים מנהל פעילות עסקית בלתי־מתואמת עם עמיתיו, משוטט ברחבי אירופה וארצות־הברית, קונה אוניות, מתקשר עם מספנות, אוסר מלחמות־יהודים נגד מנהלים אחרים

ומחזיק חצר של מקורבים. הכול למען האינטרסים של חברת "שהם".
נציגי ימאים, ואחר־כך פעילים שלנו, שהשמיעו טענות והציגו שאלות מסוג זה קיבלו תשובה: מה זה עניינכם? ואת פרי־הבאושים של פעילות המנהלים אכלנו אנחנו, הימאים, יום־יום. רוב האוניות שקנו המנהלים היו גרוטאות שנועדו להיפלט מן השוק, והחוזים לשיפוצי אוניות לא ענו על הצרכים. כאשר היינו חולפים על פני שבר אונייה אכול חלודה, במעלה נהר או באחד הנמלים, היינו אומרים זה לזה: "רק שלא יעבור כאן צבי יחיאלי. אם הוא יראה את המציאה הזאת הוא יקנה אותה ואנחנו נטבע איתה."

גינונים שסיגלו לעצמם מנהלינו לא היו מביישים רוזנים ושועי ארץ. הם היו מתאכסנים במלונות המפוארים ביותר, נוסעים במכוניות יקרות עם "שופֵר" צמוד וסועדים במסעדות אקסקלוסיביות, כאילו נולדו אילי ספנות.

פרטים אלה נודעו לנו מפי רבי־חובלים שהיו חוזרים מפגישות עבודה בחוף עם מנהל זה או אחר, אבל לא פעם זכינו גם לראות במו עינינו מנהל המגיע עד כבש האונייה בלימוזינה מרשימה.

החובבנות של המנהלים היתה סוד שמור, שהציבור ואולי גם קברניטי המדינה לא ידעו אותו. לנו היה הסוד הזה גלוי. אוניות שנרכשו זה עתה נמצאו בלתי־כשירות, הוכנסו למספנות לזמן רב ובוצעו בהן תיקונים אבל לא אלה הדרושים. כשיצאו סוף־סוף מן המספנות, התגלו בהן שוב הליקויים שבגינם הוכנסו למספנה, והן חזרו לסדרת שיפוצים נוספת. עדים צפים לכך היו ה"גפן", ה"אתרוג", ה"צפונית", ה"דרומית", ה"נחשון", ויותר מכל אונייה אחרת ה"קדמה", שנתקעה במספנות, פעם אחר פעם ובילתה בהן יותר זמן מאשר בהפלגות. והיתה גם ה"מאלה". מי אינו זוכר את ה"מאלה"! שלושה שמות היו לה כשהיתה בבעלות "שהם". פעמיים הוחלף שמה כאילו היתה שכיב מרע שקרוביו המחזיקים באמונות טפלות מנסים לבלבל את מלאך המוות. מ"מאלה" הוסב שמה ל"תבור" ומ"תבור" ל"כלנית", כדי שלא ייוודע בציבור שמיד אחרי רכישתה לא הפליגה אלא נשארה חודשים על חודשים במספנה, עם צוותה המלא. היינו פוגשים את הכייפנים האלה בבארים של מרסיי, הפלגה אחרי הפלגה. כמעט שנה היתה ה"מאלה"־"תבור"־"כלנית" תקועה בתיקונים שונים ומשונים ואחר־כך נמכרה לגרוטאות. קשה להאמין שהתיקונים והשיפוצים שלה נעשו חינם אין כסף.

החובבנים, חובשי הכורסאות, לא שעו לדברי בעלי־מקצוע בכירים

מצוותי האוניות, שכמה מהם היו מומחים בתחומם, והתעלמו מן הדו"חות ששלחו. מטעמים השמורים עמם (לנו נותר הניחוש בלבד) העדיפו מנהלי החברה את שירותיהם של מפקחים ויועצים זרים, שבמקרים רבים נפלו בכישוריהם וניסיונם מאלה של הסגל הבכיר באוניות. עבודות שאפשר היה לעשותן בישראל בוצעו בחו"ל. מקובל בעולם הספנות שאנשי הסגל הבכיר באונייה משתתפים בשלבי ההכנה לקראת השיפוצים והתיקונים ואחר־כך מפקחים על ביצוע העבודה. מי מכיר יותר מהם את הליקויים והקלקולים של אונייתם? הם גם החותמים על אישורי קבלת העבודות אחר סיומן. הם הרי המיועדים להפליג על האונייה והם המעוניינים יותר מכל אדם אחר לקבל עבודה טובה. אבל לא ראש מחלקה באונייה אלא מומחה זר, לעתים "מומחה" שאיש לא שמע עליו, היה מופיע מאי־שם, מאשר את קבלת העבודה וחותם על החשבון. הרבה מרירות, עלבון וזעם ראיתי בעיניהם של רבי־חובלים, מכונאים ראשיים וקצינים בכירים, כאשר התיקונים הסתיימו והם אפילו לא נשאלו לדעתם ולא התבקשו לאשר את קבלת העבודה לשביעת־רצונם. ומי ימנה את מספר הקללות שלמרתי כאשר מיד אחר ההפלגה מהמספנה חזרו התקלות והקלקולים ואנשי הצוות היו צריכים להתגבר עליהם בתנאי מזג־אוויר גרוע וים סוער, כשהאונייה מיטלטלת מצד לצד וכל מה שאינו קבוע ומחובר לגופה זז ונזרק ממקום למקום. קשה מאוד, ולפעמים מסוכן, לבצע בלב־ים עבודות שבנמל הן שגרה.

כמעט שנה עמדה ה"קוממיות" (מי שהיתה קודם ה"פאן יורק") במספנה בחו"ל. כך, המכונאי הראשי שלה, היה מהנדס מומחה, עתיר ניסיון, ששמו הלך לפניו. הכרתי אותו עוד מהתקופה שהפלגתי על ה"פאן יורק" לפני מלחמת העצמאות. הוא אמר לי שאת רוב העבודות שנעשו במספנה היה יכול לעשות, טוב וזול יותר, צוות האונייה המנוסה, שישב באפס מעשה כל תקופת התיקונים. אבל מי שאל אותו?

לעתים לא קיבל סגל האונייה לידיו את רשימת העבודות הכלולות בחוזה השיפוצים, ולא היה יכול, לכן, לפקח על הנעשה באונייה כשהיתה במספנה. סיפורים רבים כאלה שמעתי מימאים ותיקים וקראתי על מקרים דומים בפרוטוקולים של אסיפות ימאים מן הימים שלפני קום המדינה, כשנעשיתי חבר ועד האגודה, וארכיונה נפתח לפני.

לא פעם נשאלתי מדוע, לדעתי, תמכה הקצונה, אף הבכירה, בשביתת הימאים? איך קרה שרוב רבי־החובלים והמכונאים הראשיים הזדהו עם מטרות המאבק, ואחדים מהם תמכו בסתר בשביתה? (הוכחה לתמיכה זו

היתה בחירתו של יצחק אהרונוביץ׳, הוא אייק, כנציג מחלקת רבי־החובלים והמכונאים הראשיים לכינוס הימאים.) התשובה הנראית לי היא שהימאים בדרגות הנמוכות והבינוניות נפגעו בעיקר מן השכר הנמוך ומתנאי העבודה הקשים, ואילו הקצינים הבכירים ובעיקר אנשי סגל הפיקוד, היו מתוסכלים בגין ההשפלה, חוסר ההערכה, וההרחקה מעמדות השפעה. זחיחות־הדעת וההתנשאות של מנהלי החברה פגעו בעיקר בימאים הוותיקים ובסגל הבכיר.

לא פחות משפילה בעיניהם, היתה עוצמת שלטונו של מזכיר אגודת הימאים, שלא היה ימאי. אמנם בעבר הרחוק היה גולנדסקי שוטף כלים באוניית נוסעים, אך "ייחוסו" זה הרגיז עוד יותר את רוב הבכירים.

כמובן, היו גם קצינים בכירים שזכו באמונה של הנהלת החברה ואף קודמו לתפקידי פיקוח בחוף, לא כולם בגין כישוריהם ואחרים מהם בניגוד לדלות הישגיהם. מעטים אלה נכללו בהגדרה אנ"ש (אנשי שלומנו). אחרי השביתה כמעט חוסלה תופעה זו, וזה היה אחד מהישגינו.

מזכיר האגודה "שלנו"

הניסיון לימד אותנו שאין טעם לפנות לאגודת הימאים. להלכה היתה האגודה אמורה לדאוג לאינטרסים שלנו ולהגן על זכויותינו. למעשה לא כך היה. לכל פנייה של ימאי או של ועד אונייה, ענה מזכיר האגודה בחרפות וגידופים, וטען בכל הזדמנות שהימאים מוסתים, שהמסיתים הם "גורמים שוליים חסרי אחריות לאומית", ושכל האסיפות והפגישות שלנו אינן חוקיות, מפני שלא המזכיר זימן אותן. בכל אונייה שעל סיפונה התגלע סכסוך עבודה היה גולנדסקי מופיע כתובע מטעם החברה, מגדף, מאיים, נוזף, מפטר את "עושי הצרות", קרי ועד האונייה, ומתעלם מטענות הימאים. הרע שבמנהלים היה טוב מהמזכיר "שלנו". הצדקה אחת בלבד היתה לצירוף התיבה "שלנו" למזכירנו גולנדסקי: אנחנו שילמנו את תוספת השכר שקיבל מעבר לסולם השכר המקובל בהסתדרות. מס האגודה הושת עלינו נוסף על המסים ששילמנו להסתדרות. בגלל גולנדסקי היו אסיפות צוות ופגישות ימאים למשימות שיש עמן סיכון.

"תגיד, מדוע גולנדסקי תמיד נגדנו, רק נגדנו?" שאלתי את אריה שפיגלמן, הקצין השני שלנו על ה"דרומית". אריה היה ימאי ותיק ובעבר חבר ועד האגודה.

"אני לא יודע," השיב לי אריה, "אבל אני משער שהוא מקווה לחזור על התרגיל של קודמו, קדיש ארקין."

"זה לא חדש," אמר יוחנן כהן, הקצין השלישי. "המזכיר שלנו יותר קתולי מהאפיפיור. כנראה הוא מצפה לתמורה."

"איזו?"

"אלמוגי מינה את קדיש ארקין למזכיר האגודה לפני גולנדסקי," הסביר לי אריה, "בהזדמנות הראשונה קיבל קדיש גמול על שירותיו, חצה את הקווים, וצ'יק־צ'ק, צנח ישר לכורסת המנהל."

"גם גולנדסקי שם עין על ג'וב בחברה," השלים יוחנן.

"אני לא חושב," אמר אריה, "מה רע לו אצלנו? הרי השכר של השוטף כלים הדפוק הזה, שלא הצליח לקבל דרגת מלח, עם התוספת שהוא

מקבל מקופת האגודה, ככר יותר גבוה מזה של אחיו יוס'ל, המשרת בקצין ראשון על ה'קדמה'."

"האמת? לא הייתי סופר לו את הכסף אילו היתה לנו תועלת ממנו," אמר אברהם קספרי שעלה מחדר המכונות, רטוב כאילו יצא מבריכה, מוחה את פניו וצווארו בסמרטוט זיעה. "הצרה האמיתית היא שלא אנחנו בחרנו בו, ולא לנו הוא חייב דין־וחשבון. אלמוגי ידע את מי הוא ממנה, והוא מחזיק אותו קצר, קצר מאוד. גולנדסקי שואל אותו תמיד מה לעשות, בכל עניין."

"מפא"יניק, הא? מפא"יניק נאמן וממושמע."

"היום. לא תמיד היה. בזמן הראשון שלו בארץ היה פעיל בבית"ר, אחר־כך קפץ למפלגה הקומוניסטית, משם עבר למפ"ם, ונכון לעכשיו נחת במפא"י, תנאי לקבלת הג'וב. אחיו הוא נאמן־הנאמנים של אבא חושי ואלמוגי, ובזכות הקשרים של אחיו הוא הגיע לאן שהגיע." כך סיכם אריה את ההיסטוריה הפוליטית של החבר משה גולנדסקי.

במשפט ההסתדרות ובימי השביתה, טען אלמוגי שוועד אגודת הימאים הוא שבחר את גולנדסקי למזכיר האגודה. כדי לשוות לדבריו אמינות נקב אלמוגי בתאריך: 23.5.1950. האמת היא שגולנדסקי לא נבחר אלא מונה על־ידי מזכיר מועצת פועלי חיפה בהמלצת מזכיר האגודה הקודם, קדיש ארקין. הודעה על המינוי, בתוספת דברי הסבר, שמעו חברי ועד אגודת הימאים מפי דן גלעד כבר ב־2.11.1948. כך כתוב בפרוטוקול של אותה ישיבה. בפרוטוקול של הישיבה שהתקיימה בתאריך שאלמוגי נקב בו, לא נמצא כתוב דבר וחצי־דבר על בחירת גולנדסקי, או כל אדם אחר, למזכיר האגודה או לתפקיד כלשהו. הנושא אינו נזכר באותו פרוטוקול כלל.

בימים ההם ראינו במשה גולנדסקי שורש כל רע, אויב מספר אחד של הימאים. כיום, במבט לאחור, ממרחק השנים הרבות שחלפו מאז, נראה בעיני תואר זה גדול עליו בכמה מספרים. גולנדסקי לא היה גיבור־רשע. לכל היותר היה אנטי־גיבור טרגי־קומי. האפשרויות שעמדו בפניו, אם עמדו, היו מצומצמות מאוד. הוא היה ממונה מטעם עסקניה של מועצת פועלי חיפה, למרותם סר ולהם היה חייב נאמנות ומשמעת. לא היתה זאת נאמנות הדדית. המזכיר הממונה נשחק עד דק בין זעמם של הימאים לאדישותם של עסקני מועצת הפועלים, אדישות שניזונה

מהביטחון ששום גורם בעל משקל אינו עומד מולם ומהאמונה שאין להם תחליף.

פעמים אחדות ביקש גולנדסקי ממפעיליו לשחררו מתפקידו. הוא התחנן, הסביר, טען שכשל כוחו, אך לשווא. משלא נענה המשיך למשוך בעול ולמלא אחר רצון אדוניו, כפי שפירש אותו. אם אומר שכבר אז הבנתי בדיוק את מיקומו של גולנדסקי במערכת יחסי הגומלין שבין אגודת הימאים ומועצת פועלי חיפה וחברת "שהם", לא תהיה זאת אמת. אבל אני זוכר שבהדרגה תפסתי, שגולנדסקי איננו אלא מוציא־לפועל נטול סמכויות של מדיניות מוכתבת ואין לו שיקול־דעת משלו; ואם לא חשתי אז כלפיו חמלה, היה הדבר בגלל הלהט שגילה במילוי תפקידו. כך, פחות או יותר, חשו רוב חברי.

לא חלפו ימים רבים והבנתי שחרף דברי הזלזול שאלמוגי משמיע כלפי גולנדסקי בפרהסיה, נוח לו שגולנדסקי מבצע בנאמנות את המשימה שהועידו לו הממנים. באיחור מסוים הגעתי למסקנה שלא בגולנדסקי האיש שורש הרע, אלא בשיטה. ימאים ותיקים ממני הקדימו אותי והגיעו למסקנה הזאת לפני. חיים צוקר, חזי ארקין, אלכס צבירן, מכס גלזנר, פרדי גולדפרב, אברהם קספרי ואחרים זכרו היטב שכאשר סירב אליהו שרפשטיין (שרי) לעשות את מה שגולנדסקי עשה אחר־כך, מיהר אלמוגי לסלק אותו מן הבמה.

בשלהי שנת 1950 עמדה ה"דרומית" שבועות רבים במספנה בעיירה הקטנה ניווה וואטרבך (נתיב המים החדש) שבמורד הנהר מאאס, סמוך לסחידם. המרחק מסחידם לרוטרדם היה כחצי שעה ברכבת הפרברים. לנו, הסובלים מחסרון־כיס קבוע, היה מיקומה של המספנה לא נוח. היה עלינו לנסוע באוטובוס עד סחידם הקטנה והנחמדת, ומשם ברכבת למרכז רוטרדם. דמי הנסיעה לא היו גבוהים אבל כל הוצאת כספים נעשתה מתוך שיקול־דעת. הסתפקנו אפוא בירידה אחת או שתיים בשבוע. מועט המחזיק מרובה. למיקומנו היה גם יתרון: מן המספנה ראינו את הנהר ואת כלי השיט הרבים המפליגים במימיו, ויכולנו לאתר אוניות ישראליות שחלפו על פנינו בדרכן מן הים לנמל רוטרדם. כך יכולנו לתאם את הירידות לחוף כדי לפגוש חברים, לשמוע חדשות, להצטייד בעיתונים ישנים, שהיו לנו כחדשים, וחשוב מכול – להחליף דעות עם עמיתינו למשלח־יד ולגורל. פגישות אלה היו חשובות לנו ומשקלן עלה ככל שקיומן בנמל הבית נהפך לפרוייקט שיש עמו סיכון.

מזכיר אגודתנו ראה בכל התכנסות של ימאים עצרת קושרים ונקט את כל אמצעי ההרתעה שעמדו לרשותו כדי למנוע מפגשי ימאים מכל סוג שהוא.

במשך תקופה מסוימת אכן עלה בידו למנוע כל התארגנות.

במרחקים, בנמלי נֵיכר, היו פגישותינו חופשיות ונינוחות יותר, וימאים שחששו להיראות בפומבי בהתכנסויות בבית יורדי־ים בחיפה, שמחו להשתתף בפגישות אקראי בחו"ל.

היינו נפגשים במקומות קבועים. "צ'יינה טאון" על גדות המאאס, "אבנרה" באנטוורפן, "סן פאולי" בהמבורג, "צ'רלי בראון" בלונדון, "זנזיבר" בגינואה, "באר הקורבנות" (קורבנות הים, כמובן) בטריאסט, "אלטה ליבה" בברמן וכיוצא באלו מקומות ומוסדות, ששמם הולך לפניהם מקצה העולם ועד קצהו ומלוא כל הארץ כבודם. היינו תופסים פינה, מצרפים כמה שולחנות, מזמינים משקאות (מי שהיה לו כסף שילם) ומקיימים דיונים, חילופי מידע והערכות מצב, ללא התערבות וללא הפרעות, וגם – למה לכחד – בעליזות של צעירים שהמשקאות מעלים את איכותה ומוסיפים לטעמה.

מכל האוניות של קו צפון אירופה רק ה"צפונית" יכלה להתחרות עם ה"דרומית" על התואר "מלכת הגרוטאות" ואנשי הצוות שלה סיכנו את מעמדנו כימאים השנואים ביותר על מזכיר אגודתנו.

ב"צ'יינה טאון", על גדות נהר מאאס, הכרתי את יחזקאל ארקין, שהיה היפוכו של אחיו קדיש. בגינו יצא שמה של ה"צפונית" לשמצה או לתהילה – תלוי, כמובן, בטעמו של הקורא. חזי היה חבר טוב, שותף רצוי לכל דיון או ויכוח, ולא פחות מזה לשתייה והוללות. כבר בפגישתנו הראשונה נקשרה בינינו ידידות, שהעמיקה ונתהדקה עם השנים.

בספטמבר 1949 התקיים כינוס ראשון של ימאים במדינת ישראל. לא מזכיר אגודת הימאים יזם את הכינוס הזה אלא מזכיר מועצת פועלי חיפה, יוסף אלמוגי, שגם ניהל אותו. היה לו מידע משלו על הלך־הרוחות באוניות, והוא החליט לתפוס את השור בקרניו, לפני חידוש חוזה העבודה עם הימאים, כאשר גבר מאוד הלחץ מצד חברי האגודה להעלאת השכר ושיפור תנאי העבודה. הנהלת חברת "שהם" התחפרה בעמדותיה והמשא ומתן בין הצדדים עלה על שרטון. כמנהג הימים ההם פנו שני הצדדים אל המחלקה לאיגוד מקצועי בהסתדרות וביקשו

בוררות. חבר המחלקה הזאת, ירוחם משל (לימים מזכ"ל ההסתדרות), מונה לבורר.

"אין אנו חושבים את הזמן למתאים לקביעת שכרם היסודי של עובדי הים," פסק נציג העובדים העבריים בארץ־ישראל. פסק בוררות זה של משל פתח את סדרת האירועים, שהמכנה המשותף שלהם היה חוסר אמון ואיבה בינו ובין ציבור הימאים.

"אנו מקבלים את הדין שלכם," מיהר גולנדסקי לאשר את פסיקתו של משל. אבל מזכיר האגודה הצייתן ייצג את עצמו בלבד. נציגי הימאים באוניות סירבו לחתום על החוזה שנוסח ברוח פסיקתו של משל, שהסתפק בשמיעת דעתם של מנהלי "שהם" ולא טרח לשמוע את דעת הימאים. התגובות על סיפוני האוניות היו נזעמות ואלמוגי חש לעמוד בפרץ ולכנס כינוס, בתקווה לכבות את הדליקה לפני שתתלקח. תקוותו נכזבה.

"נוכח הייתי באלפי כינוסים של פועלים, ואף פעם לא נתקלתי בתוקפנות כזו," קבל אלמוגי מול מטר קריאות הביניים שהוטחו בו כשהשמיע את נאום הפתיחה בכינוס.

"החומר האנושי באוניות גרוע, חסר משמעת הסתדרותית," נידב לו חבר ועד האגודה צבי יודקביץ' דברי פרשנות מתרפסים.

צירי הכינוס החליטו להתעלם מפסיקתו של משל, לנהל משא ומתן ישיר עם הנהלת חברת "שהם" ולצרף לצוות המשא ומתן שלושה נציגים נבחרים מטעם הימאים, וכן לקיים בהקדם בחירות לוועד אגודה חדש. במאי 1950, אחרי חודשים ארוכים של הכנות, התקיימו הבחירות. כ־95 אחוז מבעלי זכות הבחירה מימשו אותה, וועד חדש־ישן נכנס לתפקידו. החדש היו הנציגים שהימאים באוניות בחרו בהם; הישן היו הממונים שנשארו בתפקידם.

הפנים החדשות, ממכסת הימאים באוניות, היינו ולטר מיכאליס, רב־המלחים הוותיק של ה"אתרוג", ואני, רב־המלחים של ה"דרומית".

בתקנון האגודה, שנוסח לפני קום המדינה (בשנת 1945) נקבע ועד בן שישה חברים: נציג לקצינים, נציג למכונאים, שני נציגים לימאים הדרוגיים ושני ממונים מטעם הוועד הפועל של ההסתדרות, שאחד מהם הוא מזכיר האגודה. לכאורה, רוב לימאים. למעשה, ימאים פעילים לא יכלו לשבת בחוף כדי למלא את תפקידם, גם אילו רצו בכך. כדי להישאר בחוף תקופה המאפשרת פעילות ציבורית היה על חבר הוועד למצוא פרנסה חילופית, וג'וב בחוף היה ימאי יכול לקבל אך ורק בחסדם

המשותף של מנהלי חברת "שהם" ומזכיר אגודת הימאים. אפשרות כזאת לא היתה לוולטר ולי. אבל התקנון איפשר לממלאי־מקום, שנבחרו במספר קולות קטן מזה שקיבלו חברי הוועד, להשתתף בישיבות במקום הנבחרים הנעדרים, וכך התקיימו רוב ישיבות הוועד בהשתתפות המזכיר הממונה, החבר הממונה השני ואותם חברי ועד שירדו מן האוניות לפני שנים והסתדרו, "בעזרת השם," בג'וב בחוף. לא פעם נכחו בישיבות הוועד ממלאי־מקום שנבחרו בחמישה או שישה קולות במקום הנציגים שהיו בהפלגה. למרבה הפרדוקס היו ביניהם גם אנשים שהועסקו בתפקידי פיקוח בחברת "שהם" והיו, לכן, נציגי ימאים וממונים עליהם בעת ובעונה אחת. והיו גם בעלי עסקים פרטיים, שאכלו מכף ידו של הממסד.

רק אחרי שהשתתפתי באקראי בכמה ישיבות ועד התברר לי מבנה מנגנון השליטה של מזכיר מועצת פועלי חיפה ותפשתי כיצד התקבלו החלטות שנגדו בעליל את האינטרס של חברי האגודה. פעמים אחדות ביקשתי מגולנדסקי לתאם בין ישיבות הוועד לבין התאריכים שבהם היתה ה"דרומית" צפויה לשהות בנמל הבית. גולנדסקי לא הביע התנגדות לבקשתי, אבל מעולם לא יצא הדבר לפועל. "לא הסתדר." זמן קצר אחרי שנבחרנו ירד ולטר מיכאליס לחוף, ללימודי הכנה לקורס קצינים שהיה אמור להיפתח בתחילת שנת 1951. בתקופת לימודיו השתתף ולטר בכל ישיבות הוועד. בפעם הראשונה השתתפתי בישיבת ועד כחצי שנה אחר־כך, כשאונייתי פקדה את נמל הבית ביום ש"נפל" במקרה על ישיבה מן המניין. גולנדסקי הופתע והגיב על הופעתי הבלתי־צפויה בהתעלמות קרירה. הוא לא טרח להציג אותי בפני החברים הקבועים, כמקובל, ולא ראה לנכון לציין שזאת השתתפותי הראשונה אחרי שנבחרתי. גם אני לא בדיוק נפלתי על צווארו. טעם פגישתנו הראשונה טרם פג וחשתי כנוכרי שנקלע לחבורת אנשים המדברים בשפה זרה. הבנתי שבנוכחות אקראי אין תועלת ואין טעם.

הספנות הישראלית – לאן?
או: הככל העמים?

אחרי תקופת השיפוצים ברוטרדם עברה ה"דרומית" לקו הים האדריאטי. רב־החובל האיטלקי, ששירת עליה זמן קצר, ירד ממנה ובמקומו התמנה יצחק אהרונוביץ', הוא קפטן אייק. יחד איתו הגיע לאונייה ורנר סלומון, מי שהיה החובל הראשי שלו על ה"פאן קרסנט".

אייק הביא לאונייה את רוח ארץ־ישראל הנשכחת. הוא היה חניך "המחנות העולים" ומראשוני הפלוגה הימית של הפלמ"ח (פלי"ם), קברניט ה"אקסודוס" וידידי מימי העלייה הבלתי־לגלית. ארבע שנים קודם־לכן נפגשנו במסע ארוך ומייגע מתל־אביב לפראג דרך אתונה ורומא, ומשם, ברכבות ובאוטובוסים, בנתיבי "הבריחה" ושיירות העקורים, אל נמלי ההעפלה באיטליה וצרפת. זה היה זמן קצר אחרי שהוא הביא את ה"אקסודוס" ואני השתחררתי ממחנה המעצר בלטרון – שם ישבתי אחר שנתפסתי בעת הורדת מעפילים מן הספינה "ברל כצנלסון", בחוף שפיים.

אייק ביטל את גינוני היבוא והיה מתהלך על הסיפון בבגדי עבודה, משוחח עם אנשי הצוות וטובל ידיו במי מלח, כמו שאומרים. אמנם כלפי חוץ, בנוכחות גורמים שאינם ישראליים, שמר אייק על כללי הנוהג הימי והקפיד על קלה כחמורה. אבל לא בינינו, בני הארץ. למען האמת, לא כל הישראלים אהבו את החידוש הזה. מה לעשות? אייק מעולם לא טרח להתחבב על כולם. בנמלי ישראל, בעיקר במעגן תל־אביב, התארחו על סיפון אונייתנו ידידים ותיקים, חברי להקת הצ'יזבטרון, פלמ"חניקים לשעבר, סופרים ואנשי־רוח, כמו בשנים לא רבות קודם־לכן, בלונדון, בתקופת לימודיו של אייק, כשהיינו מתכנסים בדירתו הזעירה של הפסל יצחק דנציגר ומבלים בשיחות, שתייה וויכוחים אל תוך הלילה.

נושא שלא ירד מסדר היום, אז ועתה, היה "לאן", או "הככל העמים": האם הספנות הישראלית תהיה רק עוד דגל המתנפנף בירכתי אוניות

של מדינה חדשה, כמו כולם? מה רע בכך? הרי תמיד שאפנו להיות עם ככל העמים. ברובוב? שום רע! אבל מדוע שלא ניצור משהו שונה, ייחודי, חדש ומקורי, כמו צורות ההתיישבות החקלאית השיתופית?

"לא נצליח להעתיק לאוניות את מתכונת יחסי הייצור השיתופיים, המתאימים אולי לחלק מן החקלאות," אמרתי לאייק, "הרי גם בחקלאות יש צורות התיישבות שונות. לא הכול קיבוצים. רק חלק מסוים, וולונטרי, מקיים צורת חיים שיתופית."

"והצבא שלנו? צה"ל זה צבא מקצועי רגיל, כמו הצבא הבריטי, הרוסי, האמריקני? המודל המיוחד של הפלמ"ח לא יותר מתאים לנו?"

"נו, בחייך, צה"ל זה לא בדיוק הפלמ"ח. את הפלמ"ח פירקו מזמן. גם את הקיבוצים יפרקו. חכה."

"בתנועה הקיבוצית לא יעזו לנגוע!" קפץ אייק. "מה שהכי מתאים לנו זה ימאות שיתופית. קיבוץ על הים, קואופרטיב, השם לא קובע."

"אתה מאמין שזה אפשרי? הרי אתה בעצמך שואל כל הזמן לאן כל זה מוביל. מי יתן לך להקים דבר כזה? בן־גוריון, שחיסל את זרם העובדים בחינוך? שפירק את הפלמ"ח? אתה הרי יודע בעצמך שהקיבוצים זה לא בדיוק הכוס־תה של בן־גוריון. אין שום סיכוי."

"שאתה תדבר כך?" התרתח אייק, "אז מדוע נסעת מקיסריה עם חבר'ה מהפלי"ם לקבוצת הצופים ברחובות, אלה שעכשיו במעגן־מיכאל? לא כדי להצטרף לקיבוץ ימי? אולי תגיד לי מדוע?"

"אייק, בחייך, זה היה לפני המדינה. איפה אתה חי? מי אם לא אתה טוען כל הזמן שמפא"י הורסת את המדינה?"

"נכון. מפא"י מחריבה כל מה שהקמנו, לא רק מה שחלמנו. אז אתה רוצה לתת להם לעשות כל מה שהם רוצים? כשיהיו לנו קיבוצים צפים הם ידברו אתנו אחרת."

לא פעם עלו הוויכוחים בין אייק לביני לטונים גבוהים ולא אחת קרבנו אל סף הריב – שנינו לא בדיוק אנשים נוחים לבריות – אבל את הסף לא עברנו. אייק לא התלהב מן המצב באגודת הימאים אבל לא ראה במאבק לשינויו נושא ראוי לריכוז מאמצינו. סברתי שהוא חושש פן תסיט המלחמה נגד מזכיר האגודה את תשומת־הלב מהנושא שבו ראה חזות הכול: הקונסטרוקטיביזם החלוצי, האקטיביזם מבית־מדרשו של טבנקין, שבו טמון הפתרון לכל הבעיות.

אייק הגשים את חלומו. אחרי שנים היה לקברניט הראשון של

האונייה "פלמ"ח", ספינת הדגל של הספנות הקיבוצית. לא לאורך ימים. מסיבות שונות מאלה שתיאר לעצמו, הורחק אל מחוץ לספנות הקיבוצית, ולא חזר אליה.

"אירוניה של הגורל," אמר לי כאשר נפגשנו על הרציף ליד ה"פלמ"ח". "אני בעליה של חברת ספנות פרטית, ואתה מפליג על אונייה של הקיבוץ, אונייה שאני הבאתי."

"תמיד היה לפורטונה, אלת המזל, הומור מקאברי," עניתי לו.

ממרחק הזמן אני משקיף על פרשת הספנות הקיבוצית בעיניים של חכם־לאחר־מעשה. לא כפי ששאף אייק ולא כפי שהערכתי אני, התגלגלו העניינים. לא גורמי חוץ הרחיקו את אייק מאוניות הקיבוץ אלא יחסי אנוש בתוך קבוצת המייסדים. לא מגמות ממשל עוינות הביאו את הספנות הקיבוצית לסוף דרכה אלא התפתחויות פנימיות בתנועה הקיבוצית עצמה.

קברניטי הרעיון (המקורי כל־כך), הם שהעלו את אונייתם על שרטון ואין קולר לתלות בו את האשמה. אבל זה, כמובן, סיפור אחר.

ורנר סלומון, שבא אלינו עם אייק, היה היפוכו הגמור. הכרתי את ורנר בהפלגתנו על ה"פאן יורק", הוא כקצין שני ואני כשלישי. תקופה מסוימת היה לנו תא משותף. ורנר היה הימאי היהודי היחיד בכל ספינות המוסד לעלייה, שדרש וגם קיבל שכר מלא, כמו ימאי זר, ליתר דיוק כמו רוב הימאים הזרים. שכן היו בין הימאים הללו גם מתנדבים, כמונו, ששירתו על ספינות המעפילים כמחווה של הזדהות עם ניצולי השואה. לא ורנר. הוא גם היה היחיד מכל האנשים שפגשתי בימי חיי, שהביע בגלוי אהדה בלתי־מסויגת למשטר האפרטהייד בדרום־אפריקה, שם חי בימים שמצב השחורים שם היה נחות מזה של בהמות וחיות־בית.

"זה בדיוק מה שמתאים לנו כאשר תקום מדינה עברית," אמר לי.

"גם המשטר הנאצי היה אולי מוצא חן בעיניך, לולא היית יהודי," עניתי לו בחצי לגלוג.

"האנטישמיות היתה הטעות הגדולה של הנאצים," הסכים ורנר ברצינות, "הם לא הבינו איזו תועלת היו יכולים להפיק מתמיכת היהודים."

תמיכה יהודית בנאצים לא־אנטישמיים נראתה לו טבעית. מעולם לא התווכחתי עמו ואינני זוכר שמישהו מאיתנו נכנס איתו לוויכוח. לא בחילוקי־דעות היה מדובר אלא בתהום שאינה ניתנת לגישור. לעומת

זאת הייתי קשוב לכל מלה שהוציא מפיו בענייני ימאות וספנות. הוא היה מקצוען אלף־אלף וימאי בחסד עליון.

הסוד השמור ביותר של ורנר, שהיה ידוע רק למעטים מידידיו, היה ראייתו הלקויה. הוא היה כמעט עיוור.

"הצ'יף עושה ממני צחוק," התאונן פעם באוזני חיים מזרחי קצר־הראייה, מלח המשמרת של ורנר.

"מה העניין?" שאלתי.

"תשמע," אמר מזרחי, "כל כמה דקות הוא יוצא לכנף הגשר ושואל אותי אם אני כבר רואה את המגדלור של סן־וינסנט. חצי שעה שהאור הזה מסנוור אותי והוא עם השאלה הזאת. אתה חושב שמישהו סיפר לו שאני קצת בלינדרר?"

"שום צחוק," הרגעתי את מזרחי, "זה הטריק של ורנר. כולם יודעים. הוא בעצמו בקושי מבחין בדורה, אשתו, כאשר היא מגיעה בסירה מהחוף. במשמרת בים הוא לומד מראש את המפה, מחשב את הזמן שהמגדלור עתיד להתגלות, ואז הוא שואל את מלח התצפית שלו, כאילו לבדוק את ערנותו."

לרוע המזל היה ורנר קצין המשמרת כאשר הפלגנו לאורך החוף מוונציה לטריאסט. המסיק, בני משולם, עלה לסיפון כדי לפתוח את מגוף הקיטור לכננת העוגן. כשעלה בני למשטח החרטום והעיף מבט קדימה לא האמין למראה עיניו. הוא מיהר לחזור לחדר המכונות וזעק:

"תוקי, האונייה עולה ישר על החוף!"

"עזוב בני," ענה לו יעקב גרבש (תוקי), מכונאי המשמרת, "בוא לא נתערב בניווט. תשאיר את זה לקצין שעל הגשר ושהם לא יתערבו לנו בענייני המכונה. אל תשכח, הצ'יף, ורנר, על הגשר. הוא מבין בזה יותר ממך. לא?"

ואז הרגישו שניהם את הזעזוע. האונייה עלתה על שרטון. אייק זינק לגשר. הוא ידע היטב מדוע לא הבחין ורנר בשינוי הקורס לכיוון החוף ומדוע לא הקדים רפואה למכה. אבל הוא גם ידע שאם החקירה תתמקד בוורנר יתגלה הליקוי בראייתו ויבוא סיום עצוב לקריירה הימית שלו. לכן קיבל אייק את מלוא האחריות על עצמו, סיכן את עתידו ושיכנע את החוקרים שאירעה תקלה טכנית בלתי־צפויה. החוקרים קנו את הסבריו, והתקרית נשכחה.

נזכרנו בפרשה ההיא אחרי השביתה, כשהמשטרה חקרה את האירועים

על ה"תל־אביב", שהיתה בפיקודו של אייק, כשוורנר התנדב, מרצונו החופשי, לספר לחוקרים על חלקו של אייק בקשר שהיה בין מטה השביתה לצוות האונייה. הוא סיפר להם ששני ימאים חברי מטה השביתה הגיעו ל"תל־אביב" בלב־ים, בספינת דיג של קיבוץ מעגן־מיכאל, ועלו עליה רחוק מן החוף, כדי למסור לצוות שלה מידע עדכני והוראות ממטה השביתה. המלשינות הזאת היתה עלולה לסיים את הקריירה הימית של אייק, שנשא את צלב המאבק על גבו זמן רב אחרי השביתה.

לפני השביתה ובחלק הראשון שלה היה ורנר אחד הקוראים למאבק בלתי־מתפשר נגד גולנדסקי ואלמוגי; הוא קיווה לנתק את הימאים מהסתדרות העובדים שנואת נפשו. אבל כשנראו אותות הסכנה לפעילי השביתה, שינה ורנר את טעמו והתייצב בראש קבוצת הקצינים הבכירים המעטים שהתגייסו "להגנת הסתדרות העובדים ואחדות מעמד הפועלים המאורגן", כלשון הכרוזים שפירסמה מועצת פועלי חיפה.

לא התפלאתי כאשר זכו ורנר ועמיתיו בתואר (המפוקפק בעיניהם) "נאמני ההסתדרות". ורנר, שמעולם לא התנדב למשימה כלשהי, גם לא לשרת על ספינות המעפילים, היה לאחד ה"מתנדבים".

ה"דרומית" היתה אחת האוניברסיטאות שלי במכונאות ימית. בכל הזדמנות הייתי יורד לחדר המכונות ועוזר לתוקי, מכונאי המשמרת, בעבודתו. גם עם איזי קירשטיין, רב־המשמנים, היו לי קשרי עבודה וידידות. היינו עוזרים זה לזה בתפקידינו המקבילים, במכונה ובסיפון. בימים של מזג־אוויר סוער, כשנחשולי הים שטפו את הסיפונים, היינו יורדים לחדר המכונות ומשתתפים בעבודות האחזקה של "הצוות השחור". בימים שטופי שמש היו איזי וכנופייתו עולים לסיפון, כנמלים אחרי גשם, ועוזרים לנו לשאת בסבלותינו.

על נוהג כזה, אגב, המליצה – שנים אחדות אחרי השביתה – ועדה מקצועית, כשיטה יעילה לצמצום מספר אנשי הצוות בלי לפגוע בטיב העבודה ובתפוקה.

העבודה במכונה היתה לי, אחרי שנים רבות, בסיס טוב ללימודים, כאשר היה עלי לעמוד בבחינות עיוניות במכונאות ימית, במסגרת בחינות הסמכה לרב־חובל.

ניצני התנגדות

אייק דיבר על לבי שארד לחוף לתקופת לימודים, כדי לעמוד בבחינות הסמכה לחובל סיפון.

"הרי כבר הפלגת כקצין, לפני המלחמה," אמר לי, "אני זוכר שהיית שלישי אצל גד הילב על ה'פאן יורק'. כבר סיימת קורס חובלים, וגם את הקורס הזה תעשה ככה, כמו כלום."

"עזוב אותי," התחמקתי, "קצונה זה לא בשבילי. ג'וב של בוסן (רב־מלחים) יותר מתאים לי. אני אוהב לעבוד בידיים, על הסיפון."

"אתה חושב שאני לא אהבתי להיות מלח? קצין טוב צריך לדעת כל עבודה על הסיפון, גם בידיים. אבל יש גם ראש. צריך להשתמש גם בו."

"רד ממני," התעקשתי. "לא רוצה!"

אייק היה עקשן ממני. הוא הציף אותי בספרי לימוד, שלו ושל ורנר סלומון, קרא לי לגשר מפעם לפעם, כשהיו תנאים נוחים לתצפיות אסטרונומיות, והיה עומד עלי לסייע לי בהוצאת נתונים מטבלאות גרמי השמים ולהדריך אותי בפתרון המשוואות בטריגונומטריה ספירית (של מעטפת כדור־הארץ או כל ספירה אחרת).

יום נאה אחד, בדרכנו לחיפה, שלח אייק לקרוא לי אל הגשר.

"בקרוב ייפתח בחיפה קורס לחובל שני," סיפר לי.

"כבר נפתח," אמרתי, "לפי חשבוני הוא נפתח לפני שבועיים או שלושה."

"בסדר. הקורס התחיל. אז מה? אתה רשום לקורס. תשלים את החומר בקלות. למדת בזמן האחרון. ארוז את החפצים וכשנגיע לחיפה אתה יורד ישר ללימודים."

כך בדיוק היה. הגעתי לבית יורדי־ים, בניין אבן גדול בחזית השער המזרחי של הנמל. שלושה קורסים התקיימו במקום ברזמנית והבית המה ככוורת דבורים. רוב חניכי הקורסים היו בני־גילי, ורק אחדים מהם היו מוכרים לי. בשנים שעשיתי בדיג, בפלמ"ת, במעצר, במלחמה ובצה"ל, הם הפליגו באוניות.

בין המכרים שפגשתי היו אהרון שטארק, ג'קו זייד, מכס גלזנר ויהושע זימננוק מה"חיפה", תוקי וקספרי מה"דרומית", חזי ארקין מה"צפונית" וולטר מיכאליס מה"אתרוג", חבר ועד האגודה. את חיים צוקר ואלכס צבירן הכרתי אחר־כך, כשהתגבשה קבוצת הפעילים שהובילה את המאבק בימי השביתה.

היה עלי למצוא לי מקום מגורים לתקופת הלימודים. פלשתי לחדר קטן באחד הבתים הנטושים שליד הנמל, בפאתי המושבה הגרמנית, בלב אזור הסתתים בוני המצבות, בין מחסני גרוטאות וקרפיפי עצים. שיפצתי את המבנה הישן, יצקתי רצפת בטון חלקה, נוחה לשטיפה, תיקנתי את הדלת והחלונות, בניתי שירותים צמודים, רכשתי רהיטי־סוכנות יד שלישית והייתי בעיני עצמי בעל־בעמיו.

קשים היו הלימודים בזמן הראשון, וכמעט שלא נטלתי חלק בפעילות נוספת. בשעות היום השתתפתי בשיעורים ובלילות למדתי בעצמי את החומר שהחסרתי, כדי לסגור פער בן שלושה שבועות של לימודים אינטנסיביים. בחודש הראשון לא נסעתי הביתה בסופי שבוע ונשארתי ספון בחדרי.

משטר הלימודים היה חמור וקפדני וסדר היום דחוס ללא רחם. שפת הלימודים היתה אנגלית – קושי נוסף – הן מפני שעדיין לא היו ספרי לימוד בעברית והן בשל קפטן מק פארלנד, מרצה בכיר מן המכללה הימית בליברפול ורב־בוחן ממלכתי, שהובא לנצח על הלימודים ועמד בראש ועדת הבוחנים. ובכל זאת, צדק אייק. הודות לקורס החובלים של הפלי"ם והמאמצים שהשקעתי בסגירת הפער, יצאתי אל דרך המלך. כך יכולתי להצטרף לחברי לספסל הלימודים ולימאים מצוותי האוניות, שהיו גודשים את הבארים הסמוכים לשער הנמל מדי ערב. הרגל זה, שנהפך לטבע, דבק בשולי אדרתו של יורד־הים, כפרעושים בקפלי גלימתו של נווד המדבר, ואינו מרפה ממנו עוד ימים רבים אחרי שירד לחוף.

באותה תקופה גברה מאוד הפופולריות של בית יורדי־ים. נוכחות הקבע שלנו משכה אליו ימאים שאוניותיהם עמדו בנמל. האסיפות והפגישות שלנו חזרו מגלות הבארים שבנמלי חוץ־לארץ אל אלה שבנמל הבית, אל העיר התחתית של חיפה. הנימוסים הטובים והמסורת היפה נשמרו בקפדנות. ימאים שעבדו על אוניות והיה להם קצת כסף שילמו בעד הבירה של המובטלים והלומדים. חרף חסרון־הכיס הקבוע

שלנו היינו מסבים עם עמיתינו מן האוניות בתנאים המאפשרים מחשבה צלולה ודמיון יוצר.

השינוי הכמותי חולל שינוי איכותי. ביטחון עצמי החל להסתמן בהתנהגות הימאים שפקדו את משרדי האגודה ולשכת העבודה לסידור ענייניהם.

האווירה החדשה בבית יורדי־ים לא נעלמה מעיני גולנדסקי ועירערה את שלוות רוחו.

דאגה בלב איש ישיחנה, וגולנדסקי עלה לרגל מן העיר התחתית לרחוב החלוץ, מעוז מועצת הפועלים, כדי למסור דו״ח למזכיר המועצה הכל־יכול, ולבקש סעד והנחיות.

חברי ועד אונייה, ימאים שאינם מורגלים בדיבור ונציגי צוות, שוב לא עמדו בודדים ונזופים בפתח משרדו, חשופים לגערות ואיומים. הפחד מפניו התפוגג, ומספר הימאים שתבעו במפגיע את זכויותיהם גדל מיום ליום. גולנדסקי הגיב על הכרסום בכושר ההרתעה שלו בפרצי זעם היסטריים. הזמן לא עמד מלכת. ביטויי האיבה ההדדית בין מזכיר האגודה לחבריה הלכו והחריפו.

דוד קיטור שמר הלחץ שלו פגום ושסתום הביטחון שלו אינו תקין הוא פצצת זמן; באגודת הימאים של שנת 1951 לא היו מד לחץ ושסתום ביטחון ובמועצת פועלי חיפה, בעל־הבית האמיתי של האגודה, לא התעניין אף אחד במכשירי מדידה. שם המשחק היה כוח.

התחוור לי שלמסקנות שהגעתי בחודשים שלפני הלימודים הגיעו לפני או יחד איתי, רוב הימאים מכל הדרגות ומכל הגילים. הכול היו שותפים לדעה שגולנדסקי הוא אסון, אבל בהדרגה התברר לנו שבהחלפתו בלבד אין די. הדעה שדרוש שינוי השיטה חילחלה לתודעה והמסקנה היתה שרק ייצוג נבחר הוא ייצוג אמת. על כך התבססה הסברתנו, שנפלה על אוזניים קשובות. פגישות אקראי נהפכו לאסיפות יזומות, ועברו מן הבארים ורציפי הנמל אל בית יורדי־ים.

משהתיישבתי בחוף התחלתי להשתתף בישיבות ועד האגודה. לא ציפיתי שנוכחותי תביא את השינוי המיוחל, אבל רציתי להאמין שאפשר להשפיע, ולו במעט, על מדיניות המזכירות ועל האווירה במשרד ובלשכת העבודה, בעיקר בענייני יום־יום. רגשותי היו מעורבים. ישבתי ליד שולחן אחד עם אנשים שהיו בעבר הרחוק ימאים ושעתה הם ממלאים תפקידי ניהול ופיקוח בחוף, והווייתם החדשה

קובעת את הכרתם. קינן בי חשש שעצם נוכחותי מקנה מעין לגיטימציה לוועד כזה, שאני שולל אותו מכול וכול.

השתתפותי בישיבות הוועד והמגע היום־יומי עם הימאים שהיו מגיעים לנמל הבית ועם חברי ללימודים עוררו את התעניינותי בנושאי האיגוד המקצועי, זכויות עובדים, תנאי עבודה וכיוצא באלה. עד שהצטרפתי לצי הסוחר היו כל ידיעותי בנושאים אלה שאובות מן הספרות בלבד. אמונתי בסוציאליזם ובערכי תנועת העבודה נבעה מן החינוך שקיבלתי בבית הורי ובמשפחתי המורחבת בשכונת ברוכוב שבה גדלתי, בבית־הספר של "זרם העובדים", בתנועת "הנוער העובד" ובקיבוצים שפתחו את שעריהם בפני הפלמ"ח, ואולי, לא פחות, מציוריהם של קטה קולביץ ופרנץ מסרל, ומספרי ג'ק לונדון, סינקלר לואיס, טראוון, אפטון סינקלר, ויליאם פוסטר, מקסים גורקי ואחרים. בנעורי קראתי בשקיקה על חייהם, פעילותם ולפעמים מותם של החלוצים, מנהיגי העובדים באירופה ובארצות־הברית, על הניסיונות הראשונים לארגן איגוד מקצועי ועל המאבקים להכרה בזכות הארגון בימים הקשים, כאשר גוויותיהם של נציגי עובדים נמצאו צפות בזרם הנהר לעת שחר. וגם על "היוניון הצהוב", ארגוני הדֶמה שהקימו בעלי מטעי הכותנה, אילי הנפט, חוכרי היערות, אדוני המכרות, מנהלי הנמלים ובעלי האוניות, כדי לשבור את היוניון שעדיין לא זכה להכרת החוק. סיפורים אלה הציתו את דמיוני, וגיבוריהם היו גיבורי ילדותי, לצד הנוסעים הגדולים, מגלי העולם. מעולם לא פיקפקתי באיזה צד של המתרס אני נמצא.

אבל בבעיות היום־יום של פועל שכיר וביחסי עובד־מעביד נתקלתי בפעם הראשונה על ה"חיפה". כשנתיים חייתי ועבדתי בתנאים שהיו חממה לנביטת זרעי מחאה והתקוממות. עכשיו, על החוף, הבנתי שמה שקראתי בספרים אינו מספיק ושעלי להוסיף ללימודי הימאות חומר ערכני בנושאי עבודה. הייתי לאספן. על שולחני נערמו תלים של עיתונות מקצועית, חוזי עבודה מהארץ ומחו"ל, ספרי חוק ימיים, חוברות של תקנות עבודה וכיוצא באלו מסמכים העשויים לסייע לנו ולאשש את טענותינו.

הסתבר לי, למשל, שהתשובה לכל קובלנה או הצעה שלנו, ש"כך זה אצל הבריטים" – ומי לנו גדול מבריטניה השלטת בימים – נכונה רק בחלקה. כך היה באנגליה מזמן, לפני המלחמה. נהניתי למראה הבעת פניהם של ה"מומחים" כשהצגתי בפניהם מסמכים עם נתונים על תקנות

מגורי צוות, סולם שכר או נספח רשימת מזונות, זה לעומת זה, ישן מול חדש.

למדתי לדעת שמצבנו בנושא השכר, לדוגמה, אינו דומה כלל לזה של האנגלים, ושבכל מדינות הים שכרו של ימאי, בכל מחלקה ודרגה, גבוה, ולפעמים כפול, מן השכר הממוצע במשק, ואילו שכרנו נמוך מאוד בסולם השכר המקובל בחוזי העבודה של ההסתדרות, לפעמים כדי מחציתו.

רשמתי לעצמי נתונים מחוזי העבודה של שנת 1951. פועל בניין מתחיל משתכר 81 ל״י בחודש ופועל בנין מקצועי – 110 ל״י. מלח כשיר, בעל תעודת הסמכה, 41 ל״י. פועל נמל סוג ב׳ (מתחיל), העובד על אונייה בנמל, משתכר 77 ל״י בחודש ואילו הצ׳יף (החובל הראשי) שלנו, על אותה אונייה, העובד בשתי משמרות בנמל ולפעמים גם בשלישית, משתכר רק 71 ל״י בחודש.

עד כאן שנת 1951. שנה קודם, ב־1950, היה הפער שערורייתי עוד יותר. שכר הימאים באותה שנה נע בין 8 ל־9 ל״י בחודש, לנער מתחיל, ר־72 ל״י לרב־חובל (15 עד 20 שנה נדרשו אז כדי להגיע לדרגת רב־חובל). שכרם של פקידים נע בין 18 ל״י בחודש למתחיל, לבין 102 ל״י לפקיד בכיר, ועדיין לא השווינו מחיר לשעת עבודה, תנאי בטיחות, תנאים פיזיים במקום העבודה וכו׳ וכו׳. שכר שעה נוספת של ימאי היה 220 פרוטות, פחות מחצי הממוצע במשק, שהיה 450 פרוטות.

לא עשיתי סוד מן הממצאים שהדהימו וקוממו אותי. אדרבא, טרחתי להביא את הדברים לידיעת כל הנוגעים בדבר ולא חסכתי מאמץ כדי להפיץ את המידע. שכרי היה הבעת פניהם של רבי־חובלים, מכונאים ראשיים וקצינים בכירים שקראו שחור על גבי לבן את העובדות והמספרים.

דעתו של גולנדסקי היתה שאני מסית את הימאים נגד האגודה. זעמו הגיע לשיא כאשר פירסמתי את העלאת השכר שזכו לה הוא, עוזרו הכפוף לו ופקיד לשכת העבודה שהצטרף לסגל מזכירות האגודה. שכרו של גולנדסקי, בתוספת דמי ייצוג שקיבל, קפץ ל־112 ל״י בחודש. שכרו של רב־חובל היה אז 103 ל״י.

לא סברתי אז ואינני סבור היום ששכרו של מזכירנו היה גבוה מדי. מה שקומם אותי היה הפער בין שכרו של נציג הימאים לשכרם של המיוצגים (או האמורים להיות מיוצגים) על־ידו והתנגדותו לכל שיפור בשכר הימאים. הטפות־המוסר שלו גדשו את הסאה.

הנושא המרכזי בדיוני ועד אגודת הימאים היה חידוש חוזה העבודה לקראת השנה הבאה. התגבשה הצעה, לתבוע תוספת שכר של 20 עד 25 אחוזים לשכר הקיים.

"אחוזים ממה?" שאל ולטר, "הרי 25 אחוזים מארבעים ל"י זה בסך־הכול 10 ל"י! שכרם של הימאים, שנמרוד ואני מייצגים אותם, הוא חצי מן השכר הממוצע בחוזים הקולקטיביים של ההסתדרות. למה שנסכים להנצחת מצב כזה?"

"כמה אחוזים אתם מציעים? מאה?" שאל גולנדסקי בקוצר־רוח.

"אנחנו מציעים לא לנקוב באחוזים," אמרתי. אין לכך שום משמעות. "אנחנו מציעים להעלות תביעה שיהיה קשה לדחות אותה: השוואת שכר. ששכר ימאי, העובד כפליים מפועל בחוף, יהיה זהה לשכר הממוצע במשק. המינימום הנסבל הוא 66 ל"י למלח כשיר, והשאר בהתאם."

"לא נשמע כדבר הזה!" הזדעק גולנדסקי, שערך חישוב חפוז על פיסת נייר, "זאת העלאה של שישים וחמישה אחוזים!"

"מאה אחוז היה צודק יותר," השבתי לו, "אבל אני חוזר, אנחנו לא מציעים לנקוב באחוזים. הצעתנו מסתכמת רק בהשוואה לשכר שההסתדרות תובעת מן המעסיקים, במדינה שאנחנו חלק ממנה."

"חוץ מזה מדובר רק בהצעה," אמר ולטר, "אסור לשכוח שעדיין אין לנו שום דבר ביד."

הצעתנו הועמדה להצבעה והוסרה מסדר־היום ברוב קולות.

"אני לא מאמין שימאי אחד יקבל את ההצעה שלכם," אמר ולטר. "כדאי שתדעו שבאוניות יש ציפייה מתוחה לקראת החוזה החדש. היתה לנו הזדמנות לצאת מן המצב המחורבן הזה ואתם החמצתם אותה. חבל."

שנינו עזבנו את הישיבה בלי שנדברנו תחילה, וירדנו לאולם בית יורדי־ים, שהיה מלא מפה לפה. היו שם כל הימאים ששהו באותו יום בחיפה, משתתפי הקורסים, צוותי האוניות, ימאים בחופשה, איש לא נעדר. הכול המתינו לתוצאות הדיון שהתנהל בקומת משרדי האגודה ולשכת העבודה. הופעתנו המוקדמת לבדנו, לפני שהישיבה הסתיימה, חישמלה את האווירה שהיתה טעונה בלאו הכי.

ולטר ואני ניסינו לספר לקהל הגועש על השתלשלות העניינים ועל ההחלטה שהתקבלה. לא היתה זו משימה קלה. כולם דיברו, צעקו, נכנסו זה לדברי זה. כל אחד רצה לומר את אשר על לבו ולהציע משהו. ימאים מה"קוממיות" סיפרו איך גורש גולנדסקי מהאונייה ב־1948, כשבא

לספר להם על החוזה שנחתם ללא שיתוף נציגים נבחרים; אחרים הזכירו את הבורר ירוחם משל, שלא טרח לשמוע את טענות הימאים. צעקות "משחק מכור" ו"שופט בן־זונה", נשמעו באולם הדחוס.

"צריך לגרש את גולנדסקי ולהחזיר את אליהו שריז" קרא מישהו ברמה ונענה בתשואות וצפצופים מחרישי אוזניים.

ולטר ואני ניסינו להשקיט את הרוחות ולהכניס סדר בבלגן. לאט־לאט שככה המהומה. דבר אחד הצלחנו למנוע: החלטות חפוזות לא התקבלו, והמשך הפגישה נדחה למחר. ההתכנסות בבוקר שלמחרת היתה פחות סוערת. הרוחות עדיין להטו, הסדר לא היה מופתי, אבל היה אפשר לקיים דיון. לבסוף התקבלה החלטה, לא ברוב קולות אלא פה־אחד: על ולטר ועלי לעלות למזכירות האגודה, בתגבורת של שלושה חברי ועדי אוניות, ולבקש, בשם האסיפה, דיון חוזר בנושא תביעות השכר של הימאים.

עלינו לקומת המזכירות, דפקנו יפה על הדלת ונכנסנו. גולנדסקי החוויר כמת מאחרי שולחנו. אני זוכר את התה שנשפך מהכוס שרעדה בידיו. לידו ניצב עוזרו החדש, אריה שטיין, נרעש לא פחות ממנו. כנראה היה להם מידע מוקדם על החלטת האסיפה שלנו ובטרם הספקנו לומר מלה פרץ המזכיר בצעקות רמות שניפחו את עורקי צווארו.

"אתם! אני מכיר אתכם! אתם לא תתנו לי הוראות! הסתלקו מכאן, לכו לחברות הספנות הזרות, שמשלמות לכם כסף כדי לשבור את הספנות שלנו! מבריחי סמים! כן! אנחנו יודעים עליכם הכול! אתם אויבי המדינה! לא ניתן לכם לשבור את ההסתדרות! ההסתדרות תשבור אתכם! אתם מחוסלים! בחיים שלכם כבר לא תראו אונייה!"

"אני הופך עליו את השולחן," לחש באוזני איציק צינדר, רב־משמנים ומי שהיה איש "המיוחדת" של ההגנה. "עוד חצי רגע ואני עושה סוף למיקרוב הזה. עם מי הוא חושב שהוא מדבר?"

"שב בשקט, איציק," לחשתי. "זה בדיוק מה שהוא רוצה. אל תזרוק לו גלגל הצלה, שמעת? שלא תרים יד."

הכרנו את פרצי ההיסטריה של גולנדסקי, אבל הפעם היה בנאומו אלמנט חדש ולא נטול עניין: איומים מפורשים.

דיון הגיוני וסיכוי לסיכום הדדי לא היו צפויים. עזבנו את משרד האגודה ללא סיכום.

הפלגה בנתיב התנגשות

ירדנו לאולם ומסרנו דו"ח לנאספים. הרגשנו כנתונים במלכוד ללא מוצא; כמו הפלגה בנתיב התנגשות, על כלי שיט שההגה שלו יצא מכלל שימוש, או שההגאי איבד את השליטה עליו. האסון קרב וידוע מראש. דו"ח דומה הגיע, כנראה, לאלמוגי והוא החליט, כמו בספטמבר אשתקד ובספטמבר 1949, לתפוס את השור בקרניו.

יום אחד הופיע בבית יורדי־ים אדם לא מוכר ושאל: "מי זה נמרוד?" האיש היה שליח אישי של מזכיר מועצת פועלי חיפה. "יוסף אלמוגי מזמין אתכם לפגישה בביתו. שיחה על כוס תה. מחר בשמונה בערב בדירתו ברחוב ארלוזורוב."

אלמוגי הצטייר בעיני באור שונה מן הלבלרים שהיה מוקף בהם. הוא התגייס לצבא הבריטי בתחילת מלחמת־העולם השנייה. נפל בשבי הגרמנים ביוון והתפרסם בעמידתו המכובדת בשבי הממושך והקשה. הוא היה יכול להיות אחד משלנו, חשבתי.

קשה לי להעלות בזיכרוני מארח חם ולבבי יותר מאלמוגי באותה פגישה. על המרפסת רחבת־הידיים, שהעיר והנמל פרושים לרגליה, הסבנו בכורסאות־גן נוחות ונתכבדנו במשקאות ותקרובת ברוח נימוסי המזרח. החלפנו דברי נועם על דא ועל הא והשמענו מילות שנינה. אחרי שלב הפתיחה, לפי כללי הפרוטוקול, ניגשנו לנושא שלשמו באנו.

"יש נתק מוחלט בין מזכירות האגודה לימאים חברי האגודה," הגדיר ולטר את המצב.

"המצב באגודה שלכם באמת בלתי־נסבל," הסכים המארח אחר ששמע את טענותינו, "לי אתם לא צריכים לספר מי זה המזכיר שלכם, גולנדסקי. אתם חושבים שאני לא יודע מי השטיק גורניסט הזה ומה הוא באמת שווה?"

תמהוננו ניכר כנראה, בפנינו.

"תציעו לי אחד משלכם, או מישהו מקובל עליכם, ומחר בבוקר הוא מזכיר האגודה," אמר אלמוגי.

האמנתי לו. לא היה לי צל של ספק ביכולתו להכתיר מזכירים

לאגודה שלנו, כמו לארגונים אחרים בממלכתו, ולפטרם לפי הצורך, בלי להצטער על גורלם, כאמן שח־מט המקריב חייל על לוח המשחק.

"אנחנו, חבר אלמוגי, לא מדברים באותה שפה," אמר חזי ארקין, "אנחנו רוצים שינוי עקרוני, לא רק פרסונלי. זאת אומרת, שינוי השיטה. אנחנו רוצים בחירות. שהמזכיר שלנו יהיה נבחר. שהוא יהיה ימאי שהימאים בחרו בו לתפקיד הזה. זה מה שאנחנו רוצים."

"דמוקרטיה זה נציגים נבחרים, לא?" הוסיף תוקי הסבר אישי. "דמוקרטיה זה האפשרות לבחור ולהיבחר. כך למדנו. נכון או לא? מדוע אנחנו צריכים להיאבק על כך? למה שאתם תמנו לנו מזכיר, מקובל עלינו או לא מקובל?"

"ההצעה שלנו פשוטה מאוד," אמר חיים צוקר, "אנחנו מציעים שנסכים עכשיו כולנו, כאן, שבזמן הקרוב ביותר יתקיימו בחירות, וכל חברי ועד האגודה, וגם המזכיר, יהיו נבחרים."

"אנחנו, חברים, מחויבים לחוקת ההסתדרות," ענה לנו אלמוגי בקול שקט ובמתינות, "בכל הארץ מועצות הפועלים הן הממנות את מזכירי האגודות המקצועיות וחלק מחברי הוועד, כמו שכתוב בתקנון של האגודה שלכם."

"העבודה בים שונה מאוד מהעבודה בחוף," השבתי. "החיים על אונייה שבועות וחודשים, בלי קשר יום־יומי עם האיגוד המקצועי, אינם דומים למה שקורה בבית־חרושת או בבית־מלאכה. לא ייתכן שלשוני הזה לא יהיה ביטוי בצורת הארגון שלנו."

"כולנו חברים בהסתדרות, ועל כולנו למלא אחר חוקיה ותקנותיה," ענה לי אלמוגי. "אין אצלנו מיוחסים, ובזה נכללים, עם כל הכבוד, גם ימאים."

"זאת לא שאלה של כבוד," המשכתי, "מדובר בהבדל משמעותי שאי־אפשר להתעלם ממנו. בכל אגודה המזכיר הוא המבצע, המוציא לפועל את החלטות המוסדות הנבחרים, הוועד, המועצה, הוועידה. כל חברי המוסדות נמצאים במקום העבודה יום־יום ומשתתפים בישיבות. אצלנו משתתפים בישיבות בקביעות רק המזכיר הממונה, שאיננו ימאי, כידוע, והחברים הממונים שבוועד. כמה מחברי הוועד הם ימאים לשעבר, שנבחרו בתקופה שעדיין הפליגו בים וכיום הם מועסקים בתפקידי חוף המעמתים רבים מהם עם חברי האגודה. חברי הוועד שנבחרו מפליגים באוניות, ואם הם משתתפים בישיבות, השתתפותם חלקית וקטועה. מצב כזה לא קיים, למיטב ידיעתי, בשום איגוד מקצועי אחר. לכן יש למזכיר

משקל רב באגודת הימאים, ללא כל השוואה עם מעמדו של כל מזכיר באגודה אחרת. הוא הקובע כל דבר, קטן כגדול, בחיי האגודה ועדיין לא הזכרתי הבדלים משמעותיים נוספים, כמו הבעיות המיוחדות של תנאי מגורים, מזון, תרבות."

"אנחנו מכינים הצעה לתקנון חדש, כדי שהמצב האבסורדי הזה לא יימשך," הוסיף אלכס צבירן.

אלמוגי שמע אותנו ואנחנו שמענו אותו. הוא נשאר בעמדותיו ואנחנו בשלנו. נזכרתי בסיפורה של אמי על לדיז'נסקי, המורה למתמטיקה בגימנסיה "הרצליה", שעירבב רוסית בעברית בהגדרתו לקווים מקבילים שאינם נפגשים: "דבה קווים פרלל ניקגדה ייפגשו." כאשר יצאנו מן הפגישה חשנו ששום דבר טוב לא יצא ממנה. דיברנו בשתי שפות זרות. בצאתנו אמר לנו אלמוגי שדלתו פתוחה לפנינו תמיד, ושהוא ישמח להיפגש איתנו בכל עת.

"שימרו על קשר ישיר איתי," אמר, "כדאי לכם לשתף פעולה. עוד תראו."

עוד אנו נוטלים איש את מעילו באכסדרת היציאה, ואלמוגי כבר הרים את הטלפון הסמוך לפתח וחייג.

"הלו, שפי, ערב טוב חבוב, מה שלומך?" אמר בקולו המרעים, "זה כבר בסדר, שפי, תן לאנשים שלך, בשער הנמל, הוראה לא לעשות בעיות לחבר'ה שנפגשתי איתם הערב. שייתנו להם להיכנס, לימאים, אתה יודע. מה? כן כן, זה בסדר, אני אומר לך."

לחצנו ידיים, הודינו על קבלת־הפנים, ויצאנו לרחוב.

"כולם שמעו?" שאל חיים צוקר כשהיינו למטה ברחוב, "שמעתם איך הוא מוריד הוראות למפקד משטרת החופים והגבולות, כאילו המשטרה היא העסק הפרטי של אבא שלו."

"כמו שריף בסרטים על המערב הפרוע," אמר מכס גלזנר, "הנמל הוא הרכוש הפרטי שלו. אנחנו צריכים הפגנת רצון טוב שלו, ג'סטה יעני, כדי להיכנס למקום העבודה שלנו."

"עכשיו אני מבין את הצרות שעושים לי בזמן האחרון בכניסה לנמל ולאונייה בכל פעם שאני במשמרת נמל," תפס תוקי את מצחו כמבין דבר מתוך דבר.

כשלוש שנים אחרי שביתת הימאים פרצה בטכניון שביתת סטודנטים. שני הצדדים התחפרו בעמדותיהם, המשא ומתן נקלע למבוי

סתום והקשר בין הנהלת הטכניון לנציגי הסטודנטים נותק. בוקר אחד קיבל חגי חריזמן, יו"ר ועד הסטודנטים, הזמנה לביתו של מזכיר מועצת פועלי חיפה. אלמוגי קיבל את נציג הסטודנטים בחביבות, וכדי להדגיש את האופי המשפחתי של הפגישה היה בנגליז'ה, קרי: מכנסי התעמלות וגופייה.

אלמוגי שאל את חריזמן אם הסטודנטים מעוניינים לשוב ללימודים, וחריזמן השיב: "כן, כמובן." "אין קל מזה," הסביר לו אלמוגי, "כל שעליך לעשות זה לתת את הסכמתך לבחירות מפלגתיות־יחסיות, במקום הבחירות האישיות, ומחר בבוקר אתם יכולים לחזור ללימודים."

"ומה עם הנהלת הטכניון ועם נשיא הטכניון יעקב דורי?" שאל נציג הסטודנטים.

"ראה זאת כמסודר," השיב מזכיר מועצת הפועלים.

גם באיגוד הימאים ניסה אלמוגי להשליט שיטת בחירות מפלגתיות, בהנחה שבכך יצליח לפצל את הימאים, להפריד ולמשול. התנגדותנו שמה לאל את כוונתו.

בשלהי חודש מרס, אחרי שורה של שביתות וסכסוכי עבודה באוניות שונות, דרשנו ולטר ואני ממזכירות האגודה לקיים ישיבת ועד פתוחה. הלחץ מלמטה היה כבד והוועד לא היה יכול להתעלם מן הדרישה הזאת.

הישיבה הפתוחה התקיימה ב־4 באפריל, ומספר המשתתפים בה היה גדול למדי. ימאים קיבלו את רשות הדיבור בזה אחר זה והשמיעו את טענותיהם על השכר שאינו מספיק, תנאי העבודה המפגרים, הפיטורים השרירותיים של חברי ועדי אוניות, פרוטקציה של פתקים ל"אנשי שלומנו" בלשכת העבודה, ויותר מכול על השותפות הלא־סמויה בין מעסיקינו ובין הוועד והמזכירות שלנו, האמורים לייצג אותנו. זאת היתה הפגנה כבדה ומרוכזת. גם אני נטלתי את רשות הדיבור והשמעתי כמה משפטים שביטאו את הלך־הרוחות בין חברינו. חבר הוועד צבי יודקביץ', שזה מקרוב התמנה למפקח מחלקת המשק בחברת "צים", יצא חוצץ להגנת מוסדות האגודה, ומה יעיל יותר מאשר התקפת נגד?

"נמרוד תלוש מן המצב באגודה," אמר יודקביץ', "לכן הוא רק רואה את האספקט של המשכורת. הבעיה העיקרית היא איך הימאים עובדים, מה הם נותנים."

אלמוגי, שגם הוא נכח בישיבה, האשים אותי לא בתלישות אלא בחוסר יושר: "בשפה נמלצת ויפה מסר נמרוד הרבה אי־דיוקים." החובל

הראשי יוסף גולנדסקי, יצא להגנתו של אחיו משה, מזכיר האגודה, וטען שאנחנו, קבוצת האנשים היושבים בחוף, מנותקים מציבור הימאים ועסוקים בביקורת בלבד.

"אנחנו לומדים בחוף, לא יושבים על ג'ובים בחברה," צעק מכס, שיחסו ליוסף גולנדסקי היה איבה גלויה עוד מימי עבודתם יחד על ה"קדמה". ההתקפות של אנשי גולנדסקי ואלמוגי ליבו את הזעם והגבירו את הצעקות. ואז הפתיע אותי ולטר מיכאליס.

"שמעתי כאן האשמות קשות שאפשר לקבל מהן רושם כאילו חברי הוועד מתכנסים אחת לשבוע, משחקים קלפים והולכים הביתה," אמר ולטר. "זה רושם מוטעה. הוועד דן בדברים בכובד־ראש ומתוך מסירות ודואג לעניינים החיוניים של הימאים."

ולטר היה, ונשאר תמיד, ג'נטלמן אמיתי. ללא חשבון רווח והפסד, מוכן להסתכן באובדן פופולריות, יצא ולטר להגנת המותקפים שהיו מעטים מול רבים. גם בישיבות הוועד הסגורות היה מגן באומץ־לב על עמדות המיעוט מול הרוב. רק במסגרת הפנימית של הוועד הרשה לעצמו ביטוי עצמאי. כלפי חוץ, כך האמין, שומה עליו לקבל ולייצג את החלטות הרוב בוועד או להתפטר. טענתי שחובתנו לציבור הבוחרים שלנו קודמת, לא שיכנעה אותו. בעניין זה, כמו בכל עניין שיש בו נגיעה לטוהר המידות, לא יכולתי להזיז אותו מדעתו. לא אני הבאתי אותו לנטישת עמדתו האבירית אלא השתלשלות האירועים.

בד בבד עם הפעילות בענייני האגודה, שנכפתה עלינו כשנבחרנו, המשכנו בלימודים. היה קשה למלא שתי משימות, שכל אחת מהן היא פול טיים ג'וב. שני אנשים שהיו קרובים לי מאוד בשתיהן היו אהרון שטארק וולטר מיכאליס. הראשון חבר מימי הפלגתנו על ה"חיפה", ואת השני הכרתי בקווי צפון אירופה. ולטר היה רב־מלחים על ה"אתרוג" כשהייתי אני רב־המלחים על ה"דרומית". הוא היה מבוגר ממני בשנתיים ומנוסה ממני, ואני רחשתי לו כבוד רב.

בשבתות ובחגים הייתי נוסע עם אחד מהם לביתו ללמוד יחד או להתכונן לבחינות, ולפעמים היה אחד משניהם מצטרף אלי לשכונת ברוכוב, אל בית הורי. משפחת שטארק התגוררה בקריית ביאליק. אביו של אהרון היה נהג משאית, גבר חסון ואופנוען מושבע, שעבר את כל אירופה על אופנועו. הוא ליווה אותנו לאורך כל הדרך, במלחמתנו הקשה בחומר הלימודים המסובך ובממסד חסר־הפשרות. אמו היתה

עקרת־בית נעימת הליכות ומסבירת־פנים. משפחת מיכאליס גרה בנהריה. אביו של ולטר היה שרת בבית־הספר ואיש עבודה במובן הטוב ביותר של המושג. אמו, אשה עדינה וחרישית, יצאה מגדרה כדי להנעים לנו כל שעה של שהותנו בביתם.

בסוף חודש מאי הביא גולנדסקי לוועד האגודה הצעה בשם יוסף אלמוגי: "פרוייקט שיכון לימאים". אליה וקוץ בה. לפי אותה תוכנית היו הימאים אמורים לשלם בעד הדיור במטבע זר. הוועד דן בהצעה ודחה אותה, בעיקר בגלל ההתנגדות העזה של המועמדים לשיכון. רוב הנשאלים השיבו שסכום המטבע הזר העומד לרשותו של הימאי זעום גם בלאו הכי ומספיק בקושי למינימום. "מאין ניקח כסף במטבע זר להחזר החוב?" שאלו רבים, וטענו שמגיעה לימאים זכות לשיכון, כמו לכל אזרח, ואין להתנותה בתנאי מיוחד. אלמוגי ראה בהצעתו עניין של יוקרה.

זמן קצר אחרי שוועד האגודה דחה את ההצעה התפרסמה כתבה בביטאון מועצת הפועלים ("חיפה העובדת", מיום 3.6.51), על ביקורם של אלמוגי, גולנדסקי ועסקנים נוספים של מועצת פועלי חיפה, על סיפון ה"ארצה". נכתב גם שגולנדסקי כינס אסיפת צוות ובנוכחות האורחים החשובים התבקשו ימאי האונייה להצטרף לפרוייקט השיכון. לא סופר להם על הדיון שהתקיים בוועד האגודה בעניין זה וכמובן לא על ההחלטה.

אירוע פעוט לכאורה זה, שבימים כתקנם לא היה מעורר תשומת־לב מיוחדת, הסעיר את הרוחות. ימאים מכל האוניות ששהו באותו יום בנמל באו לבית יורדי־ים, והראו לנו את הכתבה. אחדים סיפרו פרטים איך נקראו אנשי הצוות, שמית, אחד אחד, לחתום על הצטרפות אישית. "תעשו משהו," אמרו לנו, "מוכרחים להגיב ומיד!" הסיפור הזה נחת עלינו ברגע לא מתאים, בקדחת לימודים לקראת בחינה קשה. התייעצנו בינינו והחלטנו לקרוא לאסיפת ימאים. בלב־כבד הנחנו, אהרון ואני, את המחברות במגירה, עברנו מאונייה לאונייה והודענו לצוותים על האסיפה שתתכנס בבית יורדי־ים. שעה אחרי שחזרנו כוסו קירות הבתים בעיר התחתית ובנמל בכרוזים: "האסיפה שנקראה היום על־ידי החבר נמרוד אשל היא בלתי־חוקית ומנוגדת לתקנות ההסתדרות". על החתום, ועד אגודת הימאים וחותמת האגודה, ללא שם. חברי ועד שנשאלו על כך לא ידעו דבר על הכרוז שפורסם בשמם. דן גלעד ואריה

שטיין עברו כמונו, מאונייה לאונייה והזהירו את אנשי הצוות: מי שישתתף באסיפה יגורש מהאגודה, יוצא מן ההסתדרות ויסולק מהעבודה באונייה. אולי תוספת הפרסום הזאת, שנתנו לאסיפה שני אנשי המלך, היא שגרמה לימאים רבים כל־כך לבוא לבית יורדי־ים באותו יום. ואולי מסיבה אחרת. מי יודע?

תגרת היד־הארוכה של הממסד כבר לא הילכה אימים כבעבר, והפיתוי לציית ולשרת כדי לזכות בפירורי טובות־ההנאה מתחת לשולחן נחלש מאוד. האסיפה היתה סוערת, אבל חילוקי־דעות לא היו בה. פה־אחד הוחלט לגנות את מזכירות האגודה, האוסרת על ימאים להתכנס בבית יורדי־ים, שמתקיימים בו אירועים מטעם "החבל הימי לישראל" וחברת "צים". כן הוחלט להוקיע את האיומים על מי שישתתף באסיפה. כל המשתתפים באסיפה חתמו על טופס מאולתר לערבות הדדית והגנה על כל מי שיבולע לו בגין השתתפותו בה. הוחלט:

א) האסיפה מטילה על החברים חזי ארקין, אהרון שטארק, ולטר מיכאליס, יעקב גרבש, נמרוד אשל וחיים צוקר לבוא בדברים עם מזכירות האגודה כדי לגרום לקיום אסיפה כללית של ימאים בתוך עשרים וארבע שעות.

ב) כל משתתפי האסיפה מקבלים על עצמם ערבות הדדית, למקרה של התנכלות כלפי מישהו ממשתתפיה.

למחרת בבוקר עלינו, כל החמישה, למזכירות, ביקשנו לכנס אסיפה, שתהיה חוקית, לשם שינוי, והצגנו בפני גולנדסקי את גיליון הנייר עם חתימות הימאים שהשתתפו באסיפה אמש. תשובתו היתה צפויה. הוא הצהיר שרק הוא קובע מתי תהיה אסיפה, והבטיח לנו שהפעם כבר באמת יסלקו אותנו מן העבודה בים, מן האגודה ומההסתדרות, אחת ולתמיד.

כשיצאנו הציע מישהו – אינני זוכר מי – לעשות שימוש בהזמנה הפתוחה של אלמוגי. הרי הוא אמר "שימרו על קשר ישיר איתי." אם לא יועיל לא יזיק. הסכמנו. עלינו לבית מועצת פועלי חיפה בהדר־הכרמל. אלמוגי קיבל אותנו, הקשיב לדברינו והשיב בשלילה. ניסינו לדבר על לבו ולשכנע אותו לכבד לפחות את האסיפה בנוכחותו.

"לא תשתעמם," הבטחתי לו בהלצה המשתמעת לשתי פנים. "למה שלא תנסה? למה שתשמע תמיד דיווחים מפה שני לאוזן שלישית?"

"אם אתם תהיו שם, משעמם כבר לא יהיה," ענה לי אלמוגי באותה

מטבע, "אבל עם כל רצוני – והאמינו לי אני רוצה מאוד – אינני אדם פרטי ואינני יכול לעקוף את המזכירות ואת ועד האגודה שלכם."

"חבר אלמוגי," אמרתי, "אם אינני טועה בהערכתי, נדמה לי שאתה אדם שאינו כובל את עצמו יותר מדי לגינונים פורמליים. אני גם מתרשם שאתה באמת רוצה לבוא. אמרת לנו שהדלת שלך פתוחה בפנינו ועל סמך זה אנחנו כאן. עכשיו אנחנו פותחים לפניך את הדלת שלנו. קיום האסיפה אינו עניין להחלטתנו. זאת החלטה של האסיפה אתמול. קבל נא את הזמנתנו."

"על ה'ארצה' עקפת את כולנו, ועוד איך!" התגרה בו חזי, "אני מציע לך שתבוא. תשמע את הדברים באוזניך ותתרשם פעם בעצמך לאן נושבות הרוחות, התרשמות בלתי־אמצעית."

"אני מציע לכם, בכל לשון של הצעה, אל תקיימו עוד אסיפה בלתי־חוקית," הגיב אלמוגי בטון שונה. בקולו נשמע איום.

למחרת זימן גולנדסקי ישיבת ועד דחופה, שלא מן המניין, ל"דיון בנושא חמור." הישיבה היתה קצרה ותכליתית. גולנדסקי גילה לנוכחים ששני חברי ועד – ולטר ואני – משתתפים, מאחורי גבו של הוועד, בפגישות בלתי־חוקיות של ימאים, כלומר חותרים תחת מרות האגודה וההסתדרות.

חובל ראשי יוסף גולנדסקי, אחיו של מזכיר האגודה, שגויס לפעולה לא בפעם הראשונה, קיבל את רשות הדיבור.

"השניים האלה הם גורם חתרני ומסוכן לאחדות ציבור הימאים," אמר האח. "הם משרתים את אויבי המדינה, אויבי ההסתדרות ואויבי חברת הספנות הלאומית. גורמים זרים שלחו אותם להרוס את המדינה. צריך לסלק אותם מהאגודה ומההסתדרות מיד!"

"כחברי ועד אנחנו לא רק רשאים אלא חייבים לקיים קשר שוטף עם בוחרינו וכך נעשה גם בעתיד," אמר ולטר.

"אני מציע לגרש את השניים מהוועד," אמר משה גולנדסקי.

"אנחנו מציעים שכל חברי ועד האגודה ישתתפו באסיפת הימאים," השמעתי הצעה נגדית.

בהצבעה התקבלה הצעתו של המזכיר ברוב קולות. עזבנו את הישיבה.

השמועה על גירושם של שני נציגי הימאים מהוועד הכתה גלים גבוהים בציבור שהיה רוגש גם לפני־כן. בלילה הגיעו לנמל שתי אוניות

נוספות. הודעות על קיום האסיפה נשלחו אליהן והגיעו לכל ימאי שאפשר היה להשיגו. משעות הבוקר המוקדמות נהרו ימאים לבית יורדי־ים, וכשנפתחה האסיפה היה האולם מלא עד אפס מקום. הפעם היתה האסיפה שקטה, וגם קצרה יחסית. ההחלטות התקבלו פה־אחד: האסיפה מוקיעה את מזכיר האגודה, מגנה את סירובו של אלמוגי להזמנת נציגי הימאים ומחליטה לנתק את הקשרים עם מוסדות האגודה ולהתנער ממרותם. בעקבות הניתוק בוחרת האסיפה נציגים, "כל אלה שייבחרו פה־אחד", ונציגים אלה יאספו מספר גדול ככל האפשר של חתימות למען בחירות כלליות למוסדות חדשים של אגודת הימאים ופיזור המוסדות הקיימים, שאיבדו את אמון ציבור הימאים. עד הבחירות יהיו נבחרי האסיפה "נציגות זמנית", שתייצג בלעדית את כל הימאים בפני כל גוף ומוסר.

חמישה חברים קיבלו את כל קולות המשתתפים באותה אסיפה, והוכרזו כ"נציגות זמנית": ארקין, שטארק, מיכאליס, אשל, וגרבש. שני חברים שקיבלו כמעט את כל הקולות – חיים צוקר ויהודה תורג'מן, המכונה "בילי דה קיד" – נקבעו כממלאי־מקום. נאסף כסף לכיסוי הוצאות הפעילות השוטפת של "הנציגות הזמנית" עד הבחירות.

פרי בוסר קשה וירוק לא יפול מן העץ גם ברוח עז, ופרי בשל ורך ינשור גם למשב רוח ערב קליל, היתה סבתא שלי אומרת. מצב העניינים בחזית המים שלנו היה הבשלת־יתר.

אסיפת הצוות על ה"ארצה", אשר נועדה לקדם פרוייקט מפוקפק שאפילו ועד האגודה הצייתני דחה אותו, לא היתה מעוררת תשומת־לב מיוחדת לפני שנה או חצי שנה. אחרי האירועים של החודשים האחרונים היא הסעירה את הרוחות. גירושם של שני הנציגים הנבחרים מוועד האגודה, גדש את הסאה.

השביתה הקטנה – "נגבה"

הנציגות הזמנית היתה לעובדה ולכתובת. ימאים יחידים ונציגי אוניות פנו אליה בכל דבר ועניין. אף ימאי אחד לא הביע פקפוק בחוקיות בחירתה. חילקנו את העבודה בינינו, ואת זמננו בין הלימודים לעבודת־הציבור. אספנו חתימות של ימאים שלא היו בנמל הבית ב־3 וב־4 בחודש (כשנבחרה הנציגות הזמנית). לא היה ימאי שהיסס לחתום על ההחלטות של אותן אסיפות. במלאכה זו נעזרנו בימאים ששהו בחוף, בחופשה או בלימודים. ההיענות היתה מלאה ושימשה לנו כסקר דעת־קהל.

ב־5.6.51, יום אחרי בחירת הנציגות הזמנית, קיבלו ימאים רבים הזמנות אישיות לאסיפה בביתו של אלמוגי. המוזמנים שאלו אותנו: להשתתף או לא להשתתף? ענינו שאיננו מכירים במושג "אסיפה בלתי־חוקית". כל מי שרוצה רשאי להשתתף בכל אסיפה. לא רבים באו לבית אלמוגי, והמעטים שהיו שם סיפרו לנו אחרי הפגישה שנמסר בה מידע חסוי, "רק לנוכחים", על פגמים באישיותם של חברי הנציגות הזמנית ועל השתייכותם הפוליטית המוסווית. בדו"ח "פנימי" זה נכללו גילויים על השתייכותנו לכנופיה בינלאומית של מבריחי סמים, על קשר קומוניסטי לניתוק אגודת הימאים מן ההסתדרות ועל מזימה של חברות ספנות זרות להרוס את חברת "שהם". הנוכחים נדרשו להיות עירניים ולהודיע על כל צעד חשוד של חברי הנציגות הזמנית. התוספת, בדבר "הגנת ההסתדרות", שתינתן לכל מי שישתף פעולה עם מועצת פועלי חיפה היתה רמז: המודיעים יבואו על שכרם.

ימים אחרים נמשכו חילופי המהלומות המילוליות בין מזכיר מועצת פועלי חיפה ובין הנציגות הזמנית. החלטתנו היפה לא להיגרר לסגנון של משמיצינו, שראינו בו סגנון־שוק שאינו הולם ויכוח ציבורי, לא נשמרה על ידינו, לצערי. בכרוז שפירסמנו להסברת נסיבות בחירתנו, השתמשנו – בלהט הוויכוח – בביטויים שנראים לי היום מיותרים. החרם על מוסדות האגודה, מצד הימאים, היה מלא, ולא היה צורך להוכיח מי מייצג מה.

באותו שבוע הגיעה ה"דרומית" לנמל חיפה, ורב־החובל שלה, אייק, נטל יוזמה והציע את סיפון אונייתו למפגש משא ומתן. שני הצדדים ראו בהצעה דבר בעִתו. אנחנו ראינו בה גם פריצת דרך: הנה, מתנגדי הנציגות הזמנית מכירים בה כצד למשא ומתן, כגורם שיש להידבר עמו.

ב־11.6.51 נפגשנו על ה"דרומית", בתא רב־החובל, כשווים עם שווים. שלא כמו בפגישות במשרדים ובביתו של אלמוגי, כאן, על סיפון אונייה, הרגשנו בבית. מצד החתן באו יוסף אלמוגי, משה גולנדסקי, דן גלעד וצבי יודקביץ'. מצד הכלה כל חברי הנציגות הזמנית. השיחה היתה עניינית. אייק ניווט אותה בתקיפות ולא הניח לה לגלוש לוויכוחי סרק. כשהסתיים הדיון ניסח אייק את הנקודות המוסכמות על שני הצדדים:

★ סטטוס קוו והפסקת כל פעולות האיבה.

★ הקמת ועדת בחירות בת שישה חברים (שלושה מכל צד) שתעשה את כל ההכנות הדרושות לבחירות חדשות של ועד האגודה בהקדם האפשרי.

★ פרסום קיומה של הפגישה על ה"דרומית" וההסכם ההדדי שהושג בסיומה.

על מזכיר האגודה הוטל לפרסם את דבר הפגישה והסיכום שהתקבל בה ולהכין את הבחירות. גולנדסקי לא פירסם ולא הכין. אנחנו לחצנו על אייק להפעיל את סמכותו המוסרית, כמארח הפגישה, למען מילוי סעיפי ההסכם. אייק לחץ על אלמוגי. אלמוגי האיץ בגולנדסקי. גולנדסקי מילא את הוראות הבוס כמי שכפאו שד, לאט ככל האפשר, ולעומת זאת המשיך לפרסם, מהר ככל האפשר, קצת בכתב והרבה בעל־פה, דברי בלע על חברי הנציגות הזמנית. השאלה אם הוא פועל על דעת עצמו, או ממלא, שוב, אחר רצון ממניו, נשארה בתחום העיון המופשט. מאורע כבד־משקל מיהר ותפס את תשומת־הלב של כל המעורבים בסכסוך, השביתה שפרצה על ה"נגבה" בנמל מרסיי.

על השביתה הזאת נודע לנו מכלי התקשורת, כשבוע אחר שפרצה. הנחנו את ספרי הלימוד והמחברות, דחינו הצדה את כלי השרטוט ועלינו לקומה העליונה, אל לשכתו של משה גולנדסקי.

"מה ידוע לך על ה'נגבה'?" שאל חזי את מזכירנו.

"פנו אלי בעניין זה מחברת 'שהם'," הפטיר גולנדסקי. "שלחתי לאונייה מברק, והבהרתי לחבר'ה שעליהם לחזור מיד לעבודה. הזהרתי אותם

מראש שאחרת יהיה רע, שכל אחד מהם יהיה אחראי, אישית, לתוצאות."

"תגיד," אמרתי לו, "חשבת פעם על אפשרות שהאגודה יכולה לייצג גם ימאים, לשם שינוי? שאלת אותם, לפחות, מה העניין, מה הם אומרים על השביתה?"

"אם באתם הנה ללמד אותי מה זה איגוד מקצועי, אתם יכולים לנוח. שלחתי להם הוראות, וזהו!"

"תשובה קיבלת? מה הם ענו לך?"

"הם הודיעו שאינם מכירים באגודה ובמזכירות. אני מתאר לעצמי שזה היה מתואם אתכם, שאלה ההוראות שלכם, לא?"

"לא. אפילו לא ידענו שהם שובתים," אמר חזי, "מדוע לא הודעת לנו על השביתה, בהתאם למה שסוכם על ה'דרומית'? ומדוע לא הבאת לידיעתנו את תוכן המברק ששלחת ואת התשובה שקיבלת?"

"אני לא חייב לכם כלום, ולא צריך למסור לכם דין־וחשבון על שום דבר," אמר גולנדסקי בזעף.

"אינך חושב שהיית חייב לקבל את גרסת ועד האונייה לפני שנקטת עמדה נגדם ולפני שאיימת עליהם?" שאל חיים צוקר.

"לא שום גרסה! קודם־כול שיקבלו את מרות האגודה!"

"בהסכם על ה'דרומית' נאמר אחרת," אמר תוקי, "מהמברק שקיבלנו מ'נגבה' אנחנו מבינים שהצוות שלה לא יודע שום דבר על ההסכם הזה."

"ההסכם באמת אינו עניינם," אמר גולנדסקי, "זה הסוף שלהם. הפעם זה לא יעבור ככה. הפעם נגמור איתם, אחת ולתמיד."

"אני מבין שאפילו לא שאלת אותם מה יש להם לומר," העיר אלכס, "הרי ייתכן שהיה אפשר למנוע את הסכסוך, או לפחות להגיע לאיזה הסדר. לפי שעה זאת עדיין החובה שלך!"

"קודם־כול שיחזרו לארץ, אחר־כך נגמור את החשבון," ענה המזכיר.

"שוב הוכח שאין עם מי לדבר," אמר אלכס כשירדנו לקומת המגורים.

"חבר'ה, גולנדסקי הוא אחרון הבורבונים. לא שכח כלום ולא למד כלום," אמר צוקר.

"לפי אותה מסורת מתאים לו לייעץ לימאים שיאכלו עוגות אם לא מגיע לאונייה לחם בנמל," הוסיף מישהו.

"נראה שגם סופו יהיה דומה לזה של מלכי צרפת," אמרתי, "הרבה חבל כבר לא נשאר לו."

כשחזרה ה"נגבה" מצרפת לנמל הבית, לפני שהסתיימו תמרוני ההתקשרות שלה לרציף, עלו לאונייה שליחים דחופים ובהולים ונתנו

לרב־החובל חמישה צווי גיוס שנועדו לחמשת חברי ועד האונייה. הצוות הנדהם התכנס ספונטנית באולם הקבלה לאסיפה מאולתרת וניסח, בו במקום, מכתבים דחופים לאגודת הימאים, למועצת פועלי חיפה, להנהלת "שהם", ולוועד הפועל של ההסתדרות. במכתבים אלה הזכיר צוות ה"נגבה" שהשביתה במרסיי הסתיימה בהסכם כתוב, לפיו התחייב נציג "שהם" בצרפת, בשם הנהלת החברה בארץ, שלא יינקטו אמצעי ענישה נגד השובתים ונציגיהם. המכתבים מסתיימים בהצהרה: "רק הנציגות הזמנית מייצגת את הצוות. כל הנוגעים בדבר נדרשים לדאוג מיד לביטול צווי הגיוס. אנחנו דורשים בירור, בפני מוסדות ההסתדרות העליונים, על כל האירועים שהיו באונייה, מרגע שפרץ הסכסוך עד שהגיעה האונייה לחיפה ועד בכלל. הואיל ומחר, יום שישי, תצא האונייה להפלגת־נופש של עובדי חברת 'שהם' ומשפחותיהם, אנחנו מבקשים לקבל תשובה לא יאוחר משעת ההפלגה."

מיד אחר ההתקשרות לרציף ירדו נציגי הצוות מהאונייה ובאו לבית יורדי־ים. אז פגשתי לראשונה את מישקה גרינברג, חבר קיבוץ גינוסר לשעבר, שהיה מבוגר מאיתנו בשנים אחדות, את עמרם לוי, נגר האונייה ואיש זכרון יעקב ואת הרברט, נציג מחלקת המשק. הם סיפרו לנו מה קרה בנמל מרסיי, והרי סיפורם.

מישקה: "בתמרוני היציאה מן הנמל אירעה תקלה וה'נגבה' חזרה לנמל, נכנסה למספנה והועלתה על מבדוק. מערכות האונייה הודממו והשירותים נסגרו וננעלו, כרגיל במבדוק. בלי האוורור, נהפכו מדורי המגורים והאולמות הציבוריים לכבשן לוהט. מחסן 4, הסמוך למגורי הצוות, התמלא בעכברים, והצוות פיזר רעל בכל פינות המחסן כדי להשמידם. שלושה ימים גירשה צחנת הפגרים את פועלי המספנה מן האונייה, ואנחנו קיבלנו הוראה לבצע את העבודות במקומם. החזרה הבלתי־צפויה לנמל ולמספנה תפסה אותנו בלי פרוטה בכיס. כשאין כסף לא יורדים לחוף. אבל עם המחנק, החום והסרחון, האונייה היתה גרועה מבית־כלא. אפילו דמי נסיעה העירה לא היו לנו. אחרי שבועיים בגיהנום ביקשנו מגזבר האונייה לממש את הסעיף בחוזה העבודה, שאחרי שבועיים רצופים בנמל זכאי כל איש צוות למשוך עד 50 אחוזים משכרו במטבע מקומי, במקום 27 אחוזים."

עמרם: "הגזבר ענה לנו שאין לו סמכות להיענות לבקשתנו. פנינו לרב־החובל והוא יעץ לנו לשלוח מברק להנהלת החברה בחיפה, ורמז

שרק אגודת הימאים מסוגלת ללחוץ על ההנהלה."

מישקה: "שלחנו מברק למזכירות האגודה וביקשנו את התערבותה. לא קיבלנו תשובה. רק אחרי שהשביתה כבר פרצה קיבלנו מברק מגולנדסקי, הזבל הרגיל, 'חיזרו מיד לעבודה תקינה. אם לא, כל אחד מהצוות יישא אישית בתוצאות'. אחרי שעות אחדות סיפר לנו סגן הגזבר שהנהלת החברה בחיפה שלחה מברק שבו היא מציעה שנסכים לקבל תוספת של 20 אחוז על הסכום שכבר קיבלנו, מחושב מיום כניסת האונייה למספנה. הסכמנו. אחרי שעות אחדות הודיע לנו סגן הגזבר שנפלה טעות. הוא לא הבין את המברק. התוספת לא אושרה."

הרברט: "פועלי המספנה ראו מה קורה, הניחו את כלי העבודה ונטשו את האונייה בהזדהות עם השביתה שלנו."

מישקה: "ואז ירושלמי, נציג 'שהם' במרסיי, הזמין את קונסול ישראל לאונייה. הקונסול השמיע לנו נאום ציוני מעצבן. הייתם צריכים לשמוע כדי להאמין. טינופת־צופים."

"שמענו כבר נאומים כאלה," אמר חזי, "יצאו לנו מהאוזניים."

"ולמי הוא מטיף מוסר?" רטן עמרם, "לחבר'ה ששירתו בציים של בעלות־הברית במלחמת־העולם, לחבר'ה שהביאו מעפילים לפני המלחמה ושלחמו ואחדים מהם נפצעו במלחמת העצמאות. לפחות היה לו שכל לא להראות יותר את הפרצוף שלו אצלנו."

מישקה: "כאשר הסתיימו עבודות המבדוק ביקש ירושלמי שנעביר את האונייה לרציף תיקונים במספנה. כל יום מבדוק עולה הון תועפות, אז חסנו על כספי החברה והסכמנו, אבל אמרנו שברגע שהאונייה תתקשר שוב לרציף, נחדש את השביתה, ונשבות עד שנקבל את הכסף שמגיע לנו. אדון ירושלמי איים שיפנה למשטרה ועזב את האונייה יחד עם הקונסול. אחרי שעתיים התקרבו שוטרים לכבש האונייה. ואז, אלי פרג'ון ויוסי הרשקוביץ תפסו יוזמה ופרשו את דגל ישראל על מדרגות הכבש. השוטרים, שגם לפני זה לא התלהבו מהמשימה שהוטלה עליהם, התקפלו מיד. ירושלמי הבין שהשוטרים לא יזרקו לו גלגל הצלה ופקד לסגור את המטבח. הוא קיווה שהרעב ישבור אותנו. עובדי המספנה הצרפתיים נתנו לנו את כל מה שהיה בצקלונות האוכל שלהם. העמדנו משמרת ליד המטבח, כדי להבטיח שההוראה לסגור אותו תבוצע. רצינו למנוע בישול בהסתר למיוחסים. ואז פקד רב־החובל לפתוח את המטבח ולבשל לכל הצוות. למחרת הסכים ירושלמי להצעתנו אבל אחרי שעות אחדות חזר בו והציע שכל איש צוות יחתום, אישית, שהוא מסכים

לבוררות בפני מוסדות ההסתדרות ומתחייב להחזיר את הכסף, אם הבורר יחליט שהכסף לא הגיע לנו. סירבנו והסברנו שלחברת 'שהם' לא תהיה שום בעיה לנכות כל סכום שהבורר יחליט עליו, אם יחליט, וכל עניין החתימות מיותר ומעליב. כעבור שעתיים הגיע הכסף, כל אחד קיבל את המגיע לו, בלי תנאים וחתימות וכולנו חזרנו לעבודה."

"לא לזמן רב," תיקן עמרם את הרושם, "למחרת בבוקר חזר ירושלמי לאונייה ודרש שנחזיר את הכסף שקיבלנו, מפני שהוא שילם לנו על דעת עצמו, ללא אישור, ועכשיו האוצר דורש את הכסף בחזרה."

מישקה: "תאמינו לי, לא האמנתי למה שאני שומע. אמרתי לירושלמי, 'אתה בטח מתלוצץ, למי נשאר היום חצי פרנק בכיס?' אז הירושלמי הזה אמר לי, 'טוב, תחתמו לי על קבלות ותתחייבו שתחזירו לי את הכסף בהפלגות הבאות.' אמרתי לו, 'אבל הרי כל אחד כבר חתם אצל הגזבר, כאשר קיבל את הכסף, אז מה אתה רוצה עוד?' ותשמעו מה שהוא מוכר לי. 'אני רוצה קבלות משלי, שיהיה לי כיסוי.' לא חתמנו, כמובן. נמאס לנו מהתרגילים והתמרונים וההבטחות שהחזיקו מעמד רק שעות מעטות. נשבר לנו. לא חתמנו, לא החזרנו והמשכנו לעבוד.

"כך עבר חודש יוני, ובוילי ביקשנו שוב את המגיע לנו לפי החוזה, ושוב קיבלנו תשובות מתחמקות. חדלנו לבקש והתחלנו לדרוש. ענו לנו, 'סירבתם להחזיר את הכסף שקיבלתם בחודש שעבר ולא הסכמתם לחתום על התחייבות להחזיר אותו, לכן, הסכום שקיבלתם בחודש הקודם יורד ממה שמגיע לכם בחודש הזה.'

"מה יכולנו לעשות? לא היתה לנו ברירה ושוב איימנו בשביתה."

"בדיוק זה מה שהייתם צריכים לעשות," תמך בו חזי.

"ואז בא לאונייה בנימין עברי ואמר לנו שכנציג 'שהם' באירופה יש לו סמכות לשלם לנו לפי ראות־עיניו, אבל הוא ישלם רק למי שיחתום על מסמך ששלף מכיסו. קָראנו ולא האמנו. היה כתוב בו שקיבלנו את הכסף באמצעות סחיטה, לא פחות ולא יותר.

"איך אפשר לחתום על כתב אישום עצמי?" שאל עמרם בידיים פשוטות לצדדים, "והוא עוד אומר לנו, 'מה אכפת לכם איך תקבלו? הלא העיקר הכסף.' נעלבנו, לא ענינו לו ולא חתמנו. אחר־כך הצענו לחתום על הנוסח, 'אנחנו מאשרים שקיבלנו את הסכום הנקוב בזאת. לאחר בירור שיתקיים בחיפה, בין מוסדות ההסתדרות ואגודת הימאים, אם יפסוק הבורר שעלינו להחזיר את הכסף, נחזירו.' היינו בטוחים שעברי ישמח לקבל את הצעתנו. הוא לא שמח. הוא עבר מהתחכמויות

לאיומים ואמר שמי שלא יחזור לעבודה עד הערב יכול לראות את עצמו מפוטר מחר בבוקר ויכול להתחיל לארוז."

עמרם: "הודענו לעברי שלא נעזוב את האונייה."

מישקה: "ואז ירושלמי איים עלינו שצבא ומשטרה יורידו אותנו מן האונייה, ושכולנו נירקב בבית־הסוהר. לא השתכנענו ולא נבהלנו. החלטנו לא להוריד את האונייה מן המבדוק. חבל שלא קיימנו."

עמרם: "לא היה לנו לב. כשהסתיימו עבודות המבדוק נשברנו והסכמנו להוריד את האונייה ולקשור אותה לרציף התיקונים. סתם לזרוק כסף זה לא שיטה."

"הייתם מאה אחוז בסדר," אישר ולטר וטפח לעמרם על כתפו. "הייתי עושה אותו דבר."

מישקה: "קשרנו את האונייה לרציף התיקונים והכרזנו שביתה, ואז נסגר המטבח שוב, והפעם הודיעו שמי שיעבוד יקבל דמי כלכלה ויוכל לאכול בחוף. לזה היה להם כסף. עברי הציג את עצמו בפני ועד פועלי המספנה כנציג של הסתדרות העובדים בישראל, דיבר אתם מלב אל לב, כפועל לפועל, הסביר להם שזה סכסוך משפחתי, משהו פנימי כזה של פועלים בישראל.

"מנהלי החברה שלנו הם 'ג'ק אוף אול טריידס'," אמרתי, "גם מעבידים, גם עסקנים של הסתדרות עובדים. הכול."

"אבל לצרפתים יש שכל של גוי," אמר עמרם בחיוך, "הם רצו לשמוע גם מה אנחנו אומרים. אז סיפרנו להם. לא הכול. התביישנו. רק קצת, כדי להסביר מדוע אנחנו ככה, לא כל־כך עובדים."

"כן. ראש של גוי. הם לא קנו את הסיפור של עברי," אמר מישקה, "הם לא יכלו לתפוש את הדקויות האלה של, איך אמרת? ג'ק אוף אול טריידס. עברי חיכה עוד שלושה ימים, ביזבז עוד כסף ולבסוף הסכים לקבל את הנוסח שלנו, ואנחנו חתמנו עליו בשם הצוות. עברי הבטיח לנו שנקבל את הכסף המגיע לנו על־פי חוזה העבודה, והתחייב בכתב, בשם הנהלת החברה, שלא יינקטו אמצעי עונשין נגד חברי הוועד. אתם מבינים? כדי לקבל את מה שמגיע לנו על־פי חוזה חתום היינו צריכים לשבות ואחר־כך לעמוד כנאשמים לבירור בפני מוסדות ההסתדרות, שכאילו צריכים להגן עלינו ולמעשה נהפכו לשופטים שלנו.

"עכשיו, כפי שבוודאי כבר שמתם לב, אנחנו כאן, ואתם לא צריכים לשכנע אותנו לתמוך בנציגות הזמנית. כולנו כבר חתמנו על הטופס שלכם. אתם יכולים להיות שקטים."

בית־הדין העליון של ההסתדרות

יום ו׳, 20.7.51. מתקרבת שעת ההפלגה של ה״נגבה״ לטיול הנופש של עובדי חברת ״שהם״. תשובה מהנהלת החברה לא נתקבלה. בצהריים הכרזנו על שביתת מחאה נגד גיוסם של חברי ועד ה״נגבה״ לצבא. בערב הקודם נפגש קדיש ארקין, מנהל אגף הצוות בחברת ״שהם״ (ומזכיר אגודת הימאים לשעבר) עם שניים מהמגויסים וניסה לשדל אותם להפר את השביתה תמורת ביטול צו הגיוס. השניים לא התפתו. האוניות ״הדר״, ״קוממיות״, ״תל־אביב״, ״דרומית״, ו״עכו״, ששהו באותו יום בנמלי ישראל, הכריזו על שביתת הזדהות עם ה״נגבה״.

בשבת בצהריים הורידו שוטרים בכוח את השובתים מה״נגבה״, ולא הניחו להם לקחת עמם את חפציהם האישיים. במוצאי־שבת הפליגה ה״נגבה״ לטיול המתוכנן עם צוות מצומצם של עשרים וארבעה איש, פחות מרבע התקן שלה, כאוניית נוסעים. עם מספר כזה של אנשי צוות אסור היה למפקח הימי להנפיק לאונייה היתר הפלגה. תקלה או תאונה ימית היו עלולים להסתיים באסון.

בתגובה על הורדת ימאי ה״נגבה״ בכוח על־ידי המשטרה החלטנו להרחיב את שביתת הסולידריות החלקית לשביתה מלאה. דודי הקיטור ומנועי העזר הודממו ועבודות המטען הופסקו. חברת ״שהם״ הגיבה בהפסקת שירות הסירות, ועצרה את האספקה לאוניות המושבתות. הימאים נשארו ללא קשר עם החוף, ללא חשמל ומים וללא מזון.

ביום א׳ הורידה המשטרה בכוח גם את ימאי ה״הדר״ מאונייתם. באסיפה של כל השובתים הוחלט פה־אחד לא לחזור לעבודה עד שתתמלאנה שלוש דרישות: שהנציגות הזמנית תוכר כמייצגת יחידה של ימאי ישראל, שיבוטלו צווי הגיוס לצבא, אשר הונפקו לפי בקשתה ובשירותה של חברת ״שהם״ לחברי ועד ה״נגבה״, ושיובטח שבית־הדין העליון של ההסתדרות ידון ויפסוק בכל הבעיות שבגינן פרצה השביתה.

שישה ימים נמשכה השביתה הכללית הראשונה של ימאים ישראלים בנמל הבית.

כל הימים האלה נעלמו מזכיר האגודה ועוזריו מן העין ולא יכולנו

להשיגם. מועצת פועלי חיפה הזמינה ימאים לאסיפות במועדון מפא"י ולפגישות על־פי הזמנות אישיות בביתו של יוסף אלמוגי, וניהלה תעמולה אינטנסיבית נגדנו בעיתונים, בכרוזים ובמודעות. "פלוגות הפועל" הפגינו נוכחות סביב בית יורדי־ים, רמז לאופציה נוספת.

גם אנחנו לא טמנו את ידנו בצלחת, פירסמנו כרוזי הסברה משלנו, וערכנו גיוס מילואים.

מודעה של מ.פ.ח.

ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ־ישראל
מועצת פועלי חיפה

אל הימאים, אר/82/5/6/2

ח. י.,

השביתה שפרצה באניות העבריות ללא אישור וללא הודעה למוסדות ההסתדרות ובניגוד להוראת אגודת הימאים – היא מעשה חמור שעוד לא היה כמוהו בארץ.

השביתה הזאת היא פגיעה קשה בהסתדרות, חבלה במצרכים חיוניים ובאופן מיוחד במצרכי מזון להם מחכה הישוב ומכה קשה לתחבורה ולצי המסחרי העברי.

קבוצת אנשים בלתי אחראים מחוסרי הכרה לאומית ומעמדית מארגנת פעולות אלו ומנסה על ידי הפצת דבות ועלילות מחוסרות כל יסוד להשפיע על הימאים העברים.

הננו מודיעים לכם כי לכל הסיפורים שאנשים אלה מפיצים ביניכם וששמענום מפי ימאים אין כל יסוד.

בראש ובראשונה מספרים לכם כי ההסתדרות סרבה להפגש אתכם – הננו להודיעכם כי עוד לא היה מקרה שימאי או ב"כ ימאים יפנה אלינו ולא נקבלהו ונשמע את כל טענותיו.

בשמה של ההסתדרות הננו דורשים מכם לשוב מייד לעבודה ולהסיר את החרפה מעל הימאים ולמנוע את החבלה בישוב, במדינה ובהסתדרות.

כל ימאי וכל ועד צוות שירצה להפגש עם מזכירות המועצה יתקשר אתנו ויתקבל מייד.

כל ימאי המפחד מפני טירור ואיומים – יפנה לאגודה ויקבל את הגנת ההסתדרות.

כל מי שפוטר ורוצה את הגנת ההסתדרות יפנה מייד לאגודה.

חברים ימאים,

שובו לעבודה בפקודת ההסתדרות.

בברכת חברים,
מזכירות מועצת פועלי חיפה

י"ח תמוז תשי"א
(22.7.51)

גילוי־דעת של הנציגות הזמנית

האמת סביב שביתת הימאים!

אנית הנוסעים הישראלית "נגבה" הפליגה מהארץ תחת דגל ישראל עם מספר קטן של ימאים זרים לאחר שכל עובדיה העבריים הושלכו לרחוב בכוח לפי הוראת חברת "שהם".

עובדה זו הועלמה במכוון מדעת הציבור.

משטרת ישראל, שעליה הוטל התפקיד, הראתה התאפקות והבלגה והביעה במפורש את שאט נפשה לדבר.

שביתה זו לא פרצה ואינה נמשכת בדרישה למטבע זר.

סיבות השביתה הן תוצאה של מאבק ממושך ועקשני לתנאי חיים הוגנים.

אנו נאבקים לתנאי קיום.

– האם יכולה משפחת פועל בארץ להתקיים כיום על משכורת של 30–40 ל"י לאיש מקצוע סוג א'; 17–27 ל"י סוג ב'?

– **זהו שכר רעב ולא נשלים עמו!**

עד כה לא נמצא יצוג שמוכן להיאבק בשמנו. עכשיו קיימת נציגות כזו המוכרת על ידי הימאים הישראלים (בחתימות).

אנו תובעים להכיר בנציגות זו בלבד כי רק היא ביטוי דימוקראטי אמיתי.

אזרחי המדינה! אגודתנו היא אגודה מקצועית ללא כל אוריינטציות מפלגתיות.

מאבקנו הוא מאבק קיום בלבד, מאבק לזכות קדימה לעבודה עברית על אניות ישראל.

ציבור הפועלים – עזרו לנו במאבקנו כי הוא מאבקכם.

פנינו בנסיון לבוא במשא ומתן עם חברת "שהם" ומוסדות ההסתדרות ולא נענינו.

דרישתנו להחזרת "נגבה" לחיפה והחזרת הצוות העברי לתפקידו כתנאי להפסקת השביתה וכניסה למשא ומתן, נדחתה.

בינתיים ממשיכה החברה הלאומית ("שהם") בגירוש הימאים העברים בשאר האניות במטרה להחליפם בזרים.

הנציגות הזמנית של הימאים

בוקר אחד יצאנו, אהרון ואני, מבית יורדי־ים והלכנו לכיוון רחוב פלמר, המוביל לשער הנמל. קירות הבתים לאורך ה"קינג'ס וואי" (כיום דרך העצמאות) היו מכוסים במודעות הגדולות והצבעוניות של מועצת פועלי חיפה ובכרוזים הקטנים והחסכוניים שלנו. מול השוק התורכי ראינו חמישה צעירים, שכיסו את הכרוזים שלנו במודעות של מועצת הפועלים. אהרון הסיר מהקיר את המודעה האחרונה שהודבקה, וחמשת המדביקים התנפלו עלינו. אחרי דקות מעטות כבר התחוללה תגרה המונית. תגבורת מכל העברים זרמה לשני המחנות הלוחמים ורק הופעת המשטרה שמה קץ זמני להתכתשות.

שישה ימים נמשכה "השביתה הקטנה" וביום השביעי, בתיווכם של כמה רבי־חובלים מקובלים על שני הצדדים, נפגשו חברי הנציגות הזמנית עם מזכיר מועצת פועלי חיפה והגיעו להסכם לסיום השביתה. מכתבו של יוסף אלמוגי אל הימאים השובתים מבטא את רוח ההסכם, למעט סעיף ו׳, הדן בייצוג הימאים.

מכתבו של אלמוגי, מיום 25.7.51

ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ־ישראל
מועצת פועלי חיפה

כ"א תמוז תשי"א, 25.7.51

אל הימאים השובתים
ח. י.,

בשם ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י, מועצת פועלי חיפה, הנני להודיע לכם את החלטתנו בעניין השביתה המתקיימת בשש אניות "שהם".

א. כל הימאים, ביחד עם חבריהם מ"נגבה" ו"הדר", חוזרים לעבודה ללא יוצא מן הכלל.

ב. מפ"ח מתחייבת להשפיע ולהשיג את הסכמת "שהם" להחזיר לאניותיהם את שובתי "נגבה" ו"הדר".

ג. הסדרים הטכניים של התחלת העבודה יהיו כדלקמן:
1. כל הימאים, ובתוכם הצוות של "הדר" חוזרים מיד לעבודה באניותיהם ומתחילים בעבודתם הרוטינית, כגון: ייצור קיטור, נקיון וכו׳.
2. מפ"ח דורשת מ"שהם" להחזיר מיד את "נגבה" לחיפה, כדי להעלות את שובתי "נגבה" חזרה לעבודה.

ד. "נגבה" וכל שאר האניות מופעלות במלוא היכולת בהתאם לתוכנית העבודה וההפלגות.

ה. בית־דין עליון מיוחד של ההסתדרות יבוא במיוחד לחיפה, לא יאוחר מיום ד׳, 1.8.51, כדי לברר ולפסוק בעניינים הבאים:
1. השביתה במארסיל ותביעותיהם של השובתים נגד ב"כ החברה בצרפת וועד האגודה.
2. השביתה בארץ.
3. חוקיות הועד הזמני ופעולתו.
4. התביעות השונות של חברת "שהם".

ו. ועד אגודת הימאים מייצג את כל הימאים בצי הישראלי.

ז. כל צוות בשש האניות ששבתו יבחר אדם אחד כדי לייצג את השובתים לפני ובפני ביה"ד העליון המיוחד והם יהיו המייצגים היחידים.

ח. הבחירות לכינוס באי־כוח הימאים תתקיימנה בהקדם האפשרי, ולא יאוחר מה־15 לחודש אוגוסט ש. ז.

בב"ח
בשם מפ"ח – המזכירות
י. אלמוגי

אסיפה כללית של השובתים אישרה, ברוב גדול, את ההסכם, אישררה את ההחלטה המטילה חרם על מזכירות האגודה הנוכחית, הדגישה שוב שהנציגות הזמנית היא בא־כוחם הבלעדי של הימאים בישראל, דרשה לזרז את הבחירות למוסדות האגודה ללא סחבת נוספת והטילה על הנציגות הזמנית להתכונן, בעזרת עורך־דין, למשפט ההסתדרות, שיתקיים על־פי סעיף ה׳ בהסכם סיום השביתה.

משפט בית־הדין העליון של ההסתדרות

אולם האירועים של מלון "כרמליה" בהדר־הכרמל היה מלא מפה לפה בבוקר של 1 באוגוסט 1951. לא כל יום מתכנס בית־הדין העליון של ההסתדרות, בוודאי לא בחיפה. ימאים, עיתונאים, עסקני מפלגות, סקרנים, ידידים ותיקים ואויבים חדשים גדשו את האולם ונפגשו אלה עם אלה בשאון והמולה. רבים מן הנוכחים לבשו חולצות לבנות ומכנסי חאקי, בגדי החג הלא־רשמיים של תנועת העבודה באותם ימים. אנחנו, הימאים, נבדלנו מהאחרים במכנסי הג'ינס הכחולים ובחולצות העבודה התכולות, שכובסו וגוהצו בקפדנות לכבוד האירוע.

על במה קטנה ניצב שולחן מחופה במפה לבנה, ועליו קנקן מים ושלוש כוסות. בשעה היעודה תפסו שלושת השופטים את מקומותיהם ליד השולחן. עורך־הדין י. קושניר, שנבחר לסייע לנו בהכנות למשפט ולייצג אותנו, ואנוכי התיישבנו במקום שהקצה לנו היושב־ראש. מולנו, מעבר לשולחן, ניצבו כיסאות ריקים שנועדו לנציגי ההסתדרות. ישבנו וחיכינו.

אחרי דקות ארוכות של ציפייה נכנס לאולם יוסף אלמוגי בראש פמליית מקורבים, פוסע בצעד מאושש, מנופף לשלום ומפזר חיוכים לכל עבר. הוא ניגש אל שולחן השופטים ושוחח עמם בהנמכת קול.

עורך־הדין קושניר קם לאט על רגליו ופנה אל אב בית־הדין:

"החבר אלמוגי מייצג במשפט זה את אחד הצדדים, וככזה הוא מנוע משיחה עם חבר השופטים."

"אתה לא בבית־משפט השלום, אדוני העורך־דין," אמר אלמוגי, "כאן אתה לא מגן על ספסרי השוק השחור שמשלמים לך שכר טרחה שמן. כאן, אדוני, משפט חברים של ההסתדרות!"

את התיבה "אדוני" ביטא אלמוגי בלעג מופגן, מבהיר לכל מי שאינו בעניינים מי כאן בעל־הבית.

"אני מוחה על סגנון הדיבור שהחבר אלמוגי מרשה לעצמו," אמר קושניר, "אני מבקש מאב בית־הדין להסביר לחבר אלמוגי שבית־הדין של ההסתדרות הוא בית־דין לכל דבר ושכל מי שמופיע בפניו חייב לכבד את הליכי המשפט."

אחד השופטים רכן אל אב בית־הדין ולחש באוזניו מלים אחדות, וזה הצביע על המקומות הפנויים ליד השולחן וביקש מאלמוגי לשבת. אלמוגי נענה, לא לפני שניגש אל אחדים מן היושבים בקהל כדי לסדר עניינים, לחלק הוראות, לטפוח על שכם וללחוץ יד. רק אחרי כל אלה התיישב במקום שנועד לו.

בדקות הארוכות שחלפו עד שסיים אלמוגי את "סידוריו" למדתי מקושניר מי־הוא־מה בהרכב בית־הדין: אב בית־הדין הוא אריה אופיר, חבר קיבוץ אפיקים. היושב מימינו הוא חבר הוועד הפועל של ההסתדרות אפרים תבורי, וזה שמשמאלו, האיש שהתלחש עם היושב־ראש, הוא יצחק שבו, המשפטן היחיד בהרכב בית־הדין.

היושב־ראש הכה בפטישו שלוש פעמים והכריז:

"הנני פותח בזאת את המושב הראשון של משפט ההסתדרות נגד הימאים, כמפורט בכתב האישום. התובעים הם ההסתדרות הכללית ומועצת פועלי חיפה, מיוצגים על־ידי החברים יוסף אלמוגי ואביגדור עשת. הנתבעים הם צוותי האוניות ששבתו וחברי הנציגות הזמנית של הימאים, מיוצגים על־ידי עורך־הדין קושניר ונמרוד אשל."

הכרזה זו הכתה בתדהמה את כל הימאים שישבו באולם. קמתי וביקשתי רשות להערה לסדר. היושב־ראש אישר את בקשתי ואז אמרתי:

"הדיון הזה מתקיים כתוצאה ישירה מן הדרישה שלנו, הימאים. אנחנו ביקשנו שבית־הדין העליון של ההסתדרות ידון בענייננו. זה זמן רב אנו טוענים באוזני כל מי שמוכן לשמוע שבאגודת הימאים קורים דברים שהדעת אינה סובלת אותם. לא ייתכן שמה שמתרחש באוניות ישראליות בתקופה האחרונה יישאר סוד פנימי. זה לא מצב שאפשר לחיות בו ולהשלים איתו. דרשנו בירור, ואחרי מאבק ממושך, שביתות חלקיות ובאחרונה שביתה כללית, השגנו סוף־סוף את מבוקשנו. יש לנו הסכם כתוב וחתום בידי מזכיר מועצת פועלי חיפה. בסעיף ה׳ של ההסכם כתוב, ואני מצטט: 'בית־דין עליון מיוחד של ההסתדרות יבוא במיוחד לחיפה, לא יאוחר מיום ד׳, 1.8.51, כדי לברר ולפסוק בעניינים הבאים', וכאן בא פירוט ארבעת נושאי הבירור. סוף ציטוט. הצגתנו כנאשמים איננה באה בחשבון. הצגת האנשים הנושאים, לדעתנו, באחריות למצב האומלל שנגדו אנו נלחמים, כמאשימים, אינה באה בחשבון. אנחנו דורשים שההסכם אשר סיים את השביתה יכובד כרוחו וכלשונו."

דממה השתררה באולם. אב בית־הדין עילעל בניירות שלפניו, החליף לחישות עם עמיתיו, חזר לדפדף ואחר־כך אמר:

"במסגרת סמכותי, מכוח כתב המינוי שבידינו, על בית־הדין לדון ולפסוק על־פי החומר המונח לפניו, הווה אומר, תביעת ההסתדרות ומועצת פועלי חיפה נגד הימאים המופיעים בכתב התביעה, באשמת חתירה בזדון תחת מוסדות הסתדרות העובדים, הפרת משמעת ההסתדרות ופגיעה במעמדה."

"מקור הסמכות שלנו הוא כתב המינוי שבידינו ובו כתוב, שחור על גבי לבן, שעלינו לדון ולפסוק בתביעה שהגישה מועצת פועלי חיפה נגד הימאים ששמותיהם נקובים בכתב התביעה," אמר יצחק שבו, "מה שאינו כלול במסמך זה הוא מחוץ למסגרת סמכותנו."

"באנו לדיון הזה בהנחה שהוא מתקיים על בסיס סעיף ה' של הסכם סיום השביתה," אמר קושניר, "בסעיף קטן של אותו סעיף ה', מדובר בדיון בשביתה שהיתה על האונייה 'נגבה' בנמל מרסיי ובתביעות של הימאים ששבתו, אני חוזר, בתביעות של הימאים ששבתו, נגד הנהלת חברת 'שהם' ונגד מזכיר אגודת הימאים. אנחנו עומדים על כך שההסכם, אשר הביא את כולנו לכאן היום, **יכובד**."

המולה עלתה מתוך הקהל הרב. כמה מהעיתונאים חשו אל הטלפון שבאולם הקבלה.

מבטי נפל על השורות המרוחקות ולשמחתי ראיתי שגם משפחתי מיוצגת באולם. ליד דלת הכניסה עמד אבי, נשען אל הקיר בגבו. חיוכו, שלווה בנפנוף יד קל, חימם את לבי. אבי, איש מקצוע בכיר בחברת "יכין־חק"ל" של חברת העובדים, כיוון את נסיעתו צפונה במיוחד ליום פתיחת המשפט. בירכתי האולם ישבה בת־דודי, דקלה, חברתי למשחקי הילדות עתירי הדמיון היוצר שלה, שבאה במיוחד מתל־אביב. שלושת השופטים החליפו משפטי התייעצות בינם לבין עצמם ואחר־כך קם אריה אופיר והודיע:

"בית־הדין החליט לדחות את ישיבת הפתיחה בימים אחדים, כדי לברר את מסגרת סמכויותיו באשר להרחבת נושאי הדיון, בהתאם לבקשת הימאים. על מועד הפתיחה הבאה תבוא הודעה. הישיבה נעולה."

אבי המתין לי ליד הכניסה ואמר: "גנבתי שעתיים היום. רציתי להיות נוכח במשפט שלכם, לפחות בפתיחה. הזדהות של אמא ושלי."

ידעתי שבמקום העבודה שלו לא תחזק הפגנת הנוכחות הזאת את

מעמדו. בתחושת גאווה ליוויתי אותו למכוניתו. לחיצת ידו היתה חמה וחזקה. אחרי שנפרדנו ניגשתי אל דקלה והבעתי את שמחתי על בואה.

"באתי מפני שנודע לי שזאת ההצגה הטובה ביותר בעיר," אמרה בת־דודי. החלפנו רשמים והערכות, ונפרדנו ב"להתראות במושב הבא של בית־הדין."

מיהרתי לבית יורדי־ים, ויחד עם חברי לספסל הלימודים התנפלנו על הספרים והמחברות שהוזנחו לאחרונה. הבחינות עמדו בשער והזמן אזל במהירות. השתדלנו להסיח את דעתנו מן המשפט התלוי ועומד ושקענו במתמטיקה, פיזיקה, מבנה אוניות, תקנות בטיחות השיט, יציבות כלי שיט ומטאורולוגיה.

דקלה נשארה בחיפה, בתקווה שהמשך המשפט קרוב, והשתכנה בביתו של ידיד המשפחה, דוד הכהן, שהיה אז מנהל "סולל בונה" ואחד האנשים המרכזיים במשק ההסתדרותי. אחרי ארבעה ימים, ב־5.8.51 בבוקר, כשהתחדש המשפט, עליתי לכרמל להביא אותה למלון "כרמליה", וראיתי במו עיני, מקרוב, כיצד חיים העשירים בארצנו. הווילה רחבת־המידות בשדרות הנדיב נראתה בעיני כארמון. שטיחים פרסיים עבים כיסו את רצפות החדרים והמסדרונות. רהיטי עץ כבדים, יפים להפליא, מילאו את החללים המרווחים של בית האבן הנאה. טוב־טעם ניכר בכל פריט. במטבח, על כוס תה, ראיתי מקרר חשמלי (בביתנו היה עדיין ארגז קרח) מלא כל־טוב, במצרכים שבימי הצנע היו בבחינת בל ייראה ובל יימצא: תפוחי־עץ, ביצים, מיני בשרים, גבינות־יבוא ומה לא? דוד הכהן נכנס למטבח, בירך אותי, כדרכו, בחום ובקול רם, ושאל את דקלה אם לא זנחה את חובת הכנסת־אורחים הנהוגה בביתו. אחרי שנחה דעתו ממה שהוגש לי פנה אלי והתעניין בפרשה שלנו. לדבריו ידע עליה רק מהעיתון.

"מה קורה אצלכם באגודה שלכם," שאל, "על מה המשפט?"

סיפרתי לו בקיצור ככל האפשר, על השתלשלות העניינים, והתרשמתי שהוא מקשיב לי בהתעניינות. "אני בטוח שבין הימאים יש בחורים מצוינים," אמר לבסוף, "אבל אני שומע, פה ושם, שיש ביניהם גם ספסרים ומבריחים, אנשי שוק שחור."

קנאותו של מארחי לטוהר המידות הפליאה אותי במקצת ואמרתי: "ייתכן שיש. תאמין לי או לא, אין לי מושג מי וכמה. אבל אם אמנם יש כאלה, הם לא רק ימאים אלא, באותה מידה, גם חיפאים, ואני לא חושב שאתה אחראי לכך."

ראיתי שרברי הפתיעו אותו, אבל קיוויתי שחוש ההומור שלו יקל עליו לקבל את דברי. בת־דודי לא היתה בטוחה בכך.

"זה בכלל לא משפט על הברחות ושוק שחור," אמרה דקלה.

מארחנו לא עמד על דעתו, ואמר ברוח־טובה שאין הוא מתמצא בנושא. הוא הזמין אותי לבוא לביתו בכל עת שיעלה הרצון מלפני, כדי להמשיך בשיחה, ונפרד ממני באותה לבביות שבה קידם את פני.

באולם האירועים של מלון "כרמליה", הכריז אב בית־הדין:

"לאור בקשתם של נציגי הימאים הורחבו סמכויותיו של בית־הדין ואנו חופשיים לדון ולפסוק בכל נושא כראות עינינו. החלטנו אפוא לחלק את המשפט לשני חלקים שווים. החלק הראשון יהיה תביעת ההסתדרות ומועצת פועלי חיפה, והחלק השני, תביעות הימאים."

חבר בית־הדין תבורי לא הגיע, ואחר התייעצות הודיע היו"ר שהדיון יתקיים בלעדיו. אלמוגי הביע הסכמה להחלטת בית־הדין ופתח בנאומו:

"עם מי יש לנו עסק?" אמר אלמוגי והורה עלינו באצבע זקורה, "מיהי קבוצה קטנה וחריגה זו, המתיימרת לדבר בשם הימאים?"

הוא שלף אחד מן הכרוזים שלנו ונופף בו.

"כרוזים כאלה לא כתבו אפילו האצ"ל והלח"י! מה שכתוב כאן מספיק כדי להגיש תביעה פלילית נגד הכותבים!"

"אז למה אתה לא מגיש?" נשמעה קריאה באולם, ואב בית־הדין הכה בפטישו.

"ידוע לי שכמה מהכותבים אינם ראויים בכלל לתואר ימאי," המשיך אלמוגי, "בקושי הם יודעים להחזיק חבל בידו!"

"מי מוסמך לקבוע כושר מקצועי, אתה או ועדת הבחינות?" קרא מישהו אחר, ובאולם פרצה מהומה. היו"ר הֵסה את הקהל ואלמוגי המשיך.

"ידוע לי שרוב הימאים מרוצים ותומכים במוסדות של אגודת הימאים. רק קומץ אוזורפאטורים ('מה זה, המלה הארוכה הזאת?' צעק מישהו מן האולם) משמיעים טענות כל הזמן ומנסים להשתלט על האגודה באמצעי לחץ וטרור. יש שביתות בעלות רקע כלכלי, יש בעלות רקע פוליטי; במקרה שלפנינו המניע היחיד אינו פוליטי ולא כלכלי אלא אישי. רק אישי. האלמנט הדסטרוקטיבי הזה מנסה להשתלט על הצי העברי כדי לנתק אותו מן ההסתדרות."

"אם זה מה שאנחנו רוצים, מדוע דרשנו שהבירור יתקיים בפורום

הסתדרותי, בפני בית־הדין של ההסתדרות?" אמרתי ממקום מושבי. "נא לא לשכוח שאת הבירור הזה אנחנו דרשנו!"

היו"ר הכה בפטישו, ביקש להימנע מהפרעות והורה לאלמוגי להמשיך.

"ועד האגודה הוא גוף נבחר, ומזכיר האגודה נושא בעול כבד, למרות תנאי עבודתו הקשים ושכרו העלוב. מכל מקום, אנחנו עושים מאמצים אל־אנושיים כדי למצוא לו מחליף מתאים."

"אז גולנדסקי מתאים לתפקידו או לא מתאים?" צעק מישהו. אלמוגי התעלם מהשאלה והמשיך.

"שכר הימאים הוא אמנם בעיה. בעניין זה אנחנו משקיעים מאמצים אל־אנושיים ומשתדלים לתקן את המצב."

"איך? אולי תגיד לנו איך?" שאל מישהו בצעקה, ושוב הלם אב בית־הדין בפטישו.

"אבל," המשיך אלמוגי, "תנאי העבודה של הימאים שלנו וההישגים הסוציאליים שהשגנו למענם, הם צימוקים מעוגות חוזי העבודה בארץ ובעולם (שתי מטבעות־לשון שאלמוגי אהב להשתמש בהן, 'אל־אנושיים' ו'צימוקים', נכנסו למילון הבדיחות שלנו לימים רבים). אגב, הצענו לימאים להפריש חלק מן הסכום שהם מקבלים במטבע זר לתשלום בעד האופציה לרכישת דיור. את הרעיון הקונסטרוקטיבי הזה הכשילו המסיתים, ומי שהפסיד זה הימאים."

"גם בלי התשלום הזה אין לנו די כסף לרדת לחוף!" קרא מישהו.

"איך נשלם את החוב? ממה?" צעק אחר.

"הרי ועד האגודה שלך דן בהצעה הזאת ודחה אותה! מה כל הסיפור הזה?"

"סיפקנו להם חומר תרבותי מעולה," המשיך אלמוגי, מתעלם מהקריאות. "הענקנו להם חוברת יפה מאוד, 'הימאי הישראלי', שאנחנו מוציאים למענם. זה צימוק שאין לאף אגודה אחרת. קשה להבין מרוע החומר הזה מתקבל באוניות ביחס ציני. ועכשיו אני רוצה לנגוע בנקודה רגישה, עניין הגיוס לצבא. יש לזה תקדים מימי מלחמת־העולם השנייה. השירות בצי הסוחר הבריטי נחשב לשירות צבאי לכל דבר, מפני שהצי הזה חיוני למאמץ המלחמתי לא פחות מכל שירות צבאי, ומפני שאין תחליף למקצוע הימאות. לכן קיבלו הימאים הבריטיים פטור מהגיוס לצבא בזמן המלחמה, כל עוד הם משרתים על אוניות. ברגע שמישהו מהם חדל להפליג בים, פקע תוקף הפטור. פשוט מאוד. כך זה גם אצלנו.

מי שעוזב את הים נקרא לדגל, ומי ששובת נחשב לעוזב את הים. נו באמת, מה הרעש? כמה צעירים בריאים נקראו לדגל! נכון, בזמן האחרון נראו פה ושם סימנים של אי־נחת אצל חלק קטן מהימאים. בניגוד למקובל הלכנו לקראתם והסכמנו לקיים בחירות. לולא ההפרעות שלהם כבר מזמן היו הבחירות מסתיימות."

דקות ארוכות עמל אב בית־הדין להשקיט את הסערה שחוללו דבריו של אלמוגי. "הוא סומך על חוסר הידיעה של השופטים בכל הנוגע למציאות באגודת הימאים," לחש קושניר באוזני. כששקטו קריאות־הביניים נידב אלמוגי לשופטים גרסה משלו לפרשת השביתה על ה"נגבה".

"זה היה קשר מתוכנן של השובתים והמפלגה הקומוניסטית הצרפתית. הברירה היתה בין הפסקת עבודתם של המלחים ששבתו ובין בירור. אנחנו בחרנו בהידברות, אבל הם העדיפו לשבות ולא הופיעו לבירור. יותר מזה, כתוצאה מההסתה הצטרפו אוניות נוספות לשובתים, והנזקים הם נוראיים! במסקנות בית־דין חשוב זה תלוי אם החברה ההסתדרותית 'שהם' תוכל להמשיך להתקיים בכבוד או תהיה נתונה להשמצות ופגיעות. אתם, רבותי השופטים, תקבעו אם הצי העברי שלנו יוסיף להתפתח ולפעול ברציפות, תוך עבודה קונסטרוקטיבית ואחראית, או שתשתלט עליו הקבוצה השולית הקטנה הזאת, שהיא אנטי־פטריוטית וחסרת אחריות לאומית ואין לה כל זיקה להסתדרות. יש לנו עדים שיאמרו את האמת ללא פחד. כל ציבור הפועלים המאורגן יתלכד להגן על העדים האלה מפני מכות ואיומים. מועצת פועלי חיפה לא תסבול טרור ולא תרשה להפחיד אנשים. למען עתידו של הצי העברי שלנו אנו מצפים מבית־הדין המכובד הזה שימצה את הדין, במלוא חומרתו, עם מפירי הסדר השואפים לזרוע אנרכיה והרס!"

התבוננתי בשופטים, שהשתדלו לשמור על ארשת־פנים חתומה, וראיתי אותם זעים באי־נחת במושביהם. אב בית־הדין קבר את פניו בכפות ידיו בלא אומר. עורך־הדין קושניר קם על רגליו.

"בדבריו הפליג אלמוגי לנושאים שאינם מופיעים בכתב התביעה," אמר קושניר. "האם זה רקע להרחבת התביעה? אם אכן כך, יש לכלול את הדברים בכתב התביעה, ואנו נתייחס אליהם ונביא את גרסתנו. אם לאו, אבקש למחוק אותם מן הפרוטוקול. אני פונה לבית־הדין שימנע את הפיכת המשפט למיטינג. איננו נמצאים כאן באסיפת־עם ובהתאם לכך יש לנהוג."

השופטים קרבו ראש לראש ואחר התייעצות קצרה אמר היושב־ראש:

"אם דבריו הנוספים של אלמוגי יוכחו הם יצורפו לכתב התביעה, ואם לאו הם יימחקו מן הפרוטוקול. אנחנו מבקשים מן הצדדים לרכז את דבריהם בנושא שלשמו התכנסנו."

קושניר תלה ביושב־ראש מבט שואל מעל משקפיו השמוטים על חוטמו, והלה רמז לו, בניד ראש, להשמיע את דבריו.

"דבריו של החבר אלמוגי נשמעים כתקליט שחוק," אמר קושניר, "בכל סכסוך עבודה אנו חוזרים ושומעים את הסיפור המפוקפק הזה, על ציבור פועלים מרוצה, שמח בחלקו ומלוכד סביב המזכירות או הוועד או מועצת הפועלים או ההסתדרות. שוב ושוב אנו נידונים לשמוע על קומץ שולי של מסיתים, תלושים מן המציאות בארץ, מבודדים מחבריהם ומנותקים מציבור הפועלים ומההסתדרות, המפריעים לאידיליה. עד מתי נשמע את הסיפורים הללו, שאינם עומדים בביקורת ההיגיון הפשוט? איזה טעם יכול להיות למעשייה המופרכת ששמענו עכשיו? אילו מניעים אפשר לייחס לצעירים שחבריהם בחרו בהם כנציגיהם מפני שהיו סבורים שמזכירות האגודה שלהם אינה ממלאת את תפקידה כראוי? השימוש האינפלציוני במלים ציונות ופטריוטיזם אינו מבהיר את הדברים. מדוע זכות השביתה היא ערך מקודש כאשר מדובר בשביתה שאלמוגי עומד מאחריה, ואילו כאשר נציגות עובדים שאלמוגי אינו חפץ ביקרה מכריזה על סכסוך עבודה הוא תמיד כרוך במניעת חלב או סוכר מתינוקות? שולחי אינם מבקשים תעודת הכשר מהחבר אלמוגי, עם כל הכבוד הראוי. מעשיהם בעבר ובהווה הם תעודת־הזהות שלהם. על בית־הדין לדעת שזה חודשים ארוכים מוטחת ביקורת חריפה מצד הימאים בכל המוסדות המנהלים של אגודת הימאים. שניים מחברי ועד אגודת הימאים הנוכחי אינם ימאים אלא אנשי סגל בחברת 'שהם'. חבר ועד אחר, שהיה בעבר כלכל ראשי, הוא כיום בעל קפה־מסעדה על הכרמל. אחרים הם ימאים לשעבר, אנשים שלא הפליגו בים כבר שנים רבות. רק שני ימאים פעילים היו בוועד, מאלה שנבחרו בבחירות האחרונות, אבל הם סולקו ממנו, ביוזמתו של החבר גולנדסקי, בניגוד לכל תקנה ונוהג, מפני שהפרו את ההרמוניה־כביכול ששררה בו. שניהם, מה הפלא, הם חברי הנציגות הזמנית שנבחרה זה מקרוב. הברירה שעמדה בפני השניים היתה נאמנות לאינטרסים של בוחריהם או קבלת משמעת של ועד האגודה. בחירתם ידועה ובגללה גורשו מהוועד.

"חוברת 'הימאי הישראלי', שאלמוגי כל־כך השתבח בה, אינה כלי

בטוי של ימאים. עורכיה מצנזרים כל כתבה ופוסלים כל רשימה של ימאים שאינה תואמת לתדמית הוורודה שהם מתאמצים לשוות למציאות באוניות.

"לכן הימאים מתייחסים אליה בזלזול ובלעג, כפי שהעיד אלמוגי בעצמו. זה היה, אגב, אחד הדברים המעטים שהוא לא סילף. שמענו מפיו של אלמוגי גם על מאמצים אל־אנושיים שהוא משקיע בחיפוש אחר מועמד מתאים למזכיר האגודה, שיחליף את גולנדרסקי. האין זה אישור מפי הגבורה לטענות שמשמיעים שולחיי?

"השימוש לרעה שהנהלת 'שהם' עושה בגיוס לצבא, בשיתוף הדוק עם מזכיר האגודה, רחוק מאוד מהתיאור ששמענו כאן מהחבר אלמוגי. חובה להציג את הדברים כמות שהם, ללא כחל וסרק. שימוש ציני וחסר אחריות נעשה בהסדר שנקבע בעניין זה לצורכי התפעול של צי הסוחר, כמרכיב חיוני בביטחון המדינה, ולא כמכשיר ענישה בידי מנהל אגף הצוות או מזכיר האגודה, או שניהם יחד. אנחנו נוכיח, באמצעות עדים, מה באמת קורה בעניין זה, ונדרוש שתוסקנה מסקנות מרחיקות־לכת נגד האחראים לשערוריה הזאת."

הגיע תורי להשמיע את דברי כנציג הימאים ששמותיהם נקובים בכתב האישום. סיפרתי לבית־הדין, כעדות ממקור ראשון, על תנאי העבודה באוניות, תנאי הבטיחות, רמת השכר שלנו בהשוואה למקובל במשק, יחסי העבודה העכורים, וכיוצא באלה דברים מחיי היומיום שלנו. לחברי אגודת הימאים, שהם גם חברי ההסתדרות, אין למעשה שום הגנה מקצועית.

ביטוי בוטה ומוחשי ליחסים בינינו, הימאים, ובין האמורים לייצג אותנו, ראינו כאן, באולם זה. מזכיר האגודה שלנו מגיב בהתנגדות חסרת אבחנה על כל תביעה או בקשה של ימאי או של ועד אונייה, גם כשמדובר במילוי סעיפים בחוזה העבודה שאינם שנויים במחלוקת, ואפילו כאשר הפרת ההסכם גלויה. אבל יותר מכל מקוממת אותי הטפת־המוסר המתחסדת. על השימוש לרעה בגיוס לצבא, כבמקל חובלים, לא נוכל לעבור לסדר היום. יש בינינו ימאים שלחמו בכל החזיתות במלחמת העצמאות. אחרים הפליגו באוניות של בעלות־הברית במלחמת־העולם השנייה. האם ידוע לכם שאחוז האבידות הגבוה ביותר באותה מלחמה היה זה של צי הסוחר? אותם ימאים המשיכו, כדבר מובן מאליו, להפליג בצי הסוחר הישראלי. כמה מהם עלו לארץ באוניות המעפילים ונשארו עליהן כימאים, מפני שזה היה צורך חיוני

של המדינה. גורמי הביטחון המוסמכים קבעו אז את הכלל שהשירות בצי הסוחר הוא שווה־ערך לשירות הצבאי. זה ההסדר שגורמים בלתי־מוסמכים משתמשים בו כיום לרעה. הייתי אז עם רבים מהעולים החדשים האלה על אונייה, ואני יכול להעיד שרובם ביקשו להתגייס לצבא ונענו בשלילה. נאמר להם שהשירות שהם מבצעים אינו נופל מהשירות הצבאי, ולפעמים אף עולה עליו בחשיבותו.

אני רוצה להדגיש: ההסדר של פטור משירות צבאי למשרתים בצי הסוחר לא נועד לנוחותם של הימאים. הוא נועד לשרת את הצרכים החיוניים של המדינה. רוצים לשנות? בבקשה! אבל לא ראש אכ"א של חברת "שהם" ולא מזכיר אגודת הימאים הם המוסמכים לשנות את ההסדר למען נוחותם המזדמנת.

ואחרון אחרון, לא כל־כך חביב, בנושא זה. שני האנשים שאנחנו מאשימים אותם בשימוש לרעה בגיוס לצבא לא שירתו בצה"ל בימי המלחמה ולא השתתפו במאבקו של היישוב העברי לעצמאות ישראל לפני קום המדינה. שניהם אנשים צעירים, בני־גילנו פחות או יותר. בשנים שאנחנו שירתנו בכל המקומות שהזכרתי הם חרפו את נפשם במשרדים. כאשר אני שומע את הטפות־המוסר שלהם אני מגיע למסקנה שהפטריוטיזם הוא מפלטם האחרון.

אנחנו נעלה לדוכן העדים אנשים שיספרו איך שמעו במו אוזניהם את מר קדיש ארקין, מנהל אגף הצוות בחברת "שהם", מוריד הוראות לקצין לשכת הגיוס, מר כספי, כאילו היה אחד הנערים העובדים בחברה. מר ארקין נקב בשמות הימאים שהוא מבקש להביא לגיוסם, ומר כספי התקומם ואמר: 'הרי אלה ימאים שאתם ביקשתם למענם פטור!' על כך ענה לו ארקין: 'זה בסדר. עכשיו זה השתנה.' אנו נוכיח את הדברים ונדרוש הסקת מסקנות נגד האשמים בנתק העמוק ובקרע המתרחב בין הימאים למוסדות ההסתדרות. אני רוצה להדגיש שמדובר במוסדות ההסתדרות ולא בהסתדרות עצמה, שאנחנו חלק בלתי־נפרד ממנה ושהיא ביתנו, כשם שהיא ביתו של כל עובד במדינה.

צלילי האוברטורה

התביעה נגדנו, שהגישו אגודת הימאים ומועצת פועלי חיפה, נדונה בעשר ישיבות של בית־המשפט, מה־1 באוגוסט עד ה־17 באוקטובר 1951. לא פעם הביכו נאומיו של אלמוגי את השופטים והתנהגותו העליבה אותם; עדותו של גולנדסקי, לעומת זאת, הפתיעה את בית־הדין, וגלי הצחוק שדבריו עוררו באולם לא סייעו לאב בית־הדין לנהל את הישיבות. פעם אחרי פעם נאלץ היו"ר להכות בפטישו ולהסות את הקהל. ליקויי זיכרונו של גולנדסקי העלו הבעות תימהון על פניהם של השופטים ועוררו את עליצותם של יושבי הספסלים. לא היה לנו עד משכנע יותר מגולנדסקי. היינו כצדיקים שמלאכתם נעשית בידי אחרים.

התכוננו לחלק השני של המשפט, שבו היינו אנחנו אמורים להציג את טענותינו. בטיוטה שלנו הוקדש חלק נכבד לעדויותיהם של אלמוגי וגולנדסקי. אבל לכלל ביטוי בפני בית־המשפט לא הגיעו הדברים.

אם להשוות את שביתת הימאים לאופרה, משפט ההסתדרות היה האוברטורה שמופיעים בה כל המוטיבים שיפותחו אחרי שיעלה המסך. ודווקא הפתיחה הזאת חרותה בזיכרוני יותר מהתמונות הדרמטיות והאלימות ביותר באותו מחזה. סצינות מסוימות ממשפט ההסתדרות עומדות חיות לנגד עיני כאילו התרחשו אתמול, אבל לא על זיכרוני לבדו אני מסתמך. למרבה המזל ראינו את הנולד ושכרנו את שירותיה של כתבנית במשרד הדפסות וקצרנות, כדי שתרשום פרוטוקולים מישיבות בית־הדין. רשימות אלה נשארו בידינו ושימשו אותנו כשסירב אלמוגי להעמיד לרשותנו את החומר של מזכירות בית־המשפט, כאילו היה רכושו הפרטי.

ב־24 באוגוסט, בישיבה השישית של בית־המשפט, החלה החקירה הנגדית של אלמוגי. תשובותיו הבוטות של הנחקר לעורך־הדין קושניר, נעשו נרגזות יותר ויותר. היה זה דואט של ניגודים. מהצד האחד קושניר, שנראה כמי שהגיח מבין דפי ספר ההיסטוריה של תנועת

"פועלי ציון". צנום, משכיל, רחב־אופקים, מאופק ונעים הליכות, בקי במחשבת ישראל ובתורת ברוכוב, דיבורו חרישי ונימוסיו ללא דופי. בקול שליו ורך, מתובל בהומור יהודי מושחז, הציג את שאלותיו, שניסוחן היה לא פעם חרב מרוטה. מהצד האחר יוסף אלמוגי, בעל גוף ועב בשר עסקן פועלים טיפוסי נוסח חדש, שכל גינוניו אומרים שררה, בוטח בכוחו הכל־יכול, ביצועיסט בכל רמ"ח איבריו. תשובותיו נורו בקול רועם, לא תמיד אחרי מחשבה מספקת והביטחון העצמי שקרן ממנו לא עלה בקנה אחד עם גילויי בורותו בעניינים שבהם האשים אותנו רק לפני ימים לא רבים.

אחרי סדרת שאלות לוחצות, שאלמוגי נאלץ להשיב עליהן ב"אינני זוכר," "לא יודע," "לא שמעתי," "לא הובא לידיעתי," "לא הספקתי לקרוא," וכיוצא באלה, תשובות שאינן מוסיפות כבוד לבעליהן וביסוס לטענותיו, אמר לו קושניר:

"איך אתה, נציג פועלים, יכול להשמיע, בשם התביעה, נאום אשמה רצוף דברי־בלע והשמצות נגד הבחורים האלה, שאתה עצמך כינית אותם לא פעם 'חלוצים' ו'חברים יקרים', בלי שטרחת ללמוד את פרטי הדברים שבהם האשמת אותם? מה זכותך המוסרית, כמזכיר מועצת פועלים, לקבוע שהעובדים הם האשמים, לפני ששמעת מה בפיהם? הרי אפילו את דו"ח רב־החובל של ה'נגבה', שעליו מבוססת התביעה נגד ועד האונייה, לא ראית! ומסמך זה, אליבא דכוליה עלמא, בוודאי אינו משוחד לטובת השובתים."

אלמוגי, שנראה תחילה מופתע ונכלם, יצא עתה מכליו והשיב לקושניר בחרפות וגידופים. קושניר, שומר על טון שקט ומאופק, פנה ליושב־ראש:

"אני מבקש מבית־המשפט לשמור על כבוד המוסד הזה. נראה לי שרצוי להסביר לנחקר את הליכי הדין ואת הכללים הנהוגים בבתי־משפט, על מנת שיהיה אפשר לקיים את הסדר המקובל."

אריה אופיר הציע לאלמוגי לצאת להפסקה קלה כדי להירגע. אלמוגי יצא וקושניר לחש באוזני:

"הוא אינו מצליח לשלוט ברוחו. הוא אינו מורגל בהתמודדות של שווים מול שווים. חסרה לו הכנה נפשית לכך. אתה כועס יופיטר, אינך צודק יופיטר. יפה מאוד. הוא מאבד את עשתונותיו וזה טוב ליהודים."

אלמוגי שהה מחוץ לאולם דקות ארוכות. כשחזר התחדשה החקירה. נתתי את דעתי לדבריו של קושניר וחרתתי את לקחו על לוח לבי.

ב־17 באוקטובר התקיים המושב העשירי של בית־המשפט. בפתיחת המושב הודיע אב בית־הדין על סדרי המשפט עד סיומו. שלוש ישיבות רצופות נוספות מתוכננות לימים חמישי, שישי ושבת, אחד, שניים ושלושה בנובמבר. בישיבות אלה יועלו לדיון תביעות הימאים.

תהינו, מרוע הוקצתה לתביעתנו מיטת־סדום, בעוד שלתביעה נגדנו ניתן כל הזמן שבעולם? לא שאלנו, מפני שלא ניתן לנו זמן לכך. באותו יום לא ידענו, ולא יכולנו לדעת, שזה יהיה המושב האחרון במשפט ההסתדרות. אנו התכוננו היטב לקראת המושב הזה, המושב שבו היינו אמורים להשיב לטענותיו של אלמוגי, ועורך־הדין קושניר הכין את הדברים ביסודיות.

"לא כל הנחקרים שווים," הסביר לי קושניר, "לך לא ירשו להשמיע נאומים במקום תשובות לשאלות החוקר. גם אין צורך בכך. אתה אינך יכול להרשות לעצמך תשובות מן הסוג של אלמוגי: 'לא יודע,' 'לא זוכר,' 'לא שמעתי.' והעיקר, שמור על קור־רוח. זכור: מי שמתרגז מאבד את שיקול־הדעת ומפסיד יתרון."

אלמוגי פתח את חקירתו בשאלות ארוכות, כל שאלה נאום שלא נעדרו ממנו עלבונות אישיים. זכרתי את השיעור שקיבלתי מקושניר. הרמת קול, איבוד שליטה, אלה סימני חולשה, מותרות שאיננו יכולים להרשות לעצמנו. אזרתי את כל תעצומות נפשי, ככל שרציתי לאמר דברים חריפים יותר כן מיתנתי את סגנוני. עניתי לכל שאלותיו של אלמוגי, אחת לאחת, ותמכתי את תשובותי בנתונים. תרגילי ההדמיה שערכנו לקראת החקירה – קושניר שואל ואני עונה – הוכיחו את עצמם. על כל השאלות כבר עניתי קודם־לכן, לקושניר, על "שולחן החול" המשפטי.

על כל תשובה שלי הגיב אלמוגי ב"הוכח ש..." או "אני קובע ש..." אחרי מספר "הוכחות" ו"קביעות" העיר לו קושניר שבבית־משפט קובעים השופטים.

אחרי סדרה של שאלות מן הסוג "מתי הפסקת לגנוב?" שלף אלמוגי מכיסו כרוז שפורסם בימי שביתת ההזדהות עם ה"נגבה", נופף בו סמוך לאפי, ושאל בקול מזרה אימה:

"אתה מכיר את הכרוז הזה?"

"כן," עניתי, "זה כרוז שלנו."

"כתוב כאן שיש אצלנו, במועצת הפועלים, קלקול־מידות, הסתאבות ושחיתות. האם אתה יכול להצביע ולו על מקרה אחד ויחיד של משהו מסוג זה?"

"אני יכול למנות שורה ארוכה של מעשים ומחדלים מסוג זה, מצד אנשים שאתה מינית אותם לתפקידיהם, שאתה תומך במעשיהם יום־יום ושאתה אחראי, לכן, למעשיהם," עניתי לו במתק־שפתיים כמיטב יכולתי, "אבל אין לי כל צורך להרחיק את עדותי. הדוגמה המייצגת ביותר למה שחברי ואני חושבים לקלקול־מידות היא אתה. לדעתנו, התנהגותך באירועים הקשורים לאגודת הימאים בתקופה האחרונה היא סמל של הסתאבות. הנה אתה, שמעמדך המוגדר הוא מזכיר מועצת פועלים ותפקידך הוא הגנה על אינטרס העובדים, מתייצב כאן מראש נגדנו, בלי ששמעת מה יש לנו לומר בעניין הנדון. אתה מגייס נגדנו את כל עוצמתה של הסתדרות העובדים כדי לתמוך במעביד שלנו, ומחפה ללא סייג על מעלליו של מזכיר האגודה שלנו, משרתם של כל האדונים, מפני שאתה מינית אותו לתפקידו. אתה, מייצג התביעה, לא טרחת כלל לבדוק, אולי בכל זאת יש משהו בטענות שאנו מעלים במשך חודשים ארוכים? לעומת זאת אתה מרשה לעצמך לטפול עלינו עלילות־שווא, להשמיץ אותנו מעל כל במה, לכנות אותנו בכל כינויי הגנאי שאתה יודע. אתה קובע שאנחנו משמיצים את האגודה, את ההסתדרות, את המדינה, את הצבא, וכו' וכו'. אני מכחיש את כל הקביעות האלה וטוען שאנחנו מותחים ביקורת על מזכיר האגודה הממונה על־ידך, על עסקני הסתדרות, כמוך למשל, על עובדי מדינה ששוכחים היכן הם עובדים, כמו קצין הגיוס בחיפה, ועל כך שאתם פוגעים בצה"ל כאשר אתם מתעלמים מתפקידו הממלכתי ועושים בו כבתוך שלכם, לצרכים פנימיים שלכם. ואחרון־אחרון לא חביב: כל פעילותך בימי סכסוך העבודה על ה'נגבה' הצטמצמה בגיוס חברי ועד האונייה לצבא ובשכירת מפירי שביתה למלא את מקומם בצוות. באיזה שם אתה מצפה שנכנה את הדברים הללו?

"ולסיכום, אני מבקש לנצל את ההזדמנות הנדירה העומדת לרשותי, ולהזהיר בכל לשון של אזהרה מפני מה שעלול להתחולל אם תימשך מדיניות ההתעלמות מרצונם של הימאים חברי האגודה, אם יימשך הקו שאלמוגי הוא נציגו המובהק, של יד חזקה וזרוע נטויה. החיפוי, הטשטוש והמחמאות העצמיות, מחד גיסא, וההסתמכות על פחד וחשבון כדאיות, מאידך גיסא, הם זרע פורענות, שתוצאותיו עלולות להיות חמורות מאוד. כולנו יושבים על חבית אבק שריפה, שהפתיל שלה מתקצר והולך. טוב יותר ונבון יותר למנוע שריפות ולא להתגייס לכיבויין אחר שפרצו. מן הטעם הזה דרשנו את התערבות בית־הדין

העליון של ההסתדרות. אנו מבקשים מהשופטים, סייעו לנו לנקות את האורווה של אגודת הימאים לפני שיהיה מאוחר מדי."

דממה השתררה באולם. עיניו של אלמוגי כמו יצאו מחוריהן בהבעת תדהמה וזעם. פניו האדימו יותר ויותר ועורקי צווארו תפחו כעומדים להתפקע. פתאום החוויר, נשימתו נעתקה, ידיו רעדו ועיניו נפערו ונשארו קרועות. עוזריו חשו אליו, תמכו בו והוציאו אותו מן האולם.

"הוא שאמרתי," לחש לי קושניר בשמץ שמחה לאיד, "אלמוגי חזק מאוד כמתאגרף יחיד בזירה, כדובר בלעדי. אבל כשרק מוציאים אותו מן המסגרת שהורגל בה, כשמעמידים אותו בהתמודדות, שווה מול שווה, הוא מאבד את כוחו. מחלפותיו נגזזו."

זו היתה הפעם האחרונה שראינו את יוסף אלמוגי באולם בית־המשפט.

אינני יכול לומר שהתמוטטותו של אלמוגי באולם המשפט גרמה לי אושר. אבל גם חרטה לא חשתי. ידעתי שהימאים שבחרו בי לייצג אותם במשפט לא היו רוצים שנציגם יהיה "ילד־טוב". קוד ההתנהגות של שולחי ושלי לא היה הגשת הלחי השנייה למי שסוטר לך בפרהסיה. לפי המושגים שלנו מי שמוחל על עלבון ואינו משיב לחורפו דבר, כמו מי שסופג מכה ואינו משיב עליה אחת אפיים, משול למי שכבודו הפקר ודמו מותר. על העלבונות שהטיח אלמוגי בחברי ובי יכולתי להשיב רק כפי שהשבתי. ובכל זאת הצטערתי על שכך התגלגלו הדברים.

זמן רב אחרי אותו אירוע בחיפה השמיע משה שרת, ראש־ממשלה ושר חוץ לשעבר, נאום דרמטי שנחשב לאקורד הסיום של דרכו הציבורית. יושב בכורסת גלגלים, השמיע שרת דברים בגנות החשבון והפחד, שקנו להם שביתה במפלגתו, מפא"י.

בשנים שחלפו אחרי המשפט והשביתה נוכחתי שקושניר צדק מאוד באבחנתו. כל ימי חייו דחה אלמוגי את הבקשות הרבות, של עיתונאים ועורכי תוכניות, מלומדים ואנשי אקדמיה, להופיע בעימות חזיתי עם יריביו לשעבר, מימי שביתת הימאים, ולו לצורכי לימוד ומחקר בלבד. לעומת זאת, שלא בעימות פרונטלי, הרבה אלמוגי להתבטא, בעל־פה ובכתב, כמי שאינו חש בנוח ושהדברים אינם מניחים לו, ותמיד חזר על גרסתו מימי השביתה, שקושניר כינה אותה: "תקליט שחוק."

ב־31 באוקטובר קיבל עורך־הדין קושניר הודעה לאקונית ממזכירות מועצת פועלי חיפה: ישיבת בית־הדין, שנועדה ליום המחרת, נדחית. אחרי שעה קלה צילצל הטלפון במשרדו. על הקו היה שמחה אבן־זוהר, מזכיר הוועד הפועל של ההסתדרות.

"המשפט לא יתקיים במועד שנקבע," הודיע החבר אבן־זוהר לקושניר.

"מה סיבת הרחייה?" שאל קושניר.

"אינני יודע," השיב מזכיר הוועד הפועל. "קיבלתי על כך הודעה מחיפה."

קושניר לא הופתע. יומיים לפני־כן ביקש ממזכיר בית־המשפט לוודא שהעדים למושב הבא אכן הוזמנו והמזכיר ענה לו: "אלמוגי אמר שאין צורך לזמן את העדים מפני שהמשפט לא יתקיים."

האקורד האחרון של משפט ההסתדרות, אם להמשיך בדימויים מוסיקליים, היה, אם כן, הוראה חד־צדדית ששלח מזכיר מועצת פועלי חיפה, הבוס הכל־יכול, למזכיר בית־הדין של ההסתדרות הכללית, להפסיק מיד את כל הליכי המשפט. הוא לא ראה צורך להודיע לצד שכנגד על החלטתו, שספק אם היתה במסגרת סמכויותיו, ואפילו לשופטים לא טרח לספר ששירותיהם כבר אינם דרושים.

אף אחד אינו יכול לדעת אל נכון מה היה פסק־הדין אילו נמשך המשפט ואילו הסתיים כדרך הטבע. מהתרשמות בלתי־אמצעית נראה לי ששניים מן השופטים שישבו בדין הושפעו מהשיסוי נגדנו באמצעי התקשורת הרשמיים והבלתי־רשמיים ומהלוך־הרוחות במפא"י, מפלגתם, יותר מאשר ממראה עיניהם ומשמע אוזניהם במהלך המשפט. הערכתו של אלמוגי היתה שונה, כנראה. הוא לא היה בטוח שפסק־הדין יהיה זה הרצוי לו. כל המשפט, שנכפה עליו הר כגיגית, היה בעיניו מטרד מיותר. כשנוכח לדעת שלא תהיה תפארתו על דרך המשפט הפסיק אותו, מעשה בוס.

אולי רק אלוהים שבשמים, הרואה ללבב, יודע מה היו שיקוליו של אלמוגי בהפסקת המשפט. דבר אחד נעלה מכל ספק: הבחירות לכינוס הימאים, שהתקיימו במקביל למשפט, הסתיימו, הקולות נספרו בלילה שבין ה־17 ל־18 באוקטובר והתוצאה היתה חד־משמעית. הרשימה שלנו קיבלה כמעט מאה אחוזים מקולות הבוחרים. על אף שהיינו בטוחים שרוב הימאים תומך בנו, בכל זאת נדהמנו משיעור התמיכה שקיבלנו.

ליל ספירת הקולות חרות בזיכרוני בבהירות רבה. כאשר התקבלה דרישתנו לקיים בחירות פחדנו מזיופים. באיגוד ימאים נמשכות בחירות זמן רב, החל בהצבעת האונייה הראשונה השוהה בנמל הבית, דרך ההצבעה בכל האוניות הפוקדות את הנמל, בזו אחר זו, וגמור באונייה האחרונה. רק בסיום סבב שלם של כל אוניות צי הסוחר נפתחות הקלפיות ונמנים הקולות. קלפי המכילה מאות פתקי הצבעה וממתינה לפתיחתה ימים רבים היא פרצה הקוראת לגנב. יגענו ומצאנו פתרון מניח את הדעת: פחי בנזין ריקים. בכל פח נפתח סדק צר, כדי מעבר מעטפה עם פתק בחירה. בגמר ההצבעה בכל אונייה נמסר הפח הסגור לרב־חובל זאב הים לפיקדון. רק אחרי שהסתיימה ההצבעה בכל האוניות הובאו פחי הקלפי לבית יורדי־ים ונפתחו בנוכחות ועדת הבחירות, שניהלה את ההצבעה בכל האוניות.

ב־17.10.51 בערב, התכנסנו בחדר מזכירות האגודה, הפחים הוצבו על השולחן וזאב הים התכבד בפתיחתם. היה נדמה שאפשר לחתוך את האוויר בסכין. ממעטפה למעטפה, מקלפי לקלפי, הלכה התמונה והתבהרה. רוב גורף כזה לא חזינו בחלומותינו הוורודים ביותר. היו קלפיות שלא נמצא בהן אפילו פתק אחד של רשימת מומלצי גולנדסקי־אלמוגי. באחרות נמצאו בודדים. שמחתנו גברה והיתה לצהלה, ופני יריבינו (גולנדסקי, דן גלעד, צבי יודקביץ׳ ואריה שטיין) קדרו.

בסיס התביעה של אלמוגי נשמט מתחת לרגליו. שוב לא היה יכול לזרוק לחלל בית־המשפט את הטענה שאנחנו חבורה קטנה של מסיתים, קבוצה שולית חסרת עורף ציבורי, קומץ מנותק מחברי האגודה.

תהיינה סיבות הפסקת המשפט אשר תהיינה, למיטב ידיעתי, הפסקה חד־צדדית של הליכי משפט לא היתה במדינת ישראל לפני משפט ההסתדרות ולא אחריו.

כינוס הימאים

המשפט נפסק ומאחרי הכותל עמד כינוס הימאים, מוקד תשומת־לבנו בחודשים האחרונים. הניצחון בבחירות מילא את לבותינו אופטימיות. בוטחים בכוח שהעניקו לנו הבוחרים, העלינו על הכתב את טיוטת התוכנית שרצינו להביא לכינוס. היינו טירונים בפוליטיקה (שלוש שנים אחרי הקמת המדינה ובשנות העשרים לחיינו) וחסרי ניסיון בניהול איגוד מקצועי. הכרנו רק את מוסדות האגודה שלנו, שהיו תלויים בכל עניין במזכיר מועצת פועלי חיפה, ואת מה שהכרנו לא אהבנו. ידענו בדיוק רק מה איננו רוצים.

"צריך להיזהר מאוד בכל צעד שאנחנו עושים," אמר חזי ארקין באחת הפגישות הראשונות שלנו, "אני בטוח שאלמוגי אורב לנו מאחרי שובר הגלים, מצפה לשגיאה הראשונה שלנו. אני חותם בעיניים עצומות שלא נימנע משגיאות. הלוואי שהן לא תהיינה חמורות יותר מדי."

"אנחנו מוכרחים להיעזר בשירותיו של עורך־דין שהתמחה בדיני עבודה ושמכיר היטב את חוקת ההסתדרות ואת תקנות האיגוד המקצועי," הוסיף חיים צוקר.

"אני מוכן לקפוץ בשבת לגבעת השלושה ולהיפגש עם אבא של נערה שלמדה איתי בבית־הספר המחוזי," אמרתי. "שמו פייבוש בנדורי ואם אינני טועה הוא חבר במחלקה לאיגוד מקצועי של ההסתדרות. כדאי לנו לבקש ממנו עצה והדרכה. אני מקווה שהוא יסכים."

"מה זה בדיוק המחלקה לאיגוד מקצועי של ההסתדרות?" שאל מכס גלזנר. "מה, ההסתדרות זה לא איגוד מקצועי?"

"ההסתדרות עוסקת גם בענייני איגוד מקצועי אבל לא רק," הסביר לו אלכס צבירן. אלכס הרחיב בדברי הסבר, וחיוך של לעג עיווה את פניו היפות של מכס. יחסו להסתדרות לא היה בדיוק סיפור אהבת־נעורים ממבט ראשון.

"איך שלא יהיה, מכסי, עצה מאדם שמתמצא בענייני ההסתדרות רק תועיל לנו, בוודאי לא תזיק. את ענייני האהבה נשאיר לפעם אחרת," תרם תוקי (יעקב גרבש) את חלקו לשיחה.

"אני מציע שלפני שנמרוד הולך להתייעץ, עם מי שלא יהיה, נכין לפחות טיוטה של מה שאנחנו רוצים, ונשמע הערות של מבין," אמר אהרון שטארק.

"הכי טוב שחזי, חיים ונמרוד ינסחו מסמך מרוכז של כל מה שבדעתנו להעביר בכינוס," אמר ולטר, "כולנו נעבור על הדברים יחד, ואחר־כך נמרוד ייפגש עם בנדורי ויבקש ממנו להיפגש עם כולנו, או, לפחות, עם שלושתכם."

"או קיי, אם כולם מסכימים, אנסה לתפוס את בנדורי בשבת. מקובל עליך?" שאלתי את מכס.

"מצדי, בבקשה. מה שיצא לנו מכל ההסתדרות שלכם עד עכשיו זה לא משהו לכתוב עליו הביתה, אבל, אתם רוצים, לבריאות. אני מקבל את מה שתוקי אמר: אם לא יועיל לא יזיק. מותר לקוות."

התיישבנו, חיים, חזי ואני, צירפנו אלינו את ולטר, תוקי ואלכס, וניגשנו למלאכת הכתיבה והניסוח, שהיתה לנו כקרקע בתולה.

יום סתיו נאה קידם את פני בשביל המוליך מן הכביש לחצר המשק. ריח גומות ההשקיה שיושרו ונחרשו לקראת עונת הגשמים הממשמשת ובאה, התערב בריחות הלולים והרפתות. הנוסטלגיה גאתה בלבי; השנים היפות בבית־הספר המחוזי. חברי ללימודים ועבודה, חבר המורים שלא תמיד היה אפשר להבחין אם הם מחנכים או חברים, השירה בציבור על הדשא, הריקודים (הריקודים!), החגים, הטיולים.

עברתי בשער ונכנסתי לחצר. את הצריף שבו גר אבא של רינה היפה מצאתי, מה הפלא, בקלות. אם לא אמצא את אבא שלה, חשבתי ביני לביני, אולי אתקל ברינה, וכבר לא היתה הנסיעה לשווא.

אבא של רינה כיבד אותי במידה גדושה של הכנסת־אורחים קיבוצית.

"בוודאי," אמר בנימה משפחתית, "מובן מאליו. נו, אל תשתטה, מה יש כאן להודות? בשמחה רבה. טוב עשית. כן, כן, אפגש עם כולכם. ברצון. באמת, לשם מה להרחיב את הדיבור?"

יצאנו מן החדר, התרווחנו על הדשא ועברנו על הטיוטה שהבאתי עמי, ראשון־ראשון ואחרון־אחרון. שעה ארוכה הסבנו על הדשא, עד שהציץ מארחי בשעונו.

"צהריים," אמר, "הצטרף אלינו לארוחה. שבת היום, אולי יש עוף."

"תודה," השבתי, "אבל כבר שבתות רבים לא הייתי בבית. כל

המשפחה מחכה לי. בפעם הבאה. באמת, תודה. מתי נוכל להיפגש שוב, בהרכב רחב יותר?״

״בסדר,״ התרצה בנדורי, ״געמאכט. בפעם הבאה.״ ואחרי הרהור קל הוסיף, ״המערכה שלכם, שאני עוקב אחריה בעניין, כן בעניין רב, ראויה גם ראויה לתמיכה. גם ההצעה שלכם נראית בעיני. אבל כדי שגם מוסדות ההסתדרות יקבלו אותה כדאי להכניס בה שינויי נוסח מסוימים, שיתאימו לחוקת ההסתדרות ולתקנות האיגוד המקצועי. אתה יודע מה? השאר לי את ההצעה שהכנתם. אני רוצה לעבור עליה ביתר תשומת־לב לכל פרט. הדברים הקטנים, אתה יודע, אשקא דריספק. יתד של מרכבה, כלומר. במשך השבוע אתקשר ונקבע.״

דבריו האחרונים נאמרו בטון ענייני, בלא שמץ התנשאות, כדבר איש אל שווה לו. מסתבר שהיה נכון לפנות אל האיש הזה, סיכמתי לעצמי בדרך הביתה, בעוד שתי שאלות טורדות את מנוחתי. האחת: מדוע לא שאלתי את בנדורי היכן רינה ומה שלומה? והשנייה: איך זה שבנדורי ואנשים אחרים, שונים ממנו כל־כך, משתייכים לאותו ארגון וחברים באותה הסתדרות?

על השאלה הראשונה השבתי לעצמי: חסר לך קצת אומץ־לב, בחורי. אשר לשאלה השנייה, נער הייתי וגם זקנתי, ותשובה לא מצאתי.

עברו ימים אחדים וחבר קיבוץ יגור הביא לי, בדרכו מתל־אביב הביתה, מעטפה גדולה ובה הניירות שהשארתי לבנדורי. בפתק שצורף למעטפה התנצל בנדורי: ״נבצר ממני לפגוש אתכם בימים הקרובים, מחמת התחייבויות קודמות, אבל לא שכחתי. נקיים את הפגישה בהקדם.״ לדפים שהשארתי בידיו צורפו דפי הערות והסברים להערות, בכתב־יד צפוף.

למדנו את הערותיו של בנדורי בשקידה, השתדלנו לרדת לעומק הדברים ותיקנו את שהיה טעון תיקון. נעזרנו בייעוץ משפטי, ליקטנו מידע מפרסומים של איגודי ימאים בחוץ־לארץ, בעיקר באנגליה ובארצות־הברית, ושינינו את התקנות המעודכנות של ה־N.M.B. (המועצה הימית הלאומית) הבריטית. את הצעתנו למשפט חברים, למשל, ביססנו על חוקת השיפוט הצבאי, שנראתה לנו מתאימה על שום אופיה העממי ובגלל המשטר ההיררכי המאפיין את שתי הדיסציפלינות. ביקרנו גם באוניות זרות שהיו קשורות ליד רציפי הנמל, והחלפנו מידע ודעות עם עמיתינו למקצוע ולאורח־חיים.

בקוצר־רוח ובלב מלא תקווה ציפינו לכינוס הימאים. סימנים מבשרי־רע לא חסרו, אך לא נתנו להם לדכא את רוחנו. יהודים טובים טרחו לגלות את אוזנינו כמה מופרך הרעיון של ניהול עצמי ונציגים נבחרים. שליחי מצווה (נשכרים) הסבירו לנו שהסיכוי לשנות את אגודת הימאים שואף לאפס.

"אלה שם, למעלה, לעולם לא יסכימו," היו האחשדרפנים הללו לוחשים לנו ומצביעים כלפי מעלה (האם התכוונו לאלמוגי או רק לאלוהים בשמים?). הבנו את הרמז; ידענו שרצי המלך הנאמנים מוסרים מה שנתבקשו למסור, אך לא דאגנו. היינו בטוחים שתוצאות של בחירות אפשר לשנות רק בבחירות, ומבחירות לא חששנו.

פחות מחודש אחרי ספירת הקולות בקלפי נפתח, בשעה טובה, כינוס נציגי הימאים. אמנם, היו בעיות של הרגע האחרון, כמו, למשל, זכות ההצבעה של חברי הוועד שלא נבחרו בבחירות האחרונות, אבל אנחנו הסכמנו לכל פרשנות, ובלבד שלא תחזור התופעה של משפט ההסתדרות שהופסק ולא חודש. עד השעה האחרונה לא הרפה מאיתנו החשש שמשהו בלתי־צפוי יופיע ברגע האחרון וידחה או ישבש את פתיחת הכינוס.

ביום א׳, 4.11.51, נפתח הכינוס. שלושים ושלושה נציגים מתוך השלושים וארבעה שנבחרו נכחו בפתיחה. הציר השלושים וארבעה, חיים צוקר, לא הגיע. אונייתו התעכבה בנמל טריאסט. הוא ביקש לשוב ארצה באונייה אחרת, אבל הנהלת "שהם" סירבה להעניק לו נסיעה חופשית. בהיעדר דמי נסיעה הגיע חיים לחיפה כנוסע־סמוי, נעצר, נחקר, שוחרר בערבות והופיע באולם בית יורדי־ים באיחור של יום, לקול תשואות הצירים.

במעמד הפתיחה נכחו, נוסף על הצירים והקהל הגדול של הימאים, גולנדסקי ואלמוגי ושני נציגי המחלקה לאיגוד מקצועי, ירוחם משל ופייבוש בנדורי. אחרי דברי ברכה קצרים של גולנדסקי ואלמוגי, שהבטיח לנו את תמיכת מועצת הפועלים וההסתדרות, מסר גולנדסקי דו"ח, בשם הוועד היוצא, ובסיום דבריו זרק פצצה: הוועד והמזכירות מתפטרים בזה, קולקטיבית, מכל תפקידיהם. ההפתעה היתה שלמה. שום רמז להתפטרות כזאת לא הובא לידיעתנו לפני־כן, במהלך ההכנות לכינוס. דממה השתררה באולם, ואחר הדממה קול תרועה. כולנו, צירים

וקהל, עמדנו על רגלינו והבענו את שמחתנו, כל אחד על־פי דרכו. מחיאות כפיים, שריקות מחרישות אוזניים, קריאות גיל, כובעים באוויר. לבסוף שככה המהומה, וירוחם משל קם לשאת את דברו. אריה דיסקין, רב־המלחים הוותיק, שישב לידי, רטן.

"מה העניינים, אריה?" לחשתי אל תוך אוזנו.

"הבן־זונה הזה עוד מעז להראות את הפרצוף שלו כאן, בבית יורדי־ים?" סינן אריה מבין שיניו. "איך אין לו בושה, אחרי שמכר אותנו עם הבוררות שלו לפני שנתיים!"

משל בירך אותנו בשם ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ־ישראל, איחל לנו עבודה פורייה והבטיח לנו, בשם פועלי ארצנו, שההסתדרות תתמוך בנו אם נשכיל להבין שתמיכה זו מותנית בהתנהגותנו. "תמיכת ההסתדרות," הטעים משל, "היא תנאי להצלחה בכל מעשינו." הוא הרחיב את הדיבור על הקשיים הרבים שבפניהם עומדת מדינתנו הצעירה, וקרא לנו לתרום את חלקנו למען פיתוחה ושגשוגה.

"למי הוא חושב שהוא מדבר?" שמעתי את תוקי אומר לארווין זיטנפלד. "מצא למי להטיף מוסר!" (תוקי, מלוחמי חטיבת "הראל" – פלמ"ח, נפצע באחד מקרבות מלחמת העצמאות, וכשהחלים חזר להפליג בים.) משהו בדבריו של משל צרם גם את אוזני. אזכור כוחה הרב של ההסתדרות, העלאת המרות והמשמעת לדרגת ערך עליון, הדגשת חובת הציות של חברי ההסתדרות להנהגתה וכפיפותם להחלטות מוסדותיה, הושטת יד זקורת אצבע לעברנו, כל אלה נראו בעיני לא בדיוק מתאימים לדברי ברכה. קולות שנשמעו מן האולם העידו שיש שותפים להרגשתי. דלות הביטוי של הנואם והרמות הקול לא במקום ולא לצורך תאמו את תוכן דבריו. אהרון שטארק העביר לי פתק מקופל: "מי זה מנהיג־הדור הזה, שאינו יכול לחבר שני משפטים כמו בן־אדם?"

משל סיים את נאומו וישב ופייבוש בנדורי קם לשאת את דברו. התוכן והסגנון של דבריו היו שונים מאוד מאלה של קודמו, וכולנו הקשבנו לו בדריכות. בעברית של איש־ספר ובטון חברי, שהיה לנו כמשב של רוח ים ביום שרב, דיבר בנדורי על תנאי החיים המיוחדים של הימאים, על עבודתם הקשה ועל הגמול המגיע להם בדין. אחר־כך הזכיר את חלקם של ימאים שהוא מכיר באפופיאה של ההעפלה ובהבאת הנשק

מחוץ־לארץ בימי מלחמת העצמאות. "לרבים מן הימאים הישראליים העבודה בים היא יותר מסתם פרנסה," אמר בנדורי. "אתם יכולים לנהל את ענייניכם בעצמכם, כשם שדאגתם בעבר לענייני הכלל, ובאותה הצלחה. אתם ראויים לכך." רעם של מחיאות כפיים פרץ באולם. אחרי הברכות קרא גולנדסקי את שמות צירי הכינוס, שהתבקשו לבחור בנשיאות. מחמישה מועמדים נבחרו שלושה: צבי בלהורן (מלצר) אלכס צבירן (מכונאי) ואני (רב־מלחים). נבחרתי גם ליושב־ראש הנשיאות. תפסתי את מקומי ליד שולחן הנשיאות, בין שני חברי, הבעתי את תודתנו על האמון והכבוד והצעתי שניגש מיד לדיונים, כדי לנצל את נוכחות נציגי הוועד הפועל של ההסתדרות ולשמוע מה דעתם. הוחלט לפתוח בדיון על טיוטת התקנון שהכינה הנציגות הזמנית.

מליאת הכינוס החלה בדיוניה.

את הפרוטוקול של ישיבות הכינוס רשמה כתבנית שכירה. אנו השארנו אותו כפי שהוא, ללא עריכה או שינוי. הרעיון לשכור שירותי כתבנות היה פרי ניסיון מר. בפרוטוקולים של ישיבות ועד האגודה כתב גולנדסקי מה שרצה שיהיה בהם, ולפרוטוקולים של משפט ההסתדרות לא היתה לנו גישה. אלמוגי ראה בהם רכוש פרטי.

לא רצינו רישום חד־צדדי, "שלנו". רצינו מסמך נאמן וחסר פניות. הכתבנית היתה יושבת בפאת שולחן הנשיאות ורושמת. את הדפים שכתבה היתה לוקחת לביתה ושומרת עליהם למעננו. ביקשתי ממנה שתציין גם קריאות־ביניים ואירועים מיוחדים וכך עשתה. עבודתה הופסקה כשפרצה השביתה, וכך נשארה, כמות שהיא.

הפרוטוקול אינו קצרנות אלא, כאמור, רישום דברים של עדת ראייה ושמיעה בלתי־אמצעית, וכך יש להתייחס אליהם.

החבר משל נציג ההסתדרות

זמן רב אחרי השביתה שמעתי מזאב ברש, מחזיק תיק הימאים בוועד הפועל של ההסתדרות, שתוצאות הבחירות באגודת הימאים בשלהי 1951 היו הפתעה גמורה להנהגת ההסתדרות. המחלקה לאיגוד מקצועי, הוועדה המרכזת ומזכיר ההסתדרות קיבלו מידע מיוסף אלמוגי והוא העריך שאנחנו קבוצת שוליים קטנה וחסרת השפעה של ממש. "הבחירות יוכיחו עם מי יש לנו עסק," אמר אלמוגי, וחבריו בתל־אביב האמינו לתחזיותיו.

האם מזכיר מועצת פועלי חיפה הוליך שולל את מוסדות ההסתדרות? או אולי הוא עצמו הוטעה? אולי גולנדסקי, דן גלעד, ושאר עסקני האגודה, שביקשו לשאת חן מלפניו, אמרו לו את מה שרצה לשמוע?

על שאלה זו אין בפי תשובה. אני יודע רק מה שסיפרו לי ימאים שהשתתפו בפגישות של פעילי מפא"י בביתו של אלמוגי. הוא הצהיר שאיגוד ימאים בראשות אויבי המפלגה לא יקום ולא יהיה בתחומי חיפה העובדת. נראה לי שאחרי האכזבה שהנחילה לו הדרך הדמוקרטית שבה ניסה ללכת, ריצד לנגד עיניו סינדרום הדומינו. המחשבה שבאגודות מקצועיות נוספות עלול לקרות מה שקרה באגודת הימאים הילכה עליו אימים והוא פנה לדרך חלופית וחיפש בעלי־ברית למהלכיו.

נציגי הוועד הפועל של ההסתדרות, ירוחם משל ופייבוש בנדורי, היו אמורים להשתתף בישיבת הכינוס, בבוקר יום רביעי 7.11.51, ולהביא את תשובת מוסדות ההסתדרות להצעותינו. בשעה היעודה הגיע בנדורי לבדו לבית יורדי־ים. הוא בירך אותי בחמימות ושאל:

"נו, כיצד מתגלגלים העניינים אצלכם?"

"מקווים לטוב," השבתי לו.

"נראה שיש מקום לאופטימיות," אמר בנדורי בחיוך של שביעות־רצון, "החלטות המחלקה לאיגוד מקצועי חיוביות, מבחינתכם."

העובדה שבנדורי היה אחד מנציגי ההסתדרות נראתה לי כסימן מבשר טוב. הוא סיפר לי שירוחם משל הגיע יחד איתו לחיפה במונית,

וסר אל מישהו ממכריו. "הוא ייכנס מיד," הבטיח בנדורי, ואנחנו חיכינו.

כחצי שעה ישבנו, כל צירי הכינוס, העיתונאים והקהל הרב שנדחס באולם בהמתנה מתוחה. פעמיים ושלוש שאלתי את בנדורי מדוע משל מתמהמה. "הוא כבר בחיפה," השיב בנדורי, "ודאי ייכנס מיד." רחש של קוצר־רוח ושאלות של התרסה עלו מתוך האולם ובנדורי חש לא בנוח. הצירים דרשו להתחיל. כשעמדתי לפתוח את הישיבה נכנס משל לאולם בצעד מהיר, התיישב לצדו של בנדורי ולחש באוזניו בחיפזון מה שלחש.

"בשום אופן לא אסכים!" שמעתי את בנדורי מרים קצת את קולו, "אינך רשאי לשנות את החלטת המחלקה לאיגוד מקצועי!"

"יש דברים חדשים," לחש לו משל, "המצב אינו כפי שהיה. אני אספר לך, נברר אחר־כך."

"לא בא בחשבון," הרים בנדורי את קולו לרגע, "בשום אופן! הוחלט לאשר את המזכירות והתקנון, פרט לכמה סעיפים, ואינך רשאי לשנות את ההחלטה. אני רוצה להזכיר לך שאנחנו נציגי המחלקה לאיגוד מקצועי ומחויבים להחלטותיה. איננו מוסמכים לשנות שום דבר על דעת עצמנו. אני אתנגד בכל תוקף. אני מודיע לך!"

"לא נתווכח עכשיו," דחק בו משל, "צריך לפתוח. נראה בהמשך."

ממקום מושבי, בראש השולחן, סמוך לנציגי הוועד הפועל, שמעתי אותם מתווכחים בלחש, משל מבקש לא לאשר את הצעות הכינוס ובנדורי דורש לדבוק בהחלטות המחלקה לאיגוד מקצועי ולתת להן אישור מסויג. כשהגיעה המחלוקת לטונים גבוהים יצאו השניים לאחד החדרים הסמוכים, להתייעצות, ומן החדר עלו קולות רמים.

עוד צירי הכינוס עומדים קבוצות־קבוצות, משוחחים, מתווכחים ומחכים לחברי הוועד הפועל שיחזרו מן החדר הסמוך, ואל האולם פרץ פועל נמל, שהיה גם ימאי לעת מצוא. הוא חלף במהירות בתוך הקהל ובין צירי הכינוס, ושעט אל שולחן הנשיאות, צועק בקול למען יגיעו דבריו לאוזני כל הנמצאים באולם.

"ראיתי את משל נכנס ללשכה של אלמוגי, רק לפני זמן קצר!"

"מתי?" שאלתי כשעמד מולנו, "לפני כמה זמן?"

"הבוקר, אני לא זוכר בדיוק את השעה, לפני שעתיים בערך."

תעלומת איחורו של משל נפתרה. עכשיו נודע לנו מה היתה סיבת השינוי שחל בעמדתו, חילוקי־הדעות בינו ובין בנדורי ואת משמעות

קולות הוויכוח העולים מן החדר הסמוך. חברים אחדים הציעו "להעמיד את משל במקומו," אחרים ביקשו שלפחות נאמר לו שאנחנו יודעים איפה היה כשהתחילה הישיבה.

"שלא יחשוב שיש לו עסק עם ילדים," אמר אלכס, "מכירים את הפויילע שטיק האלה!"

כשחזרו שני חברי הוועד הפועל לאולם קידמו אותם פנים זועפות.

"מסתבר שיש בינינו חילוקי־דעות," גילה לנו משל. "הדברים יוכרעו בתל־אביב, במחלקה לאיגוד מקצועי, באופן דמוקרטי, **לא כאן**. אני לא אכנע לשום לחץ! אני לא נבהל מאף אחד!" כדרכו במצבי לחץ נעתקו המלים מפיו של ירוחם משל ודבריו, הלעים בדרך־כלל, נשמעו עוד יותר כגמגום.

"דמוקרטי מיי פוט!" צעק מכס, עושה את כפות ידיו כמגאפון. "הכול אתה יכול למכור לנו, רק לא דמוקרטיה!"

"אנחנו יודעים בדיוק מדוע שינית את דעתך ומדוע אתה לא מקיים את החלטות המחלקה שבשמה אתה כאן!" צעק אהרון שטארק.

המשך הדיון היה סוער. סבלנותם של חברי הכינוס פקעה ואחדים מהם הבהירו למשל במלים ברורות שלא יצליח לשטות בהם. ואז שמענו לראשונה מפיו של משל ביטויי איום.

"אתם תשאו באחריות אישית לכל הפרה של מרות ההסתדרות! מחר נמרוד אשל יתן לכם פקודה וכל האוניות יעמדו!"

מלים אלה הקפיצו את צירי הכינוס.

"אצלנו, חבר משל, אין נותני פקודות ומקבלי פקודות," הסביר לו ולטר בנימה חינוכית כאשר שככו קריאות הגנאי מהאולם, "כאן, אם עדיין לא הספקת להבחין, מתקבלות כל ההחלטות אחרי דיון ובהצבעה. רוב ההחלטות שלנו הן פה־אחד רק מפני שיש לנו מטרה משותפת. קח בבקשה את הדברים האלה לתשומת־לבך."

אם התכוון משל לקצר את הדרך, לחולל פרובוקציה, להוציא את צירי הכינוס מכליהם ולגרום לעימות מיידי, היתה הצלחתו חלקית בלבד.

מטר קריאות הביניים שעלה מן האולם הושתק, הרוחות הורגעו, משל התבקש לחזור בו מדבריו ובעל־כורחו התנצל בפני הכינוס.

"שבענו איומים אישיים, חבר נכבד," אמר לו אברהם הייר. "אנחנו כבר מחוסנים ואל תנסה להפחיד כאן אף אחד. אם מישהו נבחר והגיע עד הכינוס הזה, סימן שהוא לא נבהל מאיומים כאלה."

"עברו הימים שהיה אפשר לפגוע בנציגים שלנו, אדון משל," קרא

מכס, "הפעם אנחנו מתכוונים להגן על עצמנו ועל הנבחרים שלנו."
משל מיהר לתקן: "חבר משל, לא אדון משל."

"אילו היה מגיע אלינו מישהו אחר כנציג הוועד הפועל אולי לא היו הדברים מגיעים למה שהגיעו," הביע חזי ארקין השערה עיונית. משל נעלב, נטל את כובעו, אסף את ניירותיו בחיפזון נרגז, קם ממקומו ופנה לצאת.

"חבר משל," אמרתי לו, "אתה השמעת איומים ואמרת דברים שפגעו בכל אחד מצירי הכינוס. עכשיו תואיל להקשיב לתגובות שדבריך עוררו. אינך אדם פרטי, ונוכחותך כאן אינה אישית. אתה יושב כאן כנציג מוסדות ההסתדרות, וחובתך לשמוע מה מתרחש באגודה שאת ענייניה הזנחתם זמן רב מדי. שב, בבקשה, ונמשיך בדיון."

"אני הייתי מבקש מהחבר בנדורי להבהיר לנו את עמדתו," פנה ארווין זיטנפלד אל שולחננו.

"צער ובושה," השיב בנדורי, "אני מלא צער ובושה. בכל שנות פעילותי בהסתדרות אינני זוכר פגישה כל־כך סוערת ומתוחה. בכל לשון של בקשה אני מבקש. אנא, אל תקבלו החלטות פזיזות. אל תיגררו. הכעס הוא יועץ רע. שִקלו את צעדיכם בכובד־ראש. יש לכם הישגים לא מבוטלים. שִמרו עליהם. יש לכם זכות מלאה לנהל את ענייניכם. איש לא יוכל למנוע את מימוש הזכות הזאת. התמידו בקו הנכון שנקטתם עד כה. שִמרו על זיקה הדוקה להסתדרות והמשיכו בקשר עם מוסדותיה. אני מציע שכמה חברים שלכם יגיעו לתל־אביב וייפגשו עם חברי המחלקה שלנו. אתם מסוגלים להסביר את ענייניכם יותר מכל אדם אחר. המגמה צריכה להיות הסכמה בין הכינוס ובין מוסדות ההסתדרות ושמירה על הישגיכם ועל אחדות השורות שלכם."

דברי בנדורי עוררו קשב והציתו שביב תקווה בלבבות. רצינו להאמין שקולו של משל אינו הקול היחיד של הסתדרות העובדים העברים בארץ־ישראל. באווירה קצת יותר אופטימית הסתיים מושב היום הרביעי של הכינוס.

בישיבת הבוקר של היום החמישי נדונו, מטבע הדברים, רשמי הישיבה הקודמת. לכולנו היתה הרגשה שבהנהגת ההסתדרות קיימות שתי מגמות סותרות, שיש אנשים שמתנכלים לנו ואחרים שתומכים בנו. בישיבה זו נשמעו בגלוי הצעות לנתק את אגודת הימאים מן ההסתדרות. לא היו אלה הצעות חדשות. אחדים מהימאים הוותיקים (בני פרושינובסקי, הילל בוקובסקי) רצו לנתק את האגודה מן ההסתדרות

עוד לפני קום המדינה. הם טענו שלהסתדרות, בעלת המניות בחברת "שהם", יש אינטרס מנוגד לזה שלנו. בעלי דעה זו נשארו מיעוט קטן.

"שמונה אוניות שוהות בימים אלו בנמלי הארץ," הזכיר חזי ארקין, "אני מציע להודיע עכשיו שאף אחת מהן לא תפליג מנמל הבית לפני שהצוות שלה יידע מה מעמד הארגון שלנו ומי בדיוק מייצג אותו. בלי ייצוג העובדים אין התחייבות כלפי המעביד."

יאיר ברקר הציע לכנס את כל הימאים השוהים על החוף לאסיפת הסברה, וכך לעכב כמה אוניות, כאות אזהרה. אברהם הייר ביקש להרחיב את הצעתו של ברקר, ואמר: "עלינו להודיע שהכינוס לא יתפזר לפני שנקבל תשובה מוסמכת על מעמדם של המוסדות שבחרנו. זאת עדיין לא שביתה, עדיין לא, אבל זהו איתות שאומר כי חלפו הימים שהסתפקנו בדיבורים בלבד."

ולטר מיכאליס ואני הסברנו שעיכוב הפלגה כמוהו כשביתה, ורצוי לחשוב טוב־טוב לפני שמפעילים נשק. השביתה היא האמצעי האחרון שבידינו אבל גם היחידי. השימוש בו אינו פסול, אבל כדאי לשקול היטב מתי הוא כדאי.

אחרי־הצהריים התכנסה אסיפת הסברה. נכחו בה צוותי האוניות שבנמל, ימאים בחופשה ובהמתנה, תלמידי הקורסים וצירי הכינוס. מסרתי לנוכחים דין־וחשבון על השתלשלות העניינים מאז פתיחת הכינוס ועניתי על שאלות. דיון לא התקיים באסיפה זו, מפני שדיון והחלטות בפורום שאינו מליאת הכינוס היה עלול להיראות כאילו אנחנו מערערים על בלעדיות הכינוס כנציג כל הימאים.

בשם הכינוס הורה אלכס צבירן לכל צוותי האוניות לחזור מיד לאוניותיהם ולא להתעכב בחוף לסידור עניינים ולבילוי. עלינו לחדר המזכירות לישיבת עבודה. כעבור שעה קלה הגיעה שיחת טלפון מלשכת מזכ"ל ההסתדרות: שני נציגים של הכינוס מוזמנים לפגישה עם החבר מרדכי נמיר, מזכ"ל ההסתדרות, מחר בשמונה בבוקר. ראינו בהזמנה הזאת אות מבשר טוב. חמישה מצירי הכינוס נבחרו לייצג אותו בפגישה: ארווין זיטנפלד, אלכס צבירן, חזי ארקין, אברהם קספרי ואני.

יום השישי השחור שלי

כשאומרים "יום השישי השחור", בהקשר עם שביתת הימאים, מתכוונים, בדרך־כלל, ליום ו', 14.12.51, בגלל התנגשויות הדמים שאירעו ביום ההוא בין כוחות משטרה גדולים, מתוגברים במיליציות הפרה־צבאיות שנקראו "פלוגות הפועל", ובין הימאים השובתים והמוני פועלים, אורחים ונוער שנהרו מן העיר וסביבתה אל שער הנמל כדי לסייע לימאים. ההתכתשויות ההמוניות האלה היו נקודת השיא בגל האלימות שגאה בימי השביתה. גם אני השתתפתי, ככל ימאי, בהתנגשויות הברוטאליות, מול סילוני המים של מכוניות הכיבוי, אלות המשטרה וזרזיפי הגשם.

בזיכרון הקולקטיבי הישראלי צוין היום ההוא בתיבה "שחור" מפני שהיה כתם מכוער על מצח השלטון, אבל בזיכרון האישי שלי נרשם יום שישי אחר, ה־9 בנובמבר, כשחור מכל אירועי שביתת הימאים, מפני שבאותו יום נגלה לי הצד האפל, שלא הכרתי עד אז, של הסתדרות העובדים: שלטון המנגנון הכל־יכול. הדיקטטורה של הביורוקרטיה.

הוזמנו ללשכתו של מרדכי נמיר, מזכ"ל ההסתדרות, לשעה שמונה בבוקר. היה עלינו לצאת מחיפה לפחות שלוש שעות לפני השעה היעודה, מפני שכסף לנסיעה לא היה לנו וטרמפים אינם מזדמנים בשעות קבועות מראש. לפני אור ראשון יצאנו לכביש, אחד־אחד, כדי להגביר את סיכויי ההצלחה. שיחק לי מזלי ורוכב אופנוע עצר ליד בת גלים והזמין אותי בתנועת יד לעלות למושב האחורי. גשם ירד, ולא יצאו דקות רבות עד שכל בגדי מלאו פלגי מים. בבית־ליד פנה האופנוע מזרחה, ואני נותרתי בצומת רטוב וקופא מקור. משאית עמוסה עצרה ליד הקיוסק בדרכה לפתח־תקוה. טיפסתי לארגז המשא ונסעתי עד אם־המושבות. משם המשכתי לתל־אביב באוטובוס, כדי לא לאחר. שער הברזל של חצר הוועד הפועל, ששכן אז ברחוב אלנבי, היה עדיין נעול. הקדמתי בחצי שעה.

צעדתי ברחוב בפסיעות גסות כדי להתחמם ולהתייבש, וכאשר

הפשרתי נכנסתי לקפה ״שטורך״ לחמם את אצבעותי וקרבי בכוס תה.

בחמש דקות לפני שמונה היינו, כל חמשת הנציגים, ליד השער, ובשמונה בדיוק התייצבנו מול לשכת המזכיר הכללי רטובים ומלאי תקווה. בדומיית דרך־ארץ המתנו דקות ארוכות. עגלת התה עברה על פנינו ונבלעה במעמקי הלשכה, מותירה אותנו נכלמים וזבי רוק. יותר משלושים דקות חלפו לפני שהרהבנו עוז להיכנס למבוי שבו ישבה המזכירה ולשאול מה קורה.

״אנחנו יודעים שאתם כאן,״ אמרה המזכירה בארשת קפדנית, ״החבר נמיר עסוק עכשיו. נא להמתין בסבלנות.״

חצי שעה נוספת חלפה לבלי שוב, ואז ראינו את מיודענו, יוסף אלמוגי, יוצא מן הלשכה בדלת צדדית, בקצה המסדרון. הוא חלף על פנינו כאילו היינו אוויר, והמשיך בדרכו אל דלת היציאה.

״מה דעתכם לקום ולהשאיר פס?״ שאל יחזקאל ארקין, ״אני, בכל אופן, לא מתכוון להזדקן בבניין הזה.״

״שב בשקט חזי,״ אמר לו אלכס צבירן, ״זה הצ׳אנס שלנו. לא כל יום יזמינו אותנו, דבר ראשון בבוקר, למזכיר הכללי של ההסתדרות.״

״כבר אחרי תשע,״ מילמל קספרי, ״באמת, נורא לא בסדר. כנראה לא נהוג לדייק במוסד הזה.״

״הלוואי והייתי בטוח שזה חוסר דיוק,״ אמרתי, כמו לעצמי, וארווין זיטנפלד ניענע בספקנות את ראשו עטור השיבה והעווה חיוך מריר.

שניים מחברי המחלקה לאיגוד מקצועי, מיודעינו בנדורי ומשל, ניגשו אלינו וניהלו איתנו דיוני־מסדרון על סעיפי התקנון. לא נעלם מאיתנו שהם מתכוונים להפגת המתיחות בלבד. משל דבק בעמדותיו משלשום ובנדורי הפגין קוצר־רוח. אחרי זמן קצר קם, אמר שאין לו מה להוסיף לדיון שאינו חותר לתכלית כלשהי, הביע צער על עמדתו של משל שמעוררת חשדות ומעמיקה את הקרע, ופרש. במקומו הצטרף אלינו זאב ברש, והדיון חסר התכלית נמשך בחדר צדדי קטן וריק, ללא חדווה וללא התקדמות, למרות הטון הנעים והסגנון האדיב של ברש. השיפור היחיד היה שבגדינו כמעט התייבשו. גם אנחנו ידענו שמיקומו של הדיון אינו מקרי. היה ברור לנו שלדנים עמנו אין סמכות ואין כוונה להגיע לסיכום מחייב, ושמטרתם היחידה היא להרוויח זמן. שניהם אמרו שוב ושוב שהתקנון שלנו לא יאושר כנראה, ושהמזכירות הנבחרת, אם תאושר, תהיה זמנית, עד שיוחלט על פתרון קבע. מה זמני ומה קבע לא

יכלו שניהם לומר. כשפרשו ברש ומשל חזרנו למסדרון הריק והקר, ובפינו טעם מר.

ישבנו, קמנו, התהלכנו, צעדנו לכאן ולכאן, התיישבנו שוב, שאלנו את המזכירה פעם אחרי פעם "מה העניינים," ראינו אנשים נכנסים ללשכה ואנשים יוצאים ממנה, וליווינו, בעיניים כלות ובבטן מקרקרת, את עגלות התה והעוגות העוברות ושבות, נכנסות מלאות ויוצאות ריקות. לקראת הצהריים פקעה סבלנותנו. נכנסנו לחדר המזכירות וביקשנו מהמזכירה לומר לחבר נמיר שבאנו מחיפה על־פי הזמנתו, שאנחנו כאן מהשעה שמונה בבוקר, כפי שהתבקשנו, שהכינוס מחכה לשובנו ושעלינו לחזור לחיפה.

"כל צוותי האוניות ממתינים לנו," הסברנו לה, "חבל שהפלגת האוניות תידחה. הביאי בבקשה את הפרט הקטן הזה לידיעתו של החבר המזכיר הכללי, אם לא קשה לך."

אוזנה של המזכירה המנוסה היתה כרויה לדקויות. היא חשה אל תוכּכי הלשכה ואנחנו נקראנו סוף־סוף להיכנס לקודש הקודשים. מאחרי שולחן גדול מידות, שקוע בכורסה עמוקה, ישב גבר בגיל העמידה. ראשו, מגולח למשעי עד היות לו ברק, נטוע איתן על צוואר קצר ועבה.

"שבו," הפטיר נמיר בלי להרים את עיניו מן הניירות שלפניו, "שבו נא."

התיישבנו ליד השולחן הגדול. דקות ההמתנה הארוכות, עד שהמזכ"ל נפנה אלינו, סיפקו לי הזדמנות לסקור את הלשכה המרווחת. שלושה או ארבעה גברים, שנראו לי דומים זה לזה להפליא, ניצבו חרש, כפסלים, מאחרי כורסת המזכיר ותיקים בידיהם. נמיר הושיט את ידו מעבר לכתפו, בתנועה קלילה, ואחד הניצבים מיהר להגיש לו אגד ניירות. איזה תיאום! התפעלתי. איך קרא הלבלר את רצון אדוניו ללא מלים! האם אני בוועד הפועל של ההסתדרות?

תמונה מילדות רחוקה עלתה בזיכרוני. אני בא עם אמי למשרדי הוועד הפועל ("הוארפוייעל," כביטויה של סבתא שלי) לבקר אצל אחיה של אמא, אליהו גולומב, המפקד הבלתי־מוכתר של "ההגנה". בחדר הסמוך יושב ברל כצנלסון. דודי מסובב את ידית הטלפון. מן החדר השני נשמע צלצול. אליהו אומר: "שלום ברל, דבר עם בן־אחותי," ומגיש את השפופרת לאוזני. קול אדם עולה ממנה!

שניהם יושבים בשני חדרים קטנטנים, שדלת פתוחה מחברת ביניהם.

אנשים בבגדי עבודה נכנסים ויוצאים, מסיחים את לבם, מבקשים עצה ומוצאים אוזן קשבת. לא מזכירה פעלתנית ונמרצת, לא לבלרים צייתנים ולא עוזרים כנועים. החדר צנוע ורהיטיו מצומצמים. האומנם הקשר בין קְדמה חומרית ובין נסיגה כזאת ביחסי־אנוש הוא בלתי־נמנע?

מרדכי נמיר סיים את קריאתו – משהו דחוף, אני משער – ונפנה להעיף בנו מבט. רגע קצר סקר אותנו בקפידה, כמנסה לעמוד על טיבנו, אחר־כך כיחכח בגרונו והסביר לנו, בסבלנות חינוכית, שבמצב העניינים הנוכחי אין הוא מוצא סיבה מתקבלת על הדעת לא לאשר את המזכירות שבחר הכינוס; לעומת זאת התקנון שאנחנו מציעים טעון עיון ולימוד יסודי. עדיין לא ברור לו כיצד אפשר להדיח את מזכירות האגודה, ומהו בדיוק ההליך הדמוקרטי להחלפת מוסדותיה. אבל, בהיעדר נימוק מכריע הוא מאשר בשם ההסתדרות את נבחרי הכינוס, **לפי שעה.**

צינת קברים נשבה מהאיש היושב ממול. אחד הניצבים מעבר לשולחן, שהבחין כנראה בהבעת פנינו, ניסה לומר משהו. נמיר היסה אותו בהינף יד של מאסטרו המנצח על תזמורת.

"מה פירוש לפי שעה?" שאל אלכס.

"לפי שעה פירושו **לפי שעה**," השיב נמיר. "לעת עתה. זהו! את התקנון, לעומת זאת, אינני יכול לאשר בנסיבות הקיימות. זאת החלטת ההסתדרות."

"ומתי נוכל לקבל תשובה בעניין זה?" שאלתי, "לנו זה נושא חיוני מאוד. למטרה זו נבחר הכינוס, לשם כך באנו ולזה ממתינים ציריו."

"ההסתדרות, חברים, אינה עובדת בקבלנות ואיננה חייבת לפעול תחת לחץ. אנחנו נלמד את הבעיה לפרטיה, נשקול את התנאים, נברר את הנסיבות ונחליט כאשר אנחנו נמצא לנחוץ."

"ומה נאמר לימאים באוניות?" שאל חזי, "איך נסביר להם שאפילו תשובה ברורה לא קיבלנו? אינני יודע מה עלולים צירי הכינוס להחליט כשישמעו את הדין־וחשבון שלנו. הציפיות בחיפה גבוהות והמתח רב."

"את האיום הזה אני מציע לסלק מיד, או שהפגישה תסתיים ברגע זה ממש," התיז נמיר בשפתיים קפוצות, כמעט בלחישה. ידו הורמה באיתות רך ואחד הניצבים מיהר לרכון אליו. נמיר לחש באוזנו מה שלחש, והאיש נמוג חרש מן הלשכה.

ביקשתי את רשות הדיבור. סקרתי בקיצור את השתלשלות העניינים בתקופה האחרונה. פירטתי את הרקע המשותף לכל הסכסוכים

האחרונים והצבעתי על האפשרות המסתמנת לפתרון משביע־רצון. לסיכום, כולנו בטוחים שאם רק ייתן לנו לעבוד ללא הפרעה תקופה מתקבלת על הדעת, תדברנה התוצאות בעד עצמן. העובדות בשטח תהיינה הוכחה שאין טובה ממנה לכוונותינו. הימאים חיכו זמן רב לכינוס הזה, המתקיים בחסות ההסתדרות. הם יודעים שכינוס נוסף לא יהיה בקרוב, ולא קשה לנחש מהי רמת הציפיות שלהם. הבחירות האחרונות התקיימו לפני זמן קצר. האם מישהו מאמין שבחירות נוספות תשנינה את התמונה? תנו לנו הזדמנות ונוכיח שאנחנו ראויים לאמונם של מוסדות ההסתדרות ומסוגלים לנהל את ענייני האיגוד שלנו, לטובת הימאים והאינטרס של הספנות הישראלית.

נמיר שמע את דברי בהקשבה, ואנו דימינו להבחין במעין ניע ראש קל שלו, לאות הסכמה. ארווין זיטנפלד ניסה לנצל את מה שנראה לנו כסימן לשעת רצון. הוא דיבר על זיקתו להסתדרות והטעים את חברותו רבת השנים במפא"י, עוד מחוץ־לארץ.

"אני מבקש ממך, אל תעמיד את נציגי הימאים בפני דילמה קשה!" קרא ארווין. "אל תדחפו אותנו לפינה! אל תכריחו אותנו לאחוז באמצעים שאיננו רוצים בהם! אפשרו לנו לסיים את הכינוס בהסכמה!"

"כינוס הימאים חייב להתפזר ללא דיחוי!" אמר נמיר בקוצר־רוח ובהטעמת כל מלה, "אין לכך כל קשר עם החלטות שההסתדרות תקבל בזמן מן הזמנים, **אם** וכאשר תמצא לנכון לקבל או **לא** לקבל." את המשפט האחרון ליווה נמיר במחוות־יד שאותתה ברור: זמנכם תם. נא להתפנות.

זאת היתה פגישתי הראשונה, היחידה והאחרונה עם מרדכי נמיר, בכל ימי חיי. בשנים שחלפו מאז שמעתי מידידיו דברים שונים מן הרושם שהותירה בנו אותה פגישה: אדם משכיל, שוחר תרבות, איש רעים להתרועע, ידיד של סופרים ומשוררים ואיש משפחה חם.

אינני מטיל ספק בדבריהם, אינני מופתע ואינני חוזר בי מן הדברים שכתבתי על אותה פגישה. אינני חושב שקיימת סתירה בין אלה לאלה.

המזכיר הכללי נשאר יושב שקוע בכורסתו, ואנו עזבנו את החדר, נדהמים וחפויי־ראש.

האל שהכזיב

יצאנו מבית הוועד הפועל אל רחוב אלנבי הסואן. דקות אחדות פסענו בשתיקה לכיוון כיכר המושבות ודרך יפו־תל־אביב. ראשון התעשת אלכס. הוא הציץ בשעונו וקרא: "אלוהים! כבר שתיים! מחכים לנו בבית יורדי־ים!" כולנו הצצנו בשעונינו, מעשה מוכני.

"מוכרחים לנסוע בתחבורה ציבורית," אמר ארווין, "אחרת לא נספיק להגיע עד הערב. כולם כבר בוודאי משתגעים שם, בחיפה."

הפכנו את הכיסים, אספנו את הכסף, ספרנו אותו פרוטה לפרוטה ובחרנו בחזי לגזבר. ברחוב החשמל עמדו מוניות, וחזי נכנס למשא ומתן קשות עם אחד הנהגים. הצדדים הגיעו לעמק השווה וחמישתנו נדחקנו למונית. שעה ארוכה נסענו בדומייה, איש איש ומחשבותיו. את הרהורי לבי אני זוכר בבהירות שהשנים חידדו וליטשו אותה.

היש את נפשך לדעת מנין שאבו מנהיגינו את גינוני השררה? היכן למד מנהיג פועלים הליכות־חצר כאלה? הנה הקרקע שהצמיחה עסקנים מסוגו של גולנדסקי, הנה בסיס כוחם וגידולם של אנשי המנגנון ההסתדרותי, אלמוגי, משל ונמיר, זו העוצמה המשכרת, בית־היוצר ליוהרה וזחיחות־הדעת, לזרות ולניכור בין העסקנים הכל־יכולים ובין האנשים מן השורה ולעוינות של האחרונים לראשונים. זה סוד השפעתה המשכרת של העוצמה.

כל ימי חיי לא אשכח את העסקנים העמומים שראינו מאחרי השולחן, ניצבים מאחרי הבוס כפסלים. האם יש לנו ולשכמותנו סיכוי כלשהו מול המונרכים המודרניים?

עייפים ורעבים, צמאים ומאוכזבים, שקענו במושבי המונית ושתקנו.

"גוט אין הימלו!" התעורר ארווין, "יש כמה דברים שאנחנו מוכרחים לברר לפני שנגיע לבית יורדי־ים. הכול כל־כך לא ברור. מה לספר לחברים בחיפה ומה לא לספר? עדיין לא עיכלתי את מה שראיתי ושמעתי. זה נראה לי כמו חלום רע." עייפות ועצב נשמעו בקולו.

אספנו את עצמנו וניסינו להתרכז בעניין הדין־וחשבון שאנו חייבים ליתן לבוחרינו בעוד זמן קצר. אחרי דיון סיכמנו פה־אחד: נאמר את האמת, את כל האמת ושום דבר חוץ מן האמת.

חרף הזעם וההתנגדות שעוררו בנו דבריו של נמיר, המוצא היחיד מן הסבך הוא קבלת האישור "הזמני" שלו למוסדות האיגוד. זמני? שיהיה זמני. נתחיל בעבודה, נשתדל להצליח ומה שלא יעשה השכל יעשה הזמן. גמרנו שכל אחד מאיתנו ימסור לכינוס את גרסתו ויספר על רשמיו.

קרבנו אל ראש הכרמל. גלגל החמה האדום שקע מאחרי האופק וענני הסתיו נצבעו בזהב וארגמן. דמרומי ערב שבת ירדו על חיפה והמפרץ כאשר המונית הקיפה את צוק מערת אליהו ונכנסה לצל ההר הגדול והשחור. שיר ערש שאמי היתה שרה לנו בילדותנו הצטלצל באוזני: "שמש אביב נטה ימה עד לקצה שמים, אור חכלילי הוצת שמה תאווה לעיניים." פנסי דרך המלכים (כיום דרך העצמאות) נדלקו, והאוניות הרתוקות לרציפי הנמל העלו אורות בזו אחר זו. המונית הביאה אותנו עד פתח בית יורדי־ים. על מדרגות הכניסה המתינו לנו אחרים מצירי הכינוס.

"טילפנו וטילפנו לתל־אביב ואין תשובה," קידם את פנינו חיים צוקר.

"מאלטה יוקו!" אמר ולטר, "כבר חשבנו שעליתם על אונייה והשארתם פס."

"יום שישי היום. הוועד הפועל סגור אחר־הצהריים. הם לא עובדים שעות נוספות," אמר אלכס, ציני ומריר, "החבר נמיר אמר לנו שההסתדרות איננה עובדת בקבלנות. גם במזנון שלה יש כנראה חוסר במצרכים. מאתמול בערב לא אכלנו כלום."

מכס תפס נער־סיפון מכר, הוביל אותו בזרועו אל הכלכל הראשי שלנו, גזבר הכינוס, ואמר לו בקצב הכתבה: "רוץ, מותק שלי, ותביא לחבר'ה שחזרו מתל־אביב חמש מנות פלאפל על חשבון קופת הכינוס, אבל מהר, לפני שהם מתפגרים לנו כאן מול העיניים."

עד שצירי הכינוס נאספו לאולם סיפרנו לאנשים שהתקבצו סביבנו, בקיצור ובלא סדר, את רוח־הדברים. מכס היה כמוצא שלל רב.

"רציתם הסתדרות רציתם! בבקשה. YOU CAN HAVE IT AND KEEP IT."

"העניין הוא שההסתדרות זה אנחנו," ענה לו אהרון, "לא העסקנים האלה."

"כך זה היה צריך להיות," השמעתי דברי חכמה.

"ולי זה מזכיר את רוסיה," התעקש מכס, "לי זה מזכיר את האפרטצ'יקים והקומיסרים של המפלגה, עם הראש המגולח ופרצוף הפוקר."

"ברוסיה זה לא כך," מיהרתי להגן על אשליותי, "שם ראשי האיגודים המקצועיים נבחרים, ולארגוני הפועלים יש מעמד חזק."

"מה אתה אומר?" ליגלג מכס, "היית שם פעם בחיים שלך, שאתה מדבר?"

"לא הייתי, אבל שמעתי מאנשים שיודעים."

"יודעים MY FOOT. תפליג לשם פעם ותראה בעיניים שלך, אחר־כך נדבר. בעצם, יותר טוב שלא תנסה. חבר'ה כמוך וכמוני כבר מזמן לא מסתובבים שם עם הראש מחובר לגוף. אף אחד מאיתנו כאן לא היה חי ברוסיה יותר מזמן קצר מאוד."

"די חבר'ה, מספיק," אמר ולטר, "כולם כבר יושבים באולם. צריך לפתוח את הישיבה."

עמדנו מול מליאת הכינוס וסיפרנו את קורות היום הארוך ביותר מאז ראשית מאבקנו. קריאות זעם ושאלות נרגזות קטעו את סיפורנו לא פעם. פתחתי בתיאור הפגישה עם מזכיר ההסתדרות וסיימתי, כפי שהחלטנו בדרך, במסקנותינו ובהצעת הסיכום שלנו. אחרי דיברו חזי, אלכס, קספרי וארווין. בזה אחר זה סיפרו חברי המשלחת את רשמיהם. המלים, ההדגשים והסגנון, היו שונים אבל הסיפור היה אחד. ארווין דיבר מלב נשבר ובקול נחנק.

"כחבר ההסתדרות המבוגר ביותר כאן, אם אינני טועה, וכחבר מפא"י ותיק זה שנים רבות, עוד בגרמניה, כחבר 'החלוץ', אני מוכרח לומר לכם את האמת המרה. זה היום העצוב בחיי. לא הייתי מאמין לדברים שאומר לכם לולא ראיתי מה שראיתי היום בתל־אביב. לא אסתיר שום דבר, לא מכם ולא מהעיתונאים שעומדים שם, ליד הדלת. גם אילו רציתי אינני מסוגל לטייח. אני מאשר כל מלה שאמרו החברים לפני. אני גם מסכים לכל מה שאמרו, ולהצעת הסיכום. לנמרוד, שבא מן הפלמ"ח, ולמכס, שמקורב לחירות, אולי פחות קשה להשלים עם מה שראינו לפני שעות אחדות בבית הוועד הפועל של ההסתדרות. אני כמו יהודי ירא־שמים שראה את הרבי אוכל חזיר." בעיניו של ארווין ניקוו דמעות (לא הדמעות האחרונות שלו בימי השביתה).

מטר של צעקות, שאלות וקריאות ביניים ניתך עלינו מן האולם: "מה

הסבר שקיבלתם?" "מדוע לא מאשרים את תוצאות הבחירות שלנו?" "מה זה אישור לפי־שעה?" "איך הגבתם?" "מה עם התקנון?" "כמה זמן הם מתכוננים למזמז את זהז?" "מה אתם אמרתם?" "איזה נימוקים הם הביאו?" "מה יש להם נגדנו?"

האווירה היתה מחושמלת. מתוך הקהל הזועם והנעלב נשמעו הצעות קיצוניות.

"השפילו את הנציגים שלי! העליבו אותם!" שאג מישהו, "זה כאילו שהכניסו לי אגרוף בפרצוף!"

"ממתי ימאי אומר שזה גשם כשיורקים עליו?"

"חברים," אמר אריה דיסקין, "עסקני ההסתדרות לא היו בחיים שלהם נציגים שלנו! תמיד הם היו נגדנו. תמיד, בגלוי, הם הלכו עם המנהלים. אף פעם לא היתה לנו נציגות משלנו. עכשיו, בפעם הראשונה, יש לנו דבר כזה ביד (אריה הרים את ידו וקפץ את אצבעותיו לאגרוף). מי שינסה להוציא לנו את זה מהידיים יצטרך לעבור מעל לגוויות שלנו!"

שאגות, שריקות ומחיאות כפיים הרעידו את זגוגיות החלונות, ואריה המשיך: "רבים מאיתנו חיילים משוחררים, פלמ"חניקים, ותיקי עלייה ב'. יש כאן גם פרטיזנים לשעבר, לוחמים אנטי־נאציים, מלחים וקציני ים שעברו את הקרב על האטלנטיק והיו בשיירות הימיות למורמאנסק במלחמת־העולם. כולנו עברנו סופות וסכנות. את מי הם רוצים להפחיד? את מי הם חושבים שהם יכולים להוריד על הברכיים? השתתפנו בכל המלחמות למען הכלל; הגיע הזמן שנילחם כמו גברים גם בשביל האינטרסים שלנו, למען החברים שלנו המפליגים באוניות, שבשמם אנחנו כאן. אדונים נכבדים, אותנו לא תפחידו!"

האולם געש. הכל קמו על רגליהם. קריאת הקרב של אריה נפלה על אוזניים כרויות ואווירת מתרסים השתלטה באולם. הגל הגואה, המאיים לפרוץ כל סכר, עורר בי חששות. ידעתי שהמלחמה, שאולי אין ממנה מנוס, איננה עניין של מה בכך. סערת רגשות איננה אווירה מתאימה להתכונן לקראת משבר. התייעצות בזק עם חברי המשלחת ועם פעילים נוספים העלתה שדעתם כדעתי.

"אני מציע לא להמשיך בדיונים הערב," אמרתי, "יום שישי היום, השעה מאוחרת, עברנו יום ארוך מאוד ומתיש מאוד. יש עוד בעיות רבות הטעונות בירור. הכינוס הוא הגוף החוקי היחיד שרשאי לקבל החלטות בשם כל הימאים, והוא עדיין לא דן בדין־וחשבון של המשלחת. לא נקבל החלטות פזיזות במצב־הרוח של כולנו ברגע זה. מלחמה, אם

לא תהיה ברירה, ננהל בשכל ובשיקול־דעת. אנחנו מציעים שעכשיו נלך איש לביתו ושנתכנס שוב ביום ראשון בבוקר."

להפתעתי התקבלה ההצעה בהסכמה כללית. עד שעה מאוחרת בלילה נמשכו ויכוחים, סוערים יותר וסוערים פחות, בקבוצות שהתגודדו באולם, במסדרונות, בחדרי המגורים שבבית יורדי־ים ובבארים הסמוכים לנמל.

אין בעולם מקום מתאים יותר לשיקול־דעת וחשבון־נפש מאשר הים ושפת הים. כך כל ימות השנה וכך, על אחת כמה וכמה, בעונת הסתיו המאוחר, כאשר הים והשמים עוטים גוני אפור והאוויר שקוף וצלול. שעות ארוכות פסעתי בשבת, ה־10 בנובמבר, לאורך חוף הים, מכף הכרמל עד חורבות עתלית וחזרה, מנסה לשחזר מלים ומשפטים, מעלה בזיכרוני הבעות פנים ומחוות יד, מתווכח עם עצמי, שואל, משיב וטווה תסריט אחר תסריט.

הלב ביקש מתרסים, לעלות על הבריקדות ולתת מכה תחת מכה, תגובה מוחצת על ההשפלה ועל כל מה שעוללו לנו אתמול, שלשום ולפני־כן.

המוח חזר על המוטו של קורס הקצינים הצה"לי, "בתחבולות תעשה לך מלחמה," הכעס יועץ רע והחיפזון מן השטן. דרושה צלילות־דעת. אם אין ברירה, עלינו להבליג. לשקול את יחסי הכוחות. להימנע מ"צעד אחרון". למצות חלופות.

אחרי־הצהריים ישבנו חזי, ולטר, חיים, אלכס ואני בבאר יווני קטן, מול תחנת הרכבת, והתייעצנו. מכס, תוקי, קספרי, וארווין הצטרפו אלינו, ואחר־כך באו גם אברהם הייר ואריה וורדנברט, נציגי מחלקת המשק. שעות ארוכות, על כוסות בירה רבות, הפכנו והפכנו בהערכות מצב, אפשרויות, תסריטים והצעות.

יום ראשון, 11.11.51. בשעה מוקדמת, בטרם נאספו צירי הכינוס, באו לבית יורדי־ים מר שמואלי, מנהל לשכת העבודה שליד מועצת פועלי חיפה ושלמה דבורין, מזכיר לשכת העבודה לימאים. השניים ביקשו להיפגש מיד עם חברי נשיאות הכינוס.

"אתמול בערב קיבלתי הוראה, להעביר את לשכת העבודה לימאים מבית יורדי־ים אל לשכת העבודה הכללית, בבית של מועצת הפועלים," אמר לנו שמואלי.

"לא ייתכן," אמרנו לו, "זה מנוגד להחלטת הוועד הפועל של ההסתדרות."

"איגוד הימאים כבר אינו בתחום השיפוט של מועצת פועלי חיפה. ביום שישי לפנות ערב חזרנו מפגישה עם מזכ"ל ההסתדרות. עניין הלשכה לא נזכר כלל בפגישה שלנו עם נמיר."

"מצטער," אמר שמואלי, "אלה ההוראות שקיבלתי."

"ממי? מי נתן את ההוראה?"

"נתנו," אמר מנהל הלשכה, משך בכתפיו ולא פירש.

"או.קיי. ישיבת הכינוס מתחילה בעוד זמן קצר. תודיע לחברים מה שיש לך להודיע ותסביר."

"אין לי זמן," התעקש שמואלי, "הסבלים מחכים למטה. אני מוכרח להעביר את כל החומר הבוקר. אני רק ממלא הוראות."

"את זה אנחנו יודעים טוב מאוד. המעמד שלכם במועצת פועלי חיפה, ומידת שיקול־הדעת שמאפשרים לכם מוכרים לנו מאיזה מקום. בכל זאת זכותו של הכינוס לקבל הסבר, אתה לא חושב?"

"בסדר," הסכים שמואלי במורת־רוח, "בסדר. אני כבר אגיד להם."

צירי הכינוס נאספו ומושב הבוקר נפתח. אחרי פסק־הזמן של סוף השבוע היתה האווירה רגועה ואפילו חגיגית משהו. בקהל נראו פנים חדשות; אוניות הפליגו ואחרות הגיעו.

אבל, האווירה הניחוחה לא ארכה. בידי אחדים מן הנאספים היו עיתוני הבוקר. כותרות העיתונים הודיעו שמשטרת חיפה הועמדה במצב הכן לקראת מושב כינוס הימאים. ואמנם, מה שראינו אישר את הכתוב. כוחות גדולים של משטרה הפגינו נוכחות בחזית בית יורדי־ים ובסביבת הבניין.

מי היה היוזם של חריצות־היתר הזו? מי חזה, בהשראת משאלות לבו, התפתחויות המחייבות נוכחות משטרה לקראת כינוס של איגוד מקצועי הנערך בחסות ההסתדרות?

"חברי הכינוס, ימאים ואורחים," פתחתי ואמרתי, "בערב שבת התפזרנו, כזכור, ללא סיכום. לא רצינו דיון בראש חם. התכוונו למנוע קבלת החלטות חפוזות. ביקשנו לכלכל את צעדינו באווירה נינוחה ולשקול את כל מעשינו בכובד־ראש ובאורך־רוח. אבל למרבה הצער לא הכול תלוי רק בנו. כך, לפחות, זה נראה הבוקר. דקות ספורות לפני פתיחת המושב הנוכחי בישר לנו החבר שמואלי, העומד כאן, שהוטל

עליו להעביר את לשכת העבודה שלנו מכאן לבית מועצת פועלי חיפה ולצרף אותה ללשכת העבודה הכללית. לא הצלחנו לרדת לסוף דעתו ולהבין ממנו מי שלח אותו. ביקשנו ממנו שיסביר לצירי הכינוס את ההוראה שקיבל, כרוחה וכלשונה. חבר שמואלי, בבקשה."

מאמצים רבים השקיע שמואלי בהסברת חוק לשכות העבודה בישראל. למרות הקרירות שעמדה בין כותלי האבן העבים של בית יורדי־ים ניגרו פלגי זיעה ממצחו ומצווארו, והוא הספיג אותם במטפחת. הוא האריך בפרטים ובפרטי־הפרטים של סעיפי החוק ומנה את נספחיו אחד לאחר. בעיקר טרח להסביר לנו את האופי הממלכתי של החוק ואת חובת הציות לחוקי המדינה. ניכר בו שהכין בחריצות את שיעורי־הבית ועמל לשנן את פסוקו. ככל שהאריך והתפתל בדבריו, כן נחשף מה שמסתתר מאחריהם וגבר חוסר האמון כלפיו מצד השומעים. שאלות שלא היה מסוגל להשיב עליהן, ניתכו עליו מכל עבר.

"איזה דבר חדש קרה, שאתם מוכרחים להעביר את הלשכה עוד היום?"

"תגיד, חוק לשכות העבודה התקבל בכנסת הלילה, או אתמול, בשבת?"

"מדוע מה שהיה טוב כל השנים כבר לא טוב עכשיו? מה קרה?"

"איך נזכרתם פתאום בחוק הזה? מה הזכיר לכם שאתם עובדי מדינה?"

"שלמה דבורין זה ממלכתי ומכס גלזנר זה כבר לא ממלכתי?"

אפילו דן גלעד, נאמן הנאמנים, הביע את תימהונו וגרס שכנראה נפלה אי־הבנה. הרי הוא עצמו מילא במשך שנה את תפקיד מזכיר לשכת העבודה לימאים.

"מטעם מי ישבת בלשכה?" שאל אותו ולטר כמיתמם.

"מה זאת אומרת מטעם מי? אתה לא יודע? מטעם האגודה."

"אהה!" אמר ולטר, "הבנתי ממר שמואלי שהחוק מחייב הפרדה בין מזכיר האגודה לבין מנהל לשכת העבודה."

גולנדסקי צץ מאי־שם, והשמיע את קולו. הפעם אמר את האמת. הוא אישר שהאגודה היתה תמיד בעד לשכת עבודה נפרדת לימאים, צמודה למזכירות האגודה, מפני שההסתדרות מבינה שבלשכת העבודה לימאים צריך לשבת ימאי.

אז שלף שמואלי את הקלף האחרון שלו ופנה אל "רגש האחריות הלאומית, שהיה נר לרגליכם תמיד."

"לפקודה תמיד אנחנו!" קרא מישהו, "מי פירק את הפלמ"ח?"

"אני מצטער," הצטדק שמואלי וחזר לדבר בלשון בני־ארם. "אני ממהר. יש לי הוראות מהבוס שלי."

מבול של קריאות־גנאי ולעג גאה מתוך האולם ושריקות החרישו את האוזניים.

"תחי המפלגה, המולדת והבוס!" נשמע קול ענות.

האווירה הנינוחה נמוגה כערפילי בוקר ברוח קדים. דו־שיח של חירשים התנהל בזעף גובר. בעימות בין עסקנים צייתנים, נאמנים ל"מרות ההסתדרות" ונטולי כל סמכות, המבלים את ימיהם בין קירות משרדים, ובין ימאים מורדים במוסכמות, שהחליטו להיות אדונים לגורלם, לא היה סיכוי להסכמה.

רק אלוהים יודע, אולי, מה היו כוונותיו של ה"בוס", מדוע שלח את שמואלי ודבורין לבית יורדי־ים בדיוק באותו בוקר שבו היה כינוס הימאים אמור לאשר, בלית ברירה, את הסיכום המעורפל של מרדכי נמיר? יומיים לפני־כן, ביום שישי, לא קיבלנו החלטות מפני שרצינו להימנע מדיון באווירה לא נוחה; עכשיו סערו הרוחות, האווירה הפכה עכורה וטעונת איבה ואנשים דיברו בחימה שפוכה.

מישהו טען שנמיר בוודאי שותף לקנוניה שנועדה לפוצץ את הסיכום שלו; אחר הסביר שאלמוגי חושש מאובדן שליטה בעימות עם הימאים ומפשרה שתוציא את אגודת הימאים מתחום שליטתו, כפי שדרשנו, ולכן חש להפעיל את שליחיו. אף אחד מן הנוכחים לא חשד ברצון טוב של מישהו בהנהגת ההסתדרות.

הודעתי לשליחי הבוס, בשם הכינוס: ממשרדי האגודה לא יוצא שום מסמך, שום תיק, שום פיסת נייר. לשכת העבודה לימאים תישאר במקום שהיתה בו תמיד, ליד מזכירות האגודה.

שמואלי ודבורין הבינו שאנחנו מתכוונים למה שאנחנו אומרים והסתלקו כלעומת שבאו. הכינוס חזר לדיוניו.

ממרחק השנים ובחוכמה שלאחר מעשה, עשויות מלות הפרוטוקול של כינוס הימאים להעלות חיוך אירוני על שפתי. אני קורא את דברי ואת דברי החברים וקשה לי להאמין. אחרי כל מה שראינו ושמענו עדיין נשמעת בהם נימה של אמון נאיבי.

אכן, היו בשביתת הימאים גילויים של קיצוניות מול מתינות; של הפקרות מול אחריות; של אובדן־עשתונות מול שפיות; של נטישת

עקרונות מול דבקות באשיות ההסתדרות, אבל גילויים אלה לא הופיעו בסדר שייחסו להם מנהיגי הממסד ודובריו. נהפוך הוא. המתינות, האחריות, שפיות־הדעת והדבקות בערכי היסוד של תנועת העבודה, איפיינו את התנהגות הימאים הצעירים וחסרי הניסיון ואילו הקיצוניות, ההפקרות, אובדן־העשתונות ונטישת העקרונות היו סימני־ההיכר של עסקני ההסתדרות המשופשפים ושל מנהיגיה הוותיקים.

הכרה בתוצאות של בחירות חופשיות וחשאיות היא קונסנזוס חף מקיצוניות, על־פי כל אמת־מידה דמוקרטית־מערבית. ניסיונות להתחכם, להפר, לעקוף, לסכל ולמנוע מימוש תוצאות של ההתמודדות בקלפי הם מעשים קיצוניים וחריגים לפי אותה אמת־מידה.

ארווין זיטנפלד הציע לאחוז ב"נשק האחרון", וחיים צוקר הוסיף: "שמואלי, נציג ההסתדרות, שליח הבוס, עזר לנו להחליט. די להסס. שאנשי הצוותים יירדו מהאוניות. גמרנו עם ויכוחי הסרק. העמידו אותנו עם הגב לקיר, ויש רק דרך אחת, קדימה."

באי הכינוס קמו ומחאו כפיים. כששככו התשואות סיכמתי את הדיון:

"א) הכינוס לא יתפזר לפני שהמצב יתלבן.

"ב) שום ימאי אינו מפליג מנמל הבית. מחר ידרוש כל חבר איגוד פיטורין מאונייתו."

הסיכום הזה אושר פה־אחד, ואחר־כך נמשכו דיוני הכינוס בדלתיים סגורות, בשאלה, מה יהיו צעדינו הבאים? מישהו הציע שנדרוש הקמת ועדה ציבורית שתחקור כל מה שקורה בצי הסוחר הישראלי, ובייחוד בהנהלת חברת "שהם". אחר הציע לקרוא לכל האיגודים המקצועיים בישראל להזדהות עם מאבקנו למען דמוקרטיה בהסתדרות. נשמעה גם תביעה לחידוש משפט בית־הדין העליון של ההסתדרות, שאלמוגי קטע אותו.

הוחלט לקרוא לאסיפה של כל הימאים השוהים בארץ, לשם תדרוך והנחיות ישירות. הטלנו על כמה חברים לעבור באוניות, להודיע לצוותים על החלטת הכינוס ולתאם את סדר הירידה מן האוניות. שעה קלה אחרי שחברים אלה יצאו לנמל עצרו אותם שוטרים לובשי אזרחית. הם נחקרו, נפתחו להם תיקים פליליים ואחר־כך שוחררו בערבות. ורנר סלומון בא מהנמל מבוהל וכועס.

"המשטרה הפוליטית עצרה בנמל את תוקי ואת פרדי גולדפרב! זה כבר יותר מדי! אני איתכם."

"מה זה משטרה פוליטית?" שאלתי אותו.

"זה החבר'ה בבגדים אזרחיים. נו, הבלשים. משטרה פרטית, אני חושב."

שמחתי לחידוש המרענן בהלוך־רוחו של ורנר, ושאלתי את עצמי, כמה זמן תארך שמחתי זו.

בהתאם להחלטת הכינוס קראנו לאסיפה כללית בבית יורדי־ים, במקום ישיבת כינוס שנועדה לאחר־הצהריים. האסיפה היתה קצרה. הקהל כבר ידע מה קרה ומה עומד על הפרק. שקט שרר בעת שמסרתי דין־וחשבון מטעם הכינוס. אחרי דיברו חזי ארקין ואהרון שטארק.

"התפטרות אינה מעשה בלתי־חוקי," הסביר חזי, "להיפך. על־פי חוק הים, ימאי אינו מפליג מנמל הבית אם אין לו ארגון יציג שהמעביד והשלטונות מכירים בו ושתפקידו לעמוד על משמר זכויותיו של הימאי ולהגן עליו בעת הצורך. התפטרות איננה צעד אחרון. עדיין לא. צעד כזה יהיה שביתה. גדלנו וחונכנו על ברכי ההסתדרות ותנועת העבודה. נדע לעמוד על זכויותינו כפועלים מאורגנים ולהגן עליהן עד הסוף."

"מחר בבוקר," הודיע אהרון שטארק, "יעלה כל איש צוות לרב־החובל באונייתו, ויודיע לו את הדברים האלה: 'כל עוד אין לי איגוד מקצועי מאושר על־ידי ההסתדרות, כמתחייב מחוקתה, וכל עוד אין לי לשכת עבודה מוכרת כחוק, כפי שהיה כל השנים, הנני מגיש בזאת את התפטרותי מהאונייה.' אנחנו מציעים שכל ימאי יאמץ את הנוסח הזה, פחות או יותר. אם עד מחר בבוקר לא נקבל תשובה ברורה לגבי שתי נקודות אלה, לא יישאר אף ימאי ישראלי אחד על אונייה."

מליאת הכינוס קיבלה פה־אחד את הסיכום הזה והאסיפה הכללית אישרה אותו במחיאות כפיים ממושכות. שום הסתייגות. שום התנגדות. הפור נפל והעימות יצא לדרך.

מלחמת אין־ברירה נכפתה עלינו, וכולנו היינו מוכנים לעמוד בה.

התפטרות – משגה ועונשו

משטרת חיפה הועמדה במצב הכן לקראת דיוני כינוס הימאים.

כך בישרו, כאמור, עיתוני הבוקר של יום א', ה־11.11.51. ואמנם, כוחות משטרה ניכרים, מתוגברים בצעירים רבים לא מוכרים לנו (עדיין), הפגינו נוכחות בנמל וסביב בית יורדי־הים.

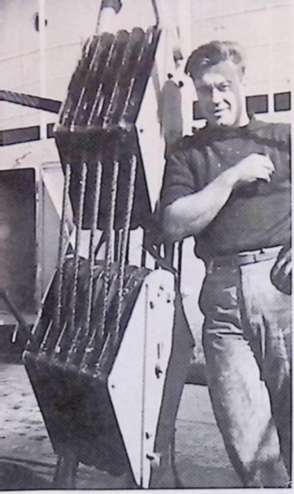
בששת השבועות הבאים, כל ימי השביתה, נהיה עדים לפעילות יזומה של המשטרה ושל כוחות בלתי־סדירים נוספים במגמה להגביר מתיחות, לעורר עימותים וליזום התנגשויות.

שופט בית־הדין המחוזי בחיפה איזכר את הפעילות הזאת אחרי השביתה בפסק־הדין שנתן (תיק פלילי מספר 6/52; השופט א. שאל; "היועץ המשפטי לממשלת ישראל נגד יצחק בן שמואל אהרונוביץ ו־29 אחרים"). בנימוקי פסק־הדין הטיל השופט, ד"ר שאל, ספק בחוקיות השימוש המיותר בכוח, שעשתה המשטרה נגד הימאים, ללא סיבה וללא צורך.

יום שני, 12.11.51. באוניות "מאיר דיזנגוף", "אילת", "עכו", "קוממיות", "הדר" ו"צפונית" הגישו הימאים את התפטרותם, בהתאם להחלטות הכינוס. ההתפטרות היתה כללית ולא נרשמו חריגים. כותרת ב"דבר", עיתון ההסתדרות, בישרה לקוראי העיתון: הימאים החליטו להשבית את צי הסוחר. בגוף הידיעה נאמר שהמידע שהתפרסם בעיתונים "על המשמר" ו"קול העם", כאילו ההסתדרות לא אישרה את המזכירות שנבחרה על־ידי הכינוס, בשקר יסודו. ההסתדרות מכירה במזכירות הזאת, ולימאים שמורה זכות הערעור.

ערעור על מה? עשוי לתמוה הקורא הנבון. איזו "זכות הערעור" דרושה לימאים, אם בקשתם אושרה? עד כאן גרסת "דבר", ועליה אפשר להקשות: כיצד יוכל גוף זמני, עם או בלי זכות ערעור, לנהל משא ומתן ולייצג את הציבור שבחר בו? והעיקר: מה הטעם באישור כזה ומה ערכו למעשה?

מנוף ה״ג׳מבו״ מוכן להרמת נסיון.

קספרי שואב מים בששון ממיכלי הישועה.

התמניתי לרב מלחים.

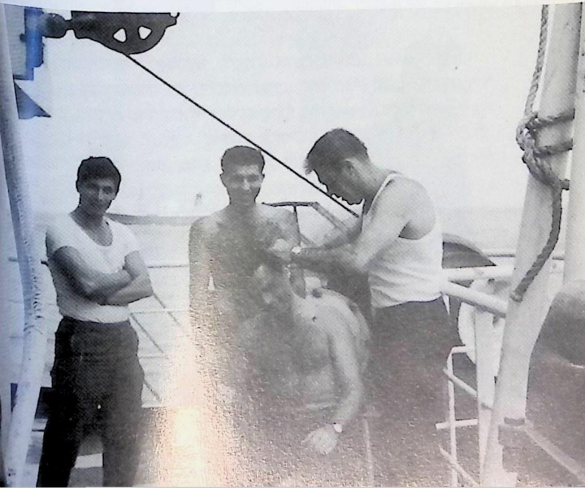

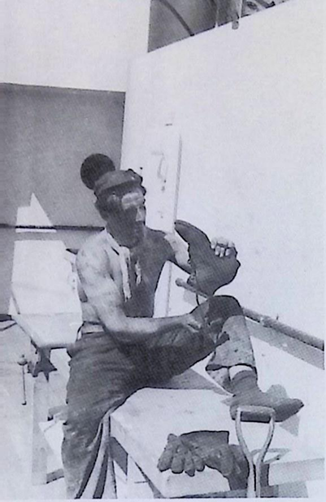

התחלת הקריירה הימית: טבח בספינת דייג.

ספן וגם ספר, הלקוח: רובקה; ואחריו בתור איציק "מושבניק".

מסיק דודים: מנער את הפחם
מנעליו.

הלוך הלכה החבריה. מימין לשמאל: מכס גלזנר, ג׳קו זייד, וולטר מיכאליס
וידידים.

מכס גלזנר, וולטר מיכאליס ולולֶק.

תוקי וידיד (דן בן־אמוץ) בנמל באיטליה.

במבי, רב־משמנים; נמרוד, רב־מלחים.

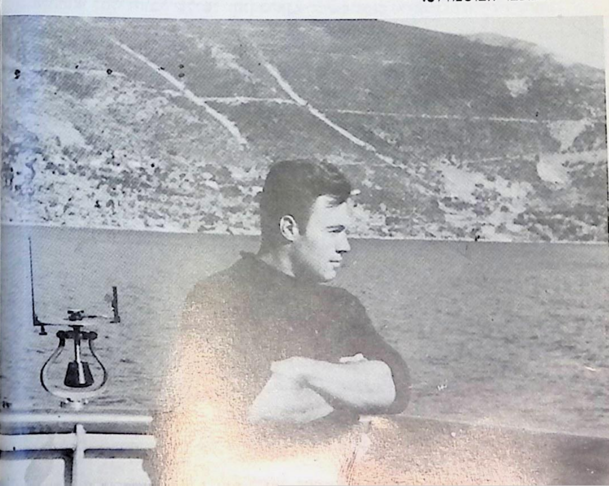
אלחוטאי לסלי וחובל־שלישי יוחנן כהאן.

ספינת הדייג של קיבוץ מעגן־מיכאל נצמדת לדופן א/ק "תל־אביב", יום לפני ההגעה לנמל הבית.

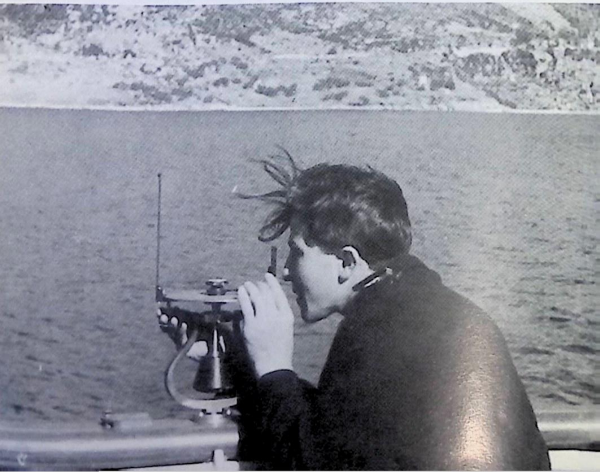
במעבר הבוספורוס.

ה״הדר״ וה״הנרייטה סאלד״ נפגשות בנמל איזמיר. בביץ׳, וולטר מיכאליס, אלכס, קספרי ותמר (אשתו).

ר/ח יצחק אהרונוביץ׳ (אייק) במעבר הבוספורוס.

מפגש חברים בסיום השביתה: מימין לשמאל: חיים צוקר, עמיקם גורביץ', עו"ד קושניר, בני מרשק, פעיל וועד הסולידריות עם הימאים, נמרוד אשל.

אחרי הסרת החרם: קברניט ב"צים".

למחרת כתב "דבר", שהימאים ממשיכים להפר את משמעת ההסתדרות. "על המשמר" גרס שההתפטרות היא תגובה על הניסיון לכפות על הימאים הנהגה שאין הם רוצים בה. עיתון זה סיפר לקוראיו על ישיבת הכינוס בהשתתפות משל ובנדורי, על הניסיון להעביר את לשכת העבודה לימאים ממקומה הקבוע אל בית מועצת פועלי חיפה והציג את השאלה: מי שלח את שמואלי ודבורין לעשות זאת ומה היו כוונותיו?

בימים הראשונים אחרי ההתפטרות התחוללה מלחמת הסברה, שכלי הנשק שלה היו הודעות, פרשנויות ופרסומים. אמצעי התקשורת הממלכתיים ועיתונים שביקשו את קרבת השלטון הודיעו שהימאים מרימים ידיים, נשברים, מתמוטטים, והנה הנה, הם נכנעים. כדי למנוע בלבול ולעדכן את חברינו פירסמנו הודעה: אסיפות ימאים מתקיימות כל בוקר בבית יורדי־ים בחיפה וכל אחר־הצהריים בבית־המלח בתל־אביב. הוצאנו בוליטין יומי, ופירסמנו אותו בכרוזים ובמודעות.

מי שקרא באותם ימים את העיתונים "דבר", "הארץ", "הדור" ו"הבוקר", והאזין ל"קול ישראל" (טלוויזיה עדיין לא היתה), היה יכול להתרשם שקומץ חוליגנים השתלט על צי הסוחר ו"קבוצה שולית" זאת מנסה לסחוט מהנהגת ההסתדרות, באמצעים פסולים, אישור מיידי להחלטות בלתי־צפויות של כינוס הימאים. הדברים לא הובאו לידיעת מוסדות ההסתדרות ולמנהיגיה אין מושג על מה מדובר, ועכשיו הימאים דורשים מהם, פתאום, לפעול בחיפזון, ללא בדיקה, ללא שיקול־דעת וללא שהות ללמוד את הנושא.

מי שעקב בעצמו, מקרוב, אחרי האירועים היה עשוי לתמוה: הרי במשך חודשים מרווחים העיתונים על מה שקורה באגודת הימאים ולא רק יודעי־חן בלבד מכירים את הנושא. האם מכל האנשים דווקא עסקני האיגוד המקצועי לא שמעו מה שכל אדם מישראל, אם רק התעניין, היה יכול לדעת? מדוע לא יכלו משל ונמיר, שהנושא הוא בתחום טיפולם, לשאול בעוד מועד מה שהם שואלים עכשיו? מדוע לא למדו, בחודשים הרבים שקדמו לפתיחת כינוס הימאים, מה שהם טוענים היום שעליהם לדעת? האם לא היתה זאת חובתם, במסגרת עבודתם ותפקידם המוגדר? האמת היתה שהם ידעו היטב ובדיוק מה קרה באגודת הימאים, וידיעה זו היתה סיבת כל מעשיהם.

חרושת־שמועות פעלה בחיפה. שמועה אחת אמרה שהממשלה עומדת

להפעיל נגדנו את חיל הים. לפי שמועות־נגד חיל הים לא יופעל "לפי שעה". הנוכחות המוגברת של המשטרה בנמל וסביב בית יורדי־ים והפעילות של "פלוגות הפועל" בהסרת המודעות שלנו מהקירות היו איתותים שנועדו לאיים. ההתגודדות המופגנת של חיילי אלמוגי סביב בית יורדי־ים הזמינה התנגשויות וקטטות, ואלה סיפקו למשטרה עילה לעצור ימאים. מאנשי "פלוגות הפועל" לא נעצר אף אחד. משטרת חיפה קיבלה על עצמה, נוסף על עול הביצוע, גם את נטל השיפוט. כבר מהתגרות הראשונות הבינו אנשי "פלוגות הפועל" שעל אף הגיבוי הנדיב שהם מקבלים מהמשטרה, פיקניק לא מחכה להם. שימוש בכוח כדי לתקן מה שהשתבש בקלפי לא יהיה דומה לטיול על שפת הים. האלימות לא היתה חידוש לאנשי "הפלוגות" של אלמוגי, אבל גם לרוב הימאים לא היו הקטטות וההתלוצצות שֶׁבֶר רעיוני ונקודת מפנה בחיים.

בית יורדי־ים היה יעד מרכזי ל"פלוגות הפועל". ימאים שהשתתפו בפגישות של פעילי מפא"י בבית אלמוגי סיפרו לנו על גיוס אנשי הפלוגות למבצעי פינוי, כלומר לסלק אותנו בכוח מן הבניין. כשמידע כזה היה מגיע אלינו היינו עורכים גיוס מילואים ויורדי־הים נשארו בבית יורדי־ים כל ימי השביתה.

"דבר" ו"הדור" הכינו את דעת קהל לקראת גיוס "מתנדבים" להצלת צי הסוחר, והודיעו שכל האוניות תופעלנה בקרוב. "על המשמר" הבטיח שחיל הים לא יתערב בסכסוך העבודה. מה היה המקור שאותו הכחיש העיתון? "העולם הזה" המשיך לפרסם מידע־אמת על המתרחש בחזית המים, ובזאת היה לנו לעזר רב.

רק אחרי השביתה למדתי מקצינים בכירים בחיל הים מה היה מקור השמועות על־אודות התערבות חיל הים בשביתה שלנו ומדוע ויתר בן־גוריון על הרעיון הממלכתי הזה, ועל כך בהמשך.

ביום השלישי אחרי החלטת ההתפטרות, ב־14.11.51, החליט הוועד הפועל של ההסתדרות, בקולות חברי מפא"י ובהתנגדות חברי מפ"ם ומק"י, לנתק כל מגע עם כינוס הימאים, "אגודה מקצועית שבתוכה מפעפע ארס מחבל ומזיק", כניסוחו של כתב "דבר".

"ההתפטרות," הסביר חזי ארקין באסיפת ימאים שהתקיימה באותו יום אחר־הצהריים, "היתה האמצעי היחיד שנותר לנו, כשהתברר סופית למה חותרים אלמוגי ונמיר. זה היה הצעד שלפני־האחרון. אחריו יכולה

לבוא רק שביתה. הנהגת ההסתדרות מנסה לסובב את הגלגל אחורנית ולחזור לימים הטובים של מוסדות ממונים. אנחנו לא מסכימים. חברי ההסתדרות ירחו את המגמה לקרוע אותנו מפועלי ישראל ולנתק אותנו מההסתדרות! לעסקני ההסתדרות אין סמכות להוציא איגוד מקצועי אל מחוץ לגדר. לאף אחד אין מנדט להרחיק אותנו מן ההסתדרות!"

"אני רוצה להוסיף," אמר מכס גלזנר, גזבר הכינוס, "גולנדסקי מסרב להעביר לידינו 2000 לירות, הסכום שהיה בקופת האגודה כאשר הוא הודיע על התפטרותו. הכסף הזה הצטבר בקופת האגודה מתשלומי המס הנוסף שאנחנו משלמים כל חודש, בנוסף למסי הסתדרות. אני מתכוון ל'מס האגודה'. מהקופה הזאת, אגב, שולמה התוספת שגולנדסקי קיבל מעל לדרגת השכר ההסתדרותי המגיע לו בתוקף תפקידו. זהו כספם של הימאים חברי האגודה. החזקתו בידי אדם שכבר איננו מזכיר האגודה היא עבירה פלילית. גם מכונת הכתיבה של המזכירות, שנקנתה בכספי אותה קופה, נעלמה יחד עם הקופה, בטענה שהיא רכוש מועצת פועלי חיפה. איך ידע גולנדסקי בפתיחת הכינוס, כשהתפטר ולקח איתו את הקופה ואת מכונת הכתיבה, שבעוד עשרה ימים יחליט הוועד הפועל של ההסתדרות לנתק את הקשר עם כינוס הימאים?"

"אנחנו מתנסים עכשיו במה שעבר על איגודי הימאים וארגוני עובדים אחרים באירופה ובארצות־הברית בראשית המאה," אמר לי חיים צוקר.

"אין חדש תחת השמש," הסכמתי.

"באירופה ובארצות־הברית כבר שכחו מה זה מאבק על זכות הארגון," הוסיף אלכס, "הכרה באיגוד מקצועי ובנציגים נבחרים הם דברים מובנים מאליהם, כמו עיתונות חופשית ובתי־משפט בלתי־תלויים."

פגישה עם "מר חשובסקי"

ימים אחדים לאחר פרוץ הסכסוך בא אבי לבית יורדי־ים.

"שאול אביגור מבקש שתבוא אליו," אמר לי.

"במה העניין?" שאלתי.

"הוא לא אמר," השיב אבי, "אני יכול רק לשער. כמוך."

שאול אביגור, מי שהיה ראש המוסד לעלייה (הבלתי־לגלית) לפני קום המדינה ומוותיקי "ההגנה", היה גיס־גיסו של דודי אליהו. במשפחתנו הגדולה נחשבה גם זו לקרבה. גברת מאירוב, אמו של שאול, היתה ידידת־נפש של סבתי אסתר, ומבקרת קבועה בביתנו. חברי "ההגנה" לשעבר התייחסו אל שאול בכבוד רב, ואנשי הפלי"ם רחשו לו אמון.

מדוע הוא רוצה לפגוש אותי? חשבתי ושיתפתי את חברי בתמיהתי.

"שום תועלת לא תצמח מפגישה בלתי־מחייבת כזאת," אמר אלכס צבירן, שהיה מבוגר מאיתנו ובעל ניסיון בענייני איגודים והסכמי עבודה. "אביגור איננו איש האיגוד המקצועי, מימיו לא היה פועל שכיר, תמיד היה ב'שו־שו' ביזנס. אני חושש שזאת מלכודת."

"אני לא רואה כל חיסרון בפגישה," חלק עליו חזי ארקין, "מה אנחנו מסכנים? שישמע מה יש לנו לומר, וגם לנו לא יזיק אם נמרוד ישמע מה יש לו להציע. אולי חל שינוי בחלונות הגבוהים? אולי מישהו מחפש קשר בלתי־רשמי? תמיד נוכל לדחות מה שלא נראה לנו. אסור לסרב להזמנה כזו. בוודאי לא אנחנו."

"יש עוד אפשרות," אמרתי, "אמי סיפרה לי שרבים מחבריה, מפא"יניקים ותיקים, הביעו בפניה הסתייגות מטיפולו של אלמוגי בפרשה שלנו. אחדים הזכירו לגנאי את השיטות הידועות של אבא חושי ואלמוגי מלפני קום המדינה. רק מעט מאוד אנשים משתגעים אחריהן. כמה חברים של הורי אפילו שקלו פנייה לבן־גוריון, בהנחה שאם הוא יתערב ויוציא את הטיפול במשבר מידי ההנהגה החיפאית הכול יבוא על מקומו בשלום. אינני יודע מה עמדתו של שאול. אולי אלכס צודק, אבל לדחות לא הייתי מציע."

"אני לא מרגיש טוב עם כל התרגיל הזה," אמר חיים צוקר, "למה הוא עוקף את הגוף הנבחר שלנו? יש לנו כתובת. הטלפון שלנו לא מנותק. מה העניין? מצד שני, עד עכשיו לא דחינו שום גורם שביקש לדבר איתנו. אולי שאול אביגור פנה אל נמרוד בגלל הקרבה המשפחתית, וייתכן שהוא זוכר אותו מהפלי"ם. מה זה חשוב? נמרוד מזוהה עם הכינוס, בכך אין ספק, ופגישה איתו היא מעין הכרה עקיפה. שייסע."

"כולם אותו דבר," סינן מכס גלזנר בין שיניו, "אני לא מאמין לאף אחד מהחבר'ה האלה, מלה אחת. הכל פלאברה. חבל על הזמן."

"מה אנחנו מפסידים, מכסי? עד הבוקר אני כאן בחזרה," אמרתי לו.

"בסדר, בסדר, סע. הלוואי שאני טועה. תמיד אתם אומרים שאני רואה שחורות, אבל, מה לעשות, עד עכשיו לא טעיתי."

"אני מציע סיכום," אמר אהרון שטארק, "נמרוד נוסע, משמיע, שומע וחוזר עד הבוקר."

בדרך מחיפה לחולון סיפר לי אבי על ענייני המשפחה, ואני עידכנתי אותו בהתפתחויות בחזית המים.

"רק שלא יהיו לך ציפיות מי־יודע־מה," אמר לי כאשר התקרבנו לביתו של רופא השיניים מאירוב, אביו של שאול, בקריית עבודה (כיום חולון).

נכנסנו ומצאנו את שאול שוכב על הספה.

"שבו," אמר לאקונית ולא קם ממשכבו. התיישבנו והוא שב והפטיר בלי להפנות אלינו את פניו: "ספר."

תיארתי בקיצור את השתלשלות העניינים. שאול שכב בעיניים עצומות כשקוע בשרעפים. כשסיימתי את דברי השתררה שתיקה. אחרי דקות אחדות פלט שאול ארבע מלים, לאט, ברור, בקול נמוך ובהדגשת כל מלה:

"אסור להשבית את הצי."

"איזו אפשרות אחרת יש לנו, לפי דעתך?" שאלתי.

שאול לא ענה לי. אחרי שתיקה נוספת חזר על אותו משפט, באותו קול ובאותו טון: "אסור להשבית את הצי," ולא יסף. אחר־כך הסב את פניו לקיר, כאומר: זמנכם תם. אמרנו שלום ויצאנו.

"בוא, נקפוץ הביתה לפני שאתה נוסע לחיפה," אמר לי אבי כשהתיישבנו במכונית, "לפחות תאכל ארוחה שתצדיק את הנסיעה המצחיקה הזאת." שנינו פרצנו בצחוק רם. קשה להיות יותר מגוחך מאדם שהטון הסמכותי שלו מרשים את עצמו בלבד.

החושך כבר ירד על שכונת ברוכוב כשקרבנו אל גוש העצים כבדי הצמרת שהסתירו את ביתנו הקטן. עברנו בשער הברזל הכורע תחת נטל שיחי הוורדים המטפסים ופסענו על מרבד עלי השלכת הרך שכיסה את שביל הכניסה. ריח טחב עלה מן האדמה הרטובה מגשם והתמזג בריח עצי האורן הגבוהים שענפיהם כיסו את גג הרעפים המחודד וסגרו עליו מכל העברים. הכרתי כל עץ בחצר וידעתי את מקומו של כל שיח. כאן האבוקדו, האנונה והמנגו, שם הפיטנגו, הפיג'ויה והשסק, והלאה עצי ההדר ועצי הגויאבות. הכול במקומו, כל מה שזכרתי במרחקים.

בין חרכי התריסים נראה אור. אמא קיבלה את פני במבט קורן ועד שהתקלחתי והתגלחתי כבר היה השולחן עמוס כל־טוב. עגבניות ומלפפונים אפילים, ביכורי צנוניות ובצלצלים, פטרוזיליה ושמיר מן הגינה. שמנת וחריצי גבינה מעשה־בית מהרפת וביצים טריות מן הלול. תוצרת משק הבית שלנו, פרי עמלם של הורי, שסייע לנו בימי הצנע.

"נו?" שאלה אמא, "אני כבר מתפוצצת."

היא הכירה היטב את שאול, ובכל זאת נדהמה ממה שסיפרתי. אבא אישר את דברי.

"זה כל מה שהיה לו לומר לך? הרי לא אתה ביקשת להיפגש איתו! זה הוא שהזמין אותך!"

"בקושי אמר גם את ארבע המלים האלה," אמרתי.

"חוצפה!" אמרה אמא בזעם. "אני מצטערת אבל אין לי מלה אחרת. מר חשובסקי!" זה היה תואר־הגנאי שאמא נהגה להדביק לאנשים שסיגלו לעצמם גינוני שררה מגוחכים.

"הצנוע הידוע," מילא אבא אחריה.

כדי להפיג את המועקה סיפרתי להם סיפור ששמעתי משאול ביבר, ידיד ורע מימי הפלמ"ח וההעפלה. יום אחד, בהיותו במחנה גראנד ארנאס בצרפת, קיבל ביבר מברק הוראה להתייצב בהקדם האפשרי במשרדו של שאול אביגור בג'נבה, שווייץ. הוא צרר בחיפזון את מברשת השיניים ובלי שאלות וחקירות חש לתחנת הרכבת, בחינת נעשה ונשמע. יומיים היטלטל בדרכים בטרמפים, מחמת חסרון־כיס, ובבוקר היום השלישי עומדות היו רגליו מול דלת משרדו של המפקד.

"שאול יצא," אמרה לו המזכירה כמעט בלחש, כאורח דיבורו של מנהלה, "שב שם, בבקשה, והמתן."

"מתי ישוב?" הקשה ביבר.

"אינני יודעת. שאול אינו נוהג למסור פרטים כאלה."

ישב ביבר שעה, ישב שעתיים, ובשעה השלישית הכריעו אותו הרעב והצמא. הוא קפץ לרגע קט למזנון הסמוך, לחטוף, כדבריו, סנדוויץ' צר ובירה לחץ, ומיד חזר למשרד בריצה. לשמחתו נודע לו ששאול חזר, אבל למרבה הצער אין הוא פנוי. המזכירה הצביעה שוב על הכיסא, וביבר מילא אחר ההוראה. הוא המתין כיאות, והמשיך להמתין בסבלנות, עד שאמרה לו המזכירה שככל הנראה לא תצא הפגישה אל הפועל באותו יום. מוטב שיבוא מחר. למחרת, כאשר זכה סוף־סוף להיכנס לחדר, שאל אותו שאול: "מה נשמע?"

"ואני," סיפר לי ביבר, "הייתי בטוח כל הדרך ממרסיי לג'נבה, שהנה, הנה, אני הולך לקבל את הג'וב של החיים שלי."

את אמא שלי הסיפור הזה לא הצחיק.

"זה כל מה שהיה לשאול לומר לך?" שאלה שוב.

על שולחן המטבח היו פזורים גיליונות "דבר". כותרת ענק, לרוחב כל העמוד הראשון זעקה:

"בן־גוריון: הימאים – אויבי המדינה"

"האיש הזה, בן־גוריון, לא השתנה עם השנים," אמרה אמא, "בדיוק כמו אז." "אז", בלשון חברי גדוד העבודה לשעבר, היתה מלת צופן לימי משבר הגדוד.

"בהבדל אחד," אמר אבא, "הבדל משמעותי. בן־גוריון תבע מאיתנו ציות ללא תנאי למרות ההסתדרות, אף כי ידע שהגדוד קיבל ללא סייג את סיסמתו, קומונה כללית של פועלי ארץ־ישראל. הרי זו היתה הפרוגרמה שלנו. זעמו ניתך עלינו רק כאשר החלטנו לבחור גוף שינהל את העניינים הפנימיים של המשק שלנו. במקרה שלכם הוא חושש, בצדק או לא בצדק, שהימאים אוהדים את יריביו הפוליטיים, או לפחות שחלק מכם נוטה לשמאל." אחרי שתיקה קצרה הוסיף אבא בחיוך, "לפחות במקרה אחד אני יודע שאינו טועה."

"אתה זוכר, יהושע, איך הוא איים עלינו אז?" שאלה אמא.

"ערב אחד, אחרי שבחרנו את ועד הגדוד, הופיע בן־גוריון בתל יוסף וביקש לכנס אסיפה כללית," סיפר לי אבא, כשראה שאינני מבין למה מתכוונת אמא. "הוא דיבר על מרות ההסתדרות, על משמעת כערך עליון בארגון מהפכני, ועל חובתם של כל חברי ההסתדרות לציית להוראות מזכיר ההסתדרות."

"כמו היום אני זוכרת את השאלה שזרק לנו, ברטוריקה הדרמטית

שלו: 'של מי המשק הזה?' ומיד השיב בעצמו: 'אני קובע שהמשק הזה שייך להסתדרות!'"

אמא חיקתה את הקרשצ'נדו הפסקני של בן־גוריון, והוסיפה: "ואת זה הוא הטיף לנו, לאנשים שהקימו ובנו את המשק! בן־גוריון הציג לנו אולטימטום. הוא דרש במפגיע שההתקשרות בין גדוד העבודה למרכז החקלאי, בעל הקרקע, תהיה אישית, שכל אחד יחתום על חוזה אישי ורק אז תהיה לו זכות של חבר משק. ממנהיגי הגדוד דרש להציג דוגמה אישית, לחתום ראשונים, מיד ובו במקום, לעיני כולם. הוא חשב שהוא יכול להפוך אותנו לאריסים! הוא איים שמי שלא יחתום יסולק מההסתדרות ויגורש מהמשק!"

לפי הכעס בקולה היה אפשר לחשוב שהדברים האלה התרחשו אתמול.

"כן, כך זה היה," אישר אבא, "מצפה לכם ניסיון לא קל. אני רוצה, רוצה מאוד, לקוות שהמאבק שלכם ייגמר אחרת, באופן פחות עצוב. לשבור לא קשה; לתקן אי־אפשר לפעמים. היה טוב אילו מישהו היה אומר לו את זה פעם."

דברים דומים שמעתי בימי השביתה ושנים רבות אחריה, גם מאנשים שאי־אפשר להגדירם כיריבים רעיוניים של מפא"י.

סיפרתי לדקלה על הפגישה המוזרה עם שאול, ולהפתעתי היא לא התפלאה. אבל על השיחה בבית, אחרי הפגישה, היה לה מה להגיד.

"לא תמיד הכלליות היא דבר שלילי," אמרה, "גם הממלכתיות זה לא בכל מקרה מן השטן. תלוי בנסיבות. הצרה היא שכל־כך קל לסלף דברים. הרי בשם 'הצנטרליזם־הדמוקרטי' והעיקרון של 'החלק כפוף לשלם', נעשות כל־כך הרבה מהנבזויות בברית־המועצות שלך."

"זה לא בדיוק כך," השבתי.

"מדוע לא?"

"מפני שכדי להגשים מפעל כביר כמו מהפיכה, אין כנראה מנוס מריכוזיות זמנית. זה מה שקורה בברית־המועצות. 'כשחוטבים עצים עפים שבבים'."

"בדיוק למליצה הנבובה הזאת חיכיתי," ליגלגה דקלה.

"זאת לא מליצה, זאת עובדת חיים," התגוננתי במורת־רוח.

"ומדוע אתה חושב שאצלנו זה אחרת?" אמרה בת־דודי המעצבנת, "אני נגד 'הצנטרליזם הביורוקרטי' שם וכאן ובכל מקום בעולם. זה יכול

להביא רק לתוצאות שלא מוצאות חן בעיני. לידיעתך, מה שקורה כאן זה פסיק לעומת מה שקורה שם."

היא היתה בטוחה ששיכנעה אותי ולי לא היה ספק שהיא טועה. כאילו חזרנו למשחקי הילדות שלנו, כשהיתה מכריזה, "אחד אפס לטובתי," ואני הייתי אומר, "לא נכון, אני ניצחתי."

שביתת הימאים יצאה לדרך

ה"מתנדבים" הראשונים גויסו "להצלת צי הסוחר" על־פי הרשימות של פסולי תעודת היושר, שנמנע מהם להתקבל לעבודה בים בגין עבר פלילי, ושל הימאים שהורחקו מן האוניות בגלל עבירות משמעת. היו ביניהם עבריינים ידועי־שם בחזית המים של חיפה. אחר־כך "התנדבו" גם צעירים רבים שרצו לטייל בעולם וניצלו את ההזדמנות. וגם, למה אכחד, אנשים שנענו בתום־לב לקריאה "להציל את המולדת". נראה שכמה "פטריוטים" התרשמו מהאשמה החמורה שטפל עלינו אלמוגי: "ערבים מוואדי ניסנס ומוואדי רושמייה תומכים בימאים," שומו שמים! אחדים מתמימים אלה היו אנשי פלי"ם לשעבר. לא עם כולם הספקנו להיפגש, אבל כמעט כל אלה שנפגשנו איתם פנו לאחור, אחרי השיחה, ושבו לקיבוציהם. יותר מכל נימוק אחר השפיעה עליהם השאלה שהצגנו בפניהם: איך היית מרגיש ומה היית אומר אילו הביאו אותנו לקיבוץ שלך, להתערב ולהכריע בכוח בחילוקי־דעות או בסכסוך פנימי בתנועה הקיבוצית?

עד סוף השבוע הראשון הפליגו האוניות "אילת" ו"עכו" עם צוות "מתנדבים" חלקי. "פלוגות הפועל" ניהלו נגדנו תעמולה רעשנית ממכוניות עם רמקולים ומכבי־האש טרחו בהסרת הפרסומים שלנו מהקירות בעיר התחתית וליד הנמל, או בכיסוי המודעות שלנו במודעות של מועצת הפועלים. מדי פעם פרצו תגרות ביניהם ובין כוחותינו, והמשטרה מיהרה לעצור תמיד את הצד הבלתי־צודק, את הימאים כמובן. מהאוניות שהיו בלב־ים הגיעו אלינו מברקי הזדהות בזה אחר זה. המברקים הראשונים נשלחו מאוניות הנוסעים. הצוותים הגדולים של אוניות אלה היו יעד ללוחמה פסיכולוגית מצד עסקני האגודה ומועצת פועלי חיפה. גם לפני הסכסוך ניהלו פעילי מפא"י החיפאיים תעמולה אינטנסיבית באוניות הנוסעים. רבים מאנשי הצוותים של אוניות אלה, בעיקר ממחלקת המשק, היו חברים רשומים במפא"י. ואף־על־פי־כן, הצביעו כמעט כל הימאים באוניות הנוסעים עבור רשימת "הנציגות הזמנית", ונורות האזעקה נדלקו במשרדי מפא"י

ברחוב החלוץ. העסקנים הבינו שרבים מהרשומים במפלגתם אינם מפא"יניקים אלא כראיניקים, העלולים להכזיב בשעת מבחן.

אבא חושי, יוסף אלמוגי ועסקנים נוספים ירדו בכבודם ובעצמם לנמל, כדי לקבל את פני ה"קדמה" ולהשפיע על ימאיה בעצם נוכחותם שלא יצטרפו למתפטרים. אנשי הצוות, שלא היו בארץ בתחילת הסכסוך, ביקשו שנבוא לאסיפת הסברה על האונייה. הם סיפרו לנו שכאשר היו בלב־ים התקבל באונייה מברק ממזכיר מועצת פועלי חיפה ובו מידע על קבוצת מסיתים שהשתלטה על צי הסוחר.

כאשר הגענו, חזי, מכס, אהרון ואני, לאונייה, לפי בקשת אנשי הצוות, מצאנו על סיפונה את דן גלעד, הממונה הישן־חדש על לשכת העבודה לימאים, ואת מר לאנגר, מזכיר איגוד המלצרים בחיפה. שניהם השמיעו נאומים ארוכים באסיפת הצוות והיה נדמה שהרוח נוטה לטובתם. אחדים מעובדי המשק ניענעו בראשיהם ומילמלו דברים שהיה אפשר לפרשם כהסכמה. אחרי גלעד ולאנגר דיברנו אנחנו, נציגי הכינוס. היושבים באולם נעצו בנו מבטים שואלים. האסיפה ההיא זכורה לי בעיקר בגלל החדרניות, שהרשימו אותי בנחרצותן ובאומץ־לבן. בהומור עוקצני הציגו הבנות שאלות שלנציגי הממסד היה קשה לענות עליהן. הם ניסו לטעון: "אתן תמימות. אתן מנותקות מן המציאות," אבל דבריהן של הבנות הפריכו את הטענה הזאת, ואנחנו לא הסתרנו את גאוותנו ואהבתנו לאמזונות שלנו.

חיים, הטבח מה"דרומית", דיבר בביישנות של מי שאינו מורגל לשאת דברים בפרהסיה, אבל גם ברהיטות, שגברה ממשפט למשפט. הוא העמיד את שני נציגי השלטון במקומם והטיח בפניהם את דעתו על מתק־השפתיים שלהם. האסיפה, שהחלה בסימני־שאלה, הסתיימה בסימן־קריאה. כל צוות ה"קדמה" הצטרף להחלטת הכינוס והגיש את התפטרותו.

ב־16.11.51, נתפרסם בעיתונות שיושב־ראש הכנסת, י. שפרינצק, שהיה באותו זמן גם נשיא המדינה בפועל, עומד להתערב בשביתת הימאים ולנסות להביא את הסכסוך לסיומו. למחרת נכתב שכוונת הנשיא לא תצא לפועל בגלל התערבות מלמעלה (מעל לנשיא?).

ביום ד' ה־21.11.51, התקבל בבית יורדי־ים, מברק:
"אגודת הימאים, חיפה.
"בשם מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית הריני קורא לאגודתכם

ולחבריה לא להכניס את ספינות העולים למעגל ההשבתה. מבלי להתערב בעצם מלחמתכם המקצועית ומבלי לקבוע עמדה כלשהי עלי להעיר שהשבתת האוניות 'ארצה', 'גלילה' ו'נגבה', העסוקות בהסעת עולים בלבד, עלולה לפגוע באופן חמור בעבודת העלייה. ודאי ידוע לכם שה־1 בינואר, יום העצמאות הערבית של לוב, היא שעת האפס לגבי העלייה מנמל טריפולי ועלינו להעלות משם עד סוף דצמבר עוד 3000 נפש בערך. דחיית ההפלגות מנמלי מרסיי ונאפולי תגרום סבל רב למחכים בתור לעלייתם, במחנות מעבר. מובטחני שתענו לקריאתנו לבל פגוע במפעל העלייה היקר לכולנו. מחכה לאישורכם הדחוף.

"יצחק רפאל, ראש מחלקת העלייה".

הזדמן לי להכיר את המצב בלוב כאשר הפלגתי על אחת מאוניות הנוסעים בקו טריפולי־חיפה והייתי עד ראייה להסתערות המון מוסת שיצא מן המסגדים אחרי תפילת יום שישי, ופרץ לנמל כדי לתקוף את אונייתנו ולפגוע בנוסעיה.

הדיון בבקשתו של יצחק רפאל היה הקצר מכל דיוני הכינוס. בו במקום הסכמנו להיענות לפנייתו. הודענו למחלקת העלייה בסוכנות ולמשרד התחבורה שימאי האוניות המיועדות להפליג ללוב לא יעכבו את האוניות בגין השביתה, כמובן, בתנאי שהאוניות האלה אמנם מיועדות למטרה שעליה מדובר.

למחרת בבוקר פירסמו העיתונים את תשובתנו ליצחק רפאל, יחד עם תגובתו של אלמוגי: "ההסתדרות והמדינה לא ייכנעו לסחטנות של הימאים!"

נכונותו של אלמוגי לעקוף את ראשי הסוכנות ולסכן את יהודי לוב, כדי להפנות אצבע מאשימה נגדנו, אם יקרה אסון, לימדה אותי עד היכן הוא ושכמותו מוכנים להרחיק לכת. לא היה לי ספק אז ואין לי ספק היום שמשחק כל־כך מסוכן בגורלם של יהודי לוב, לא יכול היה להיות החלטה של אלמוגי לבדו.

ב־22.11.51 החליט הכינוס לתקן את השגיאה שעשינו בהודעת ההתפטרות, ולעבור ממגננה למתקפה. למדנו מהביקורת שספגנו מתומכינו, מנהיגי מפ"ם ומק"י ומהעיתונים "על המשמר", "קול העם" ו"העולם הזה". תפשנו שההתפטרות שיחקה לידיהם של העסקנים במועצת פועלי חיפה ובוועד הפועל של ההסתדרות והקלה עליהם לגייס מפירי שביתה במסווה של "מתנדבים". מבחינה מוסרית לא היה הבדל

בין התפטרות, כאקט של מחאה, ובין שביתה; מבחינה פורמלית היה הבדל. מי שרצה "להחליף דור זה של ימאים" (כפי שהתבטא שאול אביגור אחרי זמן לא רב), העריך כנראה שזאת ההזדמנות ואין להחמיצה.

המזכירות, שנבחרה בכינוס, פנתה רשמית אל חברות הספנות והציעה לקבוע מועד למשא ומתן על חוזה עבודה חדש, שכן תוקפו של חוזה העבודה הישן פג. קיבלנו מהנהלת חברת "שהם" תשובה שלילית, והכרזנו על סכסוך עבודה.

שביתת הימאים יצאה לדרך.

שני עיתונים הפגינו בימי השביתה כושר אקרובטי. ביטאון מפא"י, "הדור" וביטאון ההסתדרות, "דבר", סיפרו יום אחד על אונייה שהצוות שלה הודיע שלא יצטרף לשביתה. למחרת בישרו שרוב הימאים באותה אונייה אמנם שובתים אבל רבים מהם מתכוונים לשוב לעבודה, וביום השלישי הסבירו שחרף רצונם העז לחזור לעבודה ממשיכים הימאים לשבות מפחד חבריהם. יום־יום הודיעו שני העיתונים הללו שהימאים מיואשים, מדוכאים, שבורים, ומסכימים להפסיק את השביתה ללא תנאי. שוב ושוב כתבו שמטה השביתה מוכה בהלה, הכינוס מפולג ומתפורר והימאים הגיעו אל סף הכניעה. בוקר־בוקר היה אלמוגי מנפיק הודעה לאמצעי התקשורת: הסכסוך עומד להסתיים בכניעת הימאים. רוב הימאים מסתייגים מנציגיהם ובסתר־לבם הם מתנגדים לשביתה.

הודעות הקוראות למעשי אלימות זויפו והוצגו כאילו באו ממטה השביתה, כדי להצדיק אלימות־נגד. לא היה לנו קל להתמודד עם מבול הכזב הזה באמצעינו הדלים. עשינו כמיטב יכולתנו. פירסמנו כרוזים ומודעות מעל דפי העיתונים שהסכימו לפרסם את דברנו: "על המשמר", "קול העם" ו"העולם הזה".

"הארץ", "הבוקר", ו"הצופה", שמרו על נייטרליות זהירה ובהזדמנות זו הטיפו לבוררות חובה ואיסור שביתות. "חירות" היה במצב מיוחד. היה עליו לתמרן בין הקו הרביזיוניסטי המסורתי, השולל כל מאבק של עובדים, לבין תשוקתו לנגח את מפא"י. עיתוני הצהריים, "מעריב" ו"ידיעות אחרונות", נתנו ביטוי לשני הצדדים. בידיעות ובכתבות של הכתבים המקומיים, רפאל בשן ויצחק וויט, שהיטיבו להכיר את המציאות המקומית, ניכרה הסתייגות מן הממסד החיפאי, ואילו מערכות העיתונים נטו להימנע מפרסומים מרגיזים, כמו בעיתוני הבוקר.

ב־18.11.51, כתב דוב שובל ב"על המשמר", שעסקני מועצת פועלי חיפה נדהמו כאשר נוכחו לדעת שהימאים אינם משחקים לפי הכללים המקובלים בעירם. עניינים כמו אלה שקרו באגודת הימאים "מסתדרים" בדרך־כלל באמצעות מכתב אזהרה, ביקור של גברתני "פלוגות הפועל" או בהחלפת חברי ועד סוררים. בדרישות הימאים, כתב שובל, אין אלמנט חדש. המזכירות הקודמת היתה ראויה לאמון ותמיכה לפי תפישתם הדמוקרטית של עסקני מפא"י, מפני שהיתה ממונה, ואילו המוסדות הנבחרים אינם מאנ"ש. ניסיונות לסכסך ולהפריד כדי למשול, נכשלו אצל הימאים.

יום אחרי שהגיעה ה"קדמה" לחיפה פירסם "דבר" סנסציה: על־פי השמועה הגיע לידי הימאים השובתים סכום של 6000 לירות, ממקור בלתי־ידוע. בסופו של דבר הוגדרה הידיעה כ"בלתי־מבוססת", אבל הפרסום על כך היה בעמוד פנימי ובאותיות קטנטנות.

מזכיר ההסתדרות מרדכי נמיר הביע חשש: דרישת נציגי הימאים, שחברות ישראליות יקבלו לעבודה ימאים זרים רק באמצעות ארגוני העובדים בארצותיהם, נועדה להסגיר את הימאות העברית לידי הקומוניסטים.

אמנם בהצעתנו נאמר במפורש שההחלטה בדבר הארגון הייציג של העובדים בכל מדינה תהיה בידי הוועד הפועל של ההסתדרות, אבל מזכיר ההסתדרות התעלם מהפרט הזה.

"הדור" ידע לספר לקוראיו: "אם ינסו הימאים להישאר על האוניות, צפויות התנגשויות".

מנהל בית יורדי־ים היה ידוע ביחסו החם לימאים. "אין דבר," היה אומר לימאי שלא הפליג ולא היה יכול לשלם בעד לינה או ארוחה, "לא בוער. שיהיה על החשבון. תשלם בפעם אחרת." אצלו היינו מפקידים למשמרת חפצים אישיים ולידיו היינו מוסרים מכתבים למשלוח ומקבלים ממנו מכתב פוסט־רסטנט.

בוקר אחד ניגש אלינו מנהל הבית ופניו לא היו כתמול שלשום. הוא גימגם במבוכה: "אני מוכרח לומר לכם משהו. תראו, הנהלת 'חבל ימי לישראל' החליטה לא להרשות לכנס אסיפות בבית יורדי־ים."

נדהמנו. הרי מיום שהבית נמסר לניהולו של "חבל ימי לישראל" התקיימו בו אירועים, שמחות ואסיפות לעתים קרובות. שאלנו אותו: "האם מעכשיו תהיה כל פעילות ציבורית אסורה בבית יורדי־ים, או שרק אסיפות ימאים אינן רצויות בו?"

"הכוונה היא לאסיפות שלכם," השיב אב־הבית ברוח נמוכה ובעיניים מושפלות.

"אם כך, נפנה ל־.B.S.S," אמרנו, "נראה מה תהיה תשובתם."

"בריטיש סיילור'ס סוסייטי", עמותה שלא לצורכי רווח, הוקמה באנגליה במאה הקודמת לשירותם ורווחתם של יורדי־הים. בבעלותה מועדונים, בתי ימאים ומרכזי מידע שימושי לימאים בחמש היבשות. תוכן שיחה זו, ובמיוחד המשפט האחרון שלנו, דווח, כנראה, למי שרווח, ומאז לא הפריע לנו איש מהנהלת החבל הימי לישראל להמשיך בפעילותנו בבית יורדי־ים.

ב־23.11.51, פורסמה בעיתונים, בכרוזים ועל לוחות המודעות ברחבי הארץ "קריאת אחים לימאים השובתים", בחתימת אמנים, אנשי־רוח, סופרים, משוררים ואנשי אקדמיה.

קריאת אחים לימאים

ימאים –

אתם שכיוונתם את צי הספינות העברי בלילות ההעפלה האפלים –

אתם הנחשונים שזנקו אל הים הסוער, בנשאם את עמם עלי שכם –

אתם שמתוך שורותיכם יצאו גדודי הפורצים וההורסים: צי האויב בים –

אתם קצינים ומלחים פשוטים, מניחי היסודות לצי ישראל ונושאי דגלו על פני ימים –

אתם המוקעים היום כ"ספסרי שוק שחור", כ"סוכני קומאינפורם וחברות זרות", כ"חמומי מוח" וכ"פורקי עול מרות" –

אנו, חבריכם ביבשה, הקשורים בכם בקשרי המאבק והמלחמה, מסרבים להאמין לעלילות אלה!

יודעים אנו, כי לוחמים אתם על זכותו הראשונית של כל ימאי בעולם, כי לוחמים אתם על נציגות נבחרת וחוקית, נגד משטר של "כל אנשי המלך" הפושה לאסוננו בארץ זו, נגד מינויים־מטעם של "אנשי שלומנו" –

אנו קוראים לכם –

תתחזקו במלחמתכם!

מנגד, ליד החוף, רואים אתם את ספינותיכם – בתיכם המשותקים – אולם, הצי שכל כבל מכבליו קושר אתכם אליו, לא יניח לנתקכם ממנו.

לא יופעל צי ישראל על־ידי "מתנדבים" במשכורת להפרת אחוות ימאים, אשר לא חזון הימאות העברית מפעם בלבם!

- יוסר החרם וההסגר מאיגוד הימאים הישראליים!
- תוכר הנציגות הנבחרת!
- יעלה הקיטור מחדש בידי בניהן החוקיים של הספינות!

יצחק שדה, חיים גורי, אורי אבנרי, חיים חפר, אברהם ניניו, ירוחם כהן, שמעון צבר, מיכאל קון, נפתלי בזם, אורי סלע, גרשון פלוטקין, א. ב. יפה, מתי מגר, משה שמיר, חיים גליקשטיין, אלכס נוריאל, נועה אשכול, משה רבינוביץ, נתן שחם, אבא קובנר.

ביום ה', ה־22.11.51, הודיע "הדור" שארווין זיטנפלד סולק ממפא"י. באותו יום הגיעו לבית יורדי־ים כמה נערים, חברי "הנוער העובד", כדי להצטרף לאיגוד הימאים. הם סיפרו לנו בעליצות שהוצע להם לעבוד על אוניות תמורת שבע לירות ליום (כפליים משכרו של ימאי מקצועי בוגר) בתוספת זכויות מפתות: מחצית השכר במטבע זר, הקלות במס ופטור מתשלומי מכס.

"בתנאים האלה גם אני מוכן להתנדב לצי הסוחר החדש של אלמוגי," אמר מכס.

פועלי מספנות "העוגן" ו"הימה" שלחו מכתב מחאה לוועד הפועל של ההסתדרות ובו התרעה: שירותם של אנשים בלתי־מקצועיים באוניות מסכן אותנו, העובדים בתיקוני כלי שיט, שלא לדבר על הסכנה הנשקפת למפליגים בכלי השיט, לרבות אותם אנשים בלתי־מקצועיים.

ה"קדמה" הפליגה למרסיי עם צוות מצומצם של "מתנדבים" וכתב חרוץ, שצלחה עליו רוח השירה, פירסם ב"דבר" כתבה לירית, המשובבת את הלב עד היום: ..."הנה עולים על האונייה הנווט ורב־החובל, ופונים אל גשר הפיקוד. נשמעת צפירה ממושכת, לאות שנותקו החבלים והורמו העוגנים, ולאט־לאט זזה האונייה במלוא אורותיה לאורך המעגן. כל אותו זמן ליוו המוני פועלים בחוף ומעל הגגות סביב את ה'קדמה' המפליגה למרסיי. ההתרגשות היתה רבה. עם צאת האונייה לים הפתוח, נראו פה ושם פועלים לוחצים ידיים ומאחלים הצלחה בנסיעה"... אם בעיני איש היבשה נראים דברים אלה רק שמאלץ דביק וחסר עניין, בעיניו של ימאי זה גיבוב דברי הבל, פרי־עטו של כסיל נבער, שאינו יודע להבדיל בין חרטום לירכתיים. אונייה אינה צופרת "לאות שנותקו החבלים". את העוגנים אין מרימים מפני שליד הרציף אין מטילים אותם. על הגגות סביב הרציף אין מקום לעמוד, ואלה רק חלק מהשטויות. כתבות מסוג זה שימשו לנו כחומר היתולי בערבים הארוכים של תקופת השביתה. בצד הכתבה ההירואית הנ"ל פירסם "דבר" רשימה ארוכה של מתנדבים, "בעלי מקצוע מעולים": פ., מכונאי עתיר ניסיון; י., קצין סיפון מעולה; ו., ספן ותיק; ד., אלחוטאי משובח; א., מפעיל מכונות בעל מוניטין; מ., יורד־ימים מנוסה וכו' וכו', מיטב הנוער, מלח הארץ! היכן היו כל העילויים הללו עד השביתה? ומדוע נשמרו שמותיהם בסוד?

ב"הדור" התפרסמה מודעה: "הערב ב־8, כינוס ימאים חברי מפא"י ואוהדים, בסניף מפא"י בחיפה". אלכס צבירן שקרא את המודעה אמר:

"למפא"י אין אוהדים שאינם חברים בה. מה שמייחד אותה ממפלגות אחרות זה שיש לה חברים שאינם אוהדים אותה."

ב־23.11.51, היום השנים־עשר למאבק, יצא גיליון ערב שבת של "הדור" בכותרת: "הימאים דורשים איגוד הסתדרותי!" שתי מסקנות מוזרות נגזרו מן הכתבה. א) הימאים, שאך לפני זמן קצר בחרו ברוב סוחף את נציגיהם לכינוס, שינו את טעמם ועכשיו הם דורשים איגוד הסתדרותי. ב) איגוד הימאים, שהיה קיים כל השנים, לא היה הסתדרותי. "הדור" גם הודיע שחלק מן הימאים שהתפטרו החליטו להצטרף לאיגוד החדש. לא הבנתי. מדוע רק חלק? מדוע לא כל הימאים כאיש אחד? אם כבר אז כבר!

באותו גיליון גם סופר שאלמוגי (שהאשים אותנו בפעילות מפלגתית) כינס אסיפות ומפגשים בביתו הפרטי ובמועדון של מפלגתו. יונה יגול, אחד מעסקני מפא"י, הגדיל לעשות וכתב באותו גיליון של "הדור" שיש למצוא "תשובה הולמת" למה שעוללו הבחירות למוסדות איגוד הימאים. הוא קבל על כך שחוקת ההסתדרות וחוקי המדינה אינם נותנים תשובה לשאלה: כיצד לסכל תוצאות בלתי־רצויות של בחירות?

"אחריות (לאומית) זו מכתיבה את שיטת החיסול של ה'פוטש' הימאי," קבע יונה יגול. אם חוקת ההסתדרות, מרותה וכוחה אינם מספיקים לערוב לקיומו של שירות חיוני, דרושים צעדים אחרים, שאינם בהכרח במסגרת חוקת ההסתדרות.

יום אחד אחרי ש"הדור" הודיע כי רוב הימאים של האונייה "גלילה" לא הצטרפו לשביתה, פירסם "דבר" שמתנדבים מפעילים את ה"גלילה". "על המשמר" דיווח שהמשטרה הורידה בכוח את ימאי ה"גלילה" השובתים. "דבר" בישר לפועלי ארץ־ישראל שהם מגנים את הימאים השובתים, והודיע להם שמצב חירום הוכרז בנמל חיפה, ושראש־הממשלה, דוד בן־גוריון, בא לחיפה ונפגש עם ראשי ההסתדרות והעירייה. לדברי אותו כתב השתתפו אנשי צוות ה"קדמה" באסיפת ימאים שכונסה בבית ההסתדרות, והביעו חרטה על שנגררו אחר תעמולת המסיתים. באסיפת ימאים המונית(?) אמר אלמוגי: "אני מודה שמפא"י חטאה הרבה לימאים, לא דאגה להם במידה מספקת בהדרכה ובהסברה, והיו סיבות לכך." ימאים שהשתתפו באותה אסיפה סיפרו לנו אחר־כך שבאסיפה לא הותרו שאלות.

טועה מי שסבור שמלים אלה מעידות רק על צדקנות שהגיעה אל גבול הצביעות. הן גם מלמדות על תפישה, שלפיה יש לדאוג לימאים

ולהעניק להם הסברה והדרכה, אבל אסור להניח להם את ניהול ענייניהם.

באותו ליל שבת, ה־23.11.51, התקיימה בבית יורדי־ים מסיבה שהשתתפו בה ימאים רבים ואורחים, חברי ועדי עובדים. להקת "הצ'יזבטרון", שקמה לתחייה לצורך זה, הופיעה בכמה מערכונים והרימה את המוראל. משטרת ישראל עצרה אמנים ועיתונאים שהדביקו בחוצות הערים את הכרוז "קריאת אחים לימאים השובתים". אורי אבנרי ויוסף ("בומבה") צור נעצרו בתל־אביב ודידי מנוסי (מפא"י) נעצר בירושלים.

ועד הפעולה הציבורי לעזרת הימאים אירגן אסיפת הסברה בירושלים, בשבת, 24.11.51. האולם היה מלא ורבים צבאו על הדלתות בחוץ. היושב־ראש, יעקב אגמון מקיבוץ "הראל", העמיד את הקהל הרב על רגליו כשהכריז: "איש מאיתנו לא ינוח ולא ישקוט עד שהצדק ינצח והימאים יזכו במה שמגיע להם בדין ולא בחסד, בייצוג נבחר!"

ביום א', 25.11.51, הודה "דבר" בחצי־פה ש"המצב מעורפל" באונייה "ארצה". לפני־כן, כשהיתה האונייה בלב־ים, כתב אותו עיתון שהצוות שלה מתנגד לשביתה ומסתייג מנבחרי הכינוס; עתה, כשהגיעה לחיפה, היה ה"ערפל" מעין מוצא של כבוד, פשרה בין הרצוי לעובדות. ערפל לא שרר באותו יום, הראות היתה טובה ולאור השמש התנגד הצוות בכוח למשטרה שבאה להגן על זכות ה"התנדבות" של מפירי השביתה. ראש המתנגדים היה "עמי השמן", בן שכונת ברוכוב, מכורתי, חניך "הנוער העובד" וחבר פעיל במפא"י לפני ואחרי השביתה. עמי טיפס על ארגז, חשוף לזיהוי המשטרה, ועשה שימוש יעיל במגאפון כדי לעודד את חבריו ולהלהיב אותם בנוסח "זה יהיה קרב אחרון!" המשטרה עצרה את עמי, יחד עם ימאים אחרים, והוא הועמד לדין באשמת התפרעות.

ימאים איטלקים הורדו בנמלים שונים מן הספינות "סן אנטוניו", "סן מיקלה" ו"המורד", שהיו חכורות על־ידי חברת "שהם", והובאו לחיפה במטוסים. הם נשלחו לאוניות השובתות, וספינותיהם נותרו נטושות ומושבתות.

"זרם המתנדבים אינו פוסק," "צוות מובחר עלה על ה'צפונית'," "ארבעה מצירי כינוס הימאים נטשו את חבריהם והתייצבו לימין ההסתדרות" (ואנחנו לא ידענו), "נמרוד אשל הבטיח שיישפך דם בחיפה," אלה כותרות גיליון אחד של "דבר". הבנו את הרמז המקופל

במשפט האחרון ותיגברנו את מערך ההגנה סביב בית יורדי־ים, באסיפות ההסברה וצמוד לפעילי השביתה.

איך קרה שמלים אלה הושמו בפי? באחת מאסיפות ההסברה שלנו נעשה ניסיון (לא ראשון) לפוצץ אותה, ואני קראתי מעל הבמה לקהל לשמור על השקט ולהניח לסדרנים את הטיפול בהפרעות. חברינו אכן התגברו על המפריעים וכששככה המהומה בקהל אמרתי שלא לאורך ימים נוכל להבליג. יגיע רגע שבו לא נוכל להימנע מתגובה על הבריונות והאלימות. דברים אלה היו, כנראה, בסיס העלילה שהפיצו "דבר" ו"הדור" כדי ליצור דעת קהל לקראת הבאות. ואולי היתה זו הפסקה המפורסמת מתוך הצהרת העצמאות של ארצות־הברית, שציטטתי באותה אסיפה, האומרת: "זכותם של האזרחים, ואף חובתם, לסלק מן השלטון ממשל שינסה להתנכל לזכויות האזרח של העם האמריקני." לא הבאתי בחשבון שלפוליטיקאים מסוימים פסקה זו כמוה כגלימת המטדור האדומה לפר בזירה, בחמש לפנות ערב. ואולי ציטוט אחר שהשמעתי, ממגילת העצמאות של ארצנו, הוא שעורר כלפי את החשדות.

מי פתי ויאמין שמיעוט קטן מעוניין בהכרעה בכוח? הרי שיקול יחסי כוחות יניא אותו מכל מחשבה על התמודדות כוחנית. בניצחון הגורף בבחירות זכינו הודות למצב האובייקטיבי ולפעולות ההסברה שלנו. איזה עניין היה יכול להיות לנו לנטוש את דרך ההסברה, שבה היה כוחנו, לטובת דרך שבה היינו בנחיתות ברורה? לעומת זאת, אלמוגי נחל בבחירות ובחזית ההסברה תבוסה שבכמותה טרם התנסה. איך היה יכול להחזיר לעצמו עמדות כוח שאיבד בקלפי אם לא על־ידי שימוש בכוח?

גם את התנהגותו של מרדכי נמיר אפשר להגדיר כשימוש בכות. הזלזול שהפגין כלפי המשלחת שבאה אליו על־פי הזמנתו לא היה רק חוסר נימוס אלא גם איתות. גינוני השררה של נמיר קוממו אותי יותר מן הבריונות של אלמוגי, אולי מפני שלאלימות של "פלוגות הפועל" היתה לנו תשובה, ואילו מול שפת הביורוקרטיה של נמיר היינו חסרי מלים.

ביום שני, ה־26.11.51, דיווח "הדור" שימאי ה"ארצה" חזרו לאונייתם וששני אנשים, חברי מזכירות הכינוס, חזרו לעבודה (שמות לא הוזכרו כמובן).

על אחד הכתבים נחה המוזה, והתוצאה היתה סיפור נוגע ללב: ילד עברי פוגש מלח עברי, שמדיו הצחורים משובצים בכפתורי זהב (כך,

כידוע, לבושים מלחים עבריים), משוטט ברחוב באפס מעשה. הילד שואל את המלח מדוע נטש את ספינתו. המלח משיב לו שהוא שובת, ואז אומר לו הילד העברי (וזאת הפואנטה): 'כשאגדל אהיה גם אני מלח, אבל אני לעולם לא אנטוש את ספינתי!' כך, בצל המלחמה, פרחו גם המוזות.

באותו יום, בימים שקדמו לו ובימים שבאו אחריו הודיע "דבר" על התמרמרות, אכזבה, תסיסה, רוח נכאים ובהלה בקרב הימאים. על ידיעה אחת אני תוהה עד עצם היום הזה: כתוב, שחור על גבי לבן, ששניים מחברי נשיאות הכינוס הרהיבו עוז וחצו את הקווים. שלושה חברים היינו בנשיאות הכינוס, אלכס צבירן, צבי בלהורן ואנוכי. מי הם שני חברי הנשיאות עלומי השם שעברו אל הצד שכנגד?

בוקר אחד הופיעה בבית יורדי־ים אננה שוחט, התייצבה בחדר המזכירות ושאלה: "במה אפשר לעזור?"

את אננה הכרתי על ה"פאן יורק", לפני קום המדינה. היא באה כמלווה של קבוצת מעפילים, ונשארה על האונייה, כאיש צוות, אחרי שהמעפילים ירדו ממנה. בתחילה עבדה בתפקידי שירות זוטרים. מהר מאוד התקדמה מתפקיד לתפקיד עד שמונתה לכלכל ראשי. מעט מאוד ימאים עשו דרך כה ארוכה בזמן כל־כך קצר. אשה, לא־כל־שכן. אבל מרשים מקידומה הפורמלי היה המעמד הבלתי־פורמלי שלה בצוות, בזכות הכריזמה שהקרינה. יחסי ידידות התפתחו בינה ובין הימאים הספרדיים, ותיקי מלחמת האזרחים בספרד (ה"לויאליסטאס"), ששירתו באונייה. היא התייחסה בהערכה רבה לווטרנים האנטי־פאשיסטיים והם נהגו בה יראת־כבוד. יחס הכבוד שרחשתי לאננה על שום חוכמתה היה דומה ליחסם של הורי, לפני דור, לאִמה, מניה שוחט, בימי "השומר" וגדוד העבודה. אחרי הדברים האלה אני פטור, כמדומני, מתיאור שמחתי לפגישה המחודשת.

אננה נרתמה לכל עבודה מועילה ובתוך זמן קצר מצאה את מקומה בצוות ההסברה והתגובות שלנו, שהיה הצד החלש אצלנו, מטעמים של סדר עדיפויות. ניסוחיה היו בהירים, תמציתיים וקולעים, וחשוב מכול, הם היו אמינים. טביעת־אצבעותיה ניכרו גם בתחום הארגון. היא טרחה גם כעקרת־בית, שטח שהיה פרוץ אצלנו, ולא בחלה בשום עבודה אפורה, כמו סדר וניקיון. עבודתה נעשתה ביעילות ובצנעה וכשנסתיימה השביתה נעלמה כלעומת שבאה.

צווי גיוס לנציגי השובתים

שבועיים אחרי ההתפטרות, ב־25.11.51, התכנסה אסיפת הזדהות בבית העם שברחוב בן יהודה בתל־אביב. הוועד הציבורי וּועדי העובדים שאירגנו את האסיפה הזמינו אותנו להשתתף בה. האולם היה מלא. זיטנפלד, חזי ארקין ואני סיפרנו לנאספים על השתלשלות הסכסוך וקראנו להם להשתתף בהפגנה, שתצא מבית־העם ותצעד לבית־ברנר. כשהסתיימו הנאומים של מארגני האסיפה ושלנו, יצאנו לרחוב. לא ידענו למה לצפות. קבוצות מאורגנות של צעירים, חברי תנועות הנוער, הצטרפו לאנשים שהשתתפו באסיפה, הסתדרו והחלו לצעוד לכיוון כיכר מוגרבי. צעדנו בראש ההפגנה, בבגדי ג'ינס שעדיין לא היו לבוש מקובל אז במקומותינו, משלבים ידיים לכל רוחב הרחוב. קהל רב הצטופף על המדרכות והמתין לנו. תחילה ירדו מן המדרכות אנשים מעטים ומהססים והצטרפו אלינו, אך ככל שהתקדמנו רבו המצטרפים, וההפגנה גדלה מרגע לרגע. בכיכר מוגרבי עצרה ההפגנה וחזי השמיע דברי הסבר קצרים. אחריו דיבר חיים אברמוביץ, חבר ועד פועלי נמל תל־אביב, וההפגנה המשיכה בדרכה. במעלה רחוב אלנבי כבר מצאנו את עצמנו בראש הפגנת ענק.

בפינת הרחובות אלנבי־ברנר חיכה לנו כוח גדול של פרשי משטרה, חובשי קסדות ונושאי אלות ארוכות ומגינים, פרושים לכל רוחב הרחוב וחוסמים את המעבר. הם לא ציפו, כנראה, להמון כזה. הפרשים נסוגו לעמדת תצפית במעלה רחוב אלנבי, והסתפקו במעקב אחר המתרחש ממרחק של שמירה ופיקוח בלבד. בפינת רחוב ברנר ראינו שלא נוכל לפנות שמאלה ולהגיע לבניין מועצת הפועלים, כמתוכנן, מפני שהרחוב, המדרכות והחצרות סביב בית־ברנר היו מלאים המון אדם שחיכו להפגנה. גם ממעלה רחוב אלנבי, ממול, נהר אלינו קהל רב. העצרת התקיימה, לכן, בפינת אלנבי־ברנר. חבורות נוער וקבוצות ממקומות עבודה נשאו יער של סיסמאות. קריאות רמות וקצובות שיסעו את דברי הנואמים ואלה החריפו את דבריהם ככל שגברו הקריאות. כל הדוברים קראו להנהגת ההסתדרות להכיר בנציגות הנבחרת של

הימאים, ולממשלה להפסיק מהתערבותה בסכסוך שבין מוסדות ההסתדרות לכינוס הימאים.

כשהחל הקהל להתפזר ניגש אלי נער שחור תלתלים בעל עיניים רושפות, הציג את עצמו כיונה בן יהודה (לימים, "יבי"), אמר לי שהוא חבר ב"ברית הנוער הקומוניסטי", ושחברת הכנסת אסתר וילנסקה מבקשת להיפגש איתי. הוא הציע שנסור למקום מסתור בחצר סמוכה, כדי לשוחח באין מפריע. עניתי שאינני רואה סיבה להסתתר ושאם חברת הכנסת אינה מתנגדת נוכל לשוחח כאן, במקום שאנו עומדים בו. ואכן, אסתר וילנסקה ניגשה אלי, הסבירה לי כמה חמורה היתה טעותנו כשהחלטנו להתפטר במקום להכריז על שביתה, והודיעה שהיא מוכנה לסייע לנו במלחמתנו הצודקת, בכל דרך. הודיתי לה ושאלתי אם לדעתה היו הדברים מתפתחים אחרת אילו היינו מכריזים על שביתה מיד.

"בן־גוריון החליט מראש לשבור את הארגון שלכם, לסלק אתכם מן הבמה ולכפות עליכם מוסדות ממונים," השיבה וילנסקה בפסקנות. "אבל בכל קרב עשויים המהלכים הטאקטיים לקבוע את גורל המלחמה, ומבחינה זו היתה ההתפטרות טעות. הפועל המאורגן בעל ההכרה המעמדית אינו נוטש את עמדותיו במקום עבודתו. זה עיקרון. במאבק מקצועי, כמו בכל פעילות, אין מקום לחובבנות." זאת היתה פגישתי הראשונה עם מנהיג קומוניסטי.

פגישת האקראי הזאת, שלא תוכננה מראש ושאת משמעותה לא הבאתי בחשבון, היתה תגובה ספונטנית של "דווקא" על כל מה שעוללו לנו. רק לאחר זמן הבנתי שהיה זה מהלך טאקטי שגוי. טעות זו שלי שיחקה לידי אויבינו עתירי הניסיון, והם עשו מטעמים מ"פגישת אשל־וילנסקה". גם הצטרפותי, אחרי השביתה, לשמאל במפ"ם ואחר־כך למפלגת השמאל הסוציאליסטי ומשם למק"י, סיפקה דלק לטענה "אמרנו לכם", טענה שבזמן השביתה, לא היה לה כל בסיס.

הביטחון העצמי של אסתר וילנסקה הרשים אותי ביום ההפגנה. אמונתה הבלתי־מעורערת בצדקתה והיעדר כל היסוס נראו לי כגילוי של עצמה. ימים רבים אחרי השביתה נפגשתי עם אסתר וילנסקה בנסיבות אחרות ותקופת־מה עמדנו שנינו באותו צד של המתרס. רק אחרי זמן רב גיליתי את הפרכות והסתירות של הקומוניזם ופניו האפלים התגלו לי במלוא כיעורם. נוכחתי לדעת שהדברים השנואים

עלי ביותר הם נשמת אפו של השלטון הקומוניסטי, ואותם גינונים שהרשימו אותי בזמנו, עוררו בי אחר־כך התנגדות.

ה"גלילה" היתה האונייה הראשונה שהצוות שלה הכריז על שביתה.

ב־22.11.51, כשנכנסה ה"גלילה" לנמל ונקשרה לרציף, הכריזו אנשי הצוות: "אנחנו שובתים, ולא נעזוב את האונייה עד שהנהלת חברת 'שהם' תכיר בנציגות הנבחרת שלנו ובאיגוד הימאים." למחרת עלו על האונייה מפירי שביתה, עם דן גלעד ועם שוטרים שקיבלו הוראה לדאוג לשלומם. מיד פרצה תגרה בין ה"מתנדבים" לימאים והמשטרה הורידה בכוח את צוות האונייה. זה היה הקרב הראשון. המחזה הזה חזר עם כל אונייה שהגיעה לחיפה: האונייה נכנסת לנמל, הצוות מודיע שהוא מצטרף לשביתה, "מתנדבים" באים בליווי משטרה, המשטרה מורידה בכוח את הימאים לחוף, ה"מתנדבים" נשארים על האונייה ומפליגים בה, ואחרי שהם משביעים את רעבונם לטיול־חינם, רובם נוטשים אותה.

ה"נגבה" הגיעה ב־25.11.51, נקשרה לשובר הגלים ושנים־עשר שוטרים הופקדו על שמירתה. אחרי יומיים ראו אנשי הצוות סירות אחרות ובהן שוטרים חובשי קסדות ומצוידים באלות ובמגינים, מתקרבות לאונייה. הצוות הרים את הכבש כדי להקשות על הפלישה והתיר לשנים־עשר השוטרים שהיו על האונייה לרדת בסולם חבלים אל אחת הסירות. מפקדם של השוטרים הורה להם להישאר על ה"נגבה" והם צייתו לו. (אחרי השביתה הואשמו ימאי ה"נגבה" בעוון "כליאת שוטרים על האונייה בעת מלוי תפקידם".) התנגדות הצוות היתה סמלית בלבד. אחרי שהמשטרה השתלטה על האונייה נשארו בה מספר ימאים זרים וישראלי אחד, חשמלאי, עולה חדש.

קצין משטרה הורה לרב־החובל, ארתור רדאן, לזהות את אנשי הצוות שהתנגדו למשטרה; קפטן רדאן סירב ואמר: "הצוות כולו שובת, ואין הבדל בין אלה לאלה." גם החובל השלישי, הילל בוקובסקי, סירב לשתף פעולה עם המשטרה, והכריז שהוא אחד מן השובתים. בהיעדר עדות יותר טובה זיהו שנים־עשר השוטרים עשרים וארבעה ימאים "שכלאו אותם ומנעו מהם לבצע את תפקידם". כתבי אישום הוגשו נגד ימאים אלה, לרבות מלצריות (אלימות) אחדות.

כאשר השתלטה המשטרה על ה"נגבה" עמדנו ליד שער הנמל בהפגנת מחאה. שוטרים רבים חובשי קסדות, מצוידים במגינים ובאלות, שהמתינו לנו בסמטאות הסמוכות, הגיחו מן המארב והסתערו עלינו. עשרות צעירים לובשי אזרחית, מוכרים לנו מהתנגשויות קודמות כאנשי "פלוגות הפועל", הצטרפו אל שומרי־החוק ועטו עלינו בחימה שפוכה. החזרנו להם מכות נאמנות, ועד מהרה נפגעו רבים משני הצדדים. הפצועים שלנו הובאו למרפאה מאולתרת בבית יורדי־ים. רופא וחובשת, מצוותי אוניות הנוסעים, טיפלו בנו במיומנות ובמסירות. נחבשנו ונשלחנו לבתינו. שלושה מהמפגינים נעצרו והצטרפו לעצורי ה"נגבה" בבית־הכלא. מבריוני "פלוגות הפועל" לא נעצר אף אחד.

מחזה דומה התחולל על ה"ארצה", שהגיעה למחרת, ב־26.11.51. בערב הצטרף הצוות שלה לאסיפה היומית בבית יורדי־ים ובאי האסיפה קיבלו אותו בתשואות הוקרה על עמידתו העקשנית בקרב עם המשטרה.

ב־26.11.51 הביאו שוטרים צבאיים לבית יורדי־ים שלושים וארבעה צווי גיוס. ממבט ראשון היה ברור שצווי הגיוס מיועדים לעושי הצרות. כלומר, "רשימה שחורה" הוכנה מראש. העילה הרשמית לגיוס היתה הפסקת עבודתם של המתפטרים (או השובתים) באוניות. אבל צווי גיוס נשלחו גם לימאים שהיו על אניות בלב־ים ולימאים שלמדו בקורסים ושהו באותו זמן בחוף. ברשימה שהביאה המשטרה הצבאית נכללו שמותיהם של כל שנואי גולנדסקי.

מה לעשות? החלטנו להתעלם מהצווים, שהגיעו לבית יורדי־ים ולא לידיו של כל אחד אישית. ידענו, כמובן, שהרווחנו זמן שאול בלבד.

חידוש נוסף נרשם למחרת היום. בעיתונות הופיעה הכתבה המצונזרת הראשונה בדברי ימי השביתה. כותרת הידיעה מדברת בעד עצמה: "**פעילי הימאים קיבלו באופן פתאומי** ...(לבן)..." מטעמי ביטחון המדינה מחקה הצנזורה את המלים "**צווי גיוס לצבא.**"

המשורר נתן אלתרמן וידידי מיכה פרי (מוותיקי הפלמ"ח והפלי"ם, איש המוסד לעלייה, ממפקדי "אקסודוס" וחבר "המשמרת הצעירה" של מפא"י), ניסו להביא את הסכסוך לסיום של פשרה. הם באו לחיפה במפתיע ונפגשו איתנו בבית יורדי־ים. סיפרנו להם כל מה שידענו. הם הציגו שאלות, ראו מסמכים, עיינו בפרוטוקול של הכינוס ולא הניחו שום דבר להשערות או לדמיון. למחרת קיבלנו, באמצעות אלתרמן,

הזמנה לראיון עם ראש־הממשלה ושר הביטחון, דוד בן־גוריון.

בשעה המיועדת באנו למטבח הפועלים בירושלים. אלתרמן ביקש שנחכה עד שישוב ממשרד ראש־הממשלה, ואז נלך יחד לפגישה המיועדת. הציפייה התמשכה והתמשכה. לבסוף חזר אלתרמן עצוב וחפוי־ראש. "עשיתי מה שיכולתי," אמר בקול רפה, משך בכתפיו ופרש את ידיו לצדדים. "כל מה שיכולתי. האמינו לי. אני מצטער."

כשחזרנו לבית יורדי־ים כבר המתינו לנו שוטרים צבאיים ומסרו לידיו של כל אחד מאיתנו צו גיוס לצבא.

ב־27.11.51 הגיעה לחיפה האונייה "תמר". רב־החובל שלה היה יוסף גולנדסקי, אחיו של מזכיר האגודה לשעבר ואיש־אמונו של הממסד החיפאי. אנשי הצוות סיפרו לנו שלפני הכניסה לנמל הבית כינס הקפטן את הצוות לאסיפה ומסר להם שידידו אבא חושי נכנס לעובי הקורה, כמתווך בין מועצת פועלי חיפה ובין השובתים, והשביתה הגיעה אל סף הסיום. אנשי הצוות האמינו לו והסכימו לדחות את הכרזת השביתה שלהם עד אחרי הפגישה עם אבא חושי. "הדור" ו"דבר" בישרו לקוראיהם שימאי ה"תמר" החליטו לא להצטרף לשביתה. אבל, מה לעשות, רגליו של השקר קצרות ואחרי שעות מעטות ופגישה קצרה עם נציגי הכינוס הצטרף צוות ה"תמר" לשביתה ורב־החובל גולנדסקי הזעיק את המשטרה, כדי שתשתלט על האונייה "לפני שהצוות יספיק לחבל באונייה ובציוודה היקר." שנים רבות זכרנו לקפטן גולנדסקי את העלילה שטפל על צוות אונייתו.

הקלף החזק מלפני שבוע לא נשכח וב"הדור" הופיעה כותרת מעודדת: "יוצאי לוב מתנדבים להצלת אחיהם בגולה." ובכותרת משנה: "חמישים בחורים צעירים בעלי עבר ימי מוכנים להתנדב לצי ישראל כדי להפעיל את האוניות ששותקו ולחדש את מפעל הצלת היהודים מלוב ערב הכרזת עצמאותה. המצב מחמיר מיום ליום וסכנה גדולה מרחפת מעל ראשי יהודי לוב." אבל, ניחם הכתב את קוראיו, אין מקום לבהלה: "בחורינו עומדים הכן!"

בחיפה צעדה הפגנת המונים. בראש ההפגנה צעדו צוערי בית־הספר הימי, במדיהם הכחולים, נושאים את דגל בית־ספרם וכרזה גדולה: "ימאי העתיד תומכים בימאים השובתים." תלמידים אלה נענשו בנזיפה ובשלילת חופשה והוריהם נקראו להנהלת בית־הספר והוזהרו. היה זה שיעור בדמוקרטיה ואזרחות טובה.

ביום ההפגנה (27.11.51) התפרסם על לוחות המודעות של חיפה כרוז בחתימת פרופסורים מן הטכניון, מהנדסים, עורכי־דין, מורי בתי־ספר ובעלי מקצועות־חופשיים אחרים המגנה את השימוש בכוח בסכסוך עבודה ואת ההסתה הפרועה המתנהלת נגד הימאים, ומאשים את השלטון בחריגה מסדרי מנהל תקין ובזלזול בכל נוהג מקובל ובנורמות הדמוקרטיות. בין הנואמים בהפגנה היו כמה מן החותמים על הכרוז. אביטל, המורה למתמטיקה בקורס החובלים שלנו, דיבר בחום על תלמידיו שנהפכו בהבל־פה לאויבי המדינה.

ב־28.11.51, הבטיח "הארץ" לקוראיו: "שביתת הימאים לפני כישלון סופי." הכתב, שתיאר את ההפגנה נגד הורדת ימאי ה"נגבה" בחיפה ואת הפגנת ההמונים בתל־אביב, התרשם, משום־מה, ש"מדבריהם של נציגי הימאים ניכר שהם עומדים בפני כניעה." אחרי ימים אחדים התלונן כתב "הארץ": "עד היום לא שמע הציבור הסבר משכנע לשביתת הימאים." אכן, ציבור קוראי "הארץ" לא זכה לקבל מידע והסבר, משכנע או בלתי־משכנע, מדוע שובתים הימאים, מפני שעיתונם העלים מהם את עמדת אחד הצדדים של הסכסוך. "על נבחרי הימאים לרדת מן הבמה!" סיכם העיתון הליברלי את עמדתו בשאלת חופש הבחירה.

כאשר אני מעיין כיום בגיליונות המצהיבים של "הארץ" מימי השביתה אני מגיע למסקנה המצערת שצבעם הלם את תוכנם. הדמיון של "הארץ" משנות החמישים לאחיו, "הדור" ו"דבר", הפתיע אותי. בשלושת העיתונים הופיעו, דרך שגרה, הודעותיו היומיות של אלמוגי: א) צוות אונייה זו או אחרת, המתקרבת לחופי ישראל, לא יצטרף, כנראה, לשביתה. ב) המצב מעורפל. ג) הימאים נאלצו לשבות מפחד חבריהם. ד) "צוות מעולה מפעיל את האונייה." ה) האונייה תוגברה בחוץ־לארץ בבעלי־מקצוע ממדרגה ראשונה.

דרך ארוכה מאוד עברה העיתונות הישראלית מאז אותם ימים.

בשעת ערב מאוחרת התכנסנו באחד מחדרי המגורים בבית יורדי־ים לדון בגיוסנו לצבא. אנו ראינו בצווי הגיוס פקודות מעצר.

"אני מעדיף בית־סוהר," אמר אהרון שטארק. "רק לא החרפה הזאת. העניין הוא לא רק מה עכשיו. אם אני מתגייס לצבא היום, בגיל עשרים וחמש, פירוש הדבר שבמלחמת העצמאות, כאשר הייתי מרותק לאונייה מכוח צווי חירום של שר הביטחון, הייתי משתמט. זאת המשמעות היחידה של הגיוס המחורבן הזה, גם אם זאת לא המטרה הישירה שלו, שכולנו יודעים בדיוק מה היא. רוצים לעצור אותנו, וכדי לתקוע אותנו

לבית־הסוהר דרוש משפט, ואלמוגי, נמיר ובן־גוריון לא אוהבים משפטים. כולם הרי זוכרים את משפט ההסתדרות. צבא זה יותר נוח. אני מציע שנרד למחתרת ונמשיך במלחמה."

"מחתרת זה בדיוק המקום שבו הם רוצים לראות אותנו," חלק עליו חזי ארקין, "אולי הם אפילו לא יחפשו אותנו. רק שנהיה עריקים והם יוכלו לומר: 'עכשיו כולם רואים את הפרצוף האמיתי שלהם.' אני בעד שנחליט עכשיו מי יהיו האנשים שמחר נציע לכינוס שיבחר בהם במקומנו. בכך נפגין שהמלחמה שלנו איננה בנויה על איש זה או אחר, ומיד אחר־כך, קדימה, כאיש אחד, לצבא."

"צריך לשקול היטב כל צעד," אמר אלכס צבירן, "לחשוב אך ורק איך מה שנעשה ישפיע על המשך השביתה. שום שיקול אחר לא בא בחשבון. צריך לחשוב טוב־טוב."

"מה אתה מציע?" שאל מכס. "אסור לנו להכניס את עצמנו למלכודת. רק לא עריקים. אני מרגיש בדיוק כמו אהרון, ושיהיה ברור, גם אני רואה בגיוס מעצר אדמיניסטרטיבי, לא שום דבר אחר. כמו לטרון בימי הבריטים. נדמה לי שנמרוד ישב שם. גם חברים שלי מהאצ"ל ישבו שם ונשארו בחיים. צריך לחשוב על תגובה מתאימה לבני־זונה האלה. עכשיו מעניין אותנו רק איך לדפוק את הממזרים האלה מההסתדרות."

"אני לא מוכן לתרגילים," הודיע ולטר, "רוצים אותי בצבא, בבקשה. תחת דגל ישראל יכולים להפליג איטלקים, ספרדים, גרמנים, סינים, תורכים, מתנדבים. למה לא? בין כה וכה הם לא משתגעים אחרינו. הם תמיד העדיפו זרים, בעיקר כאלה שאוספים אותם מהרחוב. רק לא עובדים מאורגנים. הרי אנחנו יודעים טוב מאוד מדוע נמיר ומשל כל־כך נבהלו כשהצענו שימאים זרים יתקבלו לעבודה רק באמצעות האיגודים המקצועיים בארצותיהם. עסקני ההסתדרות מבינים יותר מכל אחד אחר שעובדים מאורגנים הם צרה צרורה."

"דבר אחד ברור לי," אמרתי, "מוטב שנהיה להם בצבא כמו עצם בגרון, ולא שנהיה כמו קוץ בתחת לחבר'ה שלנו כאן, על תקן של עריקים או נפקדים. נכון, היה עדיף, כמובן, שלא נהיה בצבא. בחוץ אפשר להוביל את המאבק יותר טוב, אפילו ממחתרת; אבל מבחינה ציבורית ומוסרית מעמדנו יהיה חזק יותר כמגויסים־עצורים במחנה צבאי מאשר כמואשמים בעריקה. ותאמינו לי, על העריקה שלנו ידברו ויכתבו יותר מאשר על הסכסוך ועל סיבות השביתה. אני מסכים עם כל מלה של חזי. צריך לסכם הצעה שמית, כדי שהכינוס יבחר הנהגה חדשה לפני שנלך

לצבא, ויפגין בכך רציפות במאבק. על הגיוס עוד נגיב בזמן המתאים."

"אני בעד ההצעה של חזי ונמרוד," אמר ארווין זיטנפלד.

"גם אני," הצטרף חיים צוקר, "אבל אני רוצה להוסיף משהו. עד עכשיו נמנענו משביתה בנמלי חוץ־לארץ. אני מציע שנודיע, שבתגובה על המעצר של נציגינו – והגיוס הוא מעצר – אנחנו מכריזים על שביתה כללית ומלאה, בכל מקום ובכל נמל. אם הפקרות אז הפקרות. עד הסוף."

בשעה מאוחרת בלילה סיכמנו: א) מחר בבוקר, כאשר אנו נהיה כבר מעבר לגדרות, יפרסם הכינוס הודעה שכולנו התייצבנו בלשכת הגיוס. ב) אנחנו נציע לכינוס לבחור בשישה חברים – יוחנן כהן, אריה דיסקין, הרברט הכט, נורברט מוזס, אורי אדר ומישקה גרינברג – שממחר בבוקר ינהיגו את השביתה, יחד עם מכס גלזנר, אלכס צבירן וארווין זיטנפלד, שלא גויסו לצבא. ג) בתגובה על הגיוס, שהוא אקט של טרור ואמצעי שבירה, נציע לכינוס להכריז על שביתה של כל אוניות צי הסוחר הישראלי, בכל אתר ואתר.

בהודעה ששלחנו למערכות העיתונים לא שכחנו לציין את "ההפקרות הביטחונית" של מגייסינו, המכניסים למחנות צה"ל עשרות אנשים שהם עצמם הגדירו אותם כאויבי המדינה, מחבלים וסוכני מעצמה זרה.

בעצרת הזדהות עם הימאים, ב־29.11.51, אמר אברהם שלונסקי: "הכוח שהופך את ארץ־ישראל של פלמ"ח ופלי"ם לארץ־ישראל של ג'נדרמים ואלות משטרה, הוא הכוח המונע ממשוררים לכתוב ומימאים להפליג. מאבק הימאים הוא מאבקו של כל איש בישראל החרד לדמותה של מדינתנו." שלונסקי הזכיר את סיפור אוריה החיתי ושאל: היכן הנביא שיביא את דוד של ימינו להתוודות ולומר "חטאתי"?

כוחות משטרה גדולים, שנשלחו לפזר את העצרת, התנפלו על המשתתפים באלות ובסילוני מים. אחרי ימים אחדים סיפר לי שלונסקי ששני שוטרים דפקו על דלתו בשעה שתיים לפנות בוקר, דרשו ממנו להזדהות ופקדו עליו להתלוות אליהם אל הניידת למעצר ולחקירה. אחד מהם ייעץ לו להצטייד בשמיכה, מפני שקר מאוד בתא המעצר. למחרת, אחרי שנחקר ונלקחו ממנו טביעת־אצבעות, שוחרר המשורר בערבות ושב לביתו. נערה בת 17, רחל ליטאי, שחילקה בעצרת גילוי־דעת בחתימת אנשי־רוח, נאסרה אף היא. אחרי שנים כתבה הנערה, שהיתה לסופרת רחל איתן, על רשמיה מן ההפגנה והמעצר.

את כ"ט בנובמבר, 1951, חגגנו באוטובוס הצבאי שהוביל אותנו למחנה הטירונות בסרפנד (כיום צריפין). חיים צוקר סיפר לנו איך הגיע לאותו מקום לפני שש שנים, כשהתגייס לצבא הבריטי. לזכר המאורע הנ"ל שרנו "ארוכה הדרך לטיפררי". אחר־כך תרמתי את חלקי לתוכנית האמנותית בסיפור פרשת־השבוע הפרטית שלי על ספינת המעפילים "כ"ט בנובמבר", שבה הגעתי לחופי המולדת לפני ארבע שנים בדיוק. איזה צירוף מקרים! לכבוד עלילות ההעפלה שרנו "בחשאי ספינה גוששת" ו"דוגית שטה". אבל הבידור העיקרי היה הסיפור על עובד־המנוע "ג'ינג'י" והיעדרו מן האוטובוס.

"אני חושב שנפגוש את 'ג'ינג'י' במחנה," אמר אהרון.

"באמת, איפה הוא?" נשמעו שאלות.

ראוי להביא כאן את כל הסיפור על ניסיונו הכושל של אותו עובד־מנוע לערוק מן הצבא ולברוח מן הארץ המובטחת. אף אחד מאיתנו לא היה יכול לאשר או להכחיש את טענתו של "ג'ינג'י" שהוא חבר פעיל במפא"י. בכל זאת, הופתענו כשהופיע שמו ברשימת חייבי הגיוס, על לא עוול בכפו, ויותר מכולנו נדהם גיבור הסיפור עצמו. הוא טען שכנראה נפלה טעות והיא תתוקן בהקדם.

"יוסף יסדיר את העניין צ'יק צ'אק," הביע "ג'ינג'י" את ביטחונו בצור המפלגה (סתם "יוסף" הוא אלמוגי, כמובן). "ג'ינג'י", שידע בדיוק למי כפופה לשכת הגיוס החיפנית למעשה, שעט למשרדי מועצת הפועלים שברחוב החלוץ. אבל תוחלתו נכזבה. החיפזון והסודיות שאפפו את גיוסנו (מטעמי ביטחון המדינה), היו בעוכריו וחילוצו נתקע באחד מגלגלי הביורוקרטיה והתעכב. בייאושו קנה "ג'ינג'י" בחשאי כרטיס טיסה לארצות־הברית. באותו משרד נסיעות עבדה עלמת חן שהסימפטיה שלה למכס היפה גברה על חובת נאמנותה ללקוחות המשרד. הסוד גונב לאוזניו של מכס וחוש ההומור שלו גבר על חובת הסולידריות עם ימאי במצוקה. מכס הודיע למשטרה הצבאית שצעיר חיפני חייב גיוס עומד לחמוק לכרכי הים. כאשר הסתדרנו במסדר ההתייצבות מול מפקד המחנה, היה "ג'ינג'י" בינינו, ורק אנחנו ידענו מה כל־כך מצחיק במעמד הזה.

בימים הבאים הרבה "ג'ינג'י" לדבר על קשריו עם "יוסף" ועל תרומתו למפלגה. למוד ניסיון, הוא היה בטוח שעוקבים אחרינו ומאזינים לכל מלה היוצאת מפינו, והאמין שדבריו אכן יגיעו לאוזניים הנכונות.

"ג'ינג'י" גדל בשכונת הפועלים "נשר", ואת זיקתו למפא"י ומועצת

פועלי חיפה ינק עם חלב אמו. אביו, פועל בית־החרושת למלט, היה חבר ועד העובדים במפעל, פעיל המפלגה בשכונה הפרולטרית ומקורב לאבא חושי וליוסף אלמוגי.

פועלי "נשר" היו נאמנים למועצת פועלי חיפה כמו עמיתיהם ברוב מקומות העבודה בעיר וסביבתה. ההסתדרות ושלוחתה החיפנית היו הגב החזק שלהם בשנים הקשות של הקמת המפעלים וביסוסם. אבא חושי וממשיכו יוסף אלמוגי היו מגיניהם של העובדים, ועל כך זכו להוקרתם. בשכונה שבה הוא גדל היו "תנובה" וקופת־חולים, "סולל־בונה" ובנק הפועלים, "המשביר" וחברת־העובדים לא רק מוסדות כלכליים אלא גם ובעיקר ערכים מקודשים. תחושת השייכות להסתדרות ולכל מוסדותיה הפכה לו לטבע, לדבר מובן מאליו. בכך הוא לא נבדל מאיתנו. כולנו באנו מרקע דומה. ההבדל בינינו ובינו היה בחוש הביקורת. הוא לא היה מסוגל לחרוג מן המוסכמות שעליהן גדל, גם כאשר המציאות טפחה על פניו.

היום הוא אחד השמרנים, "שומרי הגחלת", המוכנים להתווכח בלהט ולהגן בלא הבחנה על מפלגת העבודה ועל ההסתדרות, בכל דבר ועניין, לרבות מוסכמות שחדלו מזמן להיות חלק מן המצע שלהן.

כינוס הימאים, שכבר לא נכחנו בו, קיבל את הצעתנו, ואסיפה כללית של הימאים השובתים אישרה את החלטת הכינוס. נבחר הגוף הישן־חדש לניהול המאבק, והשביתה הורחבה לנמלי חוץ־לארץ. בהופעתו הראשונה בפני הכינוס כחבר בגוף המוביל, הכריז יוחנן כהן, לקול תרועות הקהל: "טעו אלה שחשבו שהרחקת נציגיהם הנבחרים של הימאים תשבור את רוחם ותערער את כוח העמידה שלהם; ההיפך הוא הנכון, המעשה המחפיר של שר הביטחון רק מגביר את החלטתנו להילחם על עניננו הצודק, ומחזק את רוח־הלחימה שלנו. עמדת ההנהגה החדשה תקיפה לא פחות מזו של חברינו שנלקחו לצבא. אנחנו לא נהיה יותר נוחים מקודמינו, אלא קשים מהם!"

בדברים אלה ענה יוחנן לפרסומים יזומים על "ייאוש ובהלה שאחזו בימאים עם גיוס נציגיהם לצבא". הפעם הגדיל לעשות בעניין זה "הארץ" (27.11.51) שהכריז והתנבא: "שביתת הימאים נשברת בכוח על־ידי ההסתדרות; צווי גיוס לפעילים גורמים מבוכה; צווי הגיוס יצליחו והימאים ייכנעו". במחנה הטירונים בסרפנד נפלו דבריו של יוחנן על אוזנינו כגשם נדבות על אדמה צחיחה.

הימאים – אויבי המדינה

אחרי שנחטפנו לעבודת הצבא התאפיינה תקופת הטירונות שלנו בניגודים קיצוניים. "במעצר כמו במעצר," אמרנו והחלטנו לא לשתף פעולה, לפחות לא בטירונות. בשגרת היום־יום נתנהג כחיילים למופת אבל לא יותר מזה. משהו כמו החייל האמיץ שווייק. במצעדים האין־סופיים ובתרגילי הסדר המייגעים היינו היחידה המצטיינת. רק חיים צוקר, חריג מטבע ברייתו, ניצל קשרים מתקופת שירותו בצבא הבריטי, עזב אותנו ו"ערק" לצנחנים.

מפקדינו בצבא הפגינו כלפינו התחשבות, כבוד ורצון טוב בשפע. יחסם אלינו היה תערובת של מבוכה ואי־נעימות עם אהדה הגובלת בהזדהות. כך בכל הרמות, מן המפקדים הזוטרים ביותר עד הדרג הבכיר ביותר ועד בכלל. אינני יודע מה היו דעותיהם הפוליטיות של קציני הצבא שהרעיפו עלינו עידוד מוסרי והושיטו לנו עזרה מעשית לאורך כל שירותנו המוזר. אני יודע גם יודע שפעולותיהם אלה היו כרוכות לא פעם בסיכון הקריירה הצבאית. חיים בר־לב כתב למעני אישור לכל מאן דבעי, שהייתי לוחם בחטיבת הנגב, פלמ"ח, ושהשתתפתי בקרבות הגדוד התשיעי, בפיקודו. מכתב כזה, שהעתקו נשלח ללשכת הרמטכ"ל, לא היה אפשר להסתיר והוא גם לא נועד לכך. פניות דומות, בעל־פה ובכתב, היו הגורם העיקרי לשחרורי החפוז אחרי השביתה. אחרי שוחררו כל מגויסי השביתה, בזה אחר זה.

שחרורנו הסיטונאי אחר השביתה הוכיח, לכל מי שעדיין היה זקוק להוכחה, מה היתה מטרת גיוסנו. התמימים, נאמני ה"ממלכתיות", הופתעו משחרורנו, שהיה חפוז לא פחות מגיוסנו. בתקופת מעצרנו בצבא חשנו שקציני צה"ל אינם מתלהבים ממעשהו של שר הביטחון; בשנים שלאחר־מכן שמעתי מקצינים בכירים על מה שרובר אז בפגישותיהם עם בן־גוריון. הסתייגותם של קצינים רבים, בעיקר של המפקדים הבכירים, מהשימוש הציני בצה"ל להשגת מטרות שאין להן כל קשר עם תפקידיו, תורגמה למעשים ש"לא יעלה על הדעת" לעשותם, כלשון הפוליטיקאים.

לכאורה היינו כלואים מאחרי גדרות תיל. למעשה הגענו לפגישות, לאסיפות הסברה, להפגנות ולישיבות של כינוס הימאים, וחזרנו בשלום למחנה עם שחר. רק בשני מקרים בודדים אירעה תקלה. אהרון שטארק ואברהם קספרי לא הצליחו לחזור למחנה עד מסדר הבוקר והם נעצרו ונכלאו בגלל נפקדות, דבר המלמד על היקף הסיוע שקיבלנו ממפקדינו בצבא. היתה זאת הפגנת מחאה על מה שעולל שר הביטחון לצבא־ההגנה־לישראל. שכן, לא כל אלה שעזרו לנו עשו זאת מתוך הזדהות עם דעותינו ותמיכה במעשינו.

אחדים מהקצינים ששירתו במחנה הטירונים שלנו היו זמן לא רב קודם לכן עמיתי בקורס הקצינים של צה״ל, בשלהי מלחמת העצמאות. הם סיפרו לי שבכל פעם ששמו של אחד מאיתנו הופיע בעיתון כמי שהשתתף באירועי השביתה היה מגיע טלפון בהול ונרגז מלשכת שר הביטחון אל מפקדי המחנה: ״איך זה קרה? ככה אתם מפקחים על המחנה?״ נדרשו התנצלויות והבטחות שמקרים כאלה לא יישנו. ואכן, לא מעט טירונים חפים־מפשע סבלו בגללנו יסורי הסגר. גדרות התיל עובו, החורים והפרצות שבהן נחסמו ונאטמו, מגדלי השמירה שופצו וחדשים צצו סביב המחנה. בהזדמנות זו אני מבקש סליחה מאוחרת מטירונים חסרי מזל אלה. אחד הקצינים, שהיה שותפי לחדר בקורס קצינים, הציע לצרף אותי לסגל ההדרכה. מפקד המחנה ואני דחינו את ההצעה, כל אחד מטעמיו.

מדי ערב, אחרי שעות האימונים, היינו מתאספים ברחבת השק״ם, מצרפים שולחנות, מזמינים בירה, מחליפים דעות ומספרים סיפורים. בקבוקי הבירה המעטים שבמלאי, שלפני גיוסנו כמעט לא היה להם דורש, אזלו מיד. הזמנת האספקה גדלה אבל הביקוש היומי גדל עוד יותר. העיתונים המעטים שהיו בקיוסק נחטפו בעוד ריח הדפוס עולה מהם והחדשות עברו מפה לאוזן. בעקבותיהן פרחו הפרשנויות, ההערכות והתגובות. תמיד היה מישהו מאיתנו, שחזר עם שחר מחיפה, מוסיף עובדות טריות או מפריך שמועות שקריות. עמיתינו לטירונות היו צובאים סביבנו, נדחקים כדי להתבונן מקרוב ובזמן־אמת בילדים הרעים שהרדיו והעיתונות מספרים בגנותם ברציפות ומוקיעים את מעלליהם יום־יום. במשך השנים הרבות שעברו מאז, פגשתי אנשים רבים ששאלו אותי: ״אתה זוכר אותי? כן, מהטירונות בסרפנד,״ וכאשר אומרים ״סרפנד״ אני מזהה את התקופה.

ביום א׳ 1.12.51, שלושה ימים אחרי גיוסנו, השתתפנו, חזי ארקין ואני, באסיפת הסברה בירושלים, שאירגן ועד פעולה מאולתר של הסתדרות הסטודנטים. כשהגעתי לכיכר ציון כבר הצטופפו אנשים רבים סביב משאית שעמדה מול הכניסה לאולם קולנוע ציון. רמקולים השמיעו משירי ארץ־ישראל ומלחמת העצמאות. פילסתי לי דרך בקהל, קרבתי למשאית וטיפסתי למשטח המשא שלה, שם פגשתי את חזי, שהגיע זמן קצר לפני, ואת מארגני העצרת, פעילי אגודת הסטודנטים הירושלמית, בניצוחם של עמיקם גורביץ קריין "קול ישראל", דן הורביץ (לימים פרופסור באוניברסיטה העברית), יעקב אגמון מקיבוץ הראל שבפרוזדור ירושלים, טכנאים מתנדבים מ"קול ירושלים", שנהפך ל"קול ישראל", ופעילים שלא הכרתי. הכיכר הלכה והתמלאה. המונים גדשו אותה וצבאו על הרחובות והסימטאות המוליכים אליה.

"לא תיארתי לעצמי שיש לנו כל כך הרבה תומכים בירושלים," אמר לי חזי. "תראה כמה באו."

"אף אחד לא בא מעצמו," אמר עמי, שהפסיק לרגע את עיסוקיו ונפנה אלינו. "בימים האחרונים ירדנו מהלימודים וחרשנו את העיר והסביבה חריש עמוק, כמו שצריך. תראה את המודעות שלנו, הן מכסות כל לוח מודעות וכל קיר בעיר. אבן מקיר תזעק, הא?"

ואכן, בכניסה לירושלים ולכל אורך הרחובות שנסענו בהם ראינו שפע המודעות הקוראות לעצרת הזדהות עם הימאים השובתים.

"רק עיוור לא יכול לראות את תוצאות העבודה שלכם," החמאתי לו.

"יש לנו כרוזים גם בכתב ברייל," צחק עמי בשביעות רצון. "גם המגבית הולכת מצויין, אפילו ידידנו סא"ל שאול ביבר, תרם משכורת של חודש ומאז כולם צריכים להזמין אותו, כי אין לו גרוש על התחת."

מארגז המשאית ראיתי את הקהל הרב שצבא סביבנו. סטודנטים, בני־נוער, חיילים, פועלים ותלמידי בתי־ספר. כמו בכל האסיפות. אבל בקהל הירושלמי הזה היו גם אנשים שלא הורגלנו לראותם באסיפות ובעצרות: אזרחים של יום יום, חנוונים, סוחרים, "מוכרי הגזוז", כלשונו של בן־גוריון, והמון לובשי שחורים וחובשי מגבעות שחורות.

"מה דוחף אותם לבוא להזדהות עם ימאים מעיר הנמל?" שאלתי את עמי.

"איש איש וסיבותיו," ענה לי עמי. "כל אחד והחבילה שלו."

הדוחק גבר, ולא נותר מקום להכניס סיכה לכל מלוא העין.

"תושבי ירושלים והסביבה!" פתח עמיקם גורביץ את העצרת.

"התכנסנו כאן, היום הזה, כדי להביע את התנגדותנו הנחרצת לדרך טיפולם המעוררת סלידה של פרנסי מדינתנו הצעירה בסכסוך שנתגלע בין הימאים בארצנו לבין מוסדות ההסתדרות, הזוכים לתמיכה מעוררת תמהון של ממשלתנו. בשם מי מתערב ראש־הממשלה ושר־הביטחון בסכסוך הזה? למען איזה אינטרס הוא מטיל את כל כובד משקלה של הממשלה נגד הימאים? מכוחו של איזה מנדט הוא תומך באלה המנסים לכפות עליהם הנהגה מאוסה בעיניהם? איזה עניין ממלכתי מונח ביסוד מאמצי השלטון בארצנו לסכל תוצאות של בחירות באגודת הימאים ולמשוח עליהם שוב את אלה שהודחו על ידם בקלפי חשאי?"

לא רק אנחנו, אלא גם המשטרה לא ציפתה, כנראה, למספר כזה של משתתפים. השוטרים שהתגודדו בקבוצות בפינות הכיכר, נמנעו מכל פעילות.

"אנחנו, תושבי ישובי פרוזדור ירושלים, המגינים בגופינו על גבולות המדינה ועל הדרך לבירה, מכריזים מעל במה זו שנושיט כל עזרה, מוסרית ופיזית, לימאים המתגוננים באומץ מול התקפה כבדה מצד הכוחות המשולבים של הנהגת ההסתדרות והממשלה," אמר יעקב אגמון. "לא נשאר אדישים למראה המחזות המבישים המתחוללים בחיפה. הורדת ימאים בכוח משטרה ממקום עבודתם ומגוריהם, מזכירה לרבים מאיתנו את גירוש המעפילים בימי הבריטים. לא נרשה לממשלתנו לנשל ימאים ישראלים, שעד לפני זמן קצר היו חלק מ'מגש הכסף', ולגרשם מאוניות ישראליות!"

הקהל שעד כה הקשיב בדומיה, החל להגיב. פה ושם נשמעו קריאות הזדהות. יהודי חובש כיפה, שאת שמו אינני יודע, לצערי, השמיע דברים קצרים. הוא היה נרגש ופעמים אחדות השתבשו המשפטים שנפלטו מפיו. שפתו, שהיתה שונה במקצת משלנו ומתובלת במילים ארכאיות, דיברה אל לבו של הדתיים שבקהל, כפי שניכר מתגובותיהם.

אחריו תיאר חזי בלשון ברורה ובהירה את השתלשלות העניינים מן המאבק שלנו לעריכת הבחירות ועד ההתפתחויות האחרונות, לרבות הגיוס שלנו לצבא (שנינו היינו במדים). הקהל הקשיב לדבריו בדריכות.

"אם בן־גוריון יצליח לרמוס בכוח את מה שהשגנו בבחירות," אמר חזי, "לא יהיו בחירות חפשיות בישראל. לכן, אנחנו מתחייבים בפניכם: לא ניכנע!"

אחרי חזי הגיע תורי. סיפרתי על כשלון נסיונו של נתן אלתרמן להביא להידברות בין ראש־הממשלה ובינינו, והוספתי באירוניה: "ראש־

הממשלה בן־גוריון זימן אותנו לפגישה בירושלים וביטל אותה ושר־הביטחון בן־גוריון שלח לנו, באותה שעה, צווי גיוס לצבא ומשטרה צבאית. סיר וינסטון צ'רצ'יל, ראש־הממשלה השמרני של בריטניה, הטריח את עצמו בעיצומה של מלחמת־העולם ונסע לעיר הנמל גלזגו שבסקוטלנד הרחוקה כדי לשאת ולתת עם פועלי מספנות קלייד השובתים. מנהיג מפא"י, הלייבור שלנו, סירב להיפגש עם נציגים שלנו שבאו על־פי הזמנתו לירושלים. יש להכריח את מנהיגי מפלגת הלייבור שלנו ללמוד פרק בהלכות מדיניות פנים ממנהיג השמרנים בבריטניה."

יותר משהילהבנו את הקהל שילהב הקהל אותנו.

"עצרת כזאת לא נראתה בחוצות ירושלים מאז ימי הספר הלבן," הכריז עמי כשהתפזר הקהל.

"באמת הפתעה," אמר חזי. "לא תארנו לעצמנו משהו דומה כשנסענו הנה."

"יש מה לספר לחבר'ה בחיפה," הסכמתי. "אבל זה גם מחייב אותנו."

כשעמדנו לקפוץ מן המשאית ראיתי אברך פורש מקבוצת לובשי שחורים ומתקרב אלינו. חיים! המשנה לטבח מן ה"דרומית"! מי היה מאמין! הוא נופף לי בידו לשלום, מחייך מאוזן לאוזן, וחזר אל חבריו.

"מי יודע כמה מן האנשים שבאו להפגנה הביא חיים," אמרתי לחזי, ששאל אותי "מי זה החבר הזה שלך?"

בוקר אחד בא לקראתי, בפסיעה גסה, מפקדנו וידידנו, סגן צביקה דהב, קורא בקול גדול תוך כדי הליכה: "בוא ללשכת המפקד! מהר!" ימים אחדים לפני־כן פורסם בעיתונים שנציגי הימאים יוזמנו בקרוב לפגישת משא ומתן עם נציגי השלטון וסברתי שבכך העניין. טעיתי.

"משה שרתוק קרוב שלך?" שאל צביקה.

"קרוב רחוק, גיס של דודי," אמרתי, "או, בשבילך, אח של דודתי."

"מלשכת שר החוץ הודיעו שהוא בדרך מירושלים לתל־אביב."

"אז מה?"

"הודיע לנו שהוא רוצה להיפגש איתך."

"איתי?" השתוממתי.

בלשכת מפקד המחנה שלנו היתה מהומה. לא בכל יום זוכה מפקד זוטר לביקור של אישיות רמת־מעלה. והנה הגיע הרגע הגדול. אופנוע של מ.צ. נכנס לרחבה שלפני צריף המפקד ואחריו המכונית השחורה הגדולה. שר החוץ יצא ממנה ועלה במדרגות העץ אל המרפסת הארוכה. דלת הלשכה היתה פתוחה והמפקד ופמלייתו מיהרו לקיים את הפסוק

"הוציאו כל איש מעלי." נשארנו שנינו לבדנו. בדקות הארוכות של אותה פגישה קצרצרה לא נאמר דבר וחצי־דבר על הנושא שבצלו התקיימה. משה שאל לשלומי ולשלום בני ביתי והיה ניכר שדעתו אינה פנויה לשיחה. אחרי דקות אחדות הציץ בשעונו, הפטיר "אוי, כבר מאוחר" ופנה לדרכו. רק כשהסתיים הביקור תפשתי שאי־האמירה היא הנותנת, ושהיעדר המלים היא האמירה.

מה פשר הביקור הזה? שאלתי את עצמי, הרי בכל שנות שירותי בפלמ"ח ובפלי"ם, במעצר בלטרון, במחנות בקפריסין, במלחמה, גם כאשר ביקר משה במקום שבו שהיתי, מעולם לא שאל עלי ולא התעניין בי במיוחד. מדוע עכשיו?

לשאלותיו של סגן צביקה לא היו לי אז תשובות. רק אחרי שנים רבות, כשהתייצב משה שרת נגד החשבון והפחד במפלגתו, קישרתי בין נאומו, שעוצמתו המוסרית הרשימה את כל שומעיו, ובין אותו ביקור. אווירת החשבון והפחד, שנגדה התריע, לא התחילה בערוב ימיו של שרת אלא זמן רב קודם לכן ובן־גוריון היה אביה־מולידה. כשקראתי משהו על מערכת היחסים בין השניים וכשלמדתי מה עולל "רועה הצאן" משדה־בוקר לראש־הממשלה, שרת, התברר לי הקשר בין דברי שרת בוועידת מפלגת פועלי ארץ־ישראל לבין ביקורו, שנים רבות לפני־כן, במחנה הקלט.

בסיום הטירונות עברנו מיון והיה עלינו לבחור בחיל המועדף בעינינו. אני ביקשתי להצטרף לנח"ל. אם כבר אז כבר, חשבתי בלבי. משהו קרוב לפלמ"ח. אבל שר־הביטחון, שטרח וירד לפרטי־הפרטים גם בעניין זה, הוריד הוראות לפזר את הימאים הסוררים בכל יחידות צה"ל ולהפיצם, אחד לכל יחידה. עלי גזר (מטעמים של ביטחון המדינה, אני משער) שירות בחיל התותחנים, שנחשב אז לנחות. רבות מחשבות בלב איש (אפילו הוא שר־הביטחון) ועצת אדוני היא תקום. בבסיס חיל התותחנים, אי־שם, שירתה חיילת יפהפייה, שחקנית, רקדנית ודוגמנית־צמרת, הלא היא זיוה שפיר־רודן, שחזרה למולדת מגולת הוליבוד. לזיוה, אין צריך לומר, לא היה כל קושי להשיג "פס" לעצמה ולכל מי שחפצה ביקרו. מעז יצא מתוק, ואני זכיתי לחברה אקסקלוסיבית נעימה ולחירות מופלגת בתנאים שהם חלומו של כל חייל. בזכויות־היתר שלי נכללה גם הסעה; כמעט תמיד נמצא "במקרה" אחד מקציני הבסיס שהתנדב להיות נהג שלנו, וכשלא נמצא מתנדב כזה היינו יוצאים

לכביש והטרמפ היה עניין של דקות מעטות. כך בדרך מן המחנה אל החופש והדרור, וכך בדרך חזרה. שוב הוכח שמזל או שכל, מזל עדיף. בזכות צירוף נסיבות זה הייתי מגיע לחיפה ומשתתף בפעילויות הכינוס לעתים קרובות.

ערב אחד צעדתי, במדי צה"ל כמובן, בדרך העצמאות, בדרכי אל בית יורדי־ים, ואת מי אני פוגש אם לא את "אסקימו", הוא אהרון בן־יוסף. במחנה הפלי"ם בקיסריה היה אסקימו בן־זוגו למשחק של שייקה אופיר, וחברם של דן בן־אמוץ, יוש הלוי ואחרים, שכתבו לשניהם טקסטים וחיברו למענם את המערכונים שנהנינו מהם בערבי החורף הארוכים על שפת הים. בפלי"ם היינו ידידים. אסקימו, איש מודיעין בחיל הים, הטיל עלי אחרי המלחמה משימת איסוף מידע. היתה לי מצלמה מעולה ("לייקה" גרמנית) ואונייתי פקדה בקביעות את נמלי צפון אפריקה, שהיו אז מושבות צרפתיות ואיטלקיות.

"לא ירחק היום ומדינות אלה תקבלנה עצמאות," אמר לי אסקימו, "והיה כי תקרינה מלחמה ונוספו גם הן על צרינו. דרוש לנו מידע על בסיסי הצי, מתקני הנמל, מצבורי דלק, מחסני ציוד וכל מה שמצוי סביב הנמלים." עלינו לחדר המפות באונייה ואסקימו סימן לי יעדים שיש לו בהם עניין. תוך כדי עיון במפות פירט לי את כללי המשחק: מי שנתפס אל יצפה לסיוע ממפעיליו, לפחות לא בזמן הראשון. "במקרה ביש, מנערת המדינה את חוצנה ממך ומכחישה כל קשר לעניינך," הסביר לי. כשהפלגתי על ה"חיפה" ואחר־כך על ה"דרומית", השתדלתי לספק לו את הסחורה כמיטב יכולתי.

עתה נראה לי אסקימו מוטרד ונבוך.

"מה העניינים אסקימו?" שאלתי, "יש לך בעיות?"

"כן, אמנון, יש לי בעיה," השיב אסקימו, מדגיש את הכינוי המחתרתי שלי, כפי שנרשם בתעודת־הזהות המזויפת שקיבלתי אחרי שהשתחררתי מהמעצר בלטרון.

"מה הבעיה?"

"הבעיה היא שאני, ולא רק אני, עוד חברים בחיל הים, מרגישים לא נוח עם כל העניין הזה של הגיוס שלכם."

"גם אני לא בדיוק משתגע לשרת שוב בצבא," אמרתי.

"אני מתאר לעצמי," אמר אסקימו, "תאמין לי, נמרוד, שאנחנו יוצאים מדעתנו. מה עשו לצבא שלנו? זה משפיל, זה מדכא. זה מה שאנחנו

מרגישים. לא פעם עברו לי מחשבות בראש להדליף את עניין הצילומים שהיית מביא לי וכל זה."

"שלא תעז," אמרתי, "שכח מזה!"

שנים רבות אחרי השביתה הזדמן לי לעבוד עם זלמן פרח באגף הספנות והנמלים בחיפה. זלמן, חבר משק בית השיטה, היה מוותיקי הפלוגה הימית של הפלמ"ח ומראשוני הימאים במוסד לעלייה. ממנו שמעתי בהרחבה על מה שהתרחש בחיל הים בימי השביתה שלנו.

זלמן סיפר לי כי לקציני חיל הים היו סיבות ייחודיות, כבדות־משקל – נוסף להסתייגות הכללית של רוב קציני צה"ל – להתנגד להפיכת מחנות הצבא לארץ גזירה. כשפרצה מלחמת העצמאות קיבלו מפקדי היחידות הלוחמות של ההגנה – פלמ"ח, חי"ש וחי"ם – דרגות קצונה, והיו לסגל הפיקוד של צה"ל. בחיל הים היו אז כמה עשרות מפקדים בעלי רקע ימי ועתירי ניסיון מבצעי, לפחות במושגים של אז. הם לא היו אדמירלים, כשם שעמיתיהם בחילות האחרים לא היו מרשלים. אבל היו ביניהם מפקדים ששמם הלך לפניהם, ושתפישת המלחמה שלהם אומצה לימים והיתה לדוקטרינת הלחימה הימית הישראלית. יוחאי בן־נון, מוקה לימון, אברהם זכאי, יוסף דרור ושמוליק טנקוס היו בין הבולטים שבהם. אבל למפקד הראשון של חיל הים הישראלי מינה בן־גוריון את גרשון זק, מורה ואחד ממקורביו.

"אין לי דבר וחצי־דבר נגד גרשון זק," אמר זלמן, "אבל לאיש שר־הביטחון מינה לאלוף, מפקד חיל בעת מלחמה, לא היה רקע ביטחוני, לא ניסיון צבאי ולא עבר ימי. חסר לו מושג בסיסי, ולו הקלוש ביותר, בתחום שעליו הופקד. בן־גוריון משח אותו לתפקידו אך ורק מפני שהיה פעיל במפלגתו ואיש־אמונו. ואולי בעיקר מפני שהיה חף מכל קשר לפלמ"ח.

"לא פלא," סיכם זלמן, "שבתנאים אלה, כאשר ביקש בן־גוריון לבדוק אפשרות של הפעלת צי הסוחר על־ידי חיל הים, קיבל חוות־דעת שלילית.

"צעד כזה היה עלול להביא לשיתוק פעילותו של חיל הים ולגרום לבעיות מקצועיות חמורות בצי הסוחר, בעיקר בנמלי חוץ, במקרה הטוב. במקרה הרע, דובר על אפשרות של תגובות חמורות בחיל הים עצמו."

נפרדתי מאסקימו בשתיקה. המשכתי ללכת שקוע בהרהורים, ושיר שהיינו שרים בימים שאסקימו ואני חיינו באוהלים הלבנים על שפת הים הכחול בקיסריה החל להתנגן בלבי. "סורו, גורו מני, יגון קדרות ומחשבה. כל עוד חי, חי הנני, שיכר אשתה ואהבה." שיכר ואהבה היו רחוקים ממני באותה שעה כרחוק שמים מארץ. לעומת זאת, יגון, קדרות ומחשבה מילאו את לבי כמים לים מכסים, משהו כמו מדוע דרך רשעים צלחה וגו׳.

כשהגעתי לבית יורדי־ים היתה האסיפה הסוערת בעיצומה. קבלת־הפנים החמה היתה לי דבר בעִתו וכן נושא הדיון וטון הדיבור. כל המשתתפים ציינו את המחויבות של הימאים למגויסים, והדגישו שאין להתפשר על פחות משחרור כולם.

ביקשתי את רשות הדיבור ואמרתי:

"חברים ימאים, תודה לכם מכולנו בצבא על הדברים ששמעתי כאן. זה מחמם את הלב ועוד יותר מלמד על רוח הסולידריות שלנו. זה אות כבוד לציבור שלנו. דווקא משום כך הרשו לי להסב את תשומת־לבכם לעיקר. לא פתחנו במאבק שנכפה עלינו כדי לשחרר את מי שנעצר במהלכו. חשוב לזכור זאת עכשיו, כחודש אחרי שהחל, כאשר נראה שעומד להתחיל משא ומתן. זה מה שחשוב ולכך צריך להקדיש את כל תשומת־הלב."

סיימתי והתכוונתי לשוב למקומי באולם, אבל היושב־ראש, יוחנן כהן, ביקש ממני להצטרף לשולחן נשיאות הכינוס, שבראשו ישבתי לפני הגיוס. האסיפה כולה, צירים וקהל, אישרה את המחווה של יוחנן בהסכמה רועמת.

משולחן הנשיאות שמעתי את הקולות העולים מן האולם וראיתי את ים הראשים. ימאים צעירים וקצינים ותיקים, פני נערים צחות ופנים חרושות קמטים; עולים חדשים וילידי הארץ, עובדות שירותים קשות־יום ודיילות מטופחות מהחנויות פטורות המכס. רבים היו מוכרים לי, מי יותר ומי פחות, ורבים עוד יותר פנים חדשות. הגרעין הקשה של המאבק היו הימאים הוותיקים, קצינים ודירוגיים, ראשית אונו של צי הסוחר. עולים שחושלו בשואה ובמלחמה, פרטיזנים, לוחמי יערות, מורדי גיטאות, מעפילים שנשארו על הספינות והיו לימאים, פעילי "הבריחה" ומובילי שיירות העקורים בדרכים העשנות של אירופה אחרי המלחמה. אנשים חזקים וקשים כבני צרויה.

נחישות־רצון וקשיחות עלו מן הגוש האנושי הזה ונסכו בי אומץ. השנים הרבות של הפלגה בצוות, קשיי החיים באוניות, המאבק עם מזג־האוויר והים, טווח הראות מאופק עד אופק, העלבונות שספגנו מעסקני הממסד, מראשי המוסדות וממנהיגי המדינה והניסיון הנואל להטיל עלינו פחד ולזרוע בינינו פירוד, כל אלה היו הדבק שחיבר ועשה אותנו לאגודה אחת. אבל יותר מכול ליכדה אותנו הכרזת ראש הממשלה: "הימאים הם אויבי המדינה!"

שום חינוך, שום תעמולה ושטיפת־מוח לא יכלו להבהיר לנו ביתר חדות את אופיה של תעמולה טוטליטרית.

ביטוי למורת־רוח שפשטה בחוגי מפא"י וחילחלה גם לשורות אנשי־הרוח המקורבים לבן־גוריון, היה מאמרו של המשורר נתן אלתרמן ב"דבר" מיום ה־30.11.51, תחת הכותרת "היכן החבלה". אלתרמן, שהיה ונשאר מקורבו של בן־גוריון, התייחס לחוברת הסברה קטנה בשם "על מה סער הים?", שפירסם נמיר והצביע על "נקודות סתומות הטעונות הבהרה" בפרשת כינוס הימאים. הוא הפריך, אחת לאחת, את טענותיו של מזכיר ההסתדרות שהיה בהן פחות מחצי אמת. גם על תשובתו של נמיר ב"דבר" (3.12.51), חלק אלתרמן ובמאמרו השני, "ושוב, היכן החבלה" (6.12.51), חזר וביסס את דבריו על־אודות "אי־דיוקים" (כדי שלא לומר שקרים) בגרסתו של נמיר. קראנו את הדברים וציטטנו אותם בכל הזדמנות.

בבית יורדי־ים קראתי בעיתונים על הדיון שהיה בכנסת ב־9.12.51, בשביתת הימאים. הדיון היה סוער ובן־גוריון היה במיטבו. "לא היתה ואינה קיימת כל שביתה," קבע, "אין מפירי שביתה אלא מפירי חבלה." "נכשל ניסיון החבלה של אויבי המדינה," פסק, "אין פלא שהמחבלים מצאו אוזן קשבת אצל מפ"ם. שכן לגבי מפלגה זו האפשרות לחבל במדינה קודמת לכול."

כל חברי המפלגה השנייה בגודלה בישראל, כמעט מחצית חברי ההסתדרות, הקיבוץ המאוחד והקיבוץ הארצי, "התנועה לאחדות העבודה" ו"השומר הצעיר", אנשי ביטחון וחלוצי התיישבות, מיטב לוחמי צה"ל ובכירי מפקדיו, כולם חותרים לחבל במדינת ישראל. לא רק מפ"ם זכתה לחימתו המשתלחת של "האחד בדורו". בפרץ של זעם קדוש נטול מעצורים, כרך בן־גוריון מין בשאינו מינו, ימין ושמאל. ישראל רוקח, ראש עיריית תל־אביב ונציג "הציונים הכלליים" בכנסת,

הרהיב עוז ושאל: "מהי התבונה שבהצגת כל הימאים כאויבים ומחבלים?"

בן־גוריון בחר להשיב לו בבוז ובלעג: "רוקח, מגן החלוציות והפועלים, בחזית אחת עם חירות והקומוניסטים." רוקח נעלב ודרש התנצלות. לשווא. בהבל־פה הפך בן־גוריון את כל מי שאינו נמנה עם מפלגתו לאויב ומחבל ובכך, בניגוד לכוונתו, צירף אותנו לציבור גדול ורחב, מכל שדרות העם.

פנחס לבון, שהשיב לנואמים מטעם הממשלה, לא פיגר אחרי רבו. דבריו היו שנונים וחריפים, כתמיד, וכמו בן־גוריון לפניו לא נתן לעובדות לבלבל אותו. הוא עקף את פרטי הנושא שנדון ותקף בארס את כל המתנגדים למדיניות הממשלה. לא במקרה. כמזכיר ההסתדרות לשעבר הכיר לבון את האמת. בדיון שהתקיים במזכירות מפא"י, ימים אחדים אחרי אותו מושב הכנסת, תקף לבון בחריפות את התנהגות מועצת פועלי חיפה. הוא הודה שהסכסוך עם הימאים פרץ באשמת אלמוגי והביע קורת־רוח מכך שמפא"י הצליחה לגלגל את האשמה על מפ"ם ומק"י. דן גלעד, שנכח בדיון, אישר את דבריו של לבון.

אחרי השביתה יעץ לבון לחברי סיעת מפא"י בכנסת לא לדבוק בתעמולה שהצליחה, לדבריו, בימי השביתה, ולא להמשיך לטעון שהימאים הם אויבי המדינה, קומוניסטים ומחבלים. "לאורך ימים," הסביר לבון, "אין לדברים מסוג זה השפעה חיובית." (רוצה לומר: לשקר רגליים קצרות.)

אחרי האסיפה הצטרפתי לישיבת הגוף המצומצם, שנבחר אחרי גיוסנו, ושמעתי מה התחדש בימים האחרונים ומה צפוי. האלימות נגדנו גברה מאוד וחששנו מאובדן שליטה. בין מאות הימאים שנאספו בחוף בשבועות האחרונים, היו לא מעט צעירים קצרי־רוח וחמומי־מוח, שהרמת יד והנחתת אגרוף לא היו חידוש משמעותי בחייהם. חששנו לתגובות־יתר, לא מכה תחת מכה אלא עשר מכות תחת סטירת לחי. ידענו שהאנשים שעומדים מאחרי הבריונות המוסדית המאורגנת מעוניינים כמובן בהסלמת ההתנגשויות, כדי לסלול את הדרך להתערבות המשטרה ולהגשת תביעות משפטיות נגד השובתים (וזה מה שקרה). הטלנו על נורברט מוזס לעמוד על המשמר, ולהשתדל למנוע התנגשויות.

לקראת חצות ירדתי לרחוב הנטוש מאדם ומחיה, תפסתי טרמפ והגעתי למחנה, אי־שם בדרום, לפני מסדר הבוקר.

הרוחות מתלהטות

כשהיינו במחנה הטירונות לא היה שר־הביטחון יכול להפריד בינינו; בסיס קליטה יש רק אחד. אבל אחר שסיימנו ופוזרנו "לא יותר מאחד ביחידה", נותק הקשר וצצה בעיית תקשורת. קושי נוסף היה היעדר מידע. מכל העיתונים הגיעו למחנה רק "דבר" ו"הדור". לפעמים "הארץ". לא "על המשמר", לא "קול העם" ובוודאי שלא "העולם הזה". את האחרון אפשר היה למצוא רק במגירות הנעולות של הקצינים. לא רק ממחנות הצבא נעלם "העולם הזה". בחיפה היו אנשים בלבוש אזרחי אוספים עם שחר את גיליונות "העולם הזה" מחנויות הספרים, מן הקיוסקים ומדוכני העיתונים (גורל דומה, אגב, פקד גם את "הארץ", זמן לא רב אחרי השביתה, כשפורסמה סדרת כתבותיו של שבתאי טבת על ממלכת חושי־אלמוגי). באין עיתונים דוברי אמת, למדנו לקרוא בין שורות העיתונים שנתקבלו ולהקיש מן הכתוב, מה קרה ומה לא קרה.

הכתבים החיפאיים של העיתונות והרדיו הכירו במגבלותיהם ולא חרגו בדרך־כלל, מן המותר. עם רבים מהם התיידדנו, ומאחדים קיבלנו לפעמים מידע חסוי או ידיעה מוקדמת. רק לעתים רחוקות הצליח מישהו מהם לשרבב לכתבתו ידיעה נכונה או חוות־דעת בלתי־משוחדת.

באחד מביקורי הבלתי־ליגליים בחיפה פגשתי את הכתב המקומי של "הארץ", יהושע גלבוע. אני זוכר את הבעת הגאווה על פניו כשהראה לי פסקה שהצליח להשחיל לכתבתו, ביום ה־12.12.51. מאמר המערכת "מיום ליום" וכותרות העמוד הראשון באותו יום, חזרו על התקליט של פרסומי אלמוגי, אבל בעמוד האחרון, בכתבה "מאת כתבנו החיפאי" על תגרות בין משמרות ימאים שובתים ובין "פלוגות הפועל", ליד ידיעה צנועה על שחרורם של י. ארקין ונ. אשל, כדי לנהל משא ומתן עם שאול אביגור, השתיל גלבוע את המשפט: "אילו רצתה ההסתדרות להקל על הפתרון לא היתה ממנה, בין שאר חברי הוועדה המארגנת, את יוסף אלמוגי, מזכיר מפ"ח, שנגדו בעיקר מופנים חצי הימאים." זאת היתה ההעזה המרבית של כתב עיתון בימים ההם.

לא פעם התנצל באוזני כתב זה או אחר בשל כתבה שהתפרסמה

בעיתונו עם הקרדיט "מאת סופרנו בחיפה", וסיפר לי שלא הוא כתב את הדברים או שדבריו שוכתבו עד לבלי הכר. כמה כתבים אף הראו לי את הטיוטה, שהעתקה נשלח למערכת. ההסבר בפיהם היה שעורכי העיתון מעוניינים לקבל מידע רשמי שוטף, אישור להאמנת כתב צבאי או אישור כניסה לפורום סגור של עורכי עיתונים, ולכן אין לעורכים ברירה אלא לשתף פעולה. לפחות לא להרגיז. כתבת "דבר" בחיפה היתה צעירה כובשת־לב, ושמה רות בונדי. מהימים הראשונים של הכינוס ולאחר פרוץ השביתה, הייתי מתראה עמה יום־יום, כמו עם הכתבים האחרים. כל שיחה איתה היתה מרתקת. הכרתי את השקפותיה הליברליות. המרחק בין מה שהשמיעה בשיחות פרטיות ובין עמדות העיתון שבו עבדה היה כרחוק מזרח ממערב.

בוקר־בוקר נדהמתי מהכתבות ב"דבר", בציון המקור: "מאת סופרנו בחיפה". יום אחד לא משלתי ברוחי והצגתי לה שאלה שנראתה לי מביכה, אם לא מעליבה.

"איך את יכולה לכתוב דברים כאלה? הרי זה בדיוק ההיפך הגמור מכל מה שדיברנו!"

"את זה לא אני כתבתי," ענתה ללא כל סימן של מבוכה.

"אז איך את מסכימה שיכתבו בשמך שקרים כאלה?"

"לי זה לא חדש," השיבה רות בונדי, "אני רגילה לדברים כאלה. הרי אני מצ'כיה."

מלים אלה, שאני זוכר אותן כאילו נאמרו אתמול, פרצו את סדק הספק הראשון בחומת השקפת־עולמי באותה תקופה. כשהתפכחתי – באיחור מסוים למרבה הצער – זכרתי את רות בונדי לטובה. עוד שנים רבות עברו עד ששמעתי את ווצלב הבל, הנשיא הנבחר בצ'כוסלובקיה הדמוקרטית: "באותה תקופה היינו נכים מבחינה מוסרית. התרגלנו לומר דבר אחד ולחשוב דבר אחר."

הקשר שלנו עם הכינוס היה, כאמור, חלקי. נאלצתי לנצל כל הזדמנות שנקרתה לי לנסוע לחיפה. בלילות הייתי נע ונד בדרכים ובימים השתתפתי בשגרת חיי הצבא. ספק אם הייתי מחזיק מעמד לאורך ימים לולא הסיוע שקיבלתי מסגל הפיקוד במחנה. הקצינים עצמו עין ואיפשרו לי לעצום את שלי בשעות היום. כמוהם עשו גם מפקדי הצנחנים, וחיים צוקר היה מופיע לעתים קרובות בחיפה ומשתתף בפעילות השוטפת של השביתה.

בסוף השבוע השלישי לשביתה, כשה"תל־אביב" עמדה להגיע לחיפה

(בשבת, 8.12.51), התכנסנו בבית יורדי־ים לדון בהנחיות שישלח הכינוס לצוות האונייה. ה"תל־אביב" היתה אונייה מיוחדת. היא היתה אחת האוניות האחרונות שעדיין לא הגיעו לנמל הבית; הצוות שלה שלח אלינו מן הים מברקי הזדהות; האונייה היתה גדולה וחזקה ואיפשרה התנגדות יעילה למשטרה; והעיקר – קברניט האונייה, היה יצחק אהרונוביץ' (אייק), רב־החובל של ה"אקסודוס", שנבחר נציג חטיבת רבי־החובלים והמכונאים הראשיים לכינוס הימאים. גם האלחוטאי של האונייה היה איש פלי"ם לשעבר, "גדעוני" על ספינות־מעפילים ואיש־הקשר במבצע "השודד" הידוע במלחמת העצמאות. "פופקֶן", לימים ד"ר ראובן אורן, פיסיקאי ואיש מחשבים, חיפש ומצא דרכים מתוחכמות להעברת מברקי ה"תל־אביב" ליעדם – לידינו.

בתמימותנו האמנו שאף אחד לא יעז להטיל על אייק רפש מן הסוג שאנחנו ספגנו מדי יום. ב־1951 היו הזיכרונות טריים עדיין, וכולם ידעו מה היתה ה"אקסודוס" בדברי ימי ההעפלה, ומי היה קברניטה. החלטנו להעביר לצוות מידע על מה שהתרחש באחרונה, להורות לימאי ה"תל־אביב" להתנגד למשטרה בכל הכוח, לשלוח לצוות תגבורת מהחוף ולמסור להם הוראות מפורטות לפעולה לפני שהאונייה תיכנס לנמל. לשון אחר: לשלוח כלי שיט שיפגוש את האונייה בים, סמוך לחופי ישראל.

יומיים לפני שה"תל־אביב" הגיעה לחיפה חמקו אהרון שטארק וולטר מיכאליס ממחנות הצבא שלהם, אחד במכוניתו של אברהם יפה (לימים האלוף יפה) ואחד במכוניתו של ירוחם כהן ("הג'ינג'י", מפקד המסתערבים). את הלילה עשו בביתו של אברהם יפה ולמחרת הסיע אותם יפה לבית יורדי־ים. ניסחנו מכתב קצר ארוז בגליל אטום למים ומסרנו אותו לידם. ספינת דיג של קיבוץ מעגן־מיכאל, עם צוות דייגים יוצאי הפלי"ם, ניגשה לרציף הדלק המרוחק, ושני השליחים עלו על סיפונה והפליגו ללב־ים.

"אז לבן־גוריון יש, בכל זאת, סיבה לחשוש מפניכם," אמרה לי בת־דודי כשסיפרתי לה כיצד חמקו השניים ממחנות הצבא, איך הגיעו לחיפה וכמה עוזרים לנו קציני צבא בכירים (אני, למשל, הגעתי לעצרת בירושלים עם דדו).

"אם בן־גוריון ימשיך להתנהג כאילו הוא מזכיר מועצת פועלי חיפה ולא ראש־ממשלה ושר־ביטחון, מצפות לו הפתעות נוספות," עניתי לה.

"לא בגלל העיניים היפות שלנו עושים קציני הצבא מה שהם עושים. זאת מחאה על התנהגותו של בן־גוריון כלפי צה"ל. זה לא קשור לדעות פוליטיות. אחדים מהקצינים האלה רחוקים מאוד מכל מה שמזכיר שמאל, אבל הם רואים שבן־גוריון מתנהג כאילו הצבא הוא חנות־מכולת של אבא שלו, וזה מרגיז אותם. את יודעת שהרמטכ"ל התנגד לגיוס שלנו? כל הקצונה הבכירה יודעת. לא פחות מזה מוציא אותם מהכלים התירוץ של 'ביטחון המדינה'. והיה מי שאמר שמלים כמו 'בוגדים', 'אויבי המדינה' ו'סוכני מעצמה זרה' הן חרב פיפיות. זה יותר מדי מזכיר את הסיפור על הרועה שצעק 'זאב, זאב!'"

ביום ב' ה־10.12.51, כשהיתה פלוגתנו באימונים בערבות הנגב, ראינו ענן אבק קרב אלינו במהירות. ג'יפ צבאי נעצר לידנו בחריקת בלמים. סמל מכוסה אבק, כטבול בקמח, קפץ מן הג'יפ, הצדיע ומסר למפקד הפלוגה מעטפה חתומה. אחרי דקות מעטות כבר ישבתי ליד הנהג, בדרך לחיפה, אל בית יורדי־ים.

"מה כל־כך דחוף?" צעק הנהג לאוזני מבעד למטפחת שכיסתה את פיו ואפו, "לאן אתה מוכרח להגיע עד הערב?"

"לטקס חלוקת פרס נובל לאזרחות טובה," צעקתי לתוך אוזנו.

"יאללה, תפסיק לעבוד עלי," אמר הסמל, מיטיב את משקפי האבק על עיניו, "אל תחשוב שאני אחד מאלה שלא יודעים מהחיים שלהם. אתה מהימאים האלה, אני יודע. היה כתוב בעיתון ששני ימאים יקבלו היום שחרור מהצבא לאיזה יום־יומיים. אומרים שעוד אחד משלכם צריך להגיע היום לחיפה, לפגישה חשובה."

מי, לכל הרוחות, ה"עוד אחד" הזה? שברתי לעצמי את הראש כל הדרך ומה פשר הדחיפות?

ה"עוד אחד", חזי ארקין, כבר חיכה לי בבית יורדי־ים. התברר שהסמל אכן ידע מהחיים שלו.

"מחר אנחנו נפגשים עם שאול אביגור למשא ומתן," הודיע לי חזי.

"אה, לכן שיחררו אותנו."

"כנראה שהם עשו חושבים אחרי שה'תל־אביב' וה'רימון' הצטרפו לשביתה והחליטו שבכל זאת כדאי לדבר איתנו," אמר אלכס.

"אולי זה בגלל גל העריקות של המתנדבים בנמלי חוץ־לארץ," הציע מכס פירוש משלו, "הרי את סוד־המדינה הזה יודעים כבר היום כולם."

"ואולי זו תוצאה של הביקוש העצום ל'פנקסי־שובת'," אמר יוחנן, "מה אתה יודע, כל אפרוח דורש פנקס כזה אחרי ההפלגה הראשונה."

בקומת המזכירות התכנסו כל חברי הנהגת השביתה ופעילים חדשים מן האוניות שבאו לארץ, נציגי ה"תל־אביב", שמסרו לי דרישת־שלום אישית מאייק, ונציגי ה"רימון". אלה ואלה היו חדורי רוח־קרב, והיוו עירוי־דם לשביתה המתמשכת.

יוחנן, אלכס ומכס עידכנו אותנו על ישיבת הכינוס ועל האסיפה הכללית שהתקיימו אתמול. יוחנן הראה לנו העתק של שני מכתבים שנשלחו מטעם הכינוס. אחד מהם נשלח למזכירות הכנסת:

"כינוס הימאים מוכן להיענות לקריאת הכנסת, ומודיע כי ברגע שהנהלת 'שהם' ומוסדות ההסתדרות יתחייבו, באופן ממשי ומוסמך, להחזיר את כל הימאים לעבודה (כולל האנשים שגויסו לצבא) ולהכיר במוסדות הנבחרים של הימאים, שיפעלו בפיקוח ההסתדרות, מוכנים הימאים להפסיק את השביתה ולמסור את כל השאלות שבגללן פרצה השביתה להכרעת ההסתדרות. כינוס הימאים שואף לסיים את הסכסוך, ואין להטיל עליו שום אחריות להמשכו."

את המכתב השני שלח הכינוס לוועד הפועל של ההסתדרות:

"נציגי הימאים נוכחו לדעת שלוועדה המארגנת אין סמכות לנהל משא ומתן יעיל לסיום הסכסוך ואין רצון לחפש פתרון הולם לבעיה. כינוס הימאים פונה לוועד הפועל, שיקבל את נציגי הכינוס לדיון דחוף על הדרכים להפסקת השביתה."

"מה דעתכם?" שאל אותנו יוחנן, "איך המכתבים?"

"אתם עכשיו הגוף המחליט," אמר חזי, "מה שאתם עושים מקובל עלינו."

"אותו דבר," הסכמתי, "מקובל."

"ובכל זאת? שום הערות?"

"אולי מלה אחת," אמרתי, "למזכירות הכנסת הייתי כותב לא 'בפיקוח' ההסתדרות אלא 'בשיתוף' עם ההסתדרות."

"מה אמרתי?" קפץ מכס.

"או קיי," אמר יוחנן, "אני רוצה לספר לכם משהו. לדעתי דבר חמור מאוד. נודע לנו שהדואר אינו מעביר אלינו מברקים מאוניות ומחוץ־לארץ. את מה שנשלח לכתובת שלנו הדואר מוסר למזכיר מועצת

פועלי חיפה. זאת הפרה של חוק הדואר ומנוגד לאמנת הדואר הבין־לאומית, שישראל חתומה עליה. אני מתכוון להביא את זה לידיעת חברי הכנסת ולידיעת גורמים מתאימים בחוץ־לארץ." ליוחנן כהן היתה תפישה משפטנית כאשר היה עדיין חובל שלישי, זמן רב לפני שהיה לעורך־דין.

דבריו של יוחנן לא הפתיעו אותנו. כבר בשביתה הקטנה, אשר פרצה בגלל שחברי ועד ה"נגבה" גויסו לצבא, התברר לנו שהדואר החיפאי מעביר לשולחנו של אלמוגי את הדואר שאנחנו שולחים ואת זה המיועד לנו. לא נותר לנו אלא לעקוף את השירות הממלכתי ולהקים לעצמנו דואר־חירום עצמאי. אלחוטאים באוניות אחרות הסתכנו ושימשו תחנות ממסר לתברוקה שלנו. אבל לא תמיד היה הדבר אפשרי.

יום אחד הגיע המלח־כשיר רמי (לימים רב־חובל זולברג ואחד ממנהלי הקווים ב"צים") מה"דרומית" למטה השביתה, לדווח ולהתעדכן. כשחזר לאונייתו, שהיתה קשורה לשובר הגלים, נשא עמו צרור מברקים המיועדים לשיגור אל אוניות בלב־ים. האלחוטאי לא היה באונייה, ורמי, שגדל באווירה ים־תיכונית על חוף בת־ים, והיה שחיין מעולה, החליט לא לעכב את הדחוף ושחה לאונייה בריטית סמוכה, נושא בפיו את הצרור שנמסר לו. הקברניט הבריטי, אזרח שומר־חוק אבל נאמן לחוק הסולידריות הימית, קיבל אותו בסבר־פנים יפות והבטיח לו לשלוח את המברקים ללא דיחוי. כשקפץ רמי למים, לשחות חזרה לאונייתו, הבחינו בו אנשי סירת משמר הנמל ומיהרו לדלוק אחריו. הוא אימץ את כל כוחותיו, שבר את השיא הלאומי למאה מטר סגנון חופשי, הצליח להגיע לשובר הגלים, לטפס עליו, לעבור לצדו השני ולהסתתר בין גושי הסלעים הגדולים כל שעות היום. כשירד הלילה חזר לאונייתו בחסות החשיכה, שמח וטוב־לב.

בשביתה הגדולה שהתה ה"דרומית" בנמל טריאסט כל ימי השביתה. הנהלת "שהם" סגרה את מטבח האונייה בתקווה שמה שלא הצליחו לעשות כל האמצעים האחרים יעשה הרעב. אבל הצוות לא נשבר ולא רעב. מדי בוקר קיבלו ימאי ה"דרומית" אספקת מזון טרי מידיהם של פועלי הנמל.

שיחת היום היו הדברים שאמר אייק, נציגם של רבי־החובלים והמכונאים הראשיים בכינוס הימאים (הוא היה הקברניט היחיד שלא השתמש בפטור שנתן הכינוס לרבי־חובלים באוניות והכריז בגלוי שהוא

מצטרף לשביתה). הוא סיפר על שביתת הסוורים בנמלי החוף המזרחי של ארצות־הברית, על עצרת המונים שהתקיימה ביום שה"תל־אביב" הפליגה מנמל ניו־יורק, על פיט סיגר, ששר בעצרת בפני הסוורים השובתים משירי היוניון ולוחמי זכויות האדם, "מפולגים ניפול ומאוחדים נעמוד". אייק לעג לטענה שמאחורי מעשינו מסתתרות "כוונות פוליטיות סמויות".

"תראו מי שמדבר," אמר אייק, "הרי כולנו מכירים את הפעילות המפלגתית של אלמוגי ועושי דברו באוניות שלנו! מה שהורג אותם זה הכישלון שלהם, המפלה שלהם בבחירות. שום פעולה שלנו אינה סמויה. הכל לאור היום. הכרזנו לאור השמש מה אנחנו רוצים להשיג, וגם השגנו! אלמוגי יודע יפה מאוד שבין הנציגים שלנו אין אפילו עסקן מפלגתי אחד. לכן הם רוצים למחוץ את האיגוד שלנו ומקווים למחות אותו מעל פני האדמה. אנחנו ימאים. מה שאנחנו רוצים זה לחזור מהר לאוניות שלנו ולהפליג בים. אבל לא בכל מחיר. נעדיף להישאר בחוף ולא לזחול לאוניות על הברכיים. לא נשב בשקט. לא נהיה ילדים טובים לפני שישוחרר אחרון הנציגים שלנו שגויסו לצבא."

אייק לא נשאר חייב תשובה גם ל"חוגים יודעי דבר" שהעלילו על צוות ה"תל־אביב" כאילו לא הניפו את דגל המדינה בכניסתה לנמל חיפה.

"אנחנו, חברי הפלי"ם, הנפנו את הדגל הכחול־לבן על אוניות המעפילים הבלתי־ליגליות, בתנאים קשים ולפעמים תוך סיכון ממשי, זמן רב לפני שזכינו להניף את דגל מדינתנו על אוניות ישראליות. את מי מנסים הבוסים של חיפה ללמד פרק באהבת מולדת? למי הם מטיפים מוסר? את מי הם מתיימרים לחנך ליחס של כבוד לדגל שלנו?" שעה ארוכה, סיפרו לי החברים, געש האולם בתשואות ובמחיאות כפיים.

נצטרך לוותר על דור זה של ימאים

הכחנתי במבטים שהעיפו החברים בבגדי הלבנים מאבק. יצאתי למרפסת, ניערתי אותם היטב, יצאתי מענן האבק שעלה מהם, התלבשתי וחזרתי. יוחנן ומכס הציעו שגם אנחנו, כמו חברי הכנסת מהימין, נדרוש להקים ועדת חקירה פרלמנטרית.

"זה לא יהיה כמו משפט ההסתדרות," אמר יוחנן, "אלמוגי לא יוכל להפסיק את ישיבות הוועדה הזאת כשיתחשק לו. אנחנו מעוניינים שהאמת תצא לאור מפני שהאמת היא לטובתנו."

אופטימיות שררה באולם. חודש ימים נמשך המאבק והעייפות החלה נותנת את אותותיה. אבל זימון הפגישה על־ידי שאול אביגור ושחרור שני נציגים מהצבא למשא ומתן נראו כאות מבשר טוב. הגעתן של ה"תל־אביב" וה"רימון" והצטרפות צוותיהן לשביתה, היו מבחינתנו דבר בעִתו. סברנו שהיתה לכך השפעה על מינויו של אביגור. גם העריקה ההמונית של "מתנדבים", שנשמרה כסוד־מדינה אך היתה ידועה היטב "לאלה ששם, למעלה", היתה, לדעתנו, אחת מסיבות ההזמנה. מישהו הזכיר ששאול אביגור נחשב לאדם עצמאי ו"איש מצפון" בלתי־תלוי. הפעם שמרתי את ספקותי לעצמי.

באותו יום נראו גם כמה סימנים מבשרי רע. אל ה"מתנדבים" שהביא דן גלעד ל"גלילה" נלוו אנשי אגרוף, שאחדים מהם נשאו אגרופנים וסכינים. "פלוגות הפועל" תיגברו את נוכחותן סביב בית יורדי־ים וכוחות משטרה נוספים צרו על הבניין ועל סביבתו. אבל הרצון שלנו לראות את חצי הכוס המלאה גבר על החששות.

בשעה היעודה התייצבנו בפתח חדר האוכל של מלון "אפינגר" במושבה הגרמנית. חזי ואני היינו במדי צבא, ולא רק מחוסר בגדים אורחיים להחלפה. גם ולטר, ששהה בחיפה באותו יום התהדר במדי צה"ל.

אביגור ישב לבדו ליד שולחן מחופה במפה לבנה, ואכל את ארוחתו. כשהבחין בנו אותת לנו בידו, שנמתין. להרף־עין הפנה את מבטו אלי

והפטיר מעין "שלום" מאופק. התמקמנו בפאתי האולם וחיכינו. כשסיים שאול את ארוחתו קם, נטל את ידיו בכיור קטן בפינת האולם, שטף את פיו ופניו, ניגב ביסודיות את ידיו ופניו במגבת ופנה לאולם הקבלה. מבעד לדלת הזכוכית ראינו אותו רוכן אל מכשיר הטלפון. אחרי שיחה ממושכת הניח את השפופרת וחזר לחדר האוכל.

בקול נמוך, כממתיק סוד, הפטיר לנו שאול "שלום" חטוף ומיד, בלא גינוני נימוס מיותרים, הודיע לנו, שיש לו סמכות מלאה לסיים את הסכסוך כבר היום. לנו נשאר רק להניח לו לנהל את העניינים ולקבל את פסיקתו, שתהיה, כמובן, סופית ומוחלטת.

הבטנו זה בזה. לשם מה, אם כן, קרא לנו? הרי הודעה כזאת אפשר למסור בטלפון. ומי נתן לו את "הסמכות המלאה" לסיים או לא לסיים את הסכסוך כבר היום? חברת "שהם"? מועצת פועלי חיפה? ההסתדרות? הממשלה? הכנסת? מה הוא יודע על הנושא שעליו הופקד ב"סמכות מלאה"?

"משחק מכור," לחש לי חזי וחילץ אותי מהרהורי כפירה, "השופט בן־זונה!" ולשאול אמר:

"אנחנו נציגים של ציבור עובדים. כל הימאים בחרו בנו בבחירות חשאיות בחסות ההסתדרות, על־פי הכללים והתקנות שקבעו מוסדות ההסתדרות. איננו מייצגים כאן את עצמנו. כינוס הימאים הוא גוף נבחר, והחלטותיו מחייבות אותנו."

סימני קוצר־רוח נראו בפניו של שאול ואני מיהרתי להוסיף:

"גם אנחנו קיבלנו מן הכינוס את מלוא הסמכות לסיים את השביתה בתנאי מינימום, שבדעתנו להציגם בפניך."

"בכל הסכם לסיום השביתה," המשיך חזי כמתוכנן, "יש לתת ביטוי לשני נושאים: חברינו המגויסים לצבא ומעמד המוסדות הנבחרים שלנו."

"עליכם לקבל, ללא ערעור, את פנייתו של בן־גוריון ולהפסיק מיד את השביתה," אמר שאול, "אחר־כך נוכל לדון בנושאים השנויים במחלוקת."

"פנייתו של ראש־הממשלה אלינו איננה קו ההתחלה של הסכסוך," אמרתי, "לפני התערבותו קרו דברים שאי־אפשר להתעלם מהם."

"אני מציע שכצעד לקראת התקדמות במגעים בינינו תורו לצוותי האניות בנמל לאפשר טעינה ופריקה של מטענים חיוניים," אמר שאול.

"מוסכם," אמר חזי, "נאפשר עבודות מטען מכל סוג, חיוני או לא כל־כך חיוני, כמחווה של רצון טוב."

שביעות־רצון הסתמנה בפניו של שאול אביגור והוא עזב אותנו בלי הסבר וצעד אל מכשיר הטלפון שעל דלפק הקבלה.

"איש המצפון הבלתי־תלוי הלך להתייעצות עם מצפונו," העיר מכס.

"עושה רושם שאנחנו מתקדמים בכיוון הרצוי," הביע חזי את דעתו.

כשחזר אלינו שאול, אחרי שיחת הטלפון, היתה הבעת פניו שונה.

"כל התקדמות לקראת הפסקת הסכסוך מותנית בהפסקה בוללת של השביתה ובחזרה מיד, ללא כל תנאים, לעבודה מלאה," אמר בפסקנות, כאילו הגה את הרעיון הזה בעצמו, ברגע זה ממש, וכאילו לא נאמרו קודם דברים אחרים.

"זה לא מה שהוסכם בינינו לפני דקות מעטות," אמרתי.

שאול ניסה לטעון שאין הבדל משמעותי בין מה שנאמר קודם ובין מה שאמר עכשיו. אנחנו אמרנו שההיפך הוא הנכון. הוא חזר והבטיח שאין לנו ממה לחשוש, מפני שהרי ידוע שהוא, שאול, מקיים כל הבטחה, וגם הפעם ימלא אחרי כל מה שיוסכם. הסברנו לו שכאשר תיפסק השביתה לא יהיה לנו שום אמצעי להבטחת דרישותינו.

"ידוע שמלה שלי היא מלה," עמד שאול על דעתו.

"לפני שעה קלה סיכמנו יחד הסכם מסוים," הזכרנו לו, "שלא החזיק מעמד אפילו שעה אחת."

שאול נעלב, שתק, אמר: "חכו כאן," ויצא שוב אל הטלפון. שעה ארוכה ישבנו בהמתנה. כשחזר היה בפיו משפט אחד:

"אתם חייבים לקבל את דרישת ראש־הממשלה. עם בן־גוריון לא מתווכחים!"

היה ברור שלמפעיליו של שאול אין כל כוונה להגיע להסכם.

"נביא את הדברים האלה לכינוס הימאים, שנתן לנו ייפוי־כוח והנחיות," אמרתי לשאול. אצלנו נהוג לדון בדברים כאלה בדרך המקובלת. כנציגי ציבור, דרוש לנו פסק־זמן עד מחר מחר."

"שום דחייה איננה באה בחשבון," פסק שאול.

"השינוי בא מצדך, אחרי שהגענו להסכמה!" התרסתי. "חובתנו היא להביא את הדברים בפני הפורום המוסמך שלנו. זה כל מה שאנחנו מבקשים. הרי גם אתה מתייעץ כל הזמן עם מישהו."

הערתי האחרונה הקפיצה את שאול. הוא נעלב שוב. האם באמת תיאר לעצמו שאיננו מבינים מה פשר גיחותיו התכופות אל הטלפון?

"אם כך," אמר באנחה, "מרגע זה יפעל כל צד לעצמו ועל אחריותו." ואחר־כך הוסיף לאט, בהטעמת כל מלה:

"נראה שיהיה עלינו לוותר על דור זה של ימאים."

על מלים אלה, שבטאו את הפרוגרמה של הנהגת מפלגתו, יחזור שאול אביגור בפומבי אחרי יום השישי השחור, והן זכורות לימאי ישראל לדיראון. קמנו ויצאנו.

"מי, אתם חושבים, היה על הקו?"

"אלמוגי."

"בן־גוריון."

"מה ההבדל?"

חזרנו לבית יורדי־ים ומסרנו דין־וחשבון לכינוס ולאסיפה הכללית של השובתים, שנקראה מיד. לא התקבלו החלטות וישיבה של מליאת הכינוס נקבעה למחר בבוקר.

כוחות משטרה גדולים, מתוגברים ב"פלוגות הפועל", צרו על בית יורדי־ים משעות הבוקר המוקדמות, ביום פגישתנו עם שאול אביגור. לא ינום ולא יישן שומר ישראל. שלחנו תגבורת של ימאים ל"תל־אביב", והם עלו עליה בחסות החשיכה. הזעקנו ימאים שהתגוררו בחיפה ובסביבה אל בית יורדי־ים, על מנת להישאר בבניין וללון בו.

למחרת, יום ד', ה־12.12.51, יום אחרי הפגישה עם שאול אביגור, הזעקנו כל ימאי וטוב לבית יורדי־ים. ימאים שסודרו בעבודה בקיבוצים ובמקומות עבודה ארעיים סמוך לחיפה באו העירה. הבניין היה גדוש ודחוס. אישים מחוגי הספנות, הנמלים והמספנות (המהנדס קירשטיין, מנהל מספנה, ד"ר הכט, בעל ממגורות "דגון" ומר גרץ, מנהל חברת "דיזנגוף") הציעו את תיווכם.

"תיווך? בבקשה. אנחנו מוכנים לפשרה מתקבלת על הדעת," אמרנו.

"על הימאים לקבל ללא תנאי את דרישתו של בן־גוריון," השיב דובר לשכתו, "לא תהיה פשרה!"

ממקורות שונים זרם אלינו מידע שוטף על התרוצצות במשרדי מפא"י ובבית מועצת פועלי חיפה הסמוך לו, ברחוב החלוץ. ריכוזי אדם גדולים נראו ליד מוסדות ההסתדרות. איש לא ידע בוודאות מה מכינים אלמוגי, בן־גוריון ועושי־דברם. גל של שמועות פשט בעיר. האוויר היה טעון חשמל.

אבל שום אירוע דרמטי לא התחולל באותו יום. כינסנו אסיפת הסברה של ימאים, שלחנו הודעות לעיתונים, נפגשנו עם חברי הוועד הציבורי

לסולידריות עם הימאים ועם משלחות של ועדי עובדים. יום שביתה שגרתי. בערב עלינו להדר־הכרמל ונפגשנו עם פעילים מוועד מקומות העבודה ועם חברים מהנהגת מפ"ם. ישראל גלילי, שבא אלינו לפי בקשתו של בני מרשק, ואליעזר פרמינגר, יהושע וושצ'ינה ודוד נימרי, חברי המחלקה לאיגוד מקצועי. לפגישה באו גם חברי ועדים של פועלי הרכבת, בתי־הזיקוק, דשנים וחומרים כימיים, מספנות "הימה" וקירשטיין, "נשר" ועוד.

"באנו לעזור בכל מה שאפשר," אמרו הבאים, "היו לכם מספיק טעויות, ועצה של בעלי ניסיון לא תזיק."

הסכמנו ברצון. הנושא המרכזי של הדיון היה ההתנגדות למשטרה, כשזו תנסה להוריד בכוח את הצוותים מה"תל־אביב" ומה"רימון". היו שגרסו התנגדות פסיבית. אחרים צידדו בהתנגדות פעילה. בעלי שתי הדעות הזכירו את הניסיון של אוניות המעפילים. אייק דיווח שרוחות־מלחמה נושבות על אונייתו. הימאים שהגיעו ל"תל־אביב" כתגבורת בלילה הקודם, מלאים רוח־קרב. הוא הביע חשש מפני אובדן שליטה העלול לגרום לתוצאות חמורות.

על ה"אקסודוס" היה אייק בעד התנגדות פעילה, "עד האיש האחרון," ואילו יוסי המבורגר (לימים הראל), מפקד המבצע, היה בעד התנגדות סמלית ומתונה, מתוך חשש לשלום הנשים והילדים; עתה תמך אייק בקו המתון, הן מפני שחרד לשלומם של אנשי צוותו ולא פחות בגין השקפתו. הוא לא ראה במאבק האיגוד המקצועי את העיקר.

על דעת כל הנוכחים ובהסכמתו של אייק, שהיה אמור להוביל את המערכה על אונייתו, סיכם ישראל גלילי: ההתנגדות תהיה פעילה ולוחמת, הימאים לא יירדו מאונייתם מרצונם, ולא ישתפו פעולה עם המשטרה. "אני סומך על אייק ומאמין בכושר השיפוט שלו," אמר גלילי, "הוא לא יתן לדברים להתגלגל ולהרחיק לכת מעבר למתקבל על הדעת."

בהשתתפותו של גלילי בדיון נאחזו אחר־כך כל הטוענים ששביתתנו היתה מאבק פוליטי, בהשראת מפ"ם. על כך אני חייב עדות. בשום שלב של מאבקנו לא ראינו את עצמנו כפופים למרותו של גורם כלשהו, זולתי כינוס הימאים. ספגנו ביקורת (צודקת) מכל הצדדים על כך שפעלנו על דעת עצמנו ולא התייעצנו במידה מספקת עם בעלי ניסיון. ישראל גלילי נחשב בעינינו לאדם שקול ומחושב וידידו של אייק, שעל כתפיו תוטל עיקר המשימה. ההחלטה שבפניה עמדנו היתה כבדת־

משקל ורצינו לשמוע דעת גדולים, אחראים ובעלי ניסיון.

חזרנו לבית יורדי־ים ואייק שב לאונייתו. לילה ארוך ומתוח עבר ללא אירועים.

למחרת בבוקר, יום ה׳, ה־13.12.51, קראנו ב״על המשמר״ את מכתבו של לודוויג אריה שטארק, אביו של אהרון, בו הוא מודיע כי החליט להחזיר למפא״י את פנקס החבר שלו (מס׳ 59158), במחאה על טיפולה בשביתת הימאים. הוא כתב שהיה חבר בס.ד. האוסטרית כשהיה סטודנט בווינה, לפני ארבעים שנה, ושהוא נדהם מהשימוש שעושה מפא״י בשיטות הדיקטטורה הפשיסטית, המוכרות לו מארץ מוצאו. את המכתב שלח לודוויג שטארק ל״דבר״, אבל עיתון פועלי ארץ־ישראל גנז אותו.

לקראת הצהריים קיבלנו הזמנה לפגישה נוספת עם שאול אביגור. אף אחד מאיתנו לא זכר מי הביא את ההזמנה ומה בדיוק היה הנוסח שלה. בהתאם לכלל ״כבדהו וחשדהו״ התייצבנו בשעה היעודה באולם הקבלה של מלון ״אפינגר״ ואת מערך הכוחות שלנו סביב בית יורדי־ים לא דיללנו. בפגישה היתה האווירה רגועה יותר מזו ששררה בפעם הקודמת. גיחותיו התכופות של שאול אל הטלפון, שהועתק מדלפק הקבלה והוצב למענו על שולחן קטן בירכתי אולם הכניסה, כבר לא עוררו תשומת־לב. בכל פעם, שהיה נדמה כי אנו מתקרבים להסכמה, היה ניגש אל הטלפון, וחוזר אלינו עם שאלות נוספות ונקודות נוספות להבהרה. שוב ושוב התייחד עם מצפונו הבלתי־תלוי באמצעות הטלפון. זה היה יותר מצחיק ממעצבן. כדי לשפר את האווירה החלטנו להסכים לוויתור מסוים. לא התעקשנו על הדרישה לסלק מן האוניות, מיד עם סיום השביתה, את כל ה״מתנדבים״ ולהחזיר לעבודה את הימאים ששבתו. כאן הפתיע אותנו שאול ואמר שלדעתו לא תהיה כל בעיה בעניין ה״מתנדבים״. ״הרי המתנדבים אינם ימאים וכשתסתיים השביתה יירדו כולם מן האוניות ויחזרו איש לביתו.״ החלפנו בינינו חיוכים של אירוניה. דברים אלה לא עלו בקנה אחד עם הפרסומים שלפיהם ״ימאים ותיקים״ ו״בעלי מקצוע מעולים״, נקראו אל הדגל ונחלצו לעזרת העם. נראה ששאול לא היה ער לצורכי התעמולה ודבריו נאמרו בלי משים. המשא ומתן נמשך שעה ארוכה, כשהוא נקטע מפעם לפעם בהפסקות התייעצות עם הטלפון. מאוחר בלילה הגענו, בשעה טובה, לנוסח מוסכם, ונפרדנו בהרגשה שהשביתה הגיעה לסיומה.

אלה היו פרטי ההסכם שהופר: ״השביתה תיפסק. כל הימאים

השובתים יוחזרו לאוניותיהם בהקדם. ההסתדרות 'תפעיל את השפעתה' לשחרור כל הימאים שגויסו לצבא. מועצה מיוחדת של ההסתדרות תתכנס בקרוב ותדון בכל הבעיות של איגוד הימאים."

בבית יורדי־ים כבר כבו האורות. דלת הברזל הכבדה היתה סגורה על מסגר ובריח, אין יוצא ואין בא. שלווה אפפה את הרובע. לא נשמע קול ולא נראתה כל תנועה. אנשי המשטרה נעלמו, "פלוגות הפועל" הסתלקו, וירדע נוח כי כלה המבול.

פעם, פעמיים ושלוש דפקנו על הדלת הנעולה. רב־מלחים כבר־גוף הציץ מבעד לשבכה, זיהה אותנו ופתח לנו פתח צר. ברחבת הכניסה שכבו אנשי משמרת הלילה בשקי־שינה, שקועים בתרדמה עמוקה.

"השביתה נגמרה! אין שביתה!" קראנו לעברו של האחראי על משמרת הלילה. אתם יכולים לעלות למעלה ולישון כמו בני־אדם.

לשם דוגמה אישית עלינו בעצמנו לחדרי המגורים. ויהי ערב ויהי בוקר יום שישי.

בשעת בוקר מוקדמת הקפיץ אותנו תורן הלילה ממיטותינו בקריאות בהלה ובקול גדול. המוני אדם מלאו את הרחבה שבחזית בית יורדי־ים ואת כל הסמטאות סביב. שוטרים חובשי קסדות ונושאי מגינים ואלות התרוצצו בתכונה מבצעית. ניידות של משמר־הגבול פיטרלו אנה ואנה. אנשי "מיליציות אבא חושי־אלמוגי", התגודדו, גושים־גושים, לכל מלוא העין.

דלתות בית יורדי־ים הוגפו באחת ובריחיהן ננעלו. קפצנו אל הטלפון. הקו היה מנותק. מלח, מאנשי "המיוחדת", על גבו תיק ובו רשימת שמות, מספרי טלפון וכתובות, החליק על צינור הביוב אל החצר האחורית של הבניין וחמק לכתובת מוסכמת בדירת אחד הימאים בשכונת בת־גלים.

השמועה פשטה כאש בשדה קוצים, וימאים נהרו למקום מכל עבר. נורברט מוזס כינס את אנשי "המיוחדת", חילק להם הוראות והציב אותם בראש צוותים, בעמדות הגנה ברחבי הבית. ימאים שהגיעו בהולים ומתנשפים, התארגנו צוותים־צוותים, לפי אוניותיהם במידת האפשר, וצורפו למערך כוחותינו. מכס גלזנר הביא לנו הצעה חסויה של סניף תנועת החרות בחיפה: אם יצליחו "כוחות השחור" לעקור אותנו בכוח

מבית יורדי־ים, תעמיד התנועה לרשותנו את ביתה, על ציודו, כדי שיהיו לנו שירותי משרד ומטה פעולה אלטרנטיבי.

"צריך לענות להם," אמר מכס, "אני חושב שזה יכול להיות פתרון טוב."

"אותנו, מכסי, יוציאו מכאן רק לבית־קברות, אם יוציאו," אמר נורברט, ספק בהומור ספק ברצינות, "בעולם שכולו טוב אין צורך לא במטה פעולה ולא בשירותי משרד."

מכס הינהן, וכולנו השמענו מלמולי הסכמה.

"יש לי רושם שהבוס של חיפה עשה זאת שוב," אמר חזי, "בדיוק כפי שהיה עם לשכת העבודה אחרי הסיכום של נמיר."

"לך תגמור משהו עם החבר'ה האלה," רטן אלכס, "בלילה אתה סוגר עניין ודבר ראשון בבוקר אתה רואה שדפקו אותך מאחור."

"אולי כל התרגיל הזה, עם שאול אביגור שלך, היה רק הצגה?" העלה יוחנן השערה קודרת.

"לא מאמין," אמרתי, "אני חושב שבמקרה זה שאול הופתע כמונו, אם לא יותר. תאר לעצמך, אחרי כל הדיונים והוויכוחים, אחרי שהוא כבר נראה כמו לימון סחוט, הוא קם בבוקר ומתברר לו שעשו ממנו צחוק."

ארווין זיטנפלד, שלן בביתו במושבה הגרמנית, סמוך למלון "אפינגר", קיבל את קריאת הטלפון שלנו באמצעות שליחנו ומיהר למלון, להודיע לשאול אביגור מה קרה. ליד המלון כבר המתינו לו שניים מחברי הכינוס שהגיעו מבית יורדי־ים. נאמר להם שמר אביגור עזב את המלון בשעת בוקר מוקדמת.

"מתי ישוב?" שאל ארווין.

"מר אביגור לא השאיר הודעה."

השלושה חזרו לבית יורדי־ים ומסרו לנו דו"ח על מה שקרה. עוד זה מדבר וזה בא. הגאי סירות מנוע של קואופרטיב "העוגן" בא בריצה מן הנמל וסיפר שכוחות גדולים של משטרה ומשמר הגבול מתרכזים על הרציף, מול ה"תל־אביב".

בשעות היום היו ימאי "העוגן" (אחד ממעוזי מפא"י ומועצת פועלי חיפה בנמל) חלק בלתי־נפרד ממערך הכוחות של אלמוגי, אבל בלילות היו יוצאים מן הארון ומסיעים אותנו בחשאי אל האוניות שעגנו במפרץ ואל אלה שהיו קשורות לשובר הגלים. ימאי מכוחותיו של נורברט נשלח אל הנמל, עם חבר הקואופרטיב, כדי לנסות להתקשר עם האוניות.

הפרשנו כוח להגנה על בית יורדי־ים ומיהרנו לנמל. כשדהרנו במדרגות הבניין החרישה את אוזנינו צפירה ממושכת של אוניית קיטור, פולחת את חלל האוויר, מחרידה את רחבי הנמל ופושטת בחוצות העיר. אחרי הפסקה קצרה החלו להישמע צפירות חדות וקצרות של אוניית מנוע, כצפירות האזעקה הקוראות לאנשי הצוות של אונייה במצוקה להתייצב בעמדות חירום. ה"תל־אביב" וה"רימון" הודיעו שהן מותקפות.

יום השישי השחור נפתח בקול תרועה.

קרב אחרון

רצנו וצעדנו חליפות, מהר ככל שנשאו אותנו רגלינו. חזי, חיים ואני היינו קרובים זה לזה.

"איזה ברדק!" צעק חזי, מנסה לגבור בקולו על הרוח הנושבת בפנינו, "יד ימין לא יודעת מה עושה יד שמאל. לך תאמין שרק הלילה, כמעט הבוקר, סגרנו עניין עם שאול אביגור."

"במקום לשלוח סוורים לפרוק את המטען של ה'תל־אביב', כפי שסוכם הלילה עם שאול, שולחים לך החבר'ה האלה את המשטרה," אמר חיים.

"המערב הפרוע," אמרתי, "המשטרה ממלאת את פקודות הבוס המקומי, לא את הוראות השלטון."

היה לי על מי להסתמך. בשלב ההוא של השביתה כבר רכשנו השכלה כלשהי בנושא מעמדנו המשפטי כשובתים ומהו מעמדה של המשטרה כגוף סטטוטורי ממלכתי. מקור השכלתנו (הצנועה) היה עורך־הדין קושניר, יועץ משפטי שהיה לידיד. שיעור אקראי נוסף קיבלתי מעורך־דין צעיר, בלתי־מוכר עדיין. יום אחד ניגש אלי בתל־אביב איש צעיר והציג את עצמו: "שמי שמואל תמיר, אני עורך־דין ואני רוצה לומר לך מלים אחדות." בו במקום לימד אותי תמיר מעט תורה על רגל אחת: "התנהגות המשטרה כלפיכם דומה לזו של 'פלוגות הפועל'," אמר, "זאת התנהגות של כנופיית בריונים. אתה משתומם? כמובן. רוב האנשים אינם יודעים מהן זכויות היסוד של האזרח מכוח החוק. ברוב ההתנגשויות שלכם עם המשטרה – ותאמין לי, אני עוקב – לא היתה למשטרה שום סיבה חוקית להתערב. קציני המשטרה בחיפה מתנהגים כאילו היו פקידים של אדון אלמוגי. לא צו חיפוש, לא הוראות מבית־המשפט, שום דבר. הפקר. השריף מעל החוק. אלה נורמות של המערב הפרוע."

אישור לדבריו של עו"ד שמואל תמיר קיבלתי אחרי זמן לא רב משופט בית־המשפט המחוזי בחיפה, ד"ר א. שאל (תיק פלילי מספר 6/52; השופט א. שאל; "היועץ המשפטי לממשלת ישראל נגד יצחק בן

שמואל אהרונוביץ – אייק – ו־29 אחרים"). ועל כך להלן. פסק־הדין הזה דיבר ישירות על האירועים שלקראתם מיהרנו ככל שרגלינו נשאו אותנו באותו בוקר יום שישי. מה שלא ידענו אז ולא היינו יכולים לדעת היה ביקורו הלילי של בן־גוריון בחיפה. היום אני יודע ממקור ראשון על השתתפותו האישית בהכנות למבצע המשטרה, בעצם השעות שבהן הוריד הוראות לשאול אביגור, כאשר זה ישב וניהל עמנו, לכאורה, משא ומתן. מדברים רבים חששנו, אבל קנוניית הונאה כזאת לא העלינו בדעתנו. וכי איך יכולנו לדעת מה שלא ידעו קציני המטה הארצי, מפכ"ל המשטרה וסגנו?

כאילו קרו הדברים היום אני זוכר את הרוח החזקה שנשבה מול פנינו כשרצנו בסמטאות הצרות של העיר התחתית אל כיכר פלמר שליד שער הנמל. חשרת עבים כיסתה את השמים וזרזיפי מטר אלכסוניים הצליפו בנו. מכס התכופף והרים גרוטת צינור קצרה, אחז בה כאומד את משקלה ויעילותה, נופף בה בתנועה של ניסוי־כלים ואמר:

"אני מתערב שלא יהיה משעמם היום. אלמוגי מאשים אותנו באלימות? בבקשה! מתחשק לי לתת לו אפשרות להיות צודק, לשם שינוי."

"אם מכות אז בידיים," אמר אהרון שטארק, "בידיים יש יותר בקרה על התוצאות. צינור כזה, מכסי, יכול לגרום תאונת עבודה. שמע ממני, זרוק אותו לפני שכולנו נתחרט."

"זרוק, זרוק את זה, מכס," אמר חזי, "אנחנו לא רוצים דם. לפחות אם זה תלוי בנו."

מכס החזיק עוד רגע בחפץ הקטלני ואחר־כך השליך אותו באי־רצון. האחרים, שלא עצרו, היו כבר הרחק לפנינו.

בדרכנו לכיכר פלמר הצטרפו אלינו עוד ועוד ימאים ששמעו את הצפירות וחשו לנמל. אחרים, שרצו מולנו לבית יורדי־ים, הסתובבו והצטרפו אלינו. ליד שערי הנמל הנעולים כבר המתינו ימאים רבים.

מחסום הרכבת בחזית שער הנמל, הפתוח תמיד לתנועת כלי רכב, נסגר לכבודנו. עברנו דרך הפשפש להולכי־רגל. השער היה נעול, אין פותח. מבעד לסורגיו נראו רציפי הנמל, שחורים מהמון שוטרים, חובשי קסדות ונושאי אלות ומגינים. ניידות של משמר־הגבול שוטטו ברחבי הנמל הריק. מכוניות כיבוי־אש חנו בהאנגר לאחסון פרי־הדר ואמבולנסים של מגן־דוד־אדום ניצבו לא הרחק, רמז לבאות.

הקהל גדל מרגע לרגע. הוועד הציבורי לסולידריות עם הימאים השובתים, שלח לרחובות העיר התחתית והדר־הכרמל מכוניות מצוידות ברמקולים, שקראו לתושבים לבוא לעזרת הימאים המותקפים. חברי ועדי עובדים ומאות נערים וילדי בתי־ספר הדביקו בהתנדבות את הכרוזים שניסחנו בחיפזון על קירות הבתים ועל לוחות המודעות, ברחובות העיר, בשכונות המפרץ, ובכל מקומות העבודה הגדולים. קולות צופרי האוניות התערבבו בקריאות הרמקולים וביללת הרוח והקיצו נרדמים. המונים נהרו אל הנמל, ברכב וברגל, והרחובות היורדים אל הנמל נסתמו. רבים נזכרו באוניית המעפילים "חיים ארלוזורוב", שעלתה על החוף מול בת־גלים. באותם רחובות שעטו אז תושבי העיר אל חוף הים, כדי לאפשר למעפילים להתערב בתושבי הארץ ובכך למנוע את נפילתם בידי הבריטים.

מהמפעלים שבסביבה החלו להגיע לעזרתנו קבוצות פועלים. חברי קיבוצים, שבאו במשאיות, התכנסו ריכוזים־ריכוזים. בכניסה לאחת הסמטאות ראיתי חבורת אנשים שאחדים מהם נראו לי מוכרים. גם הם זיהו אותי. אחד מהם, ג'ינג'י, אותת לי בידו. ניגשתי אליהם וראיתי שזה אפרים כהנא ממעגן־מיכאל. לידו עמדו חברים מקיבוצו ומקיבוצים אחרים.

"יש לנו הצעה נהדרת," אמר לי הג'ינג'י, "החבר'ה מבית־קשת הכינו את הסמיטריילר שלהם, כפורץ מחסומים סוג אלף. החבר'ה שאתה רואה כאן, ימאים ודייגים של הקיבוץ, מוכנים עם ספינות הדיג. עכשיו תשמע. ברגע שהמשטרה תוקפת את ה'תל־אביב' אנחנו מפליגים מנמל הדיג וניגשים לרציף, מול שער הנמל. או קיי? באותו רגע החבר'ה עם הסמיטריילר פורצים את השער ויחד עם כוח שלכם וכוח משימה שלנו דוהרים לספינת הדיג שמחכה ליד הרציף, וישר אל ה'תל־אביב'. תגבורת לצוות של אייק. זה מגיע לו."

אפרים, חובש קרבי, דייג וימאי, היה מוכר לי כאיש כבד־פה. עתה הפתיע אותי שטף דיבורו.

"תגידו חבר'ה, אתם השתגעתם?" שאלתי את חבורת הנועזים, "מה קורה לכם?"

"על אלימות נחזיר באלימות," אמר אפרים, "אין דרך אחרת. מוכרחים לעבור מדיבורים למעשים. גם ישרוליק בתמונה," זרק לי אפרים. "הוא על ה'שיו' ועכשיו הוא לא יכול לעזוב את האונייה, אבל הוא בתמונה."

ישרוליק אווירבוך, הקברניט של אוניית הקיבוץ "שיו", היה מוותיקי הפלי"ם ועלייה ב' ואפרים העריך, לא בלי בסיס, ששמו יהיה הפתיון שישכנע אותי לקבל את "התוכנית הנהדרת" שלהם.

"בשם אלוהים, חבר'ה, זאת רק שביתה, לא קרב אחרון," אמרתי ומיהרתי להוסיף, "לפחות עד עכשיו."

עמדתי הרכרוכית איכזבה את אפרים וחבריו. לא בקלות היו מוכנים להיפרד מ"התוכנית הנהדרת".

"בני מרשק בעניינים," זרק לי בישק'ה השמן, הנהג של בית־קשת, ששירת עם בני ואיתי בפלוגה ג' בפלמ"ח. עוד ניסיון לגייס את הסכמתי.

"כל הכבוד לבני," אמרתי, "הוא באמת פייטר, אבל הפעם זה לא גדוד הפורצים וזאת לא פריצה לעיר העתיקה. מצטער, לא נראה לי."

"אז מה אתה מציע?" לחצו עלי בני־החיל, "באנו לעזור לכם."

"אני אומר שבמוקדם או במאוחר השביתה תסתיים, כך או אחרת, ושצריך לחשוב על הבוקר שאחרי. איך תקבלו תעודות לכלי השיט שבבעלותכם? איך תוציאו רשיונות לרכב שלכם?

"מה שאתם מציעים זה לשרוף את כל הגשרים. לדעתי אין לזה הצדקה מספקת. וחוץ מזה אל תשכחו שרוב הימאים רחוקים מכל מעורבות פוליטית ואינם משתייכים לשום מפלגה. כן טוב, לא טוב, זאת עובדה. אלמוגי מנסה להדביק לנו סטיגמה מפלגתית כדי לפלג את הימאים. אנחנו עושים כל מאמץ להוכיח את האמת לימאים שבחרו בנו, שמה שאלמוגי אומר זה לא נכון. זו הערובה לאחדות הימאים. סולידריות, כן. הזדהות, כן. תמיכה, כן. מה שאתם מציעים, לא. לא בא בחשבון. זה עלול רק לפלג אותנו."

אינני בטוח שכל הקיבוצניקים הסכימו לדברי, אבל נדמה לי שרובם שוכנעו. הודיתי להם מקרב־לב, והם הבטיחו לעשות הכול למען הצלחתה של הפגנת ההזדהות.

כמה קרובים החבר'ה האלה ללבי, חשבתי, אנשי הקיבוץ המאוחד, תמיד מוכנים להטיל את עצמם לכל מערכה. אקטיביסטים בדם, פייטרים. כמה חבל שאינני יכול לקבל את הצעתם. התוכנית שלהם נהדרת. היא תאמה מאוד להלוך־רוחי באותן שעות, אבל, מה לעשות, עמדות התצפית שלנו היו שונות, ומה שראיתי מכאן לא ראו הם משם.

גשם שוטף ירד והרוח גברה. ההמון גדש את הכיכר ואת הרחובות והסמטאות הסמוכים אליה. שלטים מאולתרים וסיסמאות בכתב־יד

הונפו מתוך הקהל. נערים ונערות מתנועות הנוער ומבתי־הספר שיוו להתכנסות מראה מטעה של יום שוק עממי. לא לזמן רב. מן הנמל החלו להגיע ידיעות ראשונות על המתרחש מעבר לשערים המוגפים. עובדים ממחלקת הים של הנמל, בחלקם ימאים לשעבר, שרבים מהם סירבו להשתתף בהתקפת המשטרה על צוותי האוניות, הסתננו אלינו ודיווחו:

שתי ספינות גרר וספינת כיבוי־אש, גדושות שוטרים, התקרבו אל ה"תל־אביב". הצוות המתוגבר היה מוכן. סביב המעקה נמתחו גדרות תיל ומנופי האונייה הורדו והונחו לרוחב האונייה, בולטים אל מחוץ לדופן, כדי לחסום התקרבות של כלי שיט. מוטות ועמודים מזדקרים לצדדים ככידונים, חיזקו את ביצורי ההגנה. ספינות הגרר וספינות כיבוי־האש התיזו סילוני מים על הימאים העומדים על הסיפון והימאים השיבו להן בזרנוקי כיבוי האש של האונייה. בחיפוי סילוני המים ניסו השוטרים להציב סולמות ולטפס אל סיפון האונייה ונהדפו, פעם אחר פעם. אחדים מהם נפלו למים.

הידיעות עוררו תגובות נרגזות. כל זמן שה"תל־אביב" הצליחה להדוף את ניסיונות הפלישה היתה ההתקהלות מחוץ לשער הפגנה סוערת בלבד, אך לפתע החרידה את האוויר יללת סירנה, על גגות האמבולנסים נצנצו האורות האדומים והם זינקו לרציף שמולו היו ה"תל־אביב" וה"רימון" קשורות לשובר הגלים. שאגות נשמעו מתוך ההמון, והמפגינים החלו להסתער על השערים ולעוקרם מציריהם.

שמעתי את עצמי מצטט בחמת־זעם: "אם השער נעול אין פותח," וזינקתי אל השער המוגף. טיפסתי על השער ומזווית עיני ראיתי שימאים אחדים עושים כמוני. משכנו את עצמנו למעלה, אל קורת הברזל העליונה של כנף השער, התגלגלנו מעליה וקפצנו אל תוך הנמל. שוטרים שגדשו את הרחבה שממול הבחינו בנו והסתערו לעברנו. אימצנו את כל כוחותינו להסיט את הבריחים הכבדים שריתקו את כנפות השער זו לזו ואת היתד שחיברה אותן לקרקע. מבחוץ לחץ ההמון על השער ומתקני הנעילה סירבו לשתף פעולה. השוטרים קרבו במהירות וכבר שמענו את קול פרסות נעליהם וראינו את פרצופיהם.

פוסידון הטוב, התפללתי בלבי, אנא, חזקני אך הפעם.

ופטרונם של יורדי־הים שעה לתחינת עבדו והקל לרגע את לחץ ההמון על לוחות השער. שלפנו את הבריחים, חילצנו את היתד והשער נפתח לרווחה. שני נחשולי אנוש סוערים התנגשו זה בזה בזעף, וקצף

המשטמה הרותחת ניתז לכל עבר. לרגע הדף ההמון בתנופת הסתערותו את השוטרים שנסוגו אל פנים הנמל, אבל אחרי זמן קצר התעשתו השוטרים, התארגנו למתקפת־נגד והדפו באלותיהם את המפגינים אל מחוץ לתחום הנמל. מכוניות כיבוי, שהיו כנראה בעמדות המתנה, החלו להתיז עלינו סילוני מים רבי־עוצמה. בסמטאות קלטו האמבולנסים את הנפגעים, שמספרם גדל מרגע לרגע. יללת מכוניות הכיבוי, שריקת הסירנות של האמבולנסים וצפירות האזעקה של האוניות התערבבו בצעקות הפצועים ובנהמת הֶרוח והיו למוסיקת רקע שליוותה את סצינת הקרב.

שעה ארוכה נמשכה ההתכתשות. פעם גובר מחנה המפגינים, ההורסים אל שער הנמל, ופעם גוברת המשטרה והודפת את המתפרצים אל מחוץ לשער. כאשר יצאנו לנמל חשבנו לתפקד כיחידה לוחמת אחת. עתה סיכלה המציאות את כוונתנו. בסערת התגרה נעלמנו זה מעיני זה וכל אחד ניהל את מלחמותיו כמיטב יכולתו.

לפתע שככו הקולות והתגרות פסקו בבת־אחת. קבוצת אנשים נראתה צועדת מתוך הנמל לכיוון השער. ראינו שאחדים מהם חבושים בתחבושות, קרועי בגדים ומוכתמים בדם. כשקרבו אלינו זיהינו אותם: ימאי ה"תל־אביב". כשעברו האחרונים שבהם, חבולים ופרומים, את קו השער, התלקחו ההתכתשויות ביתר שאת. חבטה עזה ניחתה עלי. הסתובבתי וראיתי את אהרון שטארק נאבק עם צעיר עב־גוף, ומנסה להוציא מידיו מוט עץ עבה. במהלומת אגרוף, מכל הלב, הפלתי לארץ את בעל המוט, ואז שמעתי את צעקתו של אהרון, "מאחריך!" ואלת משטרה כבדה פיצפצה את גולגולתי היחידה. חום פשט בכל איברי, רפיון מתוק השתלט עלי, חשיכה אפפה אותי, צפצוף חד ניסר באוזני וראשי חישב להתפוצץ.

כשפקחתי את עיני מצאתי את עצמי יושב, נשען בגבי אל קיר ונער בתלבושת אחידה של בית־ספר תומך בי. הנער סייע לי לקום על רגלי ותרם לי את מטפחתו המוכתמת בדם. חשתי שראשי חבוש. מי חבש?

"כואב?" שאל הנער, "זה רק חיצוני. לא נורא. יעבור."

"כבר אינני מרגיש כלום," השבתי, "זה שום דבר. תודה לך."

"על לא דבר," השיב הנער בשמץ מבוכה, "אחד משלכם, ג'ינג'י כזה, חבש אותך. הוא אמר לי להשגיח עליך ורץ הלאה. לפחות עשיתי משהו בהפגנה המחורבנת הזאת."

שעת בין־ערביים רכה פשטה על העיר מוכת האלימות. רטוב עד לשד עצמותי ורועד מקור ניסיתי לפסוע, בזהירות, ונוכחתי שאני מסוגל ללכת. עוצמת המהומה שככה בהדרגה. כבר לא היה טעם לעצרת ההזדהות. האנשים כבר פרקו את מטעני הזעם שלהם ועתה עזבו את הכיכר, קבוצות־קבוצות. בעיניים קמות תרתי אחרי אנשי־שלומנו בקהל המתפזר והבחנתי בכמה מהם. אהרון היה קרוב מכולם וצעד לכיוון בית יורדי־ים, ואני הצטרפתי אליו.

"בוא, נקצר דרך פסי הרכבת," אמר לי אהרון, "אני רוצה לדבר איתך."

"טוב מאוד," אמרתי, "אני מעוניין לבדוק אם הראש שלי עדיין עובד. אבל, בחייך, דבר מהר. מוכרחים להגיע לבית יורדי־ים. אני מת לשמוע מה קרה על ה'תל־אביב'."

"שמע, נמרוד. אני לא חוזר לצבא," אמר אהרון לאט, בהטעמת כל מלה, "לדעתי אין לנו מה לחפש שם."

"מה זאת אומרת 'אין לנו מה לחפש שם.' אפשר לחשוב שהתנדבנו לצבא."

"לא, לא זה העניין. אני מרגיש שהשערורייה הזאת עוברת יותר מדי בשקט. היינו יותר מדי ילדים טובים. על מעשה נבלה שכזה צריך להקים צעקות עד השמים. הציבור עבר על זה לסדר היום, וזאת היתה אשמתנו. בצבא התחזקה דעתי, שלא היינו צריכים להתייצב בלשכת הגיוס. היינו צריכים לתת להם לחפש אותנו. לאסור אותנו. כן, לאסור! במחנה שנתקעתי אליו כמו פוץ, שמעתי את הדעה הזאת מהקצינים, לא פעם. בהתחלה לא האמנתי להם. הייתי בטוח שזו מלכודת. שהם רוצים שאשיר להם שיר, כדי להפיל אותי בפח. אבל במשך הזמן רכשתי לי ידידים בחיל הקשר, כאלה שמוכנים לעזור, ואפילו להסתכן, לא רק לדבר. איך, אתה חושב, אני כאן עכשיו?"

"אני מתאר לעצמי," אמרתי, "כמו כולנו. אני יודע שהקצינים לא הכי מאושרים מהגיוס שלנו. יש להם הרגשה שעשו צחוק מהצבא."

"בדיוק. וצריך לנצל את זה. להכות בברזל החם. כל הזמן אני שובר את הראש, איך לפוצץ את השקט המחורבן הזה ולקרוע את השתיקה. שכולם יראו את הצביעות של 'כמה בחורים נקראו לדגל'." אהרון חיקה את הטון הדרמטי של אלמוגי, דברים בשם אומרם.

"בסדר, אהרל'ה, אם אתה רוצה נדבר על זה עם החברים. זאת צריכה להיות החלטה של כולנו, לא?"

"מאה אחוז," הסכים אהרון, "כמו כל ההחלטות שלנו. אני אקבל כל מה שיחליט הפורום שלנו."

בלבי הרגשתי שאהרון צודק. רק לא הייתי בטוח שרוב החברים יקבלו את דעתו. והרי אצלנו שולט הכלל "אחרי רבים להטות."

בבית יורדי־הים התכנסו כבר מאות ימאים, מתגודדים בקבוצות, ומספרים בהתעוררות את קורות השעות האחרונות. עלינו לאולם הגדול לשמוע מימאי ה"תל־אביב" מה התחולל על סיפון אונייתם כל אותו היום. חברי ועד האונייה קיבל על עצמו לחבר דין־וחשבון, "למען הדורות הבאים."

האווירה באולם היתה שונה מזו ששררה, שעה קלה קודם לכן, ליד שער הנמל ועל סיפוני האוניות לפני שעה קלה. האסיפה היתה ספונטנית, אבל התנהלה בשקט יחסי. ימאי ה"תל־אביב" סיפרו איך הדפו את השוטרים, פעם אחרי פעם. ואז, כאשר היה נדמה שהמשטרה עומדת להסתלק מן המערכה, קרא הקצין בודינגר, שעמד בראש ההתקפה, לקפטן, והודיע לו שבין השוטרים ישנם פצועים והרוגים. הידיעה הכוזבת היכתה בתדהמה כל מי שנמצא על האונייה. לאור ידיעה זו שקל אייק והחליט להפסיק את הקרב.

"לולא הטריק המלוכלך הזה של הקצין שלהם, בחיים שלהם הם לא היו מורידים אותנו מהאונייה," אמר רב־המלחים אהרון צוקר. חברי ועד האונייה הכריזו בשם הצוות שאף ימאי לא יחזור לעבודה לפני שכל המגויסים ישוחררו מהצבא.

אחרי האסיפה התכנסנו בחדר המזכירות ואייק סיפר ביתר פירוט את השתלשלות המערכה על סיפון ה"תל־אביב". הוא חזר פעמים אחדות על תכסיס־העורמה שבגינו פסקה ההתנגדות. מדבריו ניכר שהוא כאילו מבקש אישור בדיעבד להחלטתו להפסיק את ההתנגדות.

"אף אחד מאיתנו לא היה מחליט אחרת, אייק," אמר ולטר. "חיי אדם זה לא משחק."

"נכון," אמרתי. "על הרוגים אף אחד לא חשב. כדאי רק ללמוד לקח ולדעת לאלו תכסיסים הוא מסוגל."

"מתי נלמד גם אנחנו להשתמש בטריקים כאלה?" שאל קספרי במרירות.

"כן. צריך להבין שבמלחמה כמו במלחמה," אמר אלכס. "יושר

והגינות זה טוב ויפה, אבל לא עם כל אחד. ואתם חושבים ששאול אביגור לא רימה אותנו? אתם תמימים. היינו צריכים לשקר בלי בושה, כמוהו. לרמות אותו ואת אלמוגי. לעשות את עצמנו כאילו אנחנו מתכוונים לדבר אחד, ולהתכוון לדבר אחר."

"איזה שד מחורבן הכריח אותנו לומר לנמיר מה באמת אנחנו מתכוונים לעשות?" שאל מכס. "מדוע, לכל הרוחות, לא סיפרנו לו סיפורי אלף לילה ולילה, כמו שהפקידים שלו מספרים לנו ובטח גם זה לזה? אני, בכל אופן, לא מאמין לאף אחד מהם, אף מלה, אף פעם. ועכשיו תגידו אתם, אני לא צודק?"

"איזי, חבר'ה, איזי, לאט לאט," אמר יוחנן. "לא להיסחף, בבקשה. אז טוב, אז הצליחו לרמות את אייק והקרב על ה'תל־אביב' נפסק, באביב ימיו יענו. אז מה? מה בסך הכל הפסדנו? חברים יקרים, זאת רק שביתה! אנחנו לא במלחמת־אזרחים, ברוך השם."

"הפסדנו את קלף המיקוח הכי חשוב," אמר זיטנפלד בעצב. "לא היה רחוק שנצליח. אילו הם היו נכשלים על ה'תל־אביב', כל המשא ומתן אחר־כך היה נראה אחרת. היה לנו צ'אנס והוא ברח לנו מהידיים."

"באמת?" התריס חזי. "ואני אומר לכם שהם היו פותחים באש."

"אני לא מאמין," אמר אהרון. "בנשק חם הם לא היו מעזים להשתמש. וחוץ מזה אני רוצה לומר לכם שאני לא חוזר לצבא. לפחות לא לפני שהשביתה תסתיים. אני מציע שכולנו לא נחזור. אני עצור בלי משפט ויש לי זכות להיחלץ ממעצר בלתי־חוקי."

"בן־גוריון לא הכריז בכנסת שאנחנו גרועים מהאצ"ל והלח"י?" חזר חזי לנושא שלו. "לאיזו מטרה הוא אמר את הדברים האלה? סתם כך? לא לא. אני אומר לכם, דברים כאלה לא זורקים בלי סיבה."

"לדעתי חזי צודק," אמרתי. "התזמורת שמנגנת נגדנו כל הזמן מעל במת הכנסת, בעיתונים וברדיו, בניצוחו של בן־גוריון, זה לא סתם היסטריה. זה מחושב ומתוכנן. לדעתי הם מכינים דעת קהל למשהו. לא סתם הם אומרים שאנחנו יותר גרועים מאצ"ל ולח"י, חבלנים, אויבי המדינה, סוכנים זרים, בוגדים. לכל הפנינים הללו יש מכנה משותף. לדעתי בן־גוריון מכין לנו סזון. דווקא מן הטעם הזה אני לא מקבל את ההצעה של אהרון. רק זה חסר לנו, שיוכלו לומר שבנוסף לכל המעלות שלנו, אנחנו גם עריקים. בעקרון אני מסכים עם אהרון. למעשה לא. הצעתו של אהרון לא התקבלה."

אחרי "יום השישי השחור" היו כלי־התקשורת גדושים בכתבות ותיאורים מפורטים על־אודות ההתרחשויות על ה"תל־אביב" וה"רימון" ובנמל. הרדיו וחלק מהעיתונים נשארו נאמנים לקו שהוכתב מלמעלה. ניכרה אף הקצנה מסוימת. אבל השאלה, שבתחילה שאלו מעטים ובקול ענות חלושה, צברה עתה תנופה: מה טעם ראתה המשטרה לתקוף את האוניות אחרי שנציגי הימאים הודיעו לשאול אביגור ולאמצעי התקשורת שהם מוכנים להתיר עבודות מטען כדי לקדם את תהליך המשא ומתן? מדוע הודיעו כל כלי התקשורת ביום חמישי בערב וביום שישי בבוקר שהמשא ומתן בין נציגי הימאים לנציג השלטון הסתיים בהצלחה, וביום שישי בבוקר יצאו המשטרה, משמר הגבול ו"פלוגות הפועל" למבצע מתוכנן של שימוש בכוח גדול נגד השובתים? איך זה קרה? מה היו השיקולים? מי החליט?

העובדות לא נשארו סוד. "על המשמר" ו"קול העם" הפיצו אותן, ו"העולם הזה", שתפוצתו הגיעה אז לשיא ושגיליונותיו עברו מיד ליד, פירסם כל פרט רלוונטי. גם מ"הארץ" ומעיתוני הצהריים היה אפשר להבין שמשהו לא ברור עמד מאחרי אירועי הדמים. בישיבת הכנסת שאלו חברי כנסת מסיעות הימין והמרכז מדוע מציגים את הימאים כאנשי שמאל וקומוניסטים, אף כי ידוע להם שרבים מהשובתים תומכים במפלגות אחרות? חברי כנסת ממפ"ם הודיעו בצער שאף אחד מן השובתים אינו חבר מפלגתם ושאוהדי מפ"ם בין הימאים לא שאלו בעצתם לפני שהחליטו על צעדיהם. נציג "המפלגה הפרוגרסיבית" אמר: "נסתלקה רוח בית הילל ואת מדינת ישראל מנהיגים על־פי רוח בית שמאי."

ביום חמישי, 13.12.51, בערב, עם סיום יום העבודה, נכנס יוסף נחמיאס, סגן מפכ"ל המשטרה, ללשכת המפכ"ל יחזקאל סחרוב במטה הארצי של המשטרה בתל־אביב. השנים החליפו כמה משפטים ונחמיאס הלך לביתו. למחרת בבוקר, כשנכנס ללשכתו, נקרא נחמיאס בדחיפות ללשכת המפכ"ל. זה סיפר לו שפעולה משטרתית רחבת היקף נגד הימאים השובתים עומדת להתבצע כל רגע ופקד עליו לנסוע מיד לחיפה. כשהגיע נחמיאס לנמל כבר היה המבצע בעיצומו. לדבריו, הופתע לראות בלשכת מנהל הנמל את יוסף אלמוגי ועסקני מועצת פועלי חיפה, יחד עם קציני משטרה, מנצחים יחדיו על המערכה.

"הרגשתי מאוד לא נוח," אמר נחמיאס בראיון ליהודה נאמן (ג'אד),

שהכין סרט טלוויזיה במלאת שלושים שנה לשביתת הימאים. "כך אני מרגיש עד היום. העמידו אותי בפני עובדה מוגמרת. מבצע בהיקף כזה מכינים זמן רב. המבצע תוכנן בלי ידיעת המטה הארצי. לי לא היה ידוע על כך דבר עד אותו בוקר. לא ניתנה לי כל אפשרות לשקול אלטרנטיבה, כמקובל במקרים כאלה, ולא יכולתי לנסות ולמנוע עימות אלים." דברים דומים שמעתי מפיו כאשר למדנו יחד ונקשרה בינינו ידידות אישית.

"אילו החלפת איתנו אז כמה מילים היית נוכח בעצמך עד כמה מיותר היה כל המבצע," אמרתי לו. "היינו מראים לך את נוסח ההסכם שלנו עם שאול אביגור על סיום השביתה, בטרם יבשה עליו הדיו. יותר מזה, היית רואה שגם הסכמנו לחדש את פריקת המטען. הצוות חיכה בבוקר לסוורים לא לשוטרים."

הזכרתי לנחמיאס את דבריו של השופט במשפט ה"תל־אביב". ד"ר שאל כתב: "למראה השוטרים החמושים, הקרבים לאונייה היה לימאים יסוד להניח שאין הם באים ועלי זית בפיהם. לפיכך אפשר להבין את התנהגותם, אף אם היתה חריפה מדי."

"אנחנו לא ידענו דבר על המשא ומתן ביניכם ובין שאול אביגור," אמר לי נחמיאס. "וכמובן לא יכולנו לדעת שהגעתם להסכם לחידוש העבודה. אבל גם בלי זה הרגשתי, כפי שאמרתי, מאוד לא נוח. לראות עסקנים של מועצת פועלים נותנים פקודות ומחלקים הוראות במבצע משטרתי, שהם היו שותפים בתיכנונו ובכל מהלכיו ואני, במטה המשטרה, אפילו לא ידעתי עליו עד הרגע האחרון, זו הרגשה קשה מאוד לקצין משטרה בכיר במדינת־חוק."

ימים אחדים אחרי יום השישי השחור פירסם יצחק שדה ב"על המשמר" מאמר בגנות התנהגותם של קברניטי המדינה בשביתת הימאים. הוא כתב שהמשמעת איפיינה תמיד את לוחמי הפלמ"ח והפלי"ם, אבל פטריוטיות ומשמעת אין פירושן צייתנות עיוורת וכניעה לשררה. נכונותו של שאול אביגור "לוותר על דור זה של ימאים," מבטאת את המגמה להפוך עובדים בני־חורין לעבדים נרצעים.

ב"מחנה האויב," כפי שכינינו אז את הנהגת ההסתדרות ואת הממשלה, חלה הקצנה שהיום אני מבין אותה ואז תהיתי לפשרה. אי־נחת, הסתייגות ואף ביקורת גלויה החלו לצוץ על פני השטח וההנהגה נחלצה להגן על "האחד בדורו". לא רק "אנשי מעשה" דרשו לעשות

שפטים בשובתים, גם אנשי עיון והגות הציעו להפעיל כוח, נוכח האכזבה בקלפי. תופעה זו היתה בעיני אז ונראית לי גם היום כדבר הנורא ביותר שקרה בעקבות שביתתנו. היא הבהירה לי עד כמה פריכים הערכים הדמוקרטיים בחברה הישראלית ובאיזו מידה מסוכן שכרון הכוח של העומדים בראש הנהגת המדינה. סברתי אז ואני סבור גם היום שנאומיהם ומאמריהם של ברוך אזניה, יונה יגול, פנחס לבון ויותר מכולם דוד בן־גוריון לא היו רק תכסיסי מלחמה טאקטיים. זאת היתה אידיאולוגיה מסוכנת.

ברוך אזניה, אחד האידיאולוגים של מפא"י, כתב ב"דבר" ב־17.12.51: "חוקה על ההסתדרות בת ארבע מאות אלף חבריה, שתדע להגן על האינטרסים של הימאים הפרופסיונלים, לכל גווני הגוונים של הימאים." כלומר, לא העובדים יגנו על האינטרסים שלהם אלא הפטרון, ההסתדרות אדירת הכוח, היא תעניק להם חסות. מי שקורא את המאמר הזה עשוי להתרשם שאזניה לא ידע כלל על מה הסכסוך. דברים דומים נאמרו גם כשהחליט הוועד הפועל של ההסתדרות להקים ועדה מארגנת "כדי להגן על האינטרסים של ציבור הימאים." בנוסח החלטת ההסתדרות להקים איגוד מקצועי לימאים נכתב: "מתפקידו יהיה להגן על האינטרסים שלהם, ולדאוג לשכרם, לתנאי עבודתם ולשיפורם." כאילו לא היה עד אז איגוד מקצועי של ימאים, וכאילו לא היה דואג לאינטרסים שלהם, עד שבאה ההסתדרות, העניקה להם חסות והקימה למענם את מה שחסר להם, ובא לציון גואל.

הגדיל מכולם המוכשר והציני שבהם. כדובר הממשלה וההסתדרות שפך עלינו פנחס לבון, בנאומו בכנסת, אש וגפרית. אבל פחות משנה אחרי השביתה, בדיון מפלגתי פנימי, הזהיר לבון את חבריו מפני הצגת הימאים כבוגדים, סוכנים זרים ואויבי המדינה. התכסיס אכן הצליח בשעתו, אף שירת את עניני המפלגה, אבל תהיה זו טעות להמשיך בקו הזה. דברים מסוג זה כוחם יפה לשעה קלה בלבד. במילים אחרות: לשקר רגלים קצרות.

חמורים מכול נראו לי הדברים שאמרו וכתבו מורי הדרך האידיאולוגים של מפא"י. מנהיגי מפלגת פועלים הדביקו למפירי־שביתה את התואר "מתנדבים", ולשובתים, חלוצי הימאות העברית, את הכינוי "סוכני האויב". שפת אורוול זו, שעמוס עוז כינה אותה "הזניית השפה", היא שהכניסה את הציונות למרכאות כפולות.

חוזרים לעבודה

חזרתי לעבודת הצבא במוצאי־שבת. המחנה היה ריק מאדם. נפלתי על המיטה הצבאית ונרדמתי בבגדי. בבוקר העיר אותי מפקד המחנה, מי שהיה קצין ארטילריה בצבא הפולני. בידיו החזיק עיתון.

"אני כבר לא מבין שום דבר," אמר, "אני מנסה ומנסה להבין מה קרה אצלכם, בחיפה, ולא יכול. אולי עברית שלי לא מספיק?"

"תן לי את העיתון," אמרתי וקפצתי על רגלי. הוא הושיט לי את "דבר" מיום א', ה־16.12.51. עברתי בקריאה חפוזה על העמודים, בזה אחר זה, והחזרתי לו את העיתון.

"זה לא בגלל העברית שלך, יאנק," אמרתי לו, "זאת עברית מיוחדת שגם אליעזר בן־יהודה לא היה מבין אותה."

באותו הגיליון נכתבו, בעמודים שונים, הדברים האלה:

★ הימאים ותומכיהם גרמו מהומות שנסתיימו בפציעת עשרות שוטרים.
★ כשבעים וחמישה איש התקהלו ליד שער הנמל.
★ שלוש מאות איש פרצו לנמל.
★ התנגדות קשה וחבלנית על האונייה "תל־אביב".
★ סערה של השתוללות קבוצות מאורגנות יחד עם קהל מוסת בדרך העצמאות ובכל הרחובות הסמוכים.
★ קומץ מוסת גדש את רחבת השער, המרכז המסחרי וכל הרחובות שסביב לו.
★ תוך רבע שעה השתלטו השוטרים על המצב.
★ עד שעות אחר־הצהריים המאוחרות השתוללו הימאים ותומכיהם המוסתים.
★ קומץ אזרחים אלימים פצעו עשרות שוטרים (כותרת מאמר המערכת).

באותו יום פירסמה מועצת פועלי חיפה כרוז שהביא לידיעת הציבור מידע חשוב: המפגינים שהזדהו עם הימאים בעיר התחתית הם ערבים מוואדי ניסנס, חברי קיבוצים ואנשי העולם־התחתון.

למחרת קראתי ב"הארץ" כותרת גדולה בעמוד הראשון: גורל שביתת הימאים ייקבע סופית באסיפת קציני ים היום. כותרת משנה: יוצבע על אי־אמון במזכירות. מיד נסעתי לחיפה.

האסיפה, שקצינים מעטים אירגנו אותה, דחתה ברוב של 80 אחוזים את ההצעה להפסיק מיד את השביתה ולפתוח במשא ומתן. לעומת זאת החליטה האסיפה שהימאים לא יחזרו לעבודה לפני שישוחררו המגויסים לצבא. למחרת הודיע "הארץ", בדייקנות ובקיצור: רוב הקצינים נגד חזרה לאוניות ללא תנאי; התנאי לכל התקדמות הוא החזרת המגויסים לכינוס. "דבר", שגם הוא התנבא שאסיפת הקצינים תצביע אי־אמון בכינוס הימאים, תיקן את עצמו למחרת ברשימה של שש שורות, תחת כותרת קטנטנה בעמוד האחרון: החלטת קציני האוניות. מה קשים חייו של עורך עיתון מגויס!

הקצינים שכינסו את האסיפה כדי להחליט על כניעה, לא השיגו את מבוקשם, אבל אחרי אותה אסיפה באו עוד התכנסויות ופגישות של "כל הירא ורך הלבב". רבים מהקצינים הצעירים ניחנו באומץ־לב והיו חדורים רוח לחימה. אבל היו גם קצינים רפי־רוח, שלא עמד להם כוחם בפני הלחץ המתמשך. הטרור, ההסתה והאלימות לא נשארו ללא תוצאות. גם החרדה המובנת לעתידם המקצועי פעלה את פעולתה המתמשכת, והחלשים כשלו ראשונה.

יום ב׳, ה־17.12.51, היה עלול להיות אחד הימים הקודרים במדינת ישראל הצעירה, אילו התבצע התכנון המקורי. בדרך נס נמנע האסון. באותו יום עמדה להתכנס בחיפה עצרת הזדהות תחת כיפת השמים. קראו לה הגופים הציבוריים שחברו כדי להגיב על אירועי יום השישי השחור. כמה משפטנים הביעו ספק בחוקיותה של התקפת המשטרה על ה"תל־אביב". אנשי ציבור, ששמרו עד אז על נייטרליות, שאלו אם היתה תבונה או הצדקה להתנהגות השלטונות. אנחנו קראנו לימאים להשתתף בעצרת.

לקראת הצהריים זרמו אלינו ידיעות מכל רחבי ממלכת חושי־אלמוגי על גיוס המוני לפיצוץ העצרת. כוחות משטרה גדולים הועמדו במצב הכן. אוטובוסים ומשאיות הגיעו למקומות העבודה הגדולים בחיפה וסביבותיה וכל בחור ורע נלקח מאחרי המכונה ונשלח למלחמה. לשווא מחו בעלי המפעלים ומנהלי העבודה (למעט מפעלי ההסתדרות) על ההשבתה הכפויה. המגויסים הוסעו למקומות ריכוז, קיבלו ציוד – ידיות

של מעדרים ואגרופני ברזל – ואורגנו ליחידות מבצעיות. אלמוגי תידרך את היוצאים למשימה, וראש־העיר אבא חושי התכבד בנאום והכריז: "זאת תהיה העצרת האחרונה בעירנו שמארגניה אינם מוסמכים לקרוא להתכנסות."

מארגני העצרת וימאים רבים שגויסו בחיפזון התכוננו לקדם את פני הרעה. אבל נראה שאלוהי אברהם, יצחק ויעקב לא רצה שדם יהודי יישפך, ופתח את ארובות השמים. המבול ירד על הארץ וגרם לביטול העצרת. אנשי "פלוגות הפועל", חמושים במקלות ואגרופני ברזל, רוכזו בבית מועצת פועלי חיפה. הנואמים במקום קראו לחסל את "מעוזם של אויבי המדינה".

חבר שהגיע משם דחוף ובהול ישר לבית יורדי־ים, פרץ לאולם וצעק: "הם באים הנה! הם עולים על בית יורדי־ים!"

ביצרנו את ביתנו בחיפזון. הקמנו מתרסים מכל הבא ליד. חסמנו את גרם המעלות שבין קומות הבית ברהיטים כבדים, והצטיידנו במוטות עץ, שרשרות, אבנים וצינורות שנחתכו לאורך שימושי. החלטנו לחסום בגופנו את הכניסה לבניין שלנו ולמנוע השתלטות על בית יורדי־ים בכל מחיר. התכוונו להילחם עד הסוף.

דבריו של נורברט מוזס, "אותנו יוציאו מכאן, אם יוציאו, רק לבית־קברות," היו לסיסמת היום.

ההכנות היו מיותרות. כוח המשימה לא הגיע ליעדו, ועד היום אינני יודע מדוע. אולי הגשם גרם הרהור שני, ואולי גברו התבונה והשכל הישר. כך או כך, מהמחדל הזה יצאו שני הצדדים נשכרים.

אחרי יום השישי השחור היתה שגרת האימונים בצבא קשה מנשוא. לא פעם שאלתי את עצמי אם לא היה עלינו לקבל את הצעתו של אהרון שטארק. השתדלתי להגיע לחיפה, או לפחות לתל־אביב, בכל הזדמנות ומפקדי בצבא סיפקו לי את ההזדמנויות. בכל מקום שהגעתי אליו נשאלתי על אירועי יום השישי השחור. רבים ביקשו לדעת פרטים על המשא ומתן עם שאול אביגור בלילה שלפני. מעולם לא שמעתי תמיהות ותהיות כה רבות לגבי דרך טיפולו של השלטון בשביתת הימאים.

הוראות חמורות, שיצאו מלפני שר־הביטחון, לפיקוח קפדני על כל תנועותינו, שמו קץ לחופש־התנועה היחסי שלנו. אחריות אישית הוטלה

על מפקדי היחידות שלנו, ומעקב יומיומי צמוד הכריח אותם לפקוח עלינו עין. אמנם, עדיין חמקנו לפעמים מן המחנה לפגישות חטופות בתל־אביב, אבל השתתפותנו הפעילה בישיבות הכינוס ובשביתה שוב לא היתה אפשרית. ידיעות מבשרות־רע הגיעו אלינו. מספר קצינים, לא רבים אך פעילים מאוד (כ־10 אחוזים מן הקצינים ופחות משני אחוזים מכלל השובתים), בראשותו של ורנר סלומון, יזמו החלטות כניעה. לשם כך כינסו, פעם אחרי פעם, פגישות ואסיפות, מחוץ למסגרת הכינוס וללא ידיעת הנהגת השביתה. שוב ושוב ניסו להעביר החלטות כניעה. גם ניסיונות אלה לא עלו יפה. אבל חרושת שמועות, בסיוע מתקפה תקשורתית אינטנסיבית, סייעה לגיס החמישי בערעור המוראל של השובתים. שתדלנים ומתווכים־מתנדבים צצו כפטריות אחר הגשם ומידע כוזב עבר מפה לאוזן. ורנר וחבריו קראו שוב ושוב להפסיק את השביתה בכל מחיר, כלומר, בלא כל מחיר.

אילו הצליחה חבורת המבוהלים במזימתה וכינוס הימאים היה נכנע ללא תנאי, כפי שהם הציעו, היו התוצאות לכך גורליות לימאות הישראלית, והרות־אסון לעתידם של הימאים אחרי הנפת הדגל הלבן. כניעה ללא תנאי איננה דומה לשום הסכם־סיום של שביתה (או כל סכסוך אחר), אפילו אין הוא טוב. זה היה המסר שלנו לימאים השובתים.

הלחץ הממושך, הפיזי והנפשי, כבר נתן את אותותיו. אומץ־לב וכושר עמידה לא ניתנו לבני־אדם במידות שוות. לא התפלאתי על אנשים שהתייאשו. התפלאתי רק על מיעוט מספרם. הרוב המכריע של הימאים קיבל את החלטות הכינוס ונשמע להן עד סוף השביתה.

ב־19.12.51, היום ה־38 לשביתה, הודיעו הרדיו והעיתונים שקצינים רבים פונים לוועדה המארגנת ומבקשים להצטרף לאיגוד שההסתדרות מקימה למען הימאים. הקצינים, כך נאמר בשמם, מוכנים לחזור לעבודה ללא תנאי, כדרישת ההסתדרות. באסיפת קציני ים, שיוזמי הפרסומים האלה כינסו אותה, נכחו שבעים ושניים איש. שישים וארבעה מהם (89 אחוז) הצביעו נגד ההצעה. רק שמונה (11 אחוז) הצביעו בעד. מתוך השמונה הודיעו ארבעה – ורנר סלומון, חיים שאמי, אורי שאגי וזאב היללסון – שאין הם מקבלים את הכרעת הרוב ועזבו את האסיפה (שהם היו בין יוזמיה). אחרי האסיפה עסק ורנר סלומון בגיוס ימאים לאיגוד החדש שעדיין לא קם.

"הפכת את עורך," אמרתי לוורנר כאשר נפגשנו, "נעשית לי פתאום

מגן ההסתדרות, שתמיד אתה כל־כך שונא. הרי תמיד דרשת שנעזוב אותה."

"לא הפכתי את עורי," ענה לי ורנר, "אני עקבי. אני לא שונא את ההסתדרות ולא אוהב אותה. בפוליטיקה אין רגשות. יש רק אינטרסים. אתה יודע שתמיד חשבתי שהיוניון הוא אסון, וכך אני חושב גם עכשיו. הרוויזיוניסטים הבטיחו לחסל את האיגוד המקצועי, לכן תמכתי בהם. עכשיו אני רואה שמפא"י עושה את זה יותר טוב ויותר ביסודיות. הרי שנינו יודעים שהאיגוד הזה, של שאול אביגור והוועדה המארגנת שלו, הוא פיקציה, מה שקוראים באמריקה 'איגוד צהוב'. אני בעדו!"

הוא צודק, חשבתי לעצמי, לא ורנר הפך את עורו. אם היו לי אכזבות או טענות, לא ורנר הוא הכתובת.

שבוע אחרי יום השישי השחור, ביום שישי, ה־21.12.51, בבוקר, התקיימה ישיבת כינוס הימאים בבית יורדי־ים. בראשית הישיבה הודיע יוחנן ששני רבי־חובלים, אנריקו לוי ואייק, מחפשים נוסחה שתתקבל על דעת כל הצדדים, כדי לסיים את השביתה בפשרה של כבוד. באותו יום אחרי־הצהריים קיבלו עשרים ושניים נציגי הכינוס, ברוב של שמונה־עשר (ארבעה נמנעו) את ההחלטה הזאת:

הכינוס מכריז על הפסקת השביתה, בד בבד עם הצהרה רשמית של ההסתדרות בזו הלשון:

א) ההסתדרות תחזיר את כל הימאים לעבודתם;

ב) ההסתדרות תשתמש בהשפעתה הציבורית לשחרר את אנשי הצי המסחרי שגויסו לצה"ל מאז פרוץ הסכסוך;

ג) כל השאלות הארגוניות של איגוד הימאים וצורת ארגונו יוכרעו במועצת ההסתדרות, שתתכנס בהקדם לאחר גמר השביתה.

ביום שני, ה־24.12.1951, אחרי ארבעים ושלושה ימים של מערכה כבדה וסוערת, פירסם כינוס הימאים גילוי דעת לציבור.

תמה שביתת הימאים.

משפט ה"תל-אביב"

חודשים אחדים אחרי גמר השביתה הגיש היועץ המשפטי לממשלה כתב אישום נגד ימאי ה"תל-אביב". (תיק פלילי מספר 6/52, השופט א. שאל, היועץ המשפטי לממשלת ישראל נגד יצחק בן שמואל אהרונוביץ' ועשרים ותשעה אחרים.) כמו בסיום המשא ומתן עם שאול אביגור, היתה גם במקרה זה הפרת הבטחה, שלא יינקטו כל אמצעים נגד שובתי ה"תל-אביב" שהסכימו להתפנות מן האונייה. הנתבעים הואשמו בהכשלת שוטרים בעת מילוי תפקידם.

עדי התביעה היו שני קציני משטרה: י. שפי, מפקד משטרת החופים והגבולות, וא. בודינגר, מפקד משטרת הנמל, שהוביל את התקפת המשטרה על ה"תל-אביב". עדי ההגנה היינו אייק ואני (כנציג העשרים ותשעה האחרים). פניו החתומות של השופט לא הסגירו את נטיות-לבו, אבל כמה שאלות טרומיות שלו העידו שהוא רואה בחומרה את העבירות המיוחסות לנאשמים. כשפנה אלינו נהג בקפידה, ושמץ של קוצר-רוח ניכר בטון דיבורו כאשר פירט את חומרת העבירות המיוחסות לנאשמים. לא לזמן רב. שני קציני המשטרה כשלו על דוכן העדים וכישלונם לא נעלם מעיני כל מי שהיה באולם. הם כמו התחרו ביניהם מי יפגין יותר שחצנות וביטחון עצמי מופרז.

"שניהם משקרים בלי בושה," לחשתי לעורך-הדין קושניר, "מה הקשקוש הזה על הגלים הגבוהים שאיפשרו לשוטרים לעלות מן הסירה לסיפון האונייה? איך הם מצאו גלים בנמל?"

"כן, הם מגזימים," ענה לי קושניר, "הביטחון שלהם, שהם משחקים במגרש-ביתי, הוא בעוכריהם. השופט לא אוהב את זה. גם הסיפור שלהם על השוטרים שנהרגו לא עושה רושם טוב."

ואכן, הסגנון והשקרים הגדולים והקטנים פגעו באמינותם של עדי התביעה. אבל יותר מדבריהם על דוכן העדים הכשילו אותם מעשיהם ביום השישי השחור.

אייק סיפר לשופט שהוא עצמו מסר לחברי הנהלת "שהם", אריה חוברס וקדיש ארקין על החלטת כינוס הימאים לאפשר עבודות מטען

על אונייתו. אני השלמתי את התמונה וסיפרתי על המשא ומתן עם שאול אביגור ועל פרטי ההסכם שהושג בסופו. השופט הופתע והבעה של תימהון מאופק הסתמנה על פניו.

"האם הדברים ששמענו כאן, עכשיו, לא היו ידועים למי ששלח את השוטרים לאונייה?" שאל השופט בנימה חמורה.

העובדה שהצדדים הגיעו להסכם הדדי לסיום השביתה, לרבות נכונותם של הימאים לחזור לעבודה סדירה, השמיטה כל בסיס לשימוש בכוח.

לנקודת־מפתח זו שב השופט וחזר כאשר ציין שהתביעה לא ניסתה לסתור את העדויות של אייק ושלי, וויתרה על חקירה נגדית של שנינו. בפסק־דינו קבע השופט שהוא מקבל את עדויותינו כדברי אמת. הוא גם הוסיף הבחנה ברורה בין שוטר הפועל במסגרת תפקידו "כהלכה", ובין שוטר העושה דבר שאינו מחובתו. לעניין סעיף זה אין נפקא אם עשה השוטר את המעשה על דעת עצמו או בפקודת הממונים עליו.

משפט ה"תל־אביב" הפך על פניו את כל הבסיס שעליו נבנתה תעמולת הכזב נגדנו, בעניין האלימות כמו בנושא אמת ושקר. לא בכדי נלמד פסק־הדין הזה כאירוע־מבחן בנושא "הכשלת שוטרים בעת מילוי תפקידם" (כהלכה או שלא כהלכה).

כמו במשפט ההסתדרות, כך גם במשפט הזה, מאשימינו נכנסו לבית־משפט בביטחון עצמי ובפנים שוחקות, ויצאו ממנו אבלים וחפויי־ראש.

אחרית דבר

אחרי השביתה שוחררנו, בזה אחר זה, מן הצבא, בהפרשי זמן של שבוע או שבועיים. שחרור בסיטונות, בדומה לדרך גיוסנו, לא היה אפשרי. הצבא, הסבירו לנו, מתנגד לכך בכל תוקף. גם החופשה שקיבלנו, חזי ואני, למטרות אזרחיות (המשא ומתן עם שאול אביגור) עוררה בעיות בין המטה־הכללי ובין שר־הביטחון.

אני שוחררתי ראשון, אבל לא התקבלתי בחזרה לעבודה בים. זאת היתה הפרה גלויה של ההסכם, וחברי מחו עליה בכל הזדמנות. זמן רב נדדתי מעבודה לעבודה. ספינות דיג, בניין, מוסכים, חקלאות, טרקטורים, דחפורים של קבלני עבודות עפר, נהגות ומה לא. בכל פעם פוטרתי אחרי זמן קצר. "תבין," אמרו לי, "מלמעלה לוחצים לסלק אותך מהעבודה." הבנתי. רק במרחבים השוממים של חבל לכיש החזקתי מעמד חודשים מספר בתחנת טרקטורים מרוחקת, בלב האזור הנידח. אבל לא לאורך ימים. גם לשם הגיעה היד הארוכה של השלטון.

רב־החובל פרוידנברג, בעצה אחת עם אחד המפקחים בחברת "צים", המציא סידור זמני לפרנסתי. הייתי עובד במשמרות לילה בתפקידי צוות חופי, על אוניות ששהו בנמלי הארץ, ואף מפליג לפעמים בין הנמלים, אבל שמי לא נרשם ברשימת הצוות כמתחייב מן התקנות. שמו של הימאי שהייתי מחליף אותו היה נשאר ברשימה והוא היה מקבל את תלוש השכר עבור ימי עבודתי ומעביר לי את המגיע לי. גם "סידור" זה לא האריך ימים. לבסוף נסעתי לאמסטרדם ועליתי על אונייה של חברת "בורכרד" הבריטית, כחובל שני. בחברה זו הפלגתי כתשע שנים עד שהוסמכתי לרב־חובל וקיבלתי פיקוד על אחת מאוניות החברה.

רק שלוש־עשרה שנים אחרי השביתה, כאשר הייתי כבר קברניט מנוסה, שבתי וקיבלתי פיקוד על אונייה של "צים" – גם זה הודות למאמציו של פרוידנברג – ומעגל השביתה הסתיים גם לגבי.

חברים־ימאים ומזכירי איגוד הימאים ניסו, פעם אחרי פעם, להביא למימוש הסעיף בהסכם סיום השביתה, שלפיו יוחזרו לעבודה באוניות כל הימאים השובתים ולא יהיו מעשי נקמה ואפליה (במסמך כתוב, בין

השאר: "דבר המובן מאליו הוא שלא תהיינה התנקמויות"). בין הפעילים בעניין זה בלט קפטן פרוידנברג. הוא היה היחיד בין בכירי החברה שהביע את דעתו בפומבי בזכות החזרתי לחברה שבה עבדתי לפני השביתה. "שלא לציטוט", היו רבים שאמרו דברים דומים.

יום אחד הוזמנתי, כשאר רבי־החובלים שאוניותיהם היו באותו יום בנמל, לקבלת־הפנים המסורתית בערב יום הכיפורים, במשרדי חברת האחים עופר. המאכלים היו בשפע, לקראת הצום, והשתייה כדת. כשנכנס יוסף (אלמוגי, אין צריך לומר) כבר היינו כולנו לא אחרי הכוס הראשונה וגם לא אחרי הכוס הרביעית (מי סופר).

"יוסף," אמרתי בקול רם והלכתי לקראתו, "לרגל יום הכיפורים אני סולח לך על הכול." הנדיבות היהודית שלי גררה פרצי צחוק רמים וכל הנוכחים מיהרו למלא שוב את הכוסות ולשתות לחייה. בשלב מתקדם זה הגיע החבר זאב ברש, מחזיק תיק הימאים בוועד הפועל של ההסתדרות. אחרי ששבר את רעבונו וחיזק את לבו במשקה, פנה אליו אחד מעמיתי והציג לו שאלה בקול גדול:

"כמה שנים צריכות עוד לעבור עד שהסעיף שהבטיח את חזרת כל הימאים לאוניות יבוצע?" להבהרת כוונתו הצביע עלי.

ברש החשה ולא אמר דבר. אבל מר עברי, חבר הנהלת "צים", אמר: "הנהלת החברה איננה יכולה לשכוח את חלקו של נמרוד בשביתה."

על המחמאה הזאת הגבתי בקול רם, כדי שכל מי שהיה באולם לא יחמיץ את דברי:

"נכון מאוד. אילו הייתי גנראל בוורמאכט־הנאצי, או קצין באס.אס., זה היה עניין אחר. את זה אפשר לשכוח. אבל שביתה? מה יש כאן להשוות?"

כל הנוכחים ידעו שדברי אולי לא נעימים אבל נכונים. אוניות רבות נבנו אז במספנות שונות בגרמניה, במסגרת הסכם השילומים, וכל מי שהיה, כמוני, בפיקוח על הבנייה ידע מה רבים הנאצים־לשעבר בין מנהלי אותם מפעלים. דממה מעיקה השתררה בחדר. איש לא הוציא הגה. אחד־אחד, ככוכבים לעת שחר, פרשו הנאספים והסתלקו איש לעברו. לפני לכתו פנה אלי ברש ולאט באוזני: "תן לי לבדוק את עניינך."

ימים אחדים אחר הדברים הללו הזמין קפטן פרוידנברג את אשתי ואותי לארוחת ערב בביתם. כשנכנסנו היינו כחולמים. גם האורחים הרבים, כל המי־ומי בהנהלת "צים", היו נדהמים. המארח הכריז על

בואנו, אמר שאין צורך בהצגת הבאים והנמצאים, שהרי כולם מכירים את כולם, ושאל מה נשתה.

למחרת הוזמנתי ללשכתו של מנכ"ל "צים", ד"ר נפתלי וידרא, ואחרי ימים אחדים הפלגתי כקברניט על אחת מאוניות־הפרי החדשות של החברה לנמלי הים הבלטי. שלוש־עשרה שנות גלות!

מאז הפלגתי על כלי שיט רבים, מכל הסוגים, ועבדתי בתפקידי חוף שונים, בספנות ובנמלים, עד שיצאתי לגמלאות. כיום אני מפליג על אוניות מזדמנות של חברות ספנות שונות.

פעילי 1951 נשארו, רובם ככולם, ימאים או אנשי ספנות כל ימיהם.

★ ארווין זיטנפלד ז"ל, הוותיק והמבוגר שבינינו, שעלה לארץ כחבר הבחרות הסוציאליסטית והיה חבר מפא"י כל ימיו, לא התאושש מן המהלומה שספגה אמונתו. הוא עזב את ישראל בלב נשבר ולא שב אליה, למעט חופשות קצרות, עד סוף ימיו.

★ אלכס צבירן ז"ל נשאר ימאי, הפליג כמכונאי ומכונאי ראשי, והיה למפקח טכני ב"צים". בעבודה זו התמיד עד יומו האחרון.

★ ולטר מיכאליס הפליג שנים רבות כחובל וכרב־חובל, היה שנים אחדות מפקח טכני באגף הספנות, חזר לים והמשיך להפליג על כל סוגי כלי השיט, בכל הקווים, על פני שבעת ימים, עד שיצא לגמלאות. הוא נחשב לקברניט מנוסה ולאחד הימאים המעולים של צי הסוחר הישראלי.

★ אברהם קספרי, ימאי ותיק עוד לפני השביתה, המשיך להפליג כמכונאי ומכונאי ראשי שנים רבות, עד שיצא לגמלאות.

★ יצחק אהרונוביץ' (אייק), המשיך להפליג כרב־חובל, היה ממניחי היסוד לספנות הקיבוצית, חלומו מאז, וזכה להיות הקברניט הראשון שלה, על האונייה "פלמ"ח". אחר־כך עבר במספנות ישראל, בתקופת הקמתן, עבר לעסקי ספנות והיה לבעל אוניות פרטי.

★ מכס גלזנר לא התקבל חזרה לעבודה באוניות, פוטר מכל מקום עבודה שהצליח להשיג ולא היה יכול לפרנס את משפחתו. הוא נאלץ לעזוב את הארץ, השתקע בלונדון ורכש לו בית־מלאכה למתקני קירור. לאחרונה חיסל את עסקיו, קנה ספינה קטנה והוא מתגורר עליה, על־פי רוב במרינה של תל־אביב.

★ חיים צוקר המשיך להפליג כמכונאי ומכונאי ראשי תקופה ארוכה אחרי השביתה, אחר־כך ירד לחוף והיה מזכיר איגוד הימאים, ראש אגף

הצוות ב"צים", ואחר־כך ראש אכ"א בחברה. אחרי שעזב את "צים" התמנה למנכ"ל איגוד חברות הספנות, ובתפקיד זה שימש עד שיצא לגמלאות.

★ אהרון שטארק הפליג כחובל וכרב־חובל באוניות "צים", היה מפקח טכני ואחר־כך מנהל תפעול בקווי אוניות המכולות. כשיצא לגמלאות רכש יאכטה, ועליה הוא מפליג ומתגורר, עובר מנמל לנמל, בהתאם לתשלומי המס ולגובה האגרות בנמלים.

★ יחזקאל ארקין המשיך להפליג כמכונאי, היה מזכיר איגוד הימאים, אחר־כך חזר לים והיה למכונאי ראשי, עבר לתפקיד מפקח טכני באנגליה, שם נכנס לעסקי ספנות והיה לבעל חברת אוניות פרטית.

★ יוחנן כהן המשיך להפליג בים, התקדם לדרגת רב־חובל, היה למפקח טכני מטעם "צים" באנגליה, למד שם והוסמך לרב־חובל בכיר, המשיך בלימודי משפטים והוסמך כעורך־דין, והיה מזכיר חברת "צים", עד שפרש לגמלאות.

★ יעקוב גרבש (תוקי) הפליג שנים אחדות אחרי השביתה באוניות "צים", הגיע לדרגת מכונאי ראשי ולאחר־מכן למכונאי ראשי בכיר, היה לבוחן ובודק כלי שיט באגף הספנות והנמלים שליד משרד התחבורה, והגיע לתפקיד מנהל השירותים הטכניים במִנהל הספנות, שבו שירת עד שפרש לאחרונה לגמלאות.

★ דן גלעד המשיך תקופה קצרה אחרי השביתה בפעילות חוף מטעם הוועדה המארגנת בראשותו של שאול אביגור, לצדו של אליהו שרי, ואחר־כך חזר לקיבוצו, רמת יוחנן.

אפילוג

סיפור שביתת הימאים, מבחינתי, תם אך לא נשלם. שכן, אחרי השביתה וכפועל־יוצא ממנה, הייתי קשור במשך שנים אחדות בפעילות פוליטית, שנראתה בעיני המשך ישיר וטבעי לשביתה. הסיוע המוסרי והעזרה החומרית – מצומצמים ככל שהיו – שקיבלנו ממפ״ם וממק״י לא היו בעיני עניין של מה־בכך. ראיתי את עצמי לא רק אסיר־תודה אלא גם שייך ושותף לדרך.

דברים ברוח זו אמרתי, אישית, לאחדים ממנהיגי מפ״ם, בפגישה שהתקיימה זמן לא רב אחרי סיום השביתה, שנועדה לסיכום התקופה הסוערת בה הצטלבו דרכינו. דברי הנוכחים, שעדיין לא התוודעתי אז לגווניהם הסיעתיים, מצאו מסילות ללבי. יותר מכולם הרשים אותי משה סנה. את "הדוקטור" הכרתי מילדותי, כאשר הגיע מפולין והיה מבאי ביתו של דודי אליהו גולומב. שנים לא רבות אחר־כך, כאשר היה לראש מטה ההגנה, פגשתי בו כאשר הייתי מצטרף לאבי, לכינוסים ופעולות של ההגנה. וכמובן שהיה זכור לי מכינוסי הפלמ״ח. האיש השתנה אך מעט, ציינתי לעצמי.

את ד״ר סנה לא פגשתי במהלך השביתה, אבל את דעותיו הכרתי היטב ממאמריו ב"על המשמר" ותמיכתו בשביתתנו לא הפתיעה אותי. קריאת־הביניים שהטיח בבן־גוריון בכנסת: "אתה הוא אויב המדינה מס׳ אחד," בתגובה על דבריו ש"הימאים הם אויבי המדינה," ערבה לאוזני. רושם רב עשו עלי דבריו שנוסחו כִּמשנה סדורה נסמכת על אדני היגיון. ניתוחו היה בהיר וחריף מתובל בהומור מושחז. סנה סקר את הרקע לאירועים, מעגלות־מעגלות, מן הכלל־עולמי דרך המזרח־התיכון לישראל. הוא ציין את השביתה שלנו כאבן־דרך חשובה במאבק נגד הקו הרה האסון של בן־גוריון: פירוק הפלמ״ח, ביטול זרם העובדים בחינוך, פילוג הקיבוץ המאוחד ומדיניות השבירה של שביתת הימאים. דברים אלה תאמו את הרהורי־לבי בתקופה שלאחר השביתה, כאשר הייתי מלא זעם נגד ראשי השלטון. עמדותי בעבר, שפירוק הפלמ״ח אינו צעד הרה־אסון ושבפילוג הקיבוץ המאוחד אין צד שכולו זכות ואחר שכולו חובה,

התדנפו כעשן. הייתי לאוהד מפ"ם ומשתתף אקראי באסיפות ואירועים שלה. בתחילה הייתי מקורב אישית לאנשי "התנועה לאחדות העבודה" והקיבוץ המאוחד, בגין ידידים מתקופת הפלמ"ח. בהדרגה נטיתי לשמאל במפ"ם ולחוג הרדיקלי שהתרכז סביב משה סנה. בין חברי להנהגת השביתה היו אחדים שהיו קרובים לי בדעותיהם, אבל לכדי מסקנות ארגוניות לא הגיעו. כשפרשה קבוצתו של סנה ממפ"ם והקימה את "מפלגת השמאל הסוציאליסטי", הצטרפתי לשורותיה, הייתי אחד מפעיליה ואף נבחרתי לוועד המרכזי שלה. בוויכוח הפנימי במפלגת השמאל צידדתי בהצטרפות למק"י. לא ראיתי היגיון וטעם לקיומן של שתי מפלגות קטנות, הדוגלות באותם עקרונות ומקיימות ביניהן שיתוף פעולה. הייתי לקומוניסט.

צעדי זה הביא תועלת לאלמוגי ושותפיו, שייחסו לי (ולא רק לי) קשר עם המפלגה הקומוניסטית כבר בימי השביתה. לטענה זו לא היה כל בסיס, אבל סיפק אליבי רטרואקטיבי למעשיהם בתקופת השביתה. לאלמוגי היה צורך באליבי כזה כדי להתגונן מפני המסתייגים מהתנהגותו בתוך מפלגתו.

למרבה הצער נכשלתי במסקנה שגויה. התבססתי על ההנחה שמינוס מינוס שווה פלוס; ש"אויבַי אויבַי הם ידידי." האמנתי שכל מה שמספרים על הקומוניזם ועל ברית־המועצות, "הכול שקר." העלילות שהעלילו עלינו, היו בעיני הוכחה מספקת לכך, שהצד השני של המשוואה, קרי: כל מה שאומרים על ברית־המועצות, אף הוא עלילה.

חשבתי שמה שנכון באלגברה או בלוגיקה, נכון גם ביחסים בין בני־אדם. לא הייתי היחיד ששגה בעניין זה בתקופה שאחרי מלחמת־העולם השנייה ותבוסת הפשיזם. גדולים וטובים ממני כשלו על־פי אותה דינמיקה. אבל שגיאת רבים איננה צידוק ליחיד.

לא מרכס ואנגלס ולא לנין וסטאלין הם שגייסו אותי לסוציאליזם הרדיקלי ולאחר־מכן לקומוניזם. המגייסים שלי לשמאל ולקומוניזם היו יוסף אלמוגי, מרדכי נמיר ודוד בן־גוריון. גם הסתלקותי מן הקומוניזם לא באה בעקבות תעמולה אנטי־סובייטית ובוודאי שלא כתוצאה מן הרדיפות נגד קומוניסטים באותם ימי המלחמה הקרה. אדרבא, כאשר הגעתי למסקנה שהמשטר הקומוניסטי, לא רק נוגד את השקפתי, אלא גם זר לרוחי ("כל עוד נפשי דרור שואפת") נותרו הרדיפות נגדי המעצור היחיד והאחרון לפני נטישה.

רומן נעורים קצר זה, פועל יוצא אישי משביתת הימאים, היה פרק בעל משמעות בחיי, אך אינו נוגע לסיפורי. אומר רק שהייתי כאדם שהתאהב בזקנה בלה ומרושעת על־פי תצלומיה מימי הגימנסיה, כשהיתה עלמת־חן מושכת־לב, וכאשר פגש בה נגלו לו פניה במלוא כיעורם.

האם היו לאלמוגי, לנמיר ולבן־גוריון סיבות לחששותיהם? לכאורה היו. בעולם השסוע של ימי המלחמה הקרה, בצל האיום של מלחמת־עולם שלישית, ראה בן־גוריון בקומוניזם סכנה שיש להילחם בה. פחדו מפני התחזקות המחנה הפרו־קומוניסטי בישראל היה אמיתי. פחד זה דחף אותו ואת מפלגתו למעשים מנוגדים לערכי היסוד של הדמוקרטיה ולכתוב במגילת העצמאות של מדינת ישראל. אין לי ספק שבן־גוריון אכן חשש ממהדורה ישראלית של השתלטות קומוניסטית על ארגוני פועלים כמו באיטליה וצרפת. כך טוענים עד היום מצדיקי מדיניות השבירה, ("יא, ברעכן." – כן, לשבור!) של אלמוגי ובן־גוריון.

על מה התבסס קו הסברה זה? קודם־כול על הגזירה השווה בין המציאות שהיתה אז באיטליה וצרפת לזו שהיתה בארצנו. השוואה זו אינה תופסת. באותן ארצות היו ארגוני פועלים גדולים, חזקים ובעלי מסורת מהפכנית רבת־שנים, שהיו בשליטה מוחלטת של המפלגות הקומוניסטיות הגדולות והחזקות בארצותיהן (כדאי לזכור שחרף התנאים הללו, לא חרג המאבק גם שם מתחומי המאבק המקצועי). בישראל, לעומת זאת, היתה מפלגה קומוניסטית קטנה, בלתי־פופולרית, שבן־גוריון עצמו התייחס אליה בביטול, ולעומתה הסתדרות עובדים שמפא"י שלטה בה שלטון ללא מצרים. בהקשר זה חשוב לציין, שמצדנו לא היה כל סימן או רמז להסתייגות מן ההסתדרות או כפירה בהנהגתה. אמנם, היה בחוגי השלטון חשש אמיתי מפני הנטייה הגוברת במפ"ם שמאלה, אבל השביתה שלנו פרצה ללא כל קשר בינינו לבין הנהגת מפ"ם ואף ללא ידיעת מוסדותיה.

היום, אחרי כתיבת פרקי השביתה, אני משוכנע יותר מאי־פעם שלולא פעלו אלמוגי ובן־גוריון כפי שפעלו, נוכח האכזבה שהנחילו להם תוצאות הבחירות באגודת הימאים, לא היתה השביתה פורצת וממילא לא היינו באים לכלל קשר עם מפלגה כלשהי. דבר זה היה ידוע לכל הנוגעים בדבר בזמן השביתה ולא רק לאחריה. הסולידריות של מפ"ם ומק"י עם שביתתנו, אחרי שפרצה, היתה ברית אד־הוק, שנבעה

מעצם הבסיס הרעיוני של שתי המפלגות. מעולם לא נתבקשנו לשום תמורה בעד תמיכה זו. התמיכה בשביתה, העסקת שובתים בקיבוצים, גיוס תרומות וארגון פעולות סולידריות, החלו רק אחרי שפרצה השביתה ולא בכל תקופת המאבק שקדם לה. הקשר שלי עם מפ"ם במהלך השביתה ועם מפלגת השמאל ומק"י אחרי השביתה, היה תוצאה של מה שקרה ולא הסיבה לכך.

במשך השנים למדתי שהיו במפ"ם ויכוחים וחילוקי־דעות בימי השביתה שלנו ולאחריה. ד"ר אייל כפכפי הביאה לידיעתי חומר חשוב בשטח זה. לה ולקוראי מחקריה אני חייב את עדותי: לא אני, ולמיטב ידיעתי אף אחד מחברי, לא השתתף בדיונים אלה. לא ידענו עליהם וממילא לא יכולנו להביאם בחשבון.

הסכנה שאכן נשקפה להנהגת מפא"י מן הפעילות של "הנציגות הזמנית" וכינוס הימאים, היתה אובדן שליטתה באגודת הימאים. המאמינים בנצח שלטון מפא"י פחדו בעיקר מסינדרום הדומינו, שמא יידבק הנגע ויתפשט לאיגודים נוספים. חרדה זו לא היתה חסרת בסיס.

ההאשמות שהועלו נגדנו היו עלילות חסרות כל שחר. יתר־על־כן, יש לי יסוד להניח שמפיציהן עצמם לא האמינו בהן. שכן, עם אויבי המדינה אין מקיימים פגישות ודיונים; עם סוכני מעצמה זרה לא עורכים משא ומתן; מקומם של מבריחי סמים הוא מאחרי סורג ובריח; מרגלים וסוכני אויב שנתגלו בשנות קיומה של המדינה נעצרו, נחקרו, הואשמו, הורשעו בבית־דין ונשלחו לכלא. דינם של אנשים שהואשמו רק בחלק מן ההאשמות שטפלו עלינו איננו גיוס לצה"ל, "למען ביטחון המדינה," כפי שקרא אלמוגי בפאתוס פטריוטי.

בשנים שאחרי השביתה הפריכו אישים בכירים מקהיליית המודיעין את הטענה על קשר חשאי, כביכול, בין מישהו מפעילי השביתה ובין גורם עוין למדינה (אלא אם כן נסכים לקבל שכל מי שלא היה חבר במפלגת השלטון או תומך בה הוא אויב המדינה). בן־גוריון היטיב לנצל את אווירת המלחמה הקרה ואת המצב הפנימי בישראל כדי לבסס את שלטון מפא"י במדינה ולבצר את מעמדו האישי. ניהול משברים יזומים וניצולם למטרותיו היו שטח התמחות שבו התעלה בן־גוריון לדרגת רב־אמן.

האם שביתת הימאים הסתיימה בניצחון או במפלה?

בחוכמה שלאחר מעשה, נראה שהשביתה לא יכלה להסתיים בניצחון. מרגע שבן־גוריון, כראש־ממשלה ושר־ביטחון, התערב ופרש את חסותו

על הקונפליקט שהתגלע בחיפה, הוא הפך את מטרות המלחמה, שינה את כלליה, והעתיק את גבולותיה. שוב לא נותר ספק מי יגבר. גם איגוד ארצי גדול פי כמה מאגודת הימאים לא היה יכול לנצח את הבלוק הכל-יכול של הממשלה וההסתדרות. אגודה מקומית קטנה, לא כל שכן.

לא כזה היה המצב בראשית המאבק. אף אחד מאיתנו, ולמיטב הערכתי גם אף אחד אחר, לא היה מסוגל לחזות מראש שבמדינת חוק קיימת אפשרות לבטל תוצאות של בחירות דמוקרטיות ולסכל הכרעה בקלפי. ואכן, אחרי שביתת הימאים לא ניסה איש לחזור על אותו תרגיל. מלחמתנו הבהירה גם ל"מנצחים", מה מחירה של הרפתקה כזאת.

האם כאשר התברר שלא קיים סיכוי לניצחון, לא היה עלינו להרים ידיים ולהניף דגל לבן?

אילו נכנענו אז היה אפשר לומר היום שהשביתה אכן הסתיימה בתבוסה. מצבנו לא נעלם מאיתנו וההחלטה היתה קשה. מגויסים ומפוזרים במחנות צה"ל, רחוקים ומנותקים זה מזה, שקלנו את הדברים יחד עם ההנהגה החדשה שנבחרה אחרי גיוסנו לצבא וכולנו הגענו למסקנה שכניעה תהיה בגידה בבוחרינו. הנפת דגל לבן לא רק תפקיר את הימאים לשלטון רודני, שיכור ניצחון, וגרוע מבראשונה, אלא גם תסתום את הגולל על כל סיכוי לשינוי בעתיד הנראה לעין.

אחרי השביתה היה הלוך-הרוחות באוניות ועל הרציפים דומה לזה של אנשים החיים תחת שלטון כיבוש. הממונים שנמשחו לנהל את ענייני איגוד הימאים במקום הנבחרים, הרגישו בכך יום-יום ושעה-שעה וידעו שהקרקע בוערת תחת רגליהם. ככובש "נאור" הם חיפשו פתרון של פשרה. בכך נבדלו לטובה מקודמיהם, שהיו עיוורים וחירשים (אך לא אילמים) לכל מה שהתרחש בתחום שיפוטם. אליהו שרי, שאלמוגי הרחיק אותו בשעתו מתפקידו באגודת הימאים, נקרא שוב מאחרי הצאן בקיבוצו והתמנה למזכיר האיגוד. עם מינויו הודיע שרי שתפקידו הוא זמני, עד שייבחרו מוסדות לאיגוד. זאב ברש, חבר הוועד הפועל של ההסתדרות, החליף את שאול אביגור בראשות הוועדה המארגנת וקיבל לידיו את תיק הימאים. ברש עשה כל שלאל-ידו כדי לשכנע את הימאים שאינו אלמוגי. בהדרגה וכמעט בחשאי, צעד אחרי צעד, כשהם נזהרים מלעורר את חמתו של בן-גוריון, הצופה בהם במבטו החמור מכל קיר, שילבו ממוני הוועדה המארגנת ימאים מנבחרי הכינוס בתפקידי

ניהול האיגוד, שהיה לארצי, עד שבסופו של תהליך שנמשך פחות משנתיים, התקיימו בחירות כלליות והאיגוד הארצי לימאים בישראל שב להתנהל על־ידי נבחרי הציבור, כפי שהיה בתקופה הקצרה של כינוס הימאים. המעגל נסגר.

מכה מכאיבה ספג יוסף אלמוגי. תיק הימאים הוצא מידיו – כפי שדרשנו – והועבר לוועד הפועל של ההסתדרות. היה בכך יותר משמץ הודאה באחריותו של מזכיר מועצת פועלי חיפה בהעכרת היחסים בין ההסתדרות לימאים, מעין אישור בדיעבד לאשמתו האישית בהתדרדרות שאליה נסחפה המדינה כולה. השליטה באיגוד הימאים ובאגודת פועלי הנמל היתה בבת־עינם של יוסף אלמוגי ואבא חושי. אובדן השליטה באיגוד הימאים היתה עלבון צורב.

שנים אחדות אחרי שביתת הימאים אירגן אלמוגי את שביתת פועלי "אתא", שאיננה בתחום דיוננו, אך אזכורה עשוי לשפוך אור על התפקיד שמילא אלמוגי במאבק לסיכול תוצאות הבחירות באגודת הימאים. תפקיד זה זיכה אותו בגמול נאות מצד בן־גוריון. אחרי השביתה היה אלמוגי אחד ממקורביו של "הזקן". אבל התואר "שובר שביתה" דבק בו ופגם בפופולריות שלו בקרב חברי האיגודים המקצועיים, שחופש השביתה הוא אחד מעקרונות היסוד שלהם. מה שהיה ראוי לשבח בעיני בן־גוריון היה אות־קין בעיני רבים מבוחריו. וכך מצא עצמו מנהיג הפועלים הפופוליסטי נאלץ להתמודד עם בעיית תדמית ולחפש הזדמנות להחזיר לעצמו עטרה ישנה.

שביתת "אתא" היא נושא הראוי לספר בפני עצמו. ניכרו בה סגנון ואלמנטים דומים לאלו שהופגנו בשביתה שלנו, אבל במהופך. מבחינתנו מעניין רק הוויכוח הקצר במרכז מפא"י, שהתפתח בשעת הדיון בשביתת פועלי "אתא". יו"ר ועדת הכספים של הכנסת, ישראל קרגמן, העיר לאלמוגי שמוטב לו להיות קצת יותר שקול במעשיו כדי שהמפלגה לא תיאלץ לחלץ אותו מן הסבך, "כפי שארע בשביתת הימאים." אלמוגי השיב לקרגמן בסגנונו הבוטה, כמנהגו, ואז העירה לו גולדה מאיר: "מרכז המפלגה זה לא חיפה. כאן יכול כל אחד להביע את דעתו באופן חופשי."

השביתה לא הסתיימה, כאמור, בניצחון. אבל היא גם לא היתה, בשום אופן, תבוסה. המאבק שקדם לשביתה והשביתה עצמה זיכו אותנו בהישגים חשובים.

★ זכינו לניצחון גורף בקלפי. חרף תנאי פתיחה נחותים ולמרות גיוס כל כוחו של הממסד החיפני, ההסתדרותי והממשלתי, הצלחנו לסחוף אחרינו את הרוב המכריע של ציבור הימאים ולנצח בבחירות לכינוס הימאים. במשטר דמוקרטי, ניצחון בבחירות זה גם כן משהו.

★ במשך חודש וחצי עמדנו מול כל עצמתו המגויסת של שלטון ריכוזי שאינו בוחל באמצעים.

★ סיימנו את השביתה כגוף מלוכד, במשא ומתן שנוהל בין הנציגות הזמנית של הימאים ובין נציגי השלטון (אף שבמהלך המשא ומתן רימו אותנו והוליכו אותנו שולל), בהסכם הדדי שאושר על־ידי האסיפה הכללית של כל השובתים.

★ שמרנו על רוח־לחימה, מוראל גבוה וסולידריות כל ימי השביתה ושנים רבות אחריה. בודדים שנבהלו וכשלו בדרך, "נפולת של נמושות," רק מבליטים את ההישג של הרבים.

★ קנה־מידה להערכת אירוע הוא תוצאותיו. שביתת הימאים היתה תמרור בדברי ימי מאבקם של יורדי־הים בישראל למען תנאים הוגנים וייצוג הולם. בתיאור גראפי, היא היתה נקודת השבר של עקומה יורדת, שממנה והלאה נוסק קו ברור כלפי מעלה.

★ מצבו של הימאי הישראלי השתנה מן הקצה אל הקצה אחרי השביתה. שכרו הוכפל בתוך תקופה קצרה יחסית ותנאי עבודתו שופרו ללא הכר. כן שפרו מצבו הארגוני ומעמדו החברתי.

★ תרמנו תרומה לקידום שלטון החוק והדמוקרטיה בישראל, בכך שגבינו מהשלטון מחיר גבוה בעד הפרת החוק. הצבנו מחסום לשרירות־לבו של ממסד שנחשב לכל יכול.

★ הצגנו סימן־שאלה בנושא פילוסופי ומוסרי כבד־משקל: האם המטרה מקדשת את האמצעים? האם מותר לעקוף את הדמוקרטיה או אף לבטלה בטענה שהדבר דרוש להגנתה?

יש המסבירים את הסטיות שסטו האבות המייסדים מהדמוקרטיה, בתירוץ שהמדינה היתה צעירה עדיין וטרם גובשו בה סדרי שלטון ומנהל תקין. העיקר, הם אומרים, שהפגמים באו על תיקונם. ואני שואל: האם הקלקולים תוקנו מאליהם? מכוח ביקורת־עצמית וחשבון־נפש? בחלקת אלוהים הקטנה שלנו, מכל מקום, באו הדברים על תיקונם רק אחרי השביתה שלנו ב־1951.

השפעתה של שביתתנו חרגה הרבה מעבר למטרות שהצבנו לעצמנו.

מכאן הכינוי "מרד הימאים", שניתן לה בשעתו על־ידי עורך "העולם הזה" אורי אבנרי. אחרי השביתה ובעקבותיה, התחקה "העולם הזה" אחרי המתרחש בממלכת אבא חושי־אלמוגי בחיפה, ופירסם סדרת כתבות על "חושיסטן".

בבחירה בין הסוציאליזם הדמוקרטי לקומוניזם צדק בן־גוריון, וחלקי היה אז עם הטועים. אבל זה רק צד אחד של המטבע. הצד הרעיוני. בפרקטיקה השלטונית נהג דווקא בן־גוריון כ"בולשביק". (ביטוי שטבע בשעתו פרופסור שבח וייס, לא כעסקן מפלגתי אלא ממרומי הקתדרה של פרופסור באוניברסיטת חיפה.) במעשיו ובמערכות שניהל נתגלה בן־גוריון כמי שמוכן לקדש אמצעים פסולים לקידום מטרותיו. מי שירצה יוכל להוסיף: "לטוב ולרע".

לעומת זאת אנו, כל פעילי השביתה, שלא מעטים מאיתנו היו אוהדי ברית־המועצות, נצמדנו בקנאות להליכים הדמוקרטיים של דיון וקבלת החלטות. אבל לא רק בעניינים הפנימיים שלנו צידדנו בדמוקרטיה, בזכות ההתארגנות ובחופש הבחירה. למיטב ידיעתי לא היה בקבוצתנו אף אחד שלא ראה בדמוקרטיה ערך יסוד.

הברית שחושלה בין אלמוגי, עסקן הפועלים הפופוליסטי, ובין בן־גוריון, אביר הממלכתיות ה"כללית", במהלך המלחמה נגד הימאים, נשמרה כל ימי השביתה והאריכה ימים אחריה. שניהם ראו בכך מכשיר לקידום המטרות של כל אחד מהם, ושניהם גרסו שכל האמצעים כשרים להשגתן. שתי הסיסמאות: "שלטון הפועלים" של זה ו"ממלכתיות" של האחר, היו מכשיר לקידום האינטרסים שלהם.

רבים קמו נגד בן־גוריון אחרי שסר כוחו הפוליטי. רבים יידו בו אבנים אחרי שירד מגדולתו. רבים נטשו אותו כאשר כבר לא היה מסוגל להעניק חסות וביטחון. לא רבים העזו להתנגד לו בגלוי בתקופת שילטונו הבלתי־מעורער. רק מעטים קראו תיגר על מרותו כשהיה בשיא כוחו.

בשנים הרבות שחלפו אחרי השביתה שמעתי ממאות פעילים, ממקומות עבודה שונים, על מה שהתרחש אצלם בתקופה שבה דן סִפרי ומצאתי שהמשותף רב מן השונה. צבי סגל, מחבר המחקר המקיף והמעמיק ביותר על שביתת הימאים, אישר את הרושם שקיבלתי. לדבריו, כמעט בכל מקומות העבודה היו באותם ימים גולנדסקים ממונים מטעם אלמוגים, שניהלו את ענייני העובדים על־פי אותו קו.

"מה שהיה שונה במקרה שלכם," אמר לי סגל, "היה התנהגותכם בנוסח 'שברו את הכלים ולא משחקים'."

מן הטעם הזה אני מרשה לעצמי מעט סיפוק, שלא לומר גאווה, על כך שדור הימאים שאני שייך אליו גילה קורטוב של אומץ־לב אזרחי לעמוד על זכויות היסוד שלו והיה מוכן להגן עליהן. בימים שהתרפסות וחנופה לאישיותו וגדולתו של בן־גוריון היו נורמה ציבורית, אמרנו "לא" לזקן.

ומה מתאים יותר לסיום סיפורי על שביתת הימאים ממלות הסיום של שיר העם האמריקני, "נשיקות מתוקות מיין", שיר אופטימי על ימים קשים, שהיה אהוב עלינו באותם ימים:

OH LORD, WE DO IT AGAIN!